

МІНІСТЕРСТВО АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ПРОДОВОЛЬСТВА УКРАЇНИ
БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ АПК

Збірник наукових праць

Виходить 2 рази на рік
Заснований 03.2009 року

№ 1 (111) 2014

Біла Церква
2014

УДК 338.43.01/02

Засновник, редакція, видавець і виготовлювач:
Білоцерківський національний аграрний університет (БНАУ)

Збірник розглянуто і затверджено до друку рішенням вченої ради БНАУ
(Протокол № 3 від 08.04.2014)

Збірник наукових праць «Економіка та управління АПК» є фаховим виданням з економічних наук (постанова Президії ВАК України від 14.10.2009 р. № 1-05/4) і є продовженням «Вісника Білоцерківського державного аграрного університету», започаткованого 1992 року.

Редакційна колегія:

Головний редактор – **Даниленко А.С.**, д-р екон. наук, академік НААН
Білоцерківський НАУ.

Заступник головного редактора – **Сахнюк В. В.**, д-р вет. наук, професор, Білоцерківський НАУ.
Відповідальний за випуск – **Свиноус І.В.**, д-р екон. наук, професор, Білоцерківський НАУ.

Члени редколегії:

Варченко О.М., д-р екон. наук, професор, Білоцерківський НАУ;

Губенко В.І., д-р екон. наук, Білоцерківський НАУ;

Паска І.М., д-р екон. наук, Білоцерківський НАУ;

Сатир Л.М., д-р екон. наук, Білоцерківський НАУ;

Шубравська О.В., д-р екон. наук, ДУ "Інститут економіки та прогнозування НАН України";

Шуст О.А., д-р екон. наук, Білоцерківський НАУ;

Шевченко А.О., канд. екон. наук, Білоцерківський НАУ;

Шмітц М., д-р економіки, професор, Університет ім. Юстуса Лібіха, Гіссен (Німеччина);

Борщовецька В.Д., канд. пед. наук, Білоцерківський НАУ.

Відповідальний секретар – **Сокольська М.О.**, завідувач РВідділу, Білоцерківський НАУ.

У цьому випуску збірника висвітлені результати наукових досліджень, проведених ученими навчальних закладів та наукових установ, провідними економістами, фахівцями агробізнесу з актуальних економічних питань розвитку агропромислового виробництва.

Адреса редакції: Білоцерківський національний аграрний університет, Соборна площа, 8/1,
м. Біла Церква, 09117, Україна, тел. +38(0456)33-11-01, e-mail: redakciavidil@ukr.net.

ПОЛОЖЕННЯ

ПРО ПОРЯДОК ФОРМУВАННЯ ЗБІРНИКА НАУКОВИХ ПРАЦЬ «ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ АПК»

Збірник наукових праць є періодичним виданням обсягом 10–12 умовно-друкованих аркушів, форматом А4 і видається двічі на рік тиражем 300 примірників.

До публікації у збірнику відповідно до встановлених вимог приймаються статті, в яких висвітлюються результати наукових досліджень, що мають наукове і практичне значення та новизну. Стаття має бути написана українською, російською, англійською, німецькою чи французькою мовами.

У кожному номері публікуються 2–3 оглядові статті провідних фахівців у своїй галузі з актуальних питань.

Статті до збірника подаються до 1 березня та 1 жовтня. Випуск збірників передбачається до 1 липня та 1 січня. Додаткові випуски за матеріалами державних і міжнародних наукових конференцій, які проводяться у Білоцерківському національному аграрному університеті, видаються протягом трьох місяців з дня подачі матеріалів у редакційно-видавничий відділ.

Порядок подання рукописів

Рукописи статей за підписом авторів, на паперовому та електронному носіях, з рецензіями – внутрішньою і зовнішньою, подаються відповідальному за випуск члену редколегії (призначається за рішенням редколегії), який визначає рецензента або особисто рецензує статтю. Статті співробітників БНАУ візують завідувачі кафедр; статті іногородніх авторів супроводжуються листом від організації за підписом керівника.

Рецензент оцінює статтю на відповідність вимогам ВАК і визначає доцільність її опублікування, за необхідності робить конкретні зауваження щодо покращення роботи (допускається рукописна рецензія). Термін рецензування – не більше 7 днів.

Після врахування зауважень рецензента та отримання позитивної рецензії автор подає статтю відповідальному за випуск, який передає всі статті завідувачу редакційно-видавничого відділу.

У разі отримання негативної рецензії (без права доопрацювання) стаття знімається з друку. Після наукового редагування для виправлення технічних помилок стаття направляється автору, після чого виправлений електронний та паперовий (з правками редактора) варіанти статті повертаються відповідальному за випуск на повторне редагування, і лише після цього редактор віддає статтю на верстку до друкарні. Статті іногородніх авторів технічно опрацьовуються технічним редактором.

Оригінал-макет збірника в обов'язковому порядку підписується автором, а статті іногородніх авторів – відповідальним за випуск.

Дозвіл до друку надає вчена рада університету.

Вимоги до оформлення статей

За вимогами до фахових видань статті, що подаються, повинні мати наступні елементи в такій послідовності:

1. УДК.
2. Прізвище автора, ініціали, науковий ступінь, e-mail.
3. Назва статті.
4. Анотація українською мовою (до 600 знаків).
5. Ключові слова українською мовою.
6. Постановка проблеми.
7. Аналіз останніх досліджень і публікацій.
8. Мета і завдання дослідження.
9. Матеріал і методика дослідження.
10. Результати досліджень та їх обговорення.
11. Висновки та перспективи подальших досліджень.
12. Список літератури (не старіше 10 років та не менше 3 джерел авторів далекого зарубіжжя).
13. Список літератури латиницею **references**.

Для цього необхідно зайти на сайт транслітерації www.translit.ru і автоматично перекласти список літератури, наведений у пункті 12.

Зразок:

Давидюк Т.В. Розвиток бухгалтерського обліку людського капіталу: теорія і методологія: монографія / Т.В. Давидюк. – Житомир: ЖДТУ, 2011. – 508 с.

Davydjuk T.V. Rozvytok buhgalters'kogo obliku ljuds'kogo kapitalu: teorija i metodologija: monografija / T.V. Davydjuk. – Zhytomyr: ZhDTU, 2011. – 508 s.

14. Анотація російською мовою (до 600 знаків) має включати назву статті, прізвище, ініціали автора, ключові слова.

15. Анотація англійською мовою – 2 сторінки (5000 знаків), назва статті, прізвище, ініціали автора, ключові слова (у вартість публікації не входить).

16. Наявність рецензії доктора наук обов'язкова.

Обсяг статті становить 6–8 сторінок. Текст статті набирається в редакторі Microsoft Word, шрифт – Times New Roman Cyr, 14 pt, через 1,5 інтервали комп'ютерного набору. Кожна сторінка друкується на одному боці стандартного аркуша (210x297 мм, формат А4); при цьому ліве поле – 30 мм, праве – 10 мм, верхнє і нижнє – 20 мм.

ПРИЗВИЩЕ АВТОРА ТА ІНІЦІАЛИ, ЗАГОЛОВОК СТАТТІ, СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ – з великої літери. Прізвище автора, ініціали, його науковий ступінь та e-mail зазначаються перед заголовком статті. Автори вказують повну назву навчального закладу чи установи, де вони працюють (див. зразок).

Зразок:

УДК 338.439.5:637.1(477.41)

КОВАЛЬ Н.В., канд. екон. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

NadiaKoval@gmail.com

**РИНОК МОЛОКА КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ:
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

Використана література подається в кінці статті у порядку згадування джерел у тексті за їх наскрізною нумерацією і зазначенням у тексті посилань у квадратних дужках. Бібліографічний список оформляється за ДСТУ ГОСТ 7.1:2006; шрифт 12 pt.

Іноземні прізвища в тексті подаються мовою оригіналу.

Таблиці мають бути набрані у програмі Microsoft Word або MS Excel; шрифт – Times New Roman Cyr, 12 pt; ширина – не більше 14 см; повне обрамлення; виключка по центру; маленькими літерами. *Зразок оформлення таблиці:*

Таблиця 1 – **Супутня варіація між періодом існування малих переробних підприємств сфери АПК Житомирської області та наявністю стратегічного планування**

Період існування	Застосування стратегічного планування (Y)			
	так		ні	
	кількість підприємств (шт.)	у %	кількість підприємств	у %
Всього, одиниць	55	78,6	15	21,4

Формули мають бути написані у програмі Equation Editor 3.0 (цей редактор є внутрішнім редактором формул у Microsoft Word); змінні математичні величини в тексті відповідно до формул набираються курсивом.

Рисунки (діаграми, фото, малюнки) виконують у редакторі Microsoft Word за допомогою функції «Створити рисунок» в чорно-білому варіанті. Він має бути розташований по центру, ширина – не більше 14 см, без обтікання текстом. У випадку складних креслень їх слід виконувати у редакторі Corel Draw версії не нижче 5.0, за умови, що текстові вкраплення виконані гарнітурою Times New Roman Cyr і розміром 14 пунктів. Фотографії мають бути чорно-білими в окремому файлі «Фото». У самому ж тексті вказується місце для фотографій. Назва рисунка чи фотографії розміщується під ними і набирається шрифтом 12, жирними маленькими літерами, усі підписункові пояснення – світлим шрифтом.

Графіки виконуються у програмі MS Excel, як і рисунки.

Таблиці, рисунки, графіки, формули поміщаються після посилання на них у тексті.

Статті, що не відповідають наведеним вимогам, будуть відхилені без повернення автору.

Таблиці, рисунки, графіки, формули поміщаються після посилання на них у тексті.

УДК 330.55:004.032.26

НОВІКОВА В.В., канд. екон. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

ПРОГНОЗУВАННЯ ВНУТРІШНЬОГО ВАЛОВОГО ПРОДУКТУ НА ОСНОВІ АПАРАТУ ШТУЧНИХ НЕЙРОННИХ МЕРЕЖ

У статті розглянуто систему економіко-математичних моделей на основі використання алгоритмів штучних нейронних мереж для прогнозування ВВП. З цією метою запропоновано новий підхід до прогнозування ВВП на основі застосування моделей штучних нейронних мереж, що дає можливість передбачити зміну ВВП в майбутньому і допомагає визначати ступінь впливу того чи іншого фактора, які впливають на збільшення або зменшення рівня ВВП країни, завдяки чому з'являється опція регулювання як зростання ВВП, так і інших макроекономічних показників, які пов'язані зі зміною рівня ВВП.

Проведений аналіз доводить, що необхідно використовувати прогнозування ВВП для оцінки найважливіших макроекономічних параметрів, яке можливо здійснювати за допомогою побудови моделі нейронної мережі, що дозволить отримувати найбільш ефективні прогнози в майбутньому і застосовувати адекватні механізми впливу держави на динаміку ВВП, оскільки контроль зростання або спаду ВВП є ключовою проблемою економіки країни.

Ключові слова: моделювання, прогнозування, валовий внутрішній продукт, штучний інтелект, нейронні мережі.

Постановка проблеми. Найважливішою метою становлення ринкових відносин в Україні, проведення економічних реформ є стабілізація і підвищення рівня ефективності національної економіки, задоволення як матеріальних, так і духовних потреб населення. Оцінка соціально-економічного стану в країні проводиться, як правило, за допомогою найбільш всеосяжних макроекономічних показників: валовий внутрішній продукт (ВВП), інфляція, якість життя, зайнятість та ін., серед яких показник ВВП є найбільш значущим для аналізу економіки як на національному, так і регіональному рівнях. Він використовується для характеристики результатів виробництва, рівня економічного розвитку, темпів економічного зростання, аналізу продуктивності праці в економіці, дає уявлення про загальний матеріальний добробут нації, застосовується для розрахунків мінімальної заробітної плати, майбутніх податкових надходжень та інших важливих показників [6]. Зазвичай, він використовується в поєднанні з іншими показниками, наприклад, за аналізу відношення дефіциту державного бюджету до ВВП.

Як правило, офіційні статистичні дані ВВП регіону подаються більш ніж із річним запізненням, тому є необхідність його розрахунку на основі існуючих даних, тобто актуальність теми прогнозування ВВП очевидна.

Побудова адекватних моделей для прогнозу ВВП – досить складний процес, оскільки в більшості випадків важко передбачити величини як екзогенних, так і ендегенних факторів, які мають значний вплив на її формування. Вибір оптимальної кількості факторів впливу та аналіз кількісних і якісних параметрів їх впливу є основним завданням для побудови моделі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання, пов'язані із проблемами управління ВВП, широко висвітлюються у вітчизняній науковій літературі. Основна увага приділяється виявленню факторів, які впливають на зростання та зменшення ВВП, обґрунтуванню моделей прогнозування та методів його регулювання. Серед вітчизняних дослідників ВВП слід відмітити: Николаєву І.В. [6], Солдатову О.П., Семенова В.В. [8].

Використання алгоритмів нейронних мереж для вирішення завдань прогнозування висвітлювалося в роботах Гейця, С. Дзюбика, Б. Кваснюка, М. Коваля, Т. Ковальчука, О. Мельника, В. Найдюнова, А. Савченка, В. Степаненко та інших. Проте, незважаючи на велику кількість наукових публікацій і певні досягнення в теорії та практиці управління макроекономічними процесами, проблема прогнозування та передбачення зміни ВВП продовжує залишатися предметом наукових досліджень.

Мета дослідження полягає у розробці нових підходів до прогнозування внутрішнього валового продукту з використанням алгоритму нейронної мережі на основі дійсних статистичних даних.

Методика дослідження. У процесі дослідження застосовано систему економіко-статистичних та економіко-математичних методів. Зокрема, використано методи математичного моделювання на основі апарату штучних нейронних мереж (ШНМ), які включають в себе структурне моделювання та методи навчання, що базуються на розвинутій теорії нелінійного програмування.

Результати дослідження та їх обговорення. Визначаючи сутність штучних нейронних мереж, або модуль штучного інтелекту, слід зазначити, що вища, в яких вони моделюються для обробки сигналів, є аналогічними до тих, що відбуваються в нейронах мозку живих істот.

Найважливіша особливість штучної нейронної мережі, яка свідчить про її широкі можливості і величезний потенціал, полягає в здатності паралельної обробки інформації усіма ланками, що дозволяє значно прискорити процеси обробки інформації. Окрім цього, за великої чисельності міжнейронних з'єднань мережа набуває стійкості до помилок, що виникають на деяких окремих лініях [1].

Інша, не менш важлива властивість, – це здатність до навчання і узагальнення накопичених знань. Маючи риси штучного інтелекту, нейронна мережа, натренована на обмеженій множині даних, здатна узагальнювати отриману інформацію і показувати хороші результати на даних, які не використовувалися у її навчанні [3].

Предметною сферою, в якій вже отримали визнання нейромережеві методи, є сфера економіки і фінансів. У ній, вони знайшли своє застосування у формі математичного ядра інтелектуальних систем прийняття рішень, експертних систем, оболонок для імітаційного моделювання, нейромережевих баз знань та ін. [1].

У дослідженні увага акцентується на одному з напрямів використання нейромереж – це застосування нейромережевих технологій для прогнозування динаміки ВВП.

Прогнозування є передбаченням майбутніх подій. Для цього нехай задано n дискретних відліків $\{y(t_1), y(t_2), \dots, y(t_n)\}$ у послідовні моменти часу t_1, t_2, \dots, t_n . Тоді завдання прогнозування полягає в передбаченні значення $y(t_{n+1})$ в деякий майбутній момент часу t_{n+1} .

Вирішення завдань прогнозування ролі нейронної мережі полягає в передбаченні майбутньої реакції системи за її попередньою поведінкою. Надаючи інформацію про значення змінної x у моменти, що передують прогнозуванню $x(k-1), x(k-2), \dots, x(k-N)$, мережа виробляє рішення, яким буде найбільш ймовірне значення послідовності $x(k)$ в поточний момент k . При цьому нейронна мережа відіграє роль універсального апроксиматора функції від кількох змінних, реалізуючи нелінійну функцію [6]:

$$y = f(x), \quad (1)$$

де x – вхідний вектор;

y – реалізація векторної функції декількох змінних.

Нині, в умовах нестабільності економіки України, прогнозування макроекономічних показників, одним з яких є ВВП, особливо актуальне.

Згідно з методом розрахунку за витратами, обсяг ВВП підраховується як сума: особистих витрат населення на кінцеве споживання товарів та послуг, державних витрат на купівлю товарів та послуг, валових інвестицій та чистого експорту, динаміку яких можна розглянути в таблиці 1 і скористатися формулою розрахунку ВВП за витратами, яка має вигляд [5]:

$$ВВП = C + I + G + X_n, \quad (2)$$

де C – особисті споживчі витрати, які складаються з витрат домогосподарств на купівлю товарів та послуг як поточного споживання (продукти харчування, комунальні послуги і т. д.), так і тривалого (побутова техніка, автомобілі і т. д.), але показник C не враховує витрат на купівлю житла;

I – валові інвестиції, що складаються з витрат фірм на придбання нового устаткування, нових підприємств, нових приміщень і т. д.;

G – державні витрати на купівлю товарів та послуг, що складаються з витрат на фінансування шкіл, вищих навчальних закладів, армію, дороги, утримання державного апарату, управління державою і т. д. До розрахунку не включаються трансфертні виплати, а саме витрати держави на виплату пенсій, соціального страхування та інші виплати населенню;

X_n – чистий експорт товарів та послуг, який розраховується як різниця між експортом та імпортом [5].

Таблиця 1. – Динаміка зміни ВВП та її складових (1999–2013 рр.)

Рік	ВВП, млн грн	С, млн грн	І, млн грн	G, млн грн.	Xп, млн грн
1999	130442	73961	22436	26871	7174
2000	170070	98811	34014	28742	8504
2001	204190	118226	44513	38184	3267
2002	225810	128938	46291	40420	10161
2003	267334	149707	58813	47585	11228
2004	345113	185671	74199	70058	15185
2005	441452	256484	97561	73281	14126
2006	544153	322683	136038	65843	19590
2007	720731	428114	201805	70632	20180
2008	948056	594431	263560	69208	20857
2009	913345	593674	253910	48407	17354
2010	1082569	692844	185119	169963	34642
2011	1316600	888705	242254	142193	43448
2012	1408889	1000311	294458	60582	53538
2013	1444000	1032460	262808	96748	51984

Джерело: [2]

За даними таблиці 1 будуються графіки ВВП і факторів, які впливають на її динамічні зміни в часі (рисунки 1-5).

Графічне зображення свідчить про те, що рівень показника ВВП у період 1999-2013 рр. підвищується, що пояснюється впливом факторів-складових ВВП в бік зростання.

За прогнозуванням, суттєвим для якості прогнозу є врахування реального впливу кожного фактору, що є параметром входу $X(X_1, \dots, X_n)$ на вихідний вектор Y . За допомогою кореляційного аналізу обчислюються заздалегідь коефіцієнти парної кореляції між виходом Y та кожним із параметрів входу $X_1, \dots, X_j, \dots, X_n$, що дозволяє сформуванню вхідну матрицю згідно зі ступенем впливу кожного параметра і застосувати принцип ранжування входів, який узгоджується з будовою біологічного нейрона. В нейромережу вводиться єдиний параметр для всіх входів мережі коефіцієнт зважування K_f , що може приймати значення в діапазоні від 0 до 1 [7].

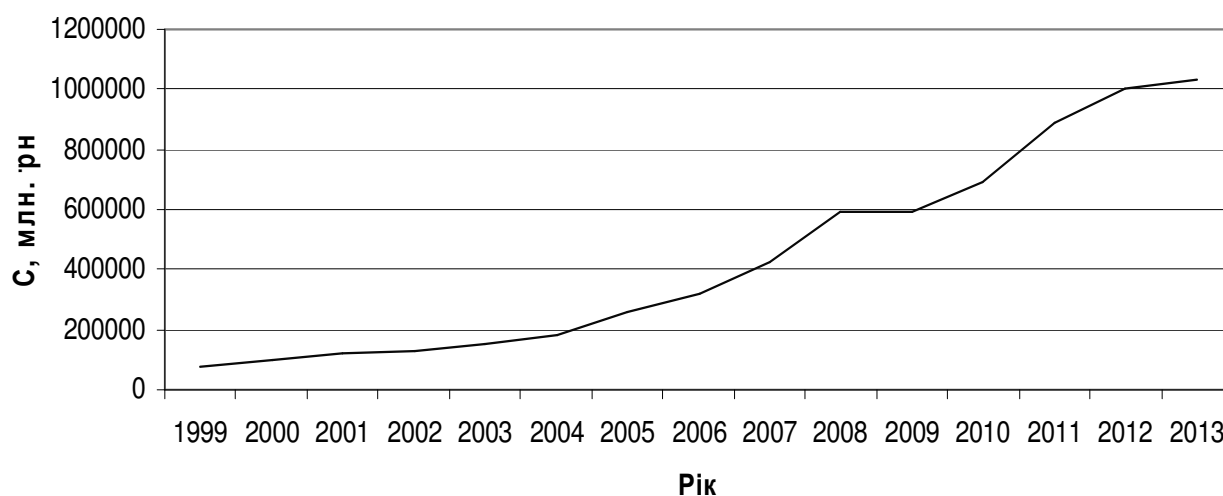


Рисунок 1. Динаміка особистих споживчих витрат

Джерело: [2]

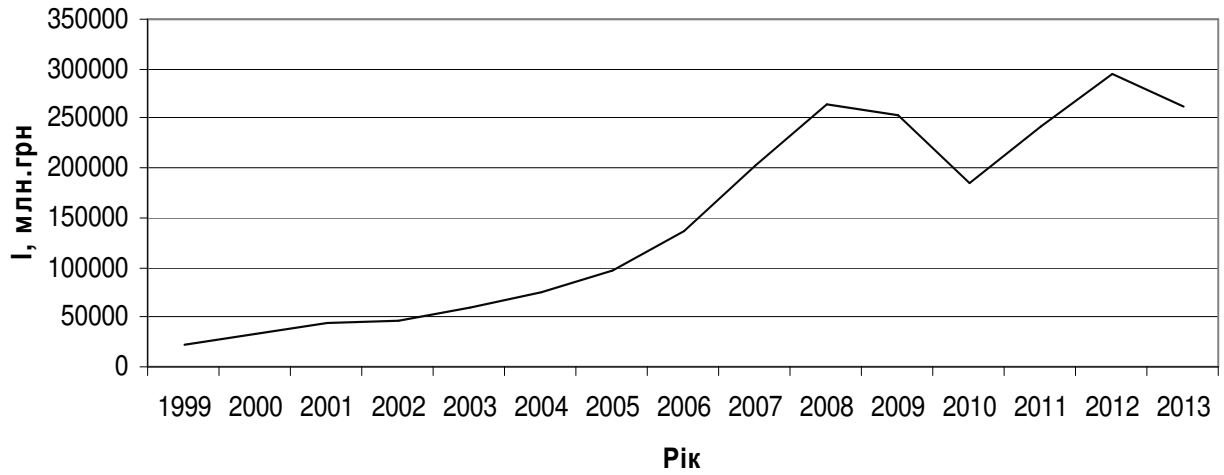


Рисунок 2. Динаміка валових інвестицій
Джерело: [4]

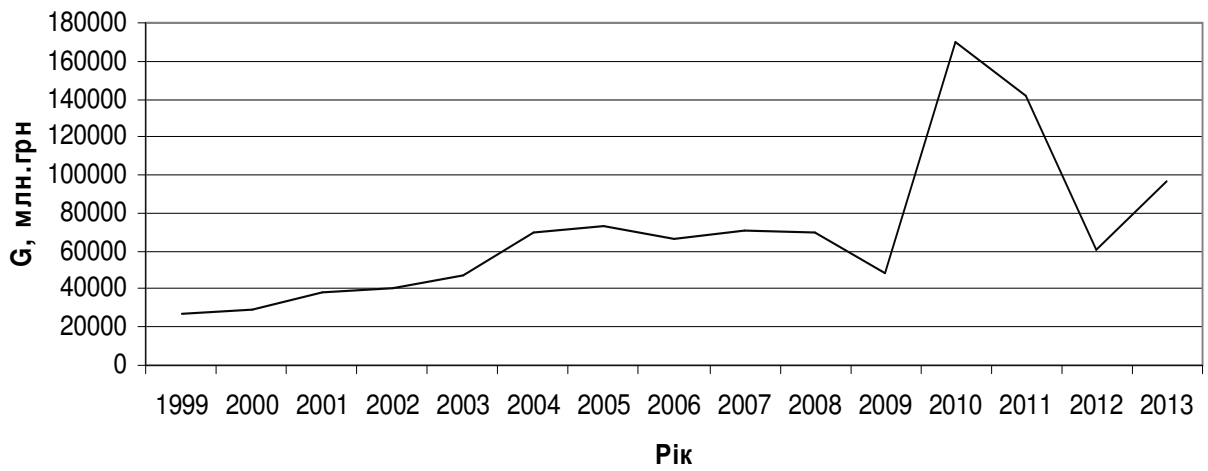


Рисунок 3. Динаміка державних витрат на купівлю товарів та послуг
Джерело: [4]

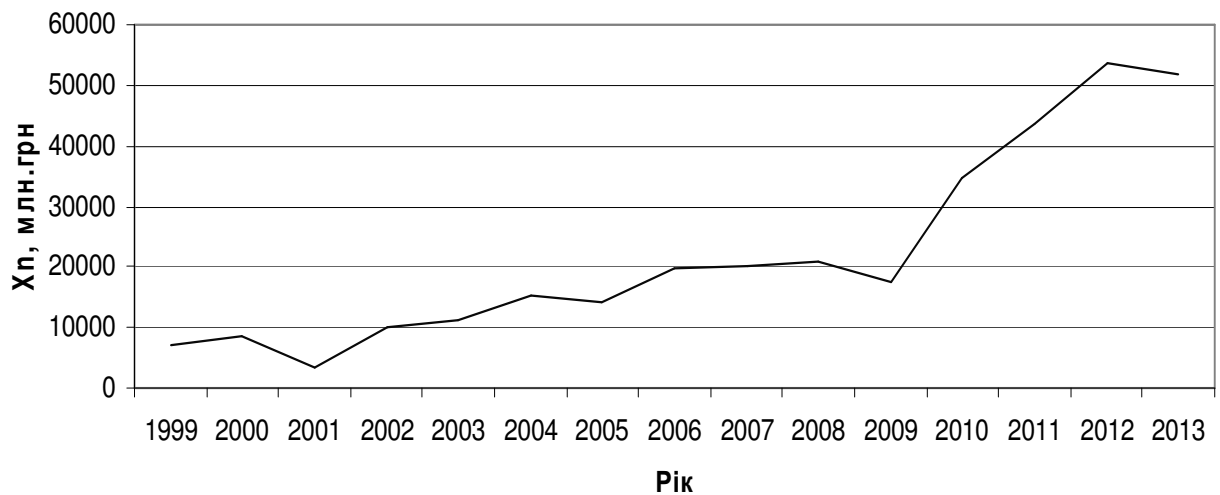


Рисунок 4. Динаміка чистого експорту товарів та послуг
Джерело: [4]

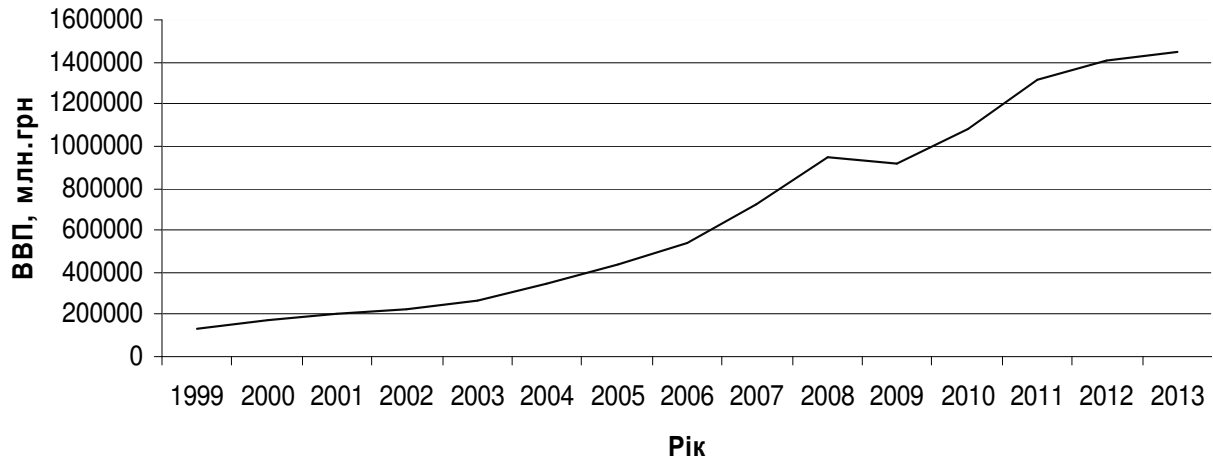


Рисунок 5. Динаміка ВВП
Джерело: [2]

Для першого входу всі значення параметра x_1 не змінюються, для другого входу зменшуються в K_f разів, а для останнього n -го входу вага параметра x_n зменшується в $K_{f^{n-1}}$ разів (рис. 6). За $K_f = 1$ всі входи є рівнозначними, за $K_f = 0$ враховується лише перший вхід, решта входів ігнорується, за $0 < K_f < 1$ зменшується вплив несуттєвих параметрів на вихідну величину y .

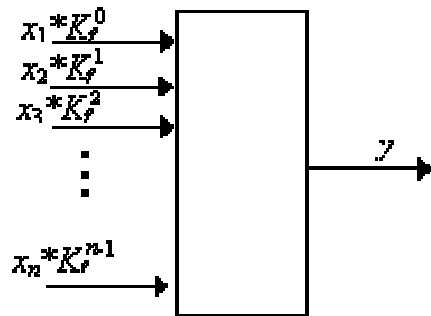


Рисунок 6. Вплив коефіцієнта зважування входів
Джерело: [7]

Такий підхід вимагає проведення попереднього аналізу інформації, але значне покращення точності прогнозу підтверджує його ефективність. З цією метою будується матриця парних кореляцій показника і факторів (табл. 2).

Розрахунки таблиці 2 показують, що на результуючий показник Y найбільший вплив чинить фактор X_1 (особисті споживчі витрати), а найменший – X_3 (державні витрати на купівлю товарів та послуг).

Таблиця 2. – Матриця парних кореляцій

	Y	X ₁	X ₂	X ₃	X ₄
Y	1	1,00	0,95	0,66	0,94
X ₁	1,00	1			
X ₂	0,95		1		
X ₃	0,66			1	
X ₄	0,94				1

Джерело: [3]

Ранжування факторів згідно з впливом їх на показник відображено в таблиці 3, тобто ранжування входів нейронної мережі.

Дані про поведінку об'єкта, ознаки якого пов'язані з часом, представлені як результати спостережень у рівномірні відліки часу. Для моментів часу $t=1, 2, \dots, n$ дані спостережень набувають вигляду часового ряду $x(t_1), x(t_2), \dots, x(t_n)$. Інформація про значення часового ряду до моменту n дозволяє оцінювати па-

Таблиця 3. – Матриця рангів впливу факторів

Фактор	Ранг
X ₁	1
X ₂	2
X ₃	4
X ₄	3

Джерело: [3]

параметри $x(t_{n+1})$, $x(t_{n+2})$, ..., $x(t_{n+m})$. Для здійснення прогнозування елементів часових рядів використовують так званий метод "часових вікон".

Залежно від кількості ознак, що представляють значення рядів у формуванні множин даних, потрібно виділити однопараметричну і багатопараметричну задачі прогнозування.

У нашому випадку має місце однопараметрична модель, тому за шириною вхідного вікна m , вихідного $p=1$, кроку зміщення $s=1$ можна сформулювати множину даних у вигляді, що відображено у таблиці 4.

Таблиця 4. – Множина даних для однопараметричної задачі

Входи				Виходи
$x(t_1)$	$x(t_2)$...	$x(t_m)$	$x(t_{m+1})$
$x(t_2)$	$x(t_3)$...	$x(t_{m+1})$	$x(t_{m+2})$
$x(t_3)$	$x(t_4)$...	$x(t_{m+2})$	$x(t_{m+3})$
...
$x(t_i)$	$x(t_{i+1})$...	$x(t_{i+m-1})$	$x(t_{i+m})$

Джерело: [1]

Реалізація $x(t_{n-1})$, $x(t_n)$, $x^*(t_{n+1})$, як значення наступного вхідного вікна, подається на входи мережі в режимі функціонування. Мережа продукує нове вихідне значення $x^*(t_{n+2})$, яке відповідно також відкладається у вектор продукованих виходів і долучається до реальних значень навчальної множини з метою подальшого перенавчання мережі та встановлення поновлених коефіцієнтів поліномів передатних функцій і синаптичних зв'язків. Ітераційна процедура перенавчання поширюється до прогнозованого значення $x^*(t_N)$.

Такий підхід дозволяє за великих інтервалів випередження усунути затухання прогностичних властивостей мережі за рахунок постійного коректування вагових коефіцієнтів синаптичних зв'язків.

Для навчання нейронної мережі використовують готові або користувальні програмні пакети, у результаті роботи яких виходять необхідні прогнозні дані показнику [3].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Розглянуто підхід до прогнозування ВВП за допомогою математичної моделі нейронної мережі на основі дійсних статистичних даних за останні 15 років та даних про фактори, які впливають на зміну ВВП країни.

Застосування економіко-математичних моделей на основі алгоритмів штучних нейронних мереж для прогнозування ВВП дає можливість передбачити зміну ВВП у майбутньому та допомагає виявляти ступінь впливу того чи іншого фактору, що впливають на збільшення або зменшення рівня ВВП країни, завдяки чому з'являється опція регулювання як росту ВВП, так і інших макроекономічних параметрів, що пов'язано зі змінами рівня ВВП.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Агеев А.Д. Нейроматематика: Учебное пособие для вузов / А.Д. Агеев, А.Н. Балухто, А.В. Бычков, А.И. Галушкин. – М.: ИПЖР, 2012. – 448 с.
2. Валовой внутренний продукт Украины // Минфин [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://index.minfin.com.ua/index/gdp/>
3. Галушкин А.И. Нейронные сети: основы теории / А.И. Галушкин. – М.: Горячая линия-Телеком, 2010. – 496с.
4. Динамика золотовалютного резерва и ВВП (1999-2012 гг.) // Обозреватель [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://obozrevatel.com/Infographic/96014-dinamika-zolotovalyutnogo-rezerva-i-vvp-1999-2012-gg.htm>
5. Козак Ю.Г. Основы экономической теории: Навчальний посібник / Ю.Г. Козак, С.С. Шаповал, О.С. Кіро, М.А. Заєць, М.І. Барановська, Л.Б. Боденчук, Є.В. Кравченко, Л.Я. Коноводченко, О.В. Захарченко, В.В. Курмиженко. – К.: Центр навчальної літератури, 2012. – 264 с.
6. Николаева И.В. Применение искусственных нейронных сетей для прогнозирования динамики экономических показателей / И.В. Николаева // Сфера услуг: инновации и качество. – М.: Издательство Российского государственного торгово-экономического университета, 2011. – №8. – С.15-19.
7. Осовский С. Нейронные сети для обработки информации / Пер. с польского И.Д. Рудинского / С. Осовский, – М.: Финансы и статистика, 2012. – 344 с.
8. Солдатова О.П. Применение нейронных сетей для решения задач прогнозирования / О.П. Солдатова, В.В. Семенов // Исследовано в России. – Самара: СГАУ, 2006. – №136. – С.25-30.

REFERENCES

1. Ageev A.D. Neuromathematics: textbook for universities / A.D. Ageev, A.N. Baluhto, A.V. Bychkov, A.I. Galushkin. – M: IPER, 2012. – 448 P.
2. Gross domestic product of Ukraine / Ministry of Finance [Electronic resource]. – Mode of access: <http://index.minfin.com.ua/index/gdp/>
3. Galushkin A.I. Neural networks: theory basics / A.I. Galushkin. – M: Hot line-Telecom, 2010. – 496 P.
4. Dynamics of gold and foreign currency reserves and GDP (1999-2012) // Explorer [Electronic resource]. – Mode of access: <http://obozrevatel.com/Infographic/96014-dinamika-zolotovalyutnogo-rezerva-i-vvp-1999-2012-gg.htm>
5. Kozak Y.G. Fundamentals of the economical theory: Textbook / Y.G. Kozak, S. S. Shapoval, O.S. Kiro, M.A. Zaec, M. I. Baranovska, L.B. Bodenchuk, E.V. Kravchenko, L.Y. Konovodchenko, O.V. Zakharchenko, V.V. Kurmigenko. – K.: The centre literature, 2012. – 264 P.
6. Nikolaeva I.V. Application of artificial neural networks for forecasting dynamics of economic indicators / I.V. Nikolaeva // Services: innovation and quality. – M: Russian state trade and economic University, 2011. – №8. – P.15-19.
7. Osovskiy S. Neural networks for information processing / translate from polish I. Rudinsky / S. Osovskiy/ – M: Finance and statistics, 2012. – 344 P.
8. Soldatova O.P. Application of neural networks for solving problems of forecasting / O.P. Soldatova, V.V. Semenov // Studied in Russia. – Samara: SSAU, 2006. – №136. – P.25-30.

Прогнозирование внутреннего валового продукта на основе аппарата искусственных нейронных сетей

В.В. Новикова

В статье рассмотрена система экономико-математических моделей на основе использования алгоритмов искусственных нейронных сетей для прогнозирования ВВП. С этой целью предложен новый подход к прогнозированию ВВП на основе применения моделей искусственных нейронных сетей, что дает возможность предусмотреть изменение ВВП в будущем и помогает определять степень влияния того или иного фактора, которые влияют на увеличение или уменьшение уровня ВВП страны, благодаря чему появляется опция регулирования как роста ВВП, так и других макроэкономических показателей, которые связаны с изменением уровня ВВП.

Проведенный анализ доказывает, что необходимо использовать прогнозирование ВВП для оценки важнейших макроэкономических параметров, которое возможно осуществлять с помощью построения модели нейронной сети, что позволит получать наиболее эффективные прогнозы в будущем и применять адекватные механизмы влияния государства на динамику ВВП, поскольку контроль роста или спада ВВП является ключевой проблемой экономики страны.

Ключевые слова: моделирование, прогнозирование, валовый внутренний продукт, искусственный интеллект, нейронные сети.

Надійшла 13.03.2014 р.

УДК 502.3/7:338.2

БУТРИМ О.В., канд. екон. наук

Інститут агроєкології і природокористування НААН України

oksana.butrim@gmail.com

НАПРЯМИ ОПТИМІЗАЦІЇ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

У статті на основі аналізу динаміки антропогенного навантаження на агроландшафти Київської області за останнє десятиріччя проведено оцінювання структури земельного фонду з визначенням особливостей його використання та наголошено на негативних наслідках синергічного ефекту їх впливу. Проведений аналіз дозволив окреслити напрями підвищення екологічної рівноваги землекористування регіону та обґрунтувати першочергові заходи щодо досягнення раціонального використання агроресурсного потенціалу, які, в свою чергу, спрямовані на збереження родючості ґрунтів.

Ключові слова: структура землекористування, земельні ресурси, агровиробництво, антропогенний тиск, екологічна стабільність.

Постановка проблеми. Проблеми досягнення характеристик сталого рівня землекористування, у тому числі і раціонального використання агроресурсного потенціалу, є актуальними не тільки для України, а й міжнародної громадськості. У матеріалах Всесвітньої конфере-

нції ООН з навколишнього середовища та розвитку (1992 р., Ріо-де-Жанейро) відмічено, що питання охорони та раціонального використання ґрунтів мають вирішальний вплив на стан довкілля, тому повинні займати ключові положення у державній політиці.

Враховуючи ті факти, що Україна є найбільшою за площею з європейських країн та має унікально сприятливі для агровиробництва поєднання ґрунтово-кліматичних умов, питання сталого землекористування є одними з найбільш актуальних поряд із забезпеченням техногенно-екологічної безпеки. Нераціональне, науково не обґрунтоване землекористування призводить не лише до втрати родючості ґрунтів та порушення екологічної рівноваги ландшафтів, а несе значний рівень еколого-економічної загрози з високою невизначеністю та важко передбачуваними наслідками у перспективі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми раціонального використання агро-ресурсного потенціалу, як територіального базису розвитку сільськогосподарського виробництва, вивчали: О.Ф. Балацький, І.К. Бистряков, Б.М. Данилишин, Д.С. Добряк, М.Д. Пістун, В.Т. Гриневецький, Б.С. Носко. Методичним аспектам екологічної оцінки агровиробництва регіону присвячені роботи О.І. Фурдичка, О.Г. Тараріко, Н.А. Макаренка, Н.В. Палапи, В.П. Патики, Л.В. Дацько та ін. Вагомий внесок у розробку економічних основ екобезпечного сільськогосподарського землекористування зробили: О.П. Канаш, Л.Я. Новаковський, Г.І. Ярмолук та ін. З огляду на актуальність проблем реформування земельних відносин у сучасних обставинах економічної кризи, проблеми еколого-економічної оцінки земельних ресурсів, визначення системи заходів щодо їх збереження та відновлення продуктивності не втрачають актуальності як для країни в цілому, так і на рівні регіонів.

Мета дослідження – на основі дослідження існуючої структури землекористування Київської області та динаміки агроекологічної ситуації за останнє десятиріччя зазначити напрями підвищення ефективності використання земельних ресурсів області, що сприятимуть переходу до сталого агровиробництва, у тому числі і збереженню родючості ґрунтів.

Методика дослідження. Матеріали публікації ґрунтуються на використанні статистичних методів збору, обробки та узагальнення даних на базі літературних джерел. Крім того, використано набутий досвід під час підготовки Національних кадастрів викидів ПГ України, Національних повідомлень України з питань зміни клімату та іншої звітної документації перед Секретаріатом Рамкової конвенції ООН про зміну клімату у період з 2003 до 2012 рр. у частинах, що стосуються питань сектору землекористування.

Результати досліджень та їх обговорення. Рівень впливу антропогенної діяльності на природне середовище визначає рівень порушення ландшафтів, від якого обернено залежить здатність природного середовища до самовідновлення. Від характеристик землекористування значною мірою залежить екологічна стійкість навколишнього середовища. Сутність стійкості природних ландшафтів – це їх здатність зберігати під дією зовнішніх чинників свою структуру і характер функціонування. У свою чергу, стійкість природно-техногенних ландшафтів, у тому числі і агроландшафтів, – це їх властивість виконувати під дією зовнішнього впливу соціально-економічні функції відтворення ресурсів і середовища [1]. Кожен вид антропогенного навантаження реалізується набором певних факторів (специфічних впливів), характеристики та параметри яких визначають інтенсивність тиску та міру змін ландшафтів внаслідок втручання. За рівнем впливу на навколишнє природне середовище, агровиробництво здатне спричинювати найбільш інтенсивні тривалі зміни ландшафтів. За рівнем антропогенних змін ландшафтів унаслідок агроосвоєності земель Україна входить до лідерів. Порівняно з такими країнами, як США, Англія, Німеччина, Японія, частка орних земель у складі сільськогосподарських угідь в Україні є найвищою, а площа природно-заповідного фонду – значно менша, ніж у більшості країн Європи (де середній показник заповідності становить 15%). Нині в Україні практично не залишилося природних ландшафтів, що не змінені господарською діяльністю. Розорювання цілинних земель, зникнення природних акумуляторів талих і дощових вод («блюдець»), руйнація дернини, яка може затримати сніг та воду і захищає ґрунт від мо-

розів і вітру, втрата зернистої структури, властивої цілинним землям, – все це сприяє збільшенню ерозійної чутливості земель та втратам їх родючості.

Завдання відтворення та збереження родючості ґрунтів, зниження темпів і обсягів ерозії та процесів деградації земель протягом багатьох років визначаються як пріоритетні у сфері національної аграрної політики, в тому числі і для Київської області. Проте, фінансування заходів з реалізації цієї політики з року в рік скорочується. У підсумку, господарювання ведеться з порушенням науково обґрунтованих вимог дотримання сівозмін зі стрімким скороченням обсягів внесення поживних речовин у ґрунт. Результатами такого господарювання є дефіцитний баланс гумусу, прискорення процесів агрохімічної деградації та істотне погіршення екологічного стану сільськогосподарських земель. На території області мають місце більшість з негативних агроекологічних процесів, що властиві і решті території України. Крім того, спостерігаються тенденції до інтенсифікації та синергічного ефекту їх впливу на фоні вкрай незбалансованого співвідношення між основними типами угідь та системами землекористування. Аналіз динаміки площ категорій землекористування Київщини (табл. 1) за останнє десятиріччя дає підстави констатувати зростання тиску на довкілля.

Таблиця 1 – Динаміка земельного фонду Київської обл., тис. га

Площа категорій землекористування	2000	2005	2008	2009	2010	2011	2012
Землі агропризначення, всього, у т.ч.:	1807,0	1804,2	1798,0	1796,3	1794,0	1793,5	1791,7
– рілля	1365,1	1367,7	1360,6	1358,9	1356,2	1355,5	1354,7
– сіножаті та пасовища	251,8	252,8	252,9	253,0	252,4	135,2	250,3
Ліси та лісовкриті площі	651,0	649,7	649,0	649,0	649,0	648,8	648,7
Забудовані землі	113,5	116,0	122,3	124,3	126,7	127,5	133,8
Землі під водою	173,8	175,5	175,4	175,3	175,3	175,2	175,0
Відкриті заболочені землі	49,4	50,0	49,8	49,8	49,8	49,7	49,6
Інші землі	17,4	16,7	17,6	17,4	17,4	17,5	17,5
Всього земель	2812,1	2812,1	2812,1	2812,1	2812,1	2812,1	2816,2

Згідно з наведеними даними статистичної звітності (форма № 6-зем), відбулося збільшення антропогенного навантаження на територію регіону в результаті збільшення площ забудованих територій (на 10,0%), хоча структура землекористування Київської області лишається деформованою в бік переважання сільськогосподарських земель. Надмірне розорювання, що перевищує рівень екологічної стійкості агроландшафту, використання не за цільовим призначенням водохоронних зон водойм, нераціональне застосування хімічних засобів захисту рослин і мінеральних добрив, недотримання сівозмін призводять до активізації процесів ерозії і деградації земель. Від ерозії сільськогосподарських земель потерпає весь ландшафт через замулення водойм, що, в свою чергу, також негативно впливає на стан довкілля.

Динаміку площ категорій землекористування проілюстровано на рис.1. Показник сільськогосподарської освоєності території області залишається достатньо високим і складає 48,1%, а показник розораності сільськогосподарських угідь сягає 81,5%.

Найбільші площі ріллі сконцентровано у лісостеповій частині області. Наприклад, у Білоцерківському районі цей показник є найвищим для області і становить 92,2%. Також тут розташовані Володарський (92,1%), Ставищенський (91,9%), Сквирський (90,7%), Рокитнянський (90,6%) райони.

Зменшення площі ріллі (з одночасним збільшенням площі забудованих земель, табл.1) на фоні високих валових показників збору врожаїв за останні роки свідчить про підвищення антропогенного тиску на ландшафт. Це пояснюється тим, що обсяги і темпи повернення до землі поживних елементів не компенсують обсяги видалення речовин з полів за збору врожаю. Не вирішує

проблеми і збільшення обсягів внесення мінеральних добрив, яке спостерігається останніми роками, адже одночасно постійним є скорочення обсягів внесення органічних добрив, що не відповідає потребам збалансованого землекористування.

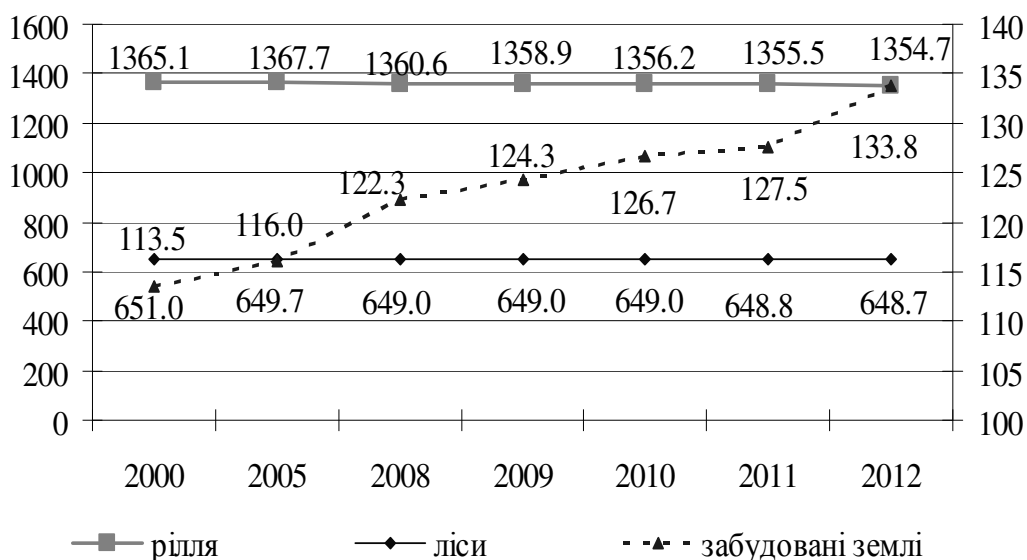


Рисунок 1. Динаміка площ категорій землекористування Київської області, тис.га

Згідно з даними Держстату України [2], проблема внесення органічних добрив як в Україні, так і в Київській області стоїть дуже гостро, що підтверджується неухильним скороченням поголів'я тварин. Так, у порівнянні з 1990 р. [2] поголів'я ВРХ на Київщині скоротилось у 8,4 рази, причому корів – у 6 разів. Дещо меншого скорочення зазнало поголів'я свиней – майже на 40%, а от поголів'я птиці зросло майже на 40%. Відмітимо, що станом на 1 січня 2013 року вперше за роки незалежності, у Київській області зафіксовано позитивну динаміку поголів'я великої рогатої худоби за всіма категоріями господарств на 4,5%. Максимальне збільшення поголів'я зафіксовано у господарствах населення – на 6,4 тис. голів. Водночас, поголів'я корів продовжує поступово скорочуватись за всіма категоріями господарств на 2 та 1% станом на початок 2012 та 2013 років. Таким чином, існуючі економічні обставини піднімають на порядку денного питання пошуку альтернативних джерел органічних добрив. У ролі останніх, поряд із сидеральними добривами, застосуванням післязливних решток, різних видів компостів та ін., є використання сапропелю як органічної компоненти добрив (в Україні розвідано 0,8 млрд тонн покладів озерних сапропелів; крім того, відомі суттєві запаси і під торфом [3]). Внесення 30 т/га сапропелевих добрив в умовах Полісся і Лісостепу сприяє утворенню в середньому 1,3 т/га гумусу, за збільшення внесення цих добрив до 60 т/га – утворення гумусу зростає до 2,6 т/га [3]. Визначено і позитивну їх післядію на ґрунт (підвищуються родючість і вологоутримувальна здатність ґрунту) та радіопротекторну їх здатність (в рази зменшується перехід радіоактивних елементів у врожаї культур). Крім того, зазнає позитивного впливу і продукція агропромисловості – підвищується врожайність усіх груп культур, покращуються їх якісні показники (вміст корисних речовин, покращення товарності агропродукції).

Під час визначення антропогенного навантаження на сільськогосподарські землі порівнювали дані щодо розподілу обсягів виробництва основних видів сільськогосподарських культур з даними щодо утримання поголів'я сільськогосподарських тварин та птиці між категоріями господарств. Так, у 2012 р. на полях сільськогосподарських підприємств вироблено більшу частину зернових, цукрових буряків, соняшнику (78,1%, 91,3, 85,0% відповідно), натомість у господарствах населення було вирощено 96,7% картоплі, 85,7 овочів та 81,6% плодово-ягідної продукції. Диференціація структури також спостерігається і для розподілу поголів'я у тваринництві. Більша частина тварин утримується господарствами населення (66,6% ВРХ, 53,1% свиней, 91,4% коней); перевага за сільськогосподарськими підприємствами спостерігається лише для поголів'я птиці,

яке має менше значення для внесення органічних добрив під сільськогосподарські культури. Таким чином, землі агропідприємств більшою мірою потерпають від незбалансованого землекористування не лише в результаті більш гострої нестачі органічної компоненти добрив, а й вирощування більших обсягів культур, що вважаються інтенсивними та потребують значних обсягів удобрення.

Вплив негативних факторів антропогенного характеру на довкілля відбувається одночасно, а сумарний рівень негативного тиску збільшується в результаті їх взаємного доповнення. Останнім часом понад 8 тис. га є малопродуктивними, 0,2 тис. га – деградованими, 0,9 тис. га – техногенно забрудненими. Проведення робіт з консервації земель та з відновлення родючості (залуження або заліснення) на території області потребують 1999,8 га та обліковуються 2919,6 га порушених земель (таких, що втратили свою господарську та екологічну цінність через порушення ґрунтового покриву), тобто присутній синергійний ефект дії негативних факторів антропогенного характеру у землекористуванні Київської області.

Висновки. Викладений аналіз характеристик землекористування в агровиробництві Київської області свідчить про нестабільність екологічного стану території. За високих показників врожайності за останні роки з недостатнім обсягом внесення добрив та їх незбалансованою структурою (за недостатнього обсягу органічної компоненти добрив) зростає тиск на сільськогосподарські ґрунти. Для вирішення проблеми нестачі органічної компоненти добрив, поряд з відновленням тваринницької галузі, існує необхідність пошуку їх альтернативних джерел. У ролі останніх розглянуто використання озерних сапропелів.

Збільшення антропогенного навантаження зазнають не лише ґрунти, а ландшафти регіону в цілому. Ситуація обтяжується зменшенням площ еколого-стабілізуючих категорій землекористування (лісів, водних об'єктів та боліт) та розширенням площ забудованих земель (у т.ч. розширення мережі транспортних магістралей).

Поліпшення ситуації потребує підтримки з боку держави. Зокрема, забезпечення фінансування виконання завдань, що висунуті у Державній цільовій програмі розвитку українського села на період до 2015 року, а також проведення реформ сільськогосподарського виробництва. Ключовим моментом реформування відносин в агровиробництві, на нашу думку, є вирішення питання власності на землю, що стимулюватиме агровиробників до збільшення капіталовкладень у відтворення та збереження родючості земель.

Таким чином, необхідні кардинальні зміни політики використання сільськогосподарських земель з метою збереження їх родючості. Подальше ігнорування існуючих проблем призведе до незворотних втрат цінних земель з високими показниками родючості, що у підсумку несе загрозу продовольчій безпеці нашої країни.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гавриленко О.Т. Геоекологічне обґрунтування проектів природокористування: Навчальний посібник / О.Т. Гавриленко. – К.: Ніка-Центр, 2003. – С. 22.
2. Сільське господарство України за 2012 рік: Статистичний збірник. – К.: Державна служба статистики України, 2013. – 402 с.
3. Озерні сапропелі України: збірник технологій і рекомендацій щодо використання сапропелів, у тому числі на забруднених радіонуклідами землях, нормативних актів, довідкових матеріалів / М.Й. Шевчук та ін.; ред. Е.Г. Дегодюк, М.Й. Шевчук; УААН, Державне об'єднання „Укragrohім”. – Луцьк: Надстиря, 1996 – 187с.

REFERENCES

1. Gavrylenko O.T. Geoekologichne obgruntuvannja proektiv pryrodokorystuvannja: Navchal'nyj posibnyk / O.T. Gavrylenko. – K.: Nika-Centr, 2003. – S. 22.
2. Sil'ske gospodarstvo Ukrai'ny za 2012 rik: Statystychnyj zbiryk. – K.: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrai'ny, 2013. – 402 s.
3. Ozerni sapropeli Ukrai'ny: zbiryk tehnologij i rekomendacij shhodo vykorystannja sapropeliv, u tomu chysli na zabrudnjenyh radionuklidamy zemljah, normatyvnyh aktiv, dovidkovyh materialiv / M.J. Shevchuk ta in.; red. E.G. Degodjuk, M.J. Shevchuk; UAAN, Derzhavne ob`jednannja „Ukragrohim”. – Luc'k: Nadstyrja, 1996 – 187s.

Направления оптимизации землепользования в аграрном секторе Киевской области

А.В. Бутрым

В статье на основе анализа динамики антропогенной нагрузки на агроландшафты Киевской области за последнее десятилетие проведена оценка структуры земельного фонда с определением особенностей его использования. Рассмо-

тreno существующее положение агроресурсного потенциала, определены факторы дисбаланса его использования и подчеркнуты негативные последствия синергического эффекта их влияния. Проведенный анализ позволил выделить направления повышения экологического равновесия землепользования региона и обосновать первоочередные мероприятия по достижению рационального использования агроресурсного потенциала, которые, в свою очередь, направлены на сохранение плодovitости почв.

Ключевые слова: структура землепользования, земельные ресурсы, агропроизводство, антропогенное давление, экологическая стабильность.

Надійшла 13.03.2014 р.

УДК 311.21:330.138.12/534

ЗАДОРЖНА Р.П., канд. екон. наук
Білоцерківський національний аграрний університет
rzadorozhna@i.ua

ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ ВІЛЬНИХ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ В РАМКАХ ЦИКЛУ СУСПІЛЬНОГО ВІДТВОРЕННЯ НА ЗАСАДАХ МЕТОДОЛОГІЧНОГО СТАНДАРТУ СИСТЕМИ НАЦІОНАЛЬНИХ РАХУНКІВ

У статті з позицій статистичного стандарту Системи національних рахунків розглянуто процес утворення вільних фінансових ресурсів у ході циклу суспільного відтворення, які, будучи використаними в наступному циклі, уможливають підтримання його безперервності. Розкрито сутність показника «чисте кредитування / чисте запозичення» як індикатора обсягу тимчасово вільних фінансових ресурсів, що можуть надійти на фінансовий ринок і бути передані від фінансово профіцитних інституційних одиниць фінансово дефіцитним для фінансового забезпечення відтворювальних процесів в економіці.

Ключові слова: суспільне відтворення, валовий внутрішній продукт, Система національних рахунків, фінансові ресурси, чисте кредитування/чисте запозичення.

Постановка проблеми. Реалізація процесу суспільного відтворення потребує відповідного фінансового забезпечення, джерелом якого слугують результати попереднього економічного циклу, котрі втілюються у валовому внутрішньому продукті країни. Методологічним стандартом, на основі якого здійснюється статистичне дослідження фінансування відтворювального процесу в економіці країни, є Система національних рахунків (СНР) [1].

Згідно з інституційним підходом до аналізу функціонування економічної системи, реалізованого в Системі національних рахунків, економіка країни поділяється на п'ять інституційних секторів, кожен з яких об'єднує інституційні одиниці певного виду, що мають свої функції та особливості участі в суспільному відтворенні: нефінансові корпорації; фінансові корпорації; органи державного управління; некомерційні організації, що обслуговують домашні господарства (НКОДГ); домашні господарства.

Фінансування відтворювального процесу може здійснюватись або за рахунок коштів інституційних одиниць, що є резидентами країни (як власних, так і залучених на внутрішньому фінансовому ринку), або завдяки позичкам, отриманим від іншого світу.

Як свідчить практика, господарюючим суб'єктам зазвичай недостатньо власних джерел фінансування для забезпечення не лише розширеного, але в багатьох випадках і простого відтворення. З огляду на це, в економіці виникає запит на залучення і продуктивне використання тимчасово вільних коштів тих інституційних одиниць, що не мають в них поточної потреби і бажають прибутково вкласти. Оскільки безпосередня передача тимчасово вільних ресурсів від фінансово профіцитних одиниць до фінансово дефіцитних у більшості випадків утруднена чи взагалі неможлива, існує необхідність участі в цьому процесі спеціалізованих посередників, в ролі яких виступають інституційні одиниці сектору фінансових корпорацій. При цьому останні також можуть забезпечувати пропозицію фінансових ресурсів на фінансовому ринку за рахунок власних (не залучених внаслідок виконання ними посередницької функції) джерел.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різноманітні аспекти фінансового забезпечення підтримання безперервності відтворювального процесу активно досліджуються як вітчизняними,

так і зарубіжними науковцями. Вагомий внесок в теорію та практику статистичних досліджень фінансування процесів суспільного відтворення здійснили такі українські вчені та практики: Л. Ф. Волохова [2], С. С. Герасименко [3], А. В. Головач [4-6], В. А. Головка [3, 7-8], В. Б. Захожай [4-6], О. Ф. Євсеєнко [2, 9], Н. В. Ковтун [10], В. В. Майба [11-12], Л. Є. Момотюк [13, 15], Р. М. Моторин [14], І. М. Нікітіна [3], Н. О. Парфенцева [15], А. А. Шустіков [5].

Водночас потребують вдосконалення теоретико-методологічні підходи до статистичного вивчення формування ресурсної бази відтворювальних процесів на макrorівні.

Мета дослідження – аналіз структури відтворювального процесу з позицій методологічного стандарту Системи національних рахунків та відстеження формування тимчасово вільних фінансових ресурсів в окремих інституційних секторах економіки.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети використано методи наукової абстракції, системного підходу, аналізу та синтезу, монографічний та метод графічного подання результатів дослідження.

Результати дослідження та їх обговорення. З погляду на процес виробництва валовий внутрішній продукт трактується в СНР як сума доданої вартості всіх резидентних одиниць та податків на продукти (за вирахуванням субсидій на продукти) [1, с. 115].

У ході виробництва ВВП капітал, праця і активи використовуються інституційними одиницями для трансформації витрат товарів та послуг у випуск інших товарів та послуг. Учасники цього процесу створюють додану вартість: корпорації (як нефінансові, так і фінансові), забезпечуючи ринковий випуск товарів та послуг; домогосподарства, здійснюючи ринковий випуск і випуск для власного кінцевого споживання; уряд та НКОДГ – неринковий випуск товарів та послуг. ВВП, характеризуючи результати виробництва в СНР, є вихідним пунктом всіх наступних стадій економічного циклу – утворення первинних доходів, їх розподілу, перерозподілу, споживання та нагромадження.

Саме валова додана вартість є джерелом утворення первинних доходів, які отримують інституційні одиниці внаслідок своєї включеності у процес суспільного відтворення. Первинні доходи можуть утворюватись як внаслідок безпосередньої участі інституційних одиниць у виробництві, так і внаслідок того, що вони володіють активами, які використовуються для виробничих цілей. У першому випадку первинні доходи набувають форм оплати праці (для домогосподарств), прибутку (для корпоративного сектору економіки) та змішаного доходу (для некорпоративних підприємств, що належать домогосподарствам).

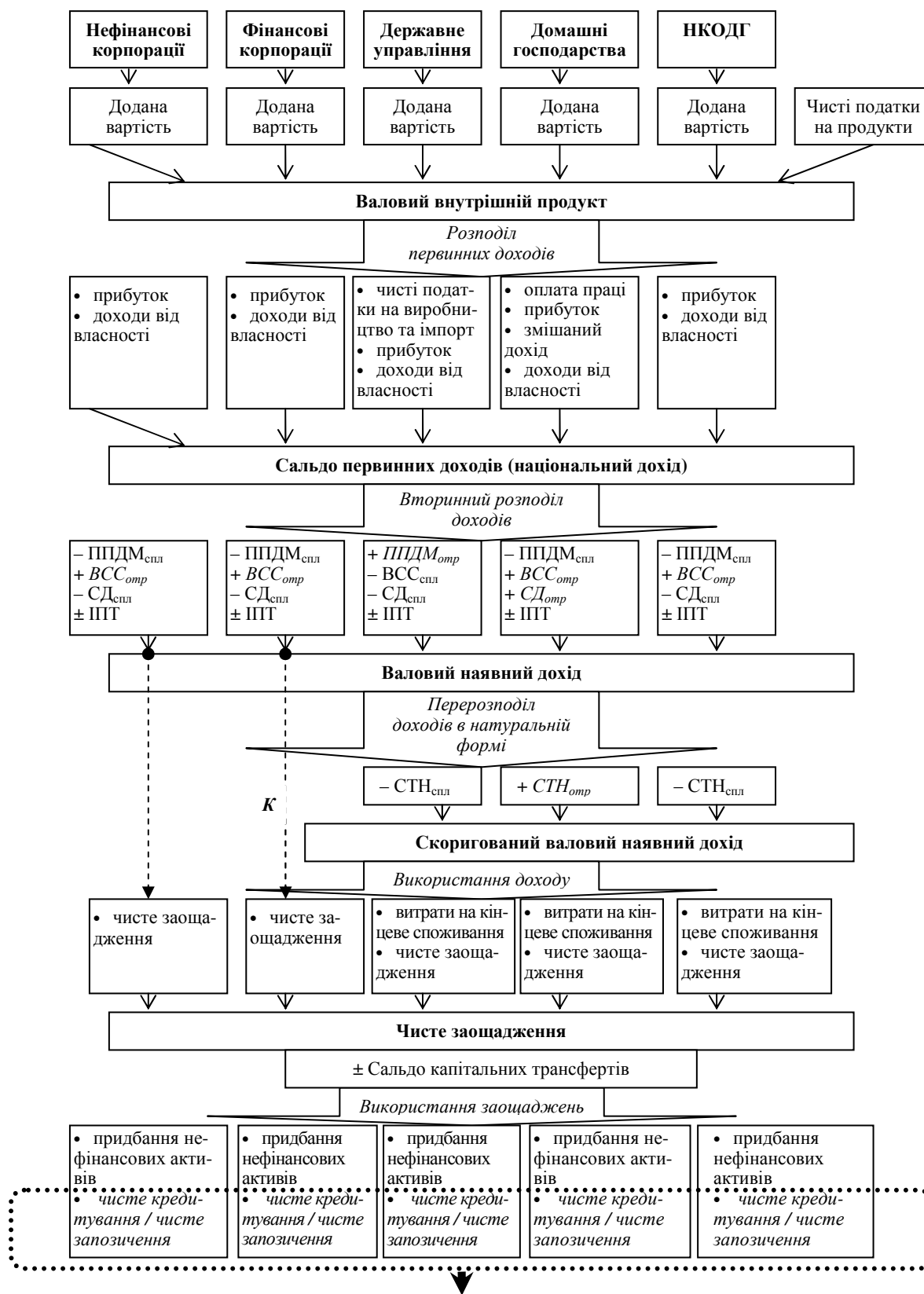
У другому випадку інституційні одиниці – власники активів, що передаються іншим одиницям для використання у виробничому процесі на умовах кредитування або оренди фінансових чи природних ресурсів, отримують первинні доходи у вигляді доходів від власності, а саме:

- інвестиційного доходу, котрий отримують власники фінансових активів;
- ренти, що належить власникам природних ресурсів, наданих в оренду іншим інституційним одиницям.

Як видно з рис. 1, первинні доходи у вигляді прибутку та доходів від власності можуть отримувати одиниці всіх інституційних секторів. Крім того, одиниці сектору державного управління отримують первинні доходи у вигляді надходжень податків на виробництво та імпорт за відрахуванням сум аналогічних субсидій. Податкова складова первинних доходів органів державного управління є набагато вагомішою, ніж прибуток та доходи від власності, отримані інституційними одиницями цього сектору.

Для домогосподарств, крім названих вище первинних доходів, надзвичайно важливими є доходи у вигляді оплати праці, оскільки вона є головною їх частиною. Оплата праці являє собою дохід, що отримують окремі особи, безпосередньо зайняті у виробництві товарів та послуг (наймані працівники), як винагороду за витрати праці, здійснені ними в ході виробничого процесу [1, с. 145].

Ще одна частина доходів одиниць сектору набуває форми змішаного доходу некорпоративних підприємств, що знаходяться у власності домогосподарств – це дохід, що об'єднує в собі як прибуток такого підприємства, так і елемент винагороди за працю власника підприємства чи інших членів домогосподарства, які неможливо чітко відокремити. Агрегована сума первинних доходів усіх інституційних одиниць, що їх одержують, являє собою валовий національний продукт країни.



Тимчасово вільні фінансові ресурси

ППДМ_{спл} (ППДМ_{отр}) – поточні податки на доходи, податки на майно сплачені (отримані); ВСС_{спл} (ВСС_{отр}) – відрахування на соціальне страхування сплачені (отримані); СД_{спл} (СД_{отр}) – соціальні допомоги крім соціальних трансфертів в натуральній формі сплачені (отримані); ± ППТ – сальдо інших поточних трансфертів; СТН_{спл} (СТН_{отр}) – соціальні трансферти в натуральній формі сплачені (отримані); К – коригування на зміни чистої вартості активів домашніх господарств у недержавних пенсійних фондах

Рисунок 1. Формування вільних фінансових ресурсів у ході циклу суспільного відтворення.
Розроблено автором за [1]

Отримані первинні доходи підлягають перерозподілу: спочатку за допомогою поточних трансфертів у грошовій формі, потім із застосуванням соціальних трансфертів у натуральній формі. При цьому якщо перші опосередковують перерозподіл первинних доходів між всіма секторами економіки, то другі являють собою односторонні безвідплатні передачі доходів від секторів державного управління і НКОДГ домашнім господарствам.

Сума перерозподілених доходів у грошовій формі являє собою валовий наявний дохід країни (ВНД), який може бути використаний на споживання та нагромадження. Скоригований валовий наявний дохід, який відрізняється від ВНД на суму натуральних трансфертів, дозволяє домашнім господарствам збільшити своє фактичне індивідуальне споживання (кінцеве), залишаючи при цьому незмінним обсяги нагромадження. Оскільки інституційні одиниці корпоративного сектору не здійснюють і не отримують соціальних трансфертів у натуральній формі, суми їх наявних доходів є такими ж, як і скоригованих наявних доходів (див. рис. 1). Крім того, не здійснюючи кінцевого споживання, інституційні одиниці сектору нефінансових корпорацій формують власні валові заощадження в сумі їх наявних доходів (для фінансових корпорацій здійснюється коригування на зміни в пенсійних правах для відображення зобов'язань пенсійних фондів, що належать до СФК, перед домашніми господарствами).

Описані вище процеси відображаються в СНР за допомогою послідовності поточних рахунків – починаючи з рахунку виробництва і закінчуючи рахунком використання наявного доходу, балансуєючою статтею якого є заощадження. Завершення процесу формування вільних фінансових ресурсів в економіці, котрі можуть бути передані одними інституційними одиницями іншим для підтримання безперервності процесу суспільного відтворення, відображається в першому з рахунків нагромадження – рахунку капіталу.

Вихідним показником для побудови рахунку капіталу є балансуєча стаття рахунку використання наявного доходу – заощадження. Суми заощаджень окремих секторів економіки з урахуванням сальдо капітальних трансфертів виступають джерелами фінансування операцій із придбання нефінансових активів – ці кошти використовуються на формування основного капіталу, зміни запасів матеріальних оборотних коштів та придбання (за виключенням вибуття) цінностей і невироблених нефінансових активів. Суми джерел фінансування та вартісна оцінка проведених операцій з придбання нефінансових активів можуть збігатись, що на практиці буває рідко, або ж відрізнятись. Якщо сума джерел фінансування перевищує здійснені витрати, то ця різниця є вільними коштами певної інституційної одиниці чи сектору, тобто частиною їх наявного доходу (скоригованого наявного доходу), не використаною ні на кінцеве споживання, ні на нагромадження. Саме ця сума (так зване «чисте кредитування») потенційно може надійти на фінансовий ринок, сформувавши певний обсяг тимчасово вільних фінансових ресурсів, котрими на визначених умовах можуть скористатись інші одиниці та сектори, ситуація яких після отримання, перерозподілу доходів та їх використання є діаметрально протилежною – сум наявного доходу (скоригованого наявного доходу) виявилось замало для фінансування споживання і нагромадження, в результаті чого у таких одиниць сформувався показник чистого запозичення, що відображає суми дефіциту коштів.

Висновки. Суспільне відтворення як безперервно поновлюваний у послідовно змінюваних стадіях процес суспільного виробництва благ та послуг потребує фінансового забезпечення. Кошти, використовувані як фінансові ресурси для підтримання безперервності та розширення виробництва, утворюються в ході попереднього відтворювального циклу внаслідок виробництва, розподілу, перерозподілу і споживання ВВП, що відображається у послідовності поточних рахунків СНР. Заощадження, балансуєча стаття останнього з цих рахунків, є вихідною для побудови рахунку капіталу, який є першим з рахунків нагромадження.

Частина заощадження, не використана на інвестиції в нефінансові активи (чисте кредитування), виступає індикатором наявності в інституційної одиниці, сектору чи країни в цілому тимчасово вільних фінансових ресурсів, а відтак – здатності до кредитування, тобто передачі на певних умовах цих коштів іншим одиницям, секторам, країнам, котрі вони можуть використати для фінансування наступного циклу суспільного відтворення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Система национальных счетов 2008. – Нью-Йорк, 2012 год. – 794 с.
2. Волохова Л.Ф. Статистичний аналіз взаємозв'язку організаційно-фінансових чинників банківської системи / Л.Ф. Волохова, О. Ф. Євсєенко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: Збірник наукових

праць ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України». – Випуск № 30. – Суми: ДВНЗ "УАБС НБУ", 2010. – С. 94-100.

3. Герасименко С. С. Система національних рахунків: навч. посібник / С. С. Герасименко, В. А. Головка, І. М. Нікітіна. – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2005. – 217 с.
4. Головач А. В. Статистика банківської діяльності : навч. посіб. / А. В. Головач, В. Б. Захожай, К. С. Базилевич. – К.: МАУП, 1999. – 224 с.
5. Головач А. В. Фінансова статистика (з основами теорії статистики): Підручник / А. В. Головач, В. Б. Захожай, Н. А. Головач, А. А. Шустіков. – К.: МАУП, 2005. – 496 с.
6. Головач А.В. Статистичне забезпечення управління економікою: прикладна статистика: Навч. посібник / А.В. Головач, В. Б. Захожай, Н. А. Головач. – К.: КНЕУ, 2005. – 333 с.
7. Головка В. Статистика Національного банку України у світлі сучасних викликів / В. Головка // Вісник Національного банку України. – 2011. – №5. – С. 4-9.
8. Головка В. А. Квартальні фінансові рахунки України: методологічні та практичні аспекти складання / В. Головка, А. Тетерук // Вісник НБУ. – 2011. – № 8. – С. 12-18.
9. Євсєнко О.Ф. Статистичне забезпечення процесу регулювання фондового ринку в Україні : дис... канд. екон. наук: 08.03.01 «Статистика» / О. Ф. Євсєнко // Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2004. – 250 с.
10. Ковтун Н. В. Статистическое изучение фондового рынка Украины : дис... канд. екон. наук: 08.03.01 «Статистика» / Н. В. Ковтун // Киевский гос. экономический ун-т. – К., 1996. – 233 с.
11. Майба В. В. Статистичне оцінювання стійкості комерційних банків України : автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.10 «Статистика» / В. В. Майба // ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана». – К., 2010. – 20 с.
12. Майба В.В. Фінансові рахунки як інструмент оцінювання фінансової стабільності / В.В. Майба // Вісник Черкаського університету. Серія «Економічні науки». – 2012. – № 4 (217). – С. 3-11.
13. Момотюк Л.Є. Аналіз та перспективи відображення фінансової діяльності в національних статистичних класифікаціях // Економіст. – 2013. – 6 (320). – С. 36-39.
14. Моторин Р.М. Роль фінансового сектору у формуванні ВВП / Р. М. Моторин, К. Р. Приходько, Р. М. Приходько // Науковий вісник Буковинської державної фінансової академії, 2006. – № 7. – С.37-44.
15. Парфенцева Н.О. Розробка номенклатури фінансових послуг з метою статистичного оцінювання діяльності фінансових установ / Н. О. Парфенцева Л. Є. Момотюк // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. – 2012. – № 134. – С. 59-61.

REFERENCES

1. Systema nacyonal'nyh schetov 2008. – N'ju-Jork, 2012 god. – 794 s.
2. Volohova L.F. Statystychnyj analiz vzajemozv'jazku organizacijno-finansovyh chynnykiv bankivs'koi' systemy / L.F. Volohova, O. F. Jevsjejenko // Problemy i perspektivy rozvytku bankivs'koi' systemy Ukrainy: Zbirnyk naukovykh prac' DVNZ «Ukrai'ns'ka akademija bankivs'koi' spravy Nacional'nogo banku Ukrainy». – Vypusk № 30. – Sumy: DVNZ "UABS NBU", 2010. – S. 94-100.
3. Gerasymenko S.S. Systema nacional'nyh rahunkiv: navch. posibnyk / S.S. Gerasymenko, V.A. Golovko, I.M. Nikitina. – K.: IVC Derzhkomstatu Ukrainy, 2005. – 217 s.
4. Golovach A.V. Statystyka bankivs'koi' dijal'nosti : navch. posib. / A.V. Golovach, V.B. Zahozhaj, K.S. Bazylevych. – K.: MAUP, 1999. – 224 s.
5. Golovach A.V. Finansova statystyka (z osnovamy teorii' statystyky): Pidruchnyk / A.V. Golovach, V.B. Zahozhaj, N.A. Golovach, A.A. Shustikov. – K.: MAUP, 2005. – 496 s.
6. Golovach A.V. Statystychnе zabezpechennja upravlinnja ekonomikoju: prykladna statystyka: Navch. posibnyk / A. V. Golovach, V. B. Zahozhaj, N. A. Golovach. – K.: KNEU, 2005. – 333 s.
7. Golovko V. Statystyka Nacional'nogo banku Ukrainy u svitli suchasnyh vyklykiv / V. Golovko // Visnyk Nacional'nogo banku Ukrainy. – 2011. – №5. – S. 4-9.
8. Golovko V. A. Kvartal'ni finansovi rahunky Ukrainy: metodologichni ta praktychni aspekty skladannja / V. Golovko, A. Teteruk // Visnyk NBU. – 2011. – № 8. – S. 12-18.
9. Jevsjejenko O.F. Statystychnе zabezpechennja procesu reguljuvannja fondovogo rynku v Ukraini : dys... kand. ekon. nauk: 08.03.01 «Statystyka» / O. F. Jevsjejenko // Kyi'vs'kyj nacional'nyj un-t im. Tarasa Shevchenka. – K., 2004. – 250 s.
10. Kovtun N. V. Statystycheskoe yzuchenye fondovogo rynku Ukrainy : dys... kand. ekon. nauk: 08.03.01 «Statystyka» / N. V. Kovtun // Kyevskij gos. ekonomycheskij un-t. – K., 1996. – 233 s.
11. Majba V. V. Statystychnе ocinjувannja stijkosti komercijnyh bankiv Ukrainy : avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk : spec. 08.00.10 «Statystyka» / V. V. Majba // DVNZ «Kyiv's'kyj nacional'nyj ekonomichnyj universytet imeni Vadyma Get'mana». – K., 2010. – 20 s.
12. Majba V.V. Finansovi rahunky jak instrument ocinjувannja finansovoi' stabil'nosti / V.V. Majba // Visnyk Cherkas'kogo universytetu. Serija «Ekonomichni nauky». – 2012. – № 4 (217). – S. 3-11.
13. Momoťjuk L.Є. Analiz ta perspektivy vidobrazhennja finansovoi' dijal'nosti v nacional'nyh statystychnykh klasyfikacijah // Ekonomist. – 2013. – 6 (320). – S. 36-39.
14. Motoryn R.M. Rol' finansovogo sektoru u formuvanni VVP / R. M. Motoryn, K. R. Pryhod'ko, R. M. Pryhod'ko // Naukovyj visnyk Bukovyns'koi' derzhavnoi' finansovoi' akademii', 2006. – № 7. – S.37-44.
15. Parfenceva N.O. Rozrobka nomenklatury finansovyh poslug z metoju statystychnogo ocinjувannja dijal'nosti finansovyh ustanov / N. O. Parfenceva L. Je. Momoťjuk // Visnyk Kyi'vs'kogo nacional'nogo universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Ekonomika. – 2012. – № 134. – S. 59-61.

Исследование формирования свободных финансовых ресурсов в рамках цикла общественного воспроизводства на основе методологического стандарта Системы национальных счетов

Р. П. Задорожная

В статье с позиций статистического стандарта Системы национальных счетов рассмотрен процесс образования свободных финансовых ресурсов в ходе цикла общественного воспроизводства, которые будучи использованными в следующем цикле, обеспечивают поддержание его непрерывности. Раскрыта сущность показателя «чистое кредитование / чистое заимствование» в качестве индикатора объема временно свободных финансовых ресурсов, которые могут поступить на финансовый рынок и быть переданы от финансово профицитных институциональных единиц финансово дефицитным для финансового обеспечения воспроизводственных процессов в экономике.

Ключевые слова: общественное воспроизводство, валовой внутренний продукт, Система национальных счетов, финансовые ресурсы, чистое кредитование/чистое заимствование

Надійшла 02.04.2014 р.

УДК 347.278:330.322.4

РУДИЧ О.О., канд. екон. наук

Білоцерківський національний аграрний університет
8282@ua.fm

**ІПОТЕЧНЕ КРЕДИТУВАННЯ ЯК МЕТОД ЗАЛУЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙ
В СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО**

У статті узагальнено теоретичні аспекти іпотечного кредитування в аграрному секторі економіки. Визначено ключові індикатори кон'юнктури іпотечного ринку. Сформульовані та обґрунтовані фактори, що стримують розвиток іпотечного кредитування вітчизняних сільськогосподарських товаровиробників. Узагальнено світовий досвід розвитку іпотечного кредитування. Розглянуто два види систем іпотечного кредитування, зокрема схематично представлено однорівневу (європейську) та дворівневу (американську) системи функціонування ринку іпотечного кредитування. Проведено змістовне порівняння зазначених систем та сформульовано їх відмінності на основі детального вивчення механізму рефінансування виданих іпотечних кредитів. Висвітлено основні джерела іпотечного кредитування в сільському господарстві. Виокремлено дієві принципи зарубіжних і вітчизняних систем іпотечного кредитування, які повинні застосовуватися для формування ефективної системи інвестиційно-іпотечного сільськогосподарського кредитування в сучасних умовах господарювання.

Ключові слова: інвестиційно-іпотечне кредитування, іпотека, іпотечні цінні папери, земельні іпотечні інститути, первинний та вторинний ринки.

Постановка проблеми. У ринкових умовах господарювання для підприємств аграрного сектору економіки України однією з головних проблем є залучення інвестиційно-інноваційних ресурсів. Інвестиційна привабливість аграрного сектору країни визначається головним природним засобом виробництва – землею, від якості і використання якої залежить його ефективність. Нині, у сільському господарстві ще не введено в дію систему економічних важелів стимулювання інвестиційної діяльності, зокрема заходи регулювання відносин власності на землю і майно не мають інвестиційної стимулюючої спрямованості, процес створення фондового ринку недостатньо охоплює аграрну сферу, фінансово-кредитні установи не зацікавлені у здійсненні інвестиційних операцій у сільському господарстві, відсутній механізм забезпечення підтримки інвестицій в обіговий капітал.

Очевидно, що важливим важелем у стимулюванні розвитку сільськогосподарського виробництва є іпотечне кредитування, яке виступає засобом активізації функціонування ринку землі та розвитку ринку фінансових та страхових послуг. Умови розвитку ринкових відносин у нашій країні вимагають створення потужного іпотечного механізму та злагодженої організації його роботи в аграрному секторі, який би забезпечив підвищення ефективності використання землі, стабілізації сільськогосподарського виробництва. Застава земельних ділянок сільськогосподарського призначення та іншого нерухомого майна дозволяє залучати значні інвестиції в аграрний сектор економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Широкий спектр проблем інвестиційно-іпотечного кредитування в аграрному секторі висвітлювали відомі вітчизняні учені-економісти – О. Гудзь, М. Дем'яненко, О. Євтух, С. Кручок, П. Кулинич, М. Малік, Н. Ревуцька, П. Саблук, А. Чупіс, С. Юргелевич та ін. Незважаючи на значні теоретично-практичні напрацювання зарубіжної і вітчизняної науки щодо різних аспектів розвитку іпотеки, до цього часу залишаються

недостатньо дослідженими проблеми, пов'язані із залученням та стимулюванням інвестування в аграрний сектор України.

Мета і завдання дослідження – проаналізувати стан інвестиційної діяльності та стан матеріально-технічної бази сільського господарства і виявити фактори, що стримують розвиток інвестиційно-іпотечного кредитування в аграрному секторі економіки.

Матеріал і методика досліджень. Матеріалами для дослідження слугували наукові праці та періодика зарубіжних і вітчизняних вчених-економістів стосовно аналізу тенденцій та проблем розвитку іпотечного ринку. Основні результати дослідження висвітлені за допомогою загальнонаукових методів, зокрема діалектичного методу щодо пізнання економічних явищ і теоретичних засад, системного підходу до вивчення явищ, методу експертних оцінок.

Результати досліджень та їх обговорення. Іпотека є невід'ємною ланкою ринкової економіки та однією із форм майнового забезпечення виконання боржником зобов'язань. Очевидно, що іпотека є другорядною до зобов'язання, яке може виникнути у зв'язку із залученням інвестицій на виробничі й на споживчі цілі. У разі іпотечної угоди нерухоме майно залишається у власності правласника об'єкта нерухомості, а кредитор у разі невиконання боржником свого зобов'язання набуває права отримати вигоди за рахунок реалізації заставного майна, обтяженого іпотекою. Зобов'язання боржника не обов'язково має бути перед банком, вони можуть бути засновані на купівлі-продажу, оренді, іншому договорі тощо [1].

Відомо, що основними індикаторами кон'юнктури іпотечного ринку є процентні ставки по іпотечних цінних паперах та іпотечних кредитах. Для успішного становлення та розвитку системи іпотечного кредитування принциповим є створення інститутів, які обслуговують іпотечний ринок і його інфраструктуру. Тільки у разі взаємодії всіх елементів системи іпотечного кредитування з'являється можливість, по-перше, знизити ризики іпотечних кредиторів і тим самим підвищити доступність іпотечних кредитів, по-друге, підвищити надійність іпотечних облігацій і завдяки цьому залучити додаткові джерела інвестиційного кредитування.

Предметом іпотеки є об'єкти нерухомості [2], зокрема у сільському господарстві предметами іпотеки можуть бути: земельні ділянки, будівлі та споруди, а також виробничо-майнові комплекси, право оренди нерухомого майна.

Іпотека, як свідчить зарубіжний досвід і сучасна практика, є одним з дієвих інструментів фінансового ринку, ринку цінних паперів і ринку нерухомості та здійснює вагомий вплив на економічні процеси, що відбуваються на цих ринках.

Встановлено, що у світовій практиці використовуються два види систем іпотечного кредитування – однорівнева (європейська) і дворівнева (американська). Відмінність тієї чи іншої системи полягає у механізмі рефінансування виданих іпотечних кредитів. Однорівнева (європейська) система іпотечного кредитування діє в Європі вже більше 240 років. В її основі лежить система спеціалізованих іпотечних кредитних інститутів, через які здійснюється видача кредитів сільськогосподарським товаровиробникам і регулюється за жорсткою законодавчою базою. Процентні ставки диференціюються залежно від цінності землі, фінансового стану позичальника, рівня ризику. Поряд з банками подібним кредитуванням можуть займатися також ощадно-позичкові асоціації, кооперативи взаємного кредитування, страхові компанії [3]. Такі системи домінують в Данії, Швеції і Канаді, також дуже розвинені у Німеччині, Австрії, Нідерландах, Великобританії та Фінляндії. У Франції, Іспанії та Італії однорівнева система реалізується через монопольні державні іпотечні банки. Схематично однорівнева система представлена на рисунку 1.

Основним джерелом іпотечного кредитування є емісія банками іпотечних облігацій (іпотечні заставні листи, забезпечені заставою нерухомого майна). Це вид цінних паперів, які використовуються європейськими банками для рефінансування належних їм пулів іпотечних кредитів [4]. Відомо, що іпотечні цінні папери характеризуються високою кредитною якістю, високою ліквідністю, різною терміновістю, що дозволяє їм залучати довгострокові та відносно дешеві ресурси, які в ряді країн Європейського Союзу підпадають під пільгове податкове регулювання.

Інвесторами в заставні листи виступають як приватні, так і крупні інституційні інвестори, серед яких лідерами є кредитні організації (43%), інвестиційні фонди (22,8%), центральні банки (13,2%), пенсійні фонди (6,6%) і страхові компанії (5,2%) [8]. Варто відзначити, що незважаючи на загальну схему, в різних країнах ця система має особливості залежно від того, хто є емітентом заставних, на чому заснована емісія, яке співвідношення між вартістю кредиту та забезпеченням

тощо. Якщо розглянути сучасну однорівневу систему в країнах ЄС, орієнтуючись на критерій емітента ланцюгових паперів, то в різних країнах можуть використовуватися такі елементи системи як універсальні банки, універсальні банки зі спеціальною ліцензією, спеціалізовані банки та інші спеціалізовані фінансові інститути. Встановлено, що емісія цінних паперів, зокрема заставних листів, може здійснюватися на основі єдиної для всіх банків законодавчої бази або на основі індивідуальних договорів. Співвідношення забезпечення у вигляді закладеної ділянки та виданого кредиту в різних випадках коливається від 60-80%.

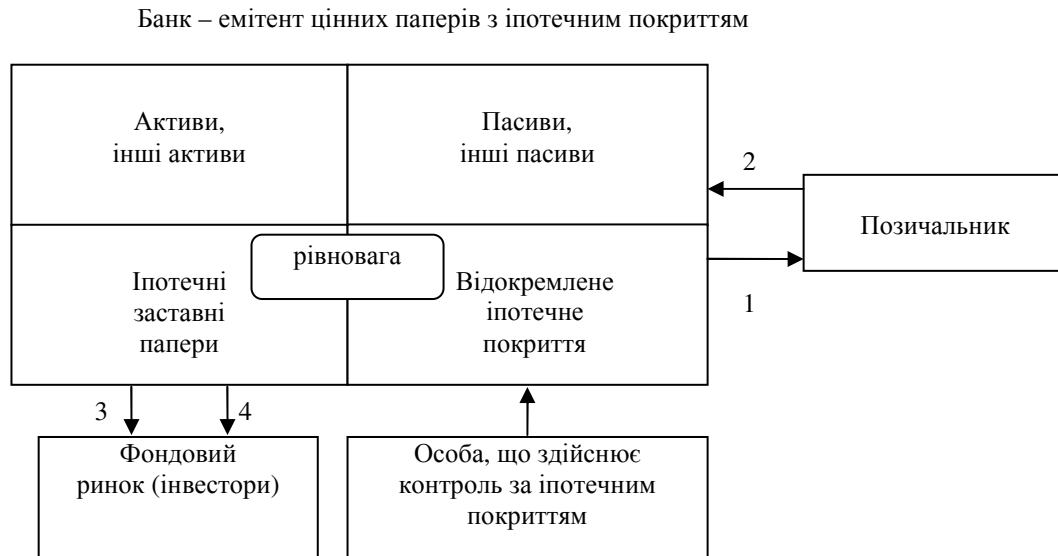


Рисунок. 1. **Однорівнева система іпотечного кредитування:**

1. Видача іпотечного кредиту. 2. Погашення іпотечного кредиту (відсотки, основний борг).
3. Випуск і продаж на фондовому ринку заставних паперів.
4. Доходи (дивіденди) за заставними паперами.

У різних країнах використовуються різні способи відокремлення закладеного майна. Так, в одних країнах – закладений об'єкт нерухомості передається з балансу заставодавця на баланс заставодержателя, в інших – застава реєструється як обтяження, а гарантії заставодержателя забезпечуються його пріоритетним правом на отримання відшкодування з вартості закладеного майна у разі банкрутства боржника [3].

З метою підтримки та регулювання в європейській системі іпотечного кредитування існує також Гарантійний фонд для того, щоб викупити у банків-учасників проекту випущені ними облігації у випадку, якщо у банків немає можливості підтримувати їх курс, враховуючи зниження на фондовому ринку.

Заслужовує на увагу те, що еволюція іпотеки призвела до формування дворівневої системи іпотечного кредитування, за якої кредитор і емітент іпотечних цінних паперів розділені. Це призводить до підтримки ліквідності універсальних комерційних банків, що беруть участь у довгостроковому іпотечному кредитуванні. Вперше ця система була реалізована і набула поширення в США та існує близько 70 років. Схема функціонування ринку іпотечного кредитування представлена на рисунку 2.

Система реінвестування кредитів дворівневої моделі виглядає так: видача та обслуговування іпотечних кредитів (первинний ринок), рефінансування (поповнення ресурсів через випуск цінних паперів (акцій, облігацій), продаж прав вимоги з іпотечних кредитів) і випуск іпотечних цінних паперів, під пули прав вимоги за іпотечними кредитами (сек'юритизація). З балансу банку кредити знімаються, банк продовжує їх лише обслуговувати, не перебираючи при цьому ризики за виданими кредитами. На фондовій біржі відбувається безперервний перепродаж іпотечних цінних паперів. Ключовим фактором успіху в цьому напрямі виявилися заходи з формування вторинного іпотечного ринку, що вирішило основну проблему довгострокового фінансування – проблему кредитних ресурсів.

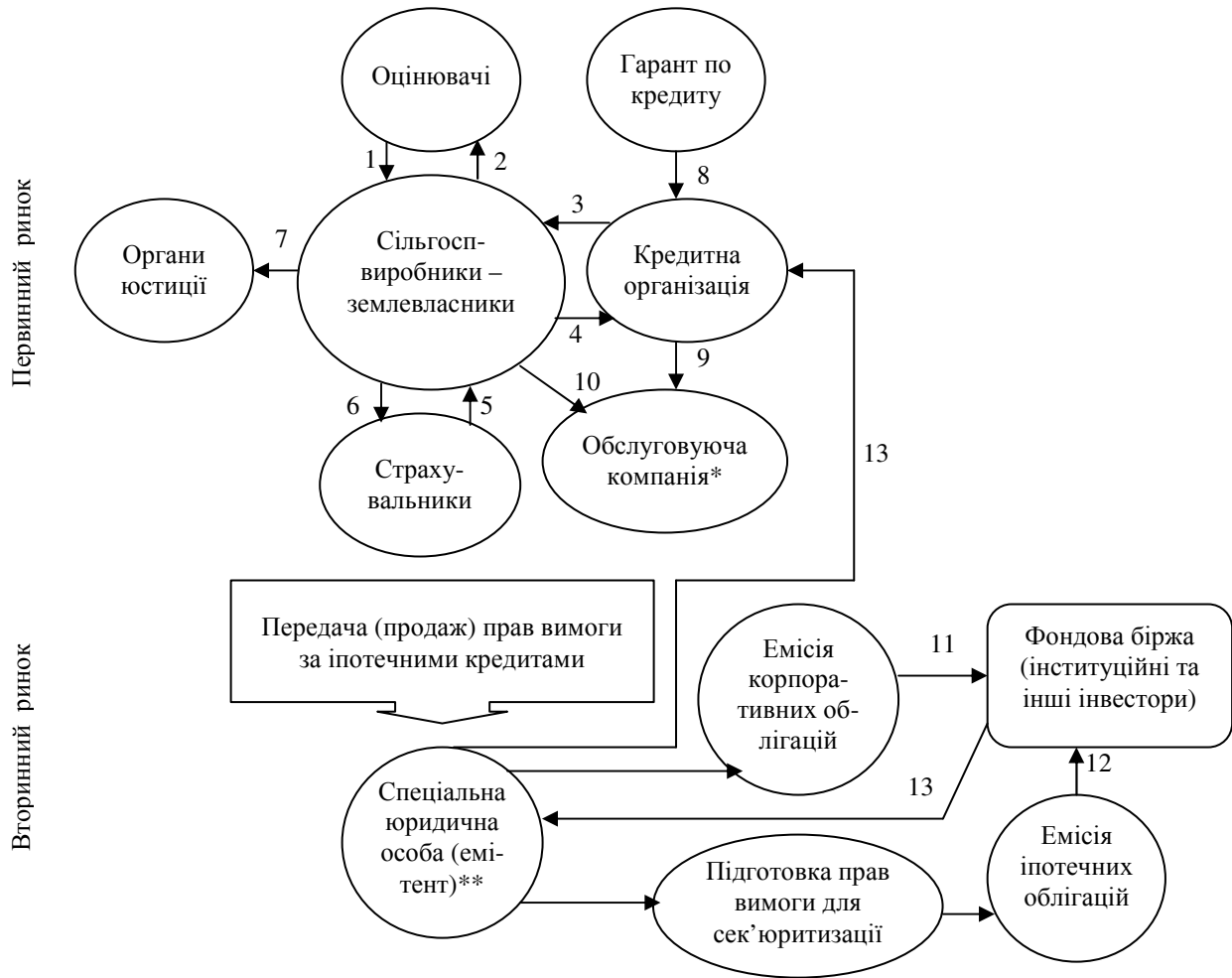


Рисунок 2. Дворівнева модель ринку іпотечного кредитування:

*Кредитна організація, що видала кредит, може виступати як обслуговуюча компанія.

** Спеціальною юридичною особою (емітентом) можуть виступати як банк, що видав кредит, так і інші банки або іпотечні агентства

1. Оцінка заставної вартості предмета іпотеки. 2. Оплата послуг оцінювача. 3. Надання іпотечного кредиту. 4. Оформлення забезпечення у вигляді іпотеки. 5. Страхування ризиків за іпотечним кредитом. 6. Оплата страхових послуг. 7. Реєстрація іпотеки. 8. Гарантія банку за кредитом позичальника. 9. Отримує платежі від позичальників в рахунок погашення кредиту і розподіляє їх між учасниками угоди. 10. Погашення основного боргу і відсотків за кредитом. 11. Розміщення на фондовому ринку корпоративних облігацій. 12. Розміщення на фондовому ринку іпотечних цінних паперів (іпотечних облігацій). 13. Поповнення довгостроковими пасивами, за рахунок реалізації на фондовій біржі цінних паперів, з метою видачі нових іпотечних кредитів.

Слід звернути увагу на цікавий факт: у країнах Східної Європи та США безпосередньо або через Світовий банк, де основним «донором» виступає США, витратили десятки мільйонів доларів у рамках програм допомоги зі створення систем іпотечного кредитування і фінансування за американським зразком, але в підсумку ці країни прийняли закони, засновані на німецькому (європейському континентальному) праві як більш відповідному історичним традиціям і економічним реаліям цих країн. Водночас в останні роки в континентальних європейських країнах, наприклад, у Німеччині, все частіше починають звертатися до американської і англійської систем сек'юритизації активів. Необхідно відзначити, що розглянуті можливості дворівневої системи іпотечного кредитування не є антагоністичними і можуть діяти паралельно [5].

З'ясовано, що у США основу сільськогосподарської банківської системи становлять банки фермерського кредиту, або земельні іпотечні інститути, що входять у федеральну систему фермерського кредиту. До інфраструктури сільськогосподарської банківської системи входять Фермерська житлова адміністрація Міністерства сільського господарства США, що займається видачею гаран-

тованих іпотечних кредитів на житлове будівництво та інші цілі та напівдержавна фермерська корпорація іпотечного кредиту Farmer Mac. Видача кредитів здійснюється фермерам, фермерським асоціаціям, а також різним сільськогосподарським кооперативам. Джерелом фінансування кредитів сільськогосподарським товаровиробникам є державні кошти і випуск цінних паперів. Корпорація Farmer Mac діє аналогічно корпорації житлового іпотечного кредитування Freddie Mac, тобто здійснює гарантування фермерських іпотечних кредитів до 2,5 млн дол. і придбання кредитів, а також випуск цінних паперів на базі придбаних у земельних банків іпотечних кредитів у цілях вирішення питання ліквідації сільськогосподарських банків і регулювання фінансового ринку. Кредити та іпотечні «земельні» цінні папери Farmer Mac реалізує на вторинному ринку цінних паперів. До інфраструктури фермерського кредиту входять також спеціально створена страхова організація та організація з випуску фермерських заставних облігацій [5]. Вагому роль у розвитку іпотеки в США відіграє державне регулювання, яке цілеспрямовано і системно здійснює підтримку цього виду фінансування. При цьому основними методами є: державне страхування позик, пільги в отриманні кредитів, забезпечення вторинного ринку заставних паперів та ін. Вторинний ринок іпотечних кредитів сприяє переливу капіталу в більш рентабельні галузі, а також скорочення різниці між відсотковими ставками в різних регіонах. Його завдання полягає в тому, щоб забезпечити постійний притік ресурсів для кредитування та перелив коштів з регіонів, що демонструють надлишок кредитних ресурсів, в ті регіони, де спостерігається дефіцит.

Дворівнева система США стала орієнтиром для розвитку іпотечного кредитування в Україні. У порівнянні з ринком цінних паперів США ринок України вкрай нерозвинений. Це підвищує ризик для функціонування такої системи іпотечного кредитування в Україні.

Світова фінансова криза продемонструвала, що однорівнева модель іпотечного кредитування передбачає більш надійну і захищену систему реінвестування іпотечних кредитів. У зв'язку з цим зріс інтерес до неї і в США, де почали розглядати однорівневу модель іпотечного кредитування як альтернативу дворівневій системі. Аналіз причин та наслідків іпотечно-фінансової кризи США свідчить про те, що для підтримки вітчизняного іпотечного кредитування необхідно використовувати різні механізми фінансування кредитів і створення альтернативи зовнішніми запозиченнями, тобто активізація залучення вітчизняних джерел довгих грошей, таких як, кошти пенсійних фондів, стабілізаційного фонду та інших. Для розвитку масового і доступного для більшості сільськогосподарських товаровиробників ринку іпотечного кредитування поряд з нерозвиненістю цивілізованого обороту земель сільськогосподарського призначення не менш важливу проблему представляє налагодженість механізму формування ресурсів для видачі та рефінансування іпотечних кредитів. Цілком зрозуміло, що без важелів державної підтримки іпотека на етапі свого становлення і розроблення моделей та механізмів її застосування для цілей підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва впроваджуватися не зможе. Для цього необхідна участь держави у формуванні інфраструктури, ресурсного потенціалу іпотечного кредитування, а також у формі субсидування відсоткових ставок за іпотечними кредитами. Крім того, необхідне вдосконалення нормативного регулювання земельних відносин у частині прискореного оформлення прав на земельні ділянки, що посилить можливості надати заставне забезпечення за кредитами.

Через світову фінансову кризу європейський ринок заставних листів постраждав меншою мірою, ніж іпотечний ринок з дворівневою системою в США. Як свідчить світовий досвід, без рефінансування кредитів обсяги виданих кредитів різко зменшилися і порівняно з 2008 р., а у 2009 р. скоротилися у 3-5 рази [3]. Для реанімації вітчизняного іпотечного ринку ці факти спрямовані на впровадження цього інструменту у вітчизняній банківській практиці. Незважаючи на численні фактори, що стримують розвиток іпотечного кредитування сільськогосподарських товаровиробників, можна стверджувати, що у нинішній ситуації в Україні запущений механізм іпотечного кредитування в сільському господарстві. Разом з тим, враховуючи різноманіття і складність проблеми, динамічний розвиток системи іпотечного кредитування в сільському господарстві, в тому числі під заставу землі сільськогосподарського призначення, вимагає значних фінансових впливів держави і зусиль фахівців: економістів, фінансистів та інших експертів, пов'язаних з цим інститутом фінансування аграрного сектору економіки. На нашу думку, за науково обґрунтованої системи економічних відносин за участі держави іпотека може стати ефективним фінансовим інструментом регулювання інвестиційної діяльності у сільському господарстві України [6; 7]. Зрозуміло, що світова фінансова криза вкрай негативно впливає на розвиток сільського господар-

ства та агропромислового комплексу України в цілому. Це проявляється, перш за все, в умовах фінансування розвитку сільського господарства.

Слід підкреслити, що необхідність вдосконалення фінансування інвестиційної діяльності в сільському господарстві методом іпотечного кредитування зумовлена недостатністю джерел інвестиційної діяльності у сільськогосподарських товаровиробників. Встановлено, що вдосконалення системи іпотечного кредитування потрібно не заради розвитку кредитних організацій та отримання ними прибутків, а для допомоги та підтримки розвитку аграрної галузі. Тому у разі створення вітчизняної системи іпотечного сільськогосподарського кредитування потрібно користуватися загальними методологічними основами побудови подібних систем, враховуючи національні особливості вітчизняного права, і при цьому враховувати, що сільськогосподарське виробництво – це особлива категорія виробництва, де необхідно розглядати довгострокову окупність проектів, сезонність, циклічність і витратний характер виконуваних робіт. Дослідження особливостей і проблем розвитку іпотечного кредитування в сільському господарстві дозволили виділити такі вихідні принципи зарубіжних і вітчизняних систем іпотечного кредитування, які повинні бути застосовані у формуванні системи інвестиційно-іпотечного сільськогосподарського кредитування в сучасній країні:

1. Створення умов доступності іпотечних кредитів для широкого кола позичальників-сільгосптоваровиробників (стандартні умови видачі і погашення іпотечних кредитів, у т. ч. з урахуванням порядку субсидування витрат на сплату відсотків).

2. Забезпечення захисту інтересів як позичальника, так і кредитора та інвестора (страхування, державні гарантії, детально відпрацьована процедура звернення стягнення на земельні ділянки, обтяжені іпотекою, порядок їх реалізації тощо).

3. Пряма участь держави, особливо на початковому етапі функціонування системи іпотечного кредитування, у формі контролю та регулювання діяльності кредитних організацій, які здійснюють іпотечне кредитування сільськогосподарських товаровиробників, надання преференцій кредитним організаціям, що спеціалізуються на цій категорії позичальників і видах кредитів (у вигляді державних гарантій, надання податкових пільг та ін.).

4. Створення чіткого механізму розподілу та страхування ризиків на ринку іпотечних кредитів.

Висновки. Грунтуючись на результатах дослідження, можна стверджувати, що в Україні варто створити такий іпотечний механізм, який здійснив би попит сільськогосподарських товаровиробників на довгострокові джерела фінансування модернізації виробництва, потреби банківської системи в мобілізації довгострокових кредитних ресурсів і водночас був би зрозумілий, привабливий і характеризувався мінімальними ризиками для інвесторів, коли б широко застосовувалися інструменти страхування фінансових ризиків. Разом з тим, необхідна також підтримка інвестиційно-іпотечного кредитування на рівні держави: створення інфраструктурних, нормативно-правових, економічних умов для розвитку сек'юритизації в країні. Крім того, необхідно внести радикальні зміни до податкового законодавства, що передбачають захист інтересів інвесторів, в іпотечні цінні папери, податкові канікули для інвесторів на первинному етапі розвитку ринку, стимулювання розвитку регіональних програм.

Таким чином, узагальнення теоретичних положень фінансування інвестиційної діяльності в сільському господарстві та аналіз розвитку методів її здійснення свідчать про необхідність вдосконалення інвестиційно-іпотечного кредитування як можливого інструменту залучення довгострокових інвестицій.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Євтух О. Іпотека та іпотечний ринок / О. Євтух // Вісник НБУ. – 2003. – № 9. – С. 18–22.
2. Закон України "Про іпотеку" від 5 червня 2003 р. № 898-IV (зі змінами, і доп.) // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 38. – С. 313.
3. Ревуцька Н. Іпотечне кредитування: зарубіжний досвід і перспективи розвитку в Україні / Н. Ревуцька // Цінні папери України. – 2007. – № 2 (290). – С. 11–16.
4. Кулинич П. Іпотека в Україні: на шляху з минулого в майбутнє / П. Кулинич // Українське комерційне право. – 2008. – № 2. – С. 3–14.
5. Євтух О. Іпотечна криза в США та Україні: причини й уроки / О. Євтух, Л. Сітовська // Банківська справа. – 2011. – № 4. – С. 3–12.
6. Кручок С. Передумови та перспективи розвитку іпотеки в Україні / С. Кручок // Українське комерційне право. – 2007. – №2. – С. 15–22.

7. Дем'яненко М. Я. Іпотечне кредитування в аграрному секторі економіки України : монографія / М.Я. Дем'яненко, В. М. Алексійчук, О. Є. Гудзь, А. В. Сомик. – К. : ННЦ ІАЕ, 2005. – 106 с.

8. Иванілов О.С. Іпотечное кредитування в країнах Західної Європи, США і України / О.С. Иванілов, М.В. Титенкова // *Фінанси України*. – 2007. – № 4. – С. 28–35.

REFERENCES

1. Jevtuh O. Ipoteka ta ipotechnyj rynek / O. Jevtuh // *Visnyk NBU*. – 2003. – № 9. – С. 18–22.

2. Zakon Ukraїny "Pro ipoteku" vid 5 chervnja 2003 r. № 898-IV (zi zminamy, i dop.) // *Vidomosti Verhovnoi' Rady Ukraїny*. – 2003. – № 38. – С. 313.

3. Revuc'ka N. Ipotechne kredyтування: zarubizhnyj dosvid i perspektyvy rozvytku v Ukraini / N. Revuc'ka // *Cinni pa-pery Ukraїny*. – 2007. – № 2 (290). – С. 11–16.

4. Kulynych P. Ipoteka v Ukraїni: na shljahu z mynulogo v majbutnje / P. Kulynych // *Ukraїns'ke komercijne pravo*. – 2008. – № 2. – С. 3–14.

5. Jevtuh O. Ipotechna kryza v SShA ta Ukraїni : prychny j uroky / O. Jevtuh, L. Sitovs'ka // *Bankivs'ka sprava*. – 2011. – № 4. – С. 3–12.

6. Kruchok S. Peredumovy ta perspektyvy rozvytku ipoteki v Ukraїni / S. Kruchok // *Ukraїns'ke komercijne pravo*. – 2007. – №2. – С. 15–22.

7. Дем'яненко М. Я. Іпотечне кредитування в аграрному секторі економіки України : монографія / М.Я. Дем'яненко, В. М. Алексійчук, О. Є. Гудзь, А. В. Сомик. – К. : ННЦ ІАЕ, 2005. – 106 с.

8. Ivanilov O.S. Ipotechnoe kreditovanie v stranah Zapadnoj Evropy, SShA i Ukrainy / O.S. Ivanilov, M.V. Titenkova // *Finansy Ukrainy*. – 2007. – № 4. – С. 28–35.

Іпотечное кредитування як метод привлечення інвестицій в сільське господарство

О.О. Рудич

В статтю обобщені теоретичні аспекти іпотечного кредитування в аграрному секторі економіки. Определені ключові індикатори кон'юнктури іпотечного ринку. Сформулировані і обосновані фактори, сдерживаючі розвиток іпотечного кредитування вітчизняних сільськогосподарських товаропроизводителів. Обобщені світові досвід розвитку іпотечного кредитування. Рассмотрені два види систем іпотечного кредитування, в частности схематично представлено одноуровневу (європейську) і двохуровневу (американську) системи функціонування ринку іпотечного кредитування. Проведено змістовне порівняння вказаних систем і сформулировані їх відмінності на основі детального вивчення механізму рефінансування виданих іпотечних кредитів. Освітлені основні джерела іпотечного кредитування в сільському господарстві. Виділені дієві принципи зарубіжних і вітчизняних систем іпотечного кредитування, які повинні застосовуватися для формування ефективного системи інвестиційно-іпотечного сільськогосподарського кредитування в сучасних умовах господарювання.

Ключові слова: інвестиційно-іпотечне кредитування, іпотека, іпотечні цінні папери, земельні іпотечні інститути, первинний і вторинний ринки.

Надійшла 03.04.2014 р.

УДК 339.142:338.439.5

АРТІМОНОВА І.В., канд. екон. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТОВАРОРУХУ ПРОДУКЦІЇ НА АГРОПРОДОВОЛЬЧОМУ РИНКУ

У статті висвітлено сутність каналу розподілу та різні види каналів товароруху сільськогосподарської продукції. Виділено можливі схеми каналів розподілу сільськогосподарської продукції, сировини та продовольства з урахуванням витрат обігу їх учасників. Сформувано та обґрунтовано фактори впливу на товарорух сільськогосподарської продукції.

Ключові слова: канали розподілу, товарорух, продовольство, інтеграція.

Постановка проблеми. Формування товароруху продукції визначається специфікою агропродовольчого ринку, що полягає в поєднанні вираженої сезонності поставок сільськогосподарської продукції та високої рівномірності споживання готових продуктів харчування. Як відомо, процес товароруху від виробника сільськогосподарської продукції, сировини і продовольства до кінцевого споживача реалізується через систему каналів розподілу продукції. Ефективність функціонування каналів розподілу визначається організацією безперебійного потоку продукції на агропродовольчому ринку до споживача. Це, у свою чергу, залежить від злагодженості роботи всіх ланок каналу збуту. Відомо, що системою каналів розподілу продукції є сукупність органі-

зацій, що надають можливість використання або споживання товарів або послуг. Їх наявність забезпечує конкурентні переваги всім суб'єктам, що входять до складу каналу. Очевидно, що канали розподілу сприяють здійсненню планування, взаємозв'язку між агентами ринку, функціональними підрозділами організації, виробничими та комерційними структурами, кінцевими споживачами. Ефективне управління каналом є одним з напрямків реалізації концепції загального управління якістю і за рахунок вибору найбільш оптимального часу і місця придбання товару або послуги сприяє задоволенню кінцевих споживачів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аргументація теоретичних положень і практичних розробок щодо забезпечення ефективного збуту продукції висвітлені у працях видатних іноземних та вітчизняних науковців. Сутність збутової діяльності у практиці зарубіжних товаровиробників показана у працях Г. Астратової, Ф. Букереля, А. Дайана, В. Ключака, П.Р. Колса, М. Трейсі та багатьох інших. Питання розвитку збуту сільгосппродукції у вітчизняних умовах досліджували такі вчені: І. Баланюк, О. Березін, Ю. Глушко, В. Гончаров, О. Варченко, С. Кваша, О. Красноручський, Д. Крисанов, С. Потьомкін, П. Саблук, О. Шпикуляк та ін.

Мета дослідження – розглянути специфіку реалізації сільськогосподарської продукції, сировини та продовольства за різними каналами розподілу та запропонувати рекомендації щодо оптимізації витрат кожного з учасників організації просування сільськогосподарської продукції на агропродовольчому ринку.

Матеріал і методика досліджень. Матеріалами дослідження слугували наукові праці зарубіжних і вітчизняних вчених щодо тенденцій розвитку збутової інфраструктури агропродовольчого ринку. У процесі дослідження було використано порівняльний аналіз, абстрактно-логічний, структурно-функціональний, монографічний, графічний методи.

Результати досліджень та їх обговорення. Канали товароруку сільськогосподарської продукції, сировини і продовольства являють собою постійно мінливу систему відносин між економічними інститутами, залученими в процес виробництва і купівлі-продажу. Можна виділити наступні типи каналів розподілу, з урахуванням створених усередині каналів інституційних: державні закупівлі, вертикальні маркетингові системи; гнучкі маркетингові канали розподілу продукції; канали з прямими зв'язками.

Основними учасниками каналів товароруку сільськогосподарської продукції, сировини і продовольства є: виробник, переробник, система зберігання, оптова та роздрібна ланки і кінцевий споживач. Усі учасники каналу розподілу виконують такі функції: стимулювання збуту – створення і розповсюдження маркетингових комунікацій; дослідження ринку – збір та обробка інформації, необхідної для планування і організації обміну в каналі; встановлення зв'язків – налагодження та підтримання контактів з існуючими та потенційними покупцями; проведення переговорів та укладення контрактів – узгодження договірних умов для здійснення передачі прав власності або володіння; доведення продукції до вимог покупців – виробництво, сортування та пакування; організація товароруку – навантаження, транспортування і складування продукції тощо [1]. Кожен канал має свої межі: географічні (область ринку); економічні (контроль продажу певного обсягу продукції або послуг); соціальні (здатність взаємодіяти в рамках каналу).

Вибір каналів руху товарів та управління ними стосується найважливіших рішень менеджменту у сфері маркетингу. Прибуток і витрати каналу розподілу складають до 50% кінцевої ціни, тому його ефективність – головний фактор конкурентоспроможності та прибутковості підприємства. Можливості та мотивація організацій, що входять в канал, визначають здатність постачальника створювати конкурентну перевагу в обслуговуванні покупця і задоволенні його потреб.

Ефективність багаторівневих каналів розподілу безпосередньо залежить від кількості покупців і спеціалізації виробників. Ця теза підтверджує наявність різних видів каналів розподілу: канал нульового рівня (або канал прямого збуту), за якого виробником здійснюється прямий продаж товару кінцевому покупцеві; однорівневий канал характеризується присутністю єдиного посередника; дворівневий канал містить двох посередників; трирівневий канал, в який входять три типи посередників і т.д.

За ступенем інтеграції та участі виробників канали руху товару сільськогосподарської продукції, сировини і продовольства за участю організацій харчової та переробної промисловості і торгівлі класифікуються як: конвенційні канали, які утворені мережами незалежних торговців, агентів або допоміжних компаній і прагнуть максимально збільшити тільки власний прибуток; верти-

кальні канали, що являють собою інтегровані мережі виробників і посередників, метою яких є максимальна ефективність каналу в цілому (кооперативи, великі виробники, мережі роздрібних магазинів і каналів, у яких провідне становище займають оптовики) [2].

Зауважимо, що в основі спеціалізації в каналах розподілу лежить отримання конкурентних переваг. Виробники, у яких є власні канали, мають можливість підвищити ефективність інвестицій у виробничу діяльність, а посередники зазвичай більш ефективні в стимулюванні збуту та освоєнні цільових ринків.

Розрізняють інтенсивний, ексклюзивний і виборчий розподіл сільськогосподарської продукції, сировини і продовольства: інтенсивний розподіл – велика кількість торгових точок, в яких продається дешева продукція. Чим інтенсивніше розподіл, тим вища ефективність посередників; ексклюзивний розподіл – невелика кількість посередників, що користуються ексклюзивним правом на продаж продукції на певній території. При цьому вигода виробника у збільшенні обсягу збуту своєї продукції, можливості контролювати ціноутворення і підтримувати свій імідж і виборчий розподіл – поєднання інтенсивного та ексклюзивного розподілу. Постачальник прагне досягти максимальної частки ринку і водночас обмежити його, працюючи тільки з кваліфікованими дилерами [1].

Вважаємо, що виробникам вигідно вибирати ті канали розподілу продукції, в яких вони мають можливість впливати на розробку посередником стратегії просування і представлення продукції покупцям, тобто контролювати роботу учасників. Відносна влада постачальника над каналом і можливість застосовувати до посередника санкції за незадовільну роботу визначає ступінь такого контролю.

Вибрати найбільш оптимальні джерела та форми товарного постачання роздрібних торговельних підприємств можна за допомогою розробки схем завезення по товарній групі. Ці схеми визначають порядок руху сільськогосподарської продукції та продовольства від сільськогосподарських і промислових організацій, оптових баз та інших постачальників до роздрібних торговельних підприємств по кожній товарній групі, а в разі необхідності – по окремих підгрупах товарів.

Очевидно, що у нинішніх умовах важливим завданням є забезпечення адаптації вітчизняної торгівлі до умов світової ринкової економіки на основі чіткої організації господарських зв'язків торговельних підприємств із постачальниками. Прямі договірні зв'язки торговельних підприємств із виробниками продукції набувають особливої актуальності.

Непрямі канали руху товару сільськогосподарської продукції пов'язані з переміщенням сільськогосподарської продукції від виробника до незалежного учасника руху товару – оптової фірми, роздрібною торгівлі і до кінцевого споживача. Ці канали руху товару зазвичай використовуються підприємствами і фірмами для збільшення своїх ринків і обсягів збуту, при цьому вони відмовляються від багатьох збутових функцій та витрат і відповідно втрачають певну частку контактів зі споживачами та контроль над каналами збуту. За руху товару за непрямим каналом, який включає незалежних учасників, розробляється загальний план розподілу обов'язків та маркетингу. Всі умови, що стосуються руху товару, цін, способів оплати, обумовлюються в письмовій формі для кожного учасника. Так, в контрактах вказуються терміни, умови поставок і оплати, комісійні, способи рекламної підтримки, розміри і види знижок, маркування [3].

Довжина каналу в товарорусі визначає кількість незалежних учасників (етапів руху товару). Прямі канали є короткими, а непрямі канали – довгими. Фірма може скоротити довжину каналу, об'єднавшись з учасником іншого етапу руху товару, наприклад, виробник з оптовиком. У цьому випадку має місце вертикальна інтеграція, у результаті якої об'єднана фірма скорочує витрати на посередників, сама контролює канали збуту і забезпечує постачання, тобто отримує більшу незалежність.

Для зміцнення положення на своєму етапі каналу організація може здійснити експансію, тобто вертикальну або горизонтальну інтеграцію, придбавши підприємство аналогічної спеціалізації. При цьому організація збільшує свої розміри, частку на сегменті ринку, знижує витрати на просування продукції. Підприємства, що працюють із сільськогосподарською продукцією, сировиною і продовольством, у разі вибору каналів руху товарів повинні також визначити інтенсивність їх використання. За ексклюзивного розподілу можна використовувати один або два роздрібних магазини в конкретному торговому районі, обмежуючи при цьому кількість організацій оптової та роздрібною торгівлі в географічному регіоні, отримуючи більший статус і знижуючи обсяги реалізації продукції. Використовуючи вибірковий розподіл сільськогосподарської продукції, си-

ровини і продовольства, тобто середню кількість організацій оптової та роздрібною торгівлі, можна отримувати більший обсяг продажів і прибутку, зберігаючи престижний рівень і контроль над каналом розподілу продукції.

Стратегія інтенсивного каналу реалізації продукції використовує велику кількість організацій оптової та роздрібною торгівлі, спрямована на найбільшу кількість споживачів і дозволяє отримати високий прибуток. Існують і інші можливості. По-перше, це використання подвійних каналів руху товарів. Виробник сільськогосподарської продукції, сировини і продовольства диверсифікує свою діяльність, виходячи на різні ринкові сегменти або продаючи сільськогосподарську продукцію за двома або більше каналами. По-друге, це перехід від ексклюзивного збуту сільськогосподарської продукції, сировини і продовольства до виборчого, а потім до інтенсивного. Однак, як показує практика, неможливо перейти від інтенсивного збуту сільськогосподарської продукції, сировини і продовольства до виборчого, а потім до ексклюзивного. По-третє, це розробка нових способів збуту продукції, що також може призвести до комерційного успіху [4].

Варто розглянути можливі варіанти товароруку агропродовольства, які представлено на рис. 1.

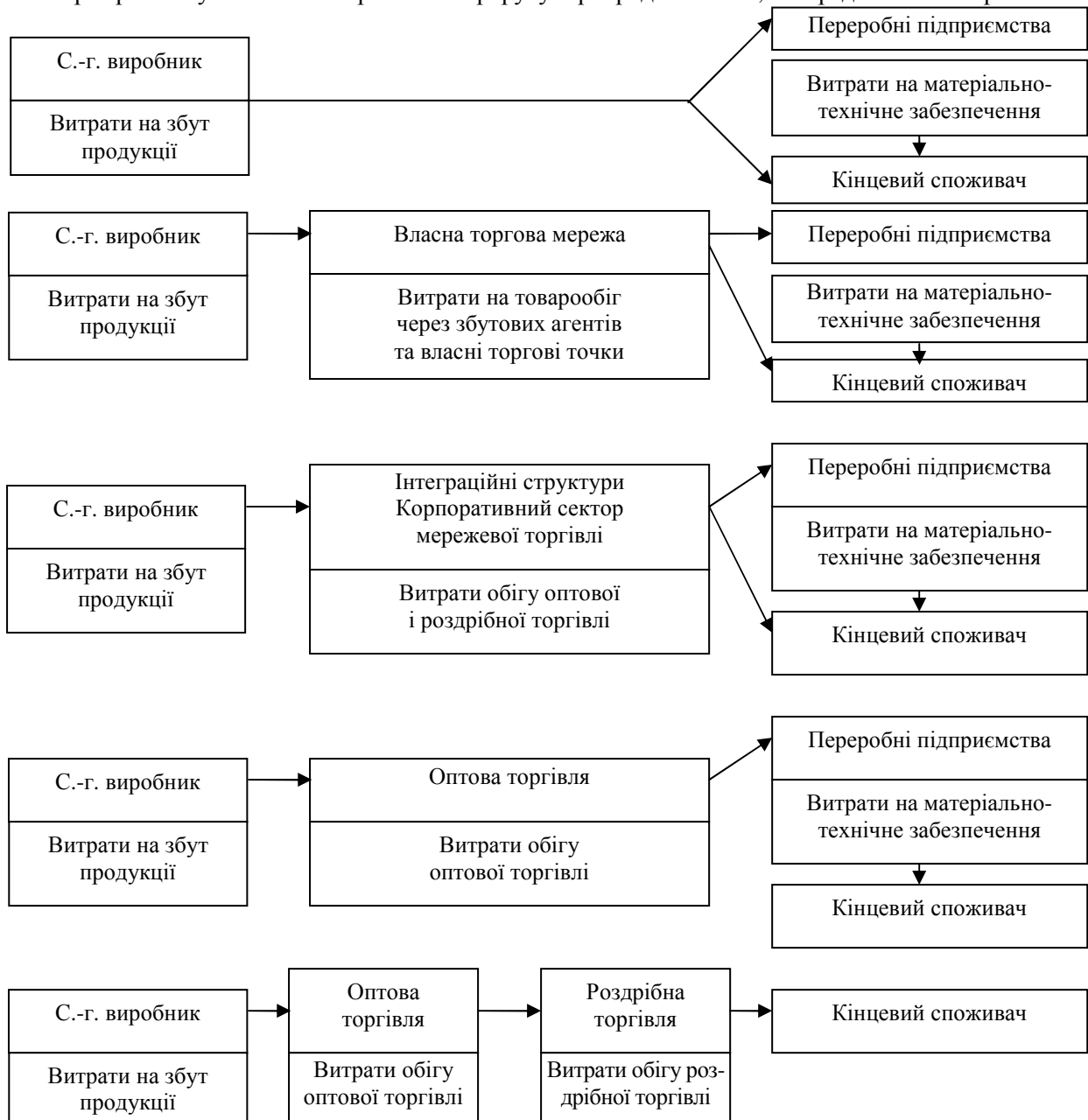


Рисунок 1. Можливі схеми товароруку сільськогосподарської продукції, сировини та продовольства з урахуванням витрат обігу їх учасників

Схема дозволяє оптимізувати витрати кожного з учасників руху товару сільськогосподарської продукції та загальні трансакційні витрати, під якими, на думку Дугласа Норта і Кеннета Ерроу, розуміються не просто витрати взаємодії суб'єктів економіки, а «витрати на управління економічною системою» [5]. При цьому, на думку Дугласа Норта, економічна система може вважатися ефективною тільки в тому випадку, якщо вона здатна скасовувати «дорогі процедури» і створювати інституційні та інші умови для економічного зростання. Тому особливої актуальності, особливо для вітчизняного ринку сільськогосподарської продукції, сировини і продовольства набуває концепція «адаптивної ефективності», тобто такої структури економічної системи, яка дозволить вирішувати проблеми сучасної економіки: впровадити інновації у виробничу і товарообмінну агросферу, досягти оптимального розподілу ресурсів і доходів, повної зайнятості населення, особливо в сільській місцевості, і зможе гнучко реагувати на мінливі умови ринку.

На агропродовольчому ринку намітилися позитивні тенденції розвитку конкурентного середовища, формування довгострокових конкурентних переваг агропромислових і торговельних підприємств як на вітчизняному, так і на світовому ринках. За активної підтримки держави в частині створення інституційного середовища конкуренції ці переваги можуть бути успішно реалізовані. Така політика держави повинна включати захист прав власності, розвитку всіх форм господарювання, стимулювання малого бізнесу та ефективну антимонопольну політику. При цьому необхідна наявність сприятливих макроекономічних передумов (взаємодія реального і фінансового секторів економіки, розвиток інноваційного сектору, стимулювання сільськогосподарського виробництва).

Серед факторів, які впливають на рух товару сільськогосподарської продукції, сировини і продовольства в цілому, можна виділити: соціально-економічні, географічні, виробничі, торговельні та транспортні (рис. 2).

Зазначимо, що незважаючи на зміни в товарорусі сільськогосподарської продукції, сировини і продовольства, в ньому стали проявлятися і позитивні тенденції. Найбільш чітко це видно на прикладі формування на продовольчому ринку великих торговельно-роздрібних мереж, мереж громадського харчування, виробничо-торговельних формувань з повним технологічним циклом «від поля до прилавка», створення систем продовольчого забезпечення великих міст на основі створення оптових продовольчих ринків.



Рисунок 2. Фактори, що впливають на товарорух сільськогосподарської продукції

Ці формування без участі незалежного оптовика створюють власні оптові бази, склади, сховища, розподільні центри, закупають продукцію безпосередньо в місцях її збору та відванта-

ження у переробників. Внаслідок цього ліквідуються зайві ланки в русі продукції, оптимізуються товаропотоки, знижуються витрати обігу, встановлюються прямі зв'язки виробників із підприємствами роздрібною торгівлі.

Висновки. Зроблені нами узагальнення дозволяють дійти висновку, що для успішного просування на внутрішній ринок сільськогосподарської продукції, сировини і продовольства необхідно оптимально організувати всі процеси руху товару. Встановлено, що оптимізація товаропотоків сільськогосподарської продукції, сировини і продовольства забезпечує своєчасні поставки продукції споживачеві, дозволяє мінімізувати трансакційні витрати, а також підвищує інформативність виробника про споживчий ринок.

Таким чином, для забезпечення максимальної ефективності організації збуту сільськогосподарської продукції кожен з етапів збутового процесу планується як невід'ємна частина правильно збалансованої і логічно побудованої загальної системи забезпечення реалізації продукції. Будь-яка система передбачає взаємопов'язаність усіх її елементів, отже нівелювання хоча б одного з елементів збутової системи може суттєво порушити не лише збутову діяльність, а й негативно відобразитись на виробничо-господарській діяльності сільськогосподарських формувань.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Потьомкін С. К. Формування каналів збуту споживчих товарів / С. К. Потьомкін, В. І. Рожко // Вісник НТУ «ХПІ»: Технічний прогрес та ефективність виробництва. – 2005. – Вип. 58. – С. 83–87.
2. Глушко Ю. В. Рационализация каналов сбыта продукции в сфере агробизнеса / Ю. В. Глушко // Наукові праці ПФ НУБіП України «Кримський агротехнологічний університет». – 2012. – Вип. 141. – С. 324–332.
3. Красноручький О. О. Розвиток маркетингу на ринку агропродовольчої продукції України [монографія] / О. О. Красноручький, Ю. І. Данько. – Харків : Майдан, 2009. – 262 с.
4. Щолокова О. М. Оптимізація збутової діяльності компаній в сучасних умовах / О. М. Щолокова, О. С. Кострова // Вісник Приазовського державного технічного університету. – 2011. – № 2 (22). – С. 70–73.
5. Кеннет Э. Заявление о намерениях Группы экономических преобразований / Э. Кеннет, К. Лоуренс, Л. Василий, Н. Дуглас, Т. Джеймс и др. // Сборник под редакцией академика О.Т. Богомолова. – 1996. – С. 15.

REFERENCES

1. Pot'omkin S. K. Formuvannja kanaliv zbutu spozhyvchyh tovariv / S. K. Pot'omkin, V. I. Rozhko // Visnyk NTU «ХПИ»: Tehnichnyj progres ta efektyvnist' vyrobnyctva. – 2005. – Vyp. 58. – S. 83–87.
2. Glushko Ju. V. Racyonalizacija kanalov sbyta produkcyy v sfere agrobiznesa / Ju. V. Glushko // Naukovi praci PF NUBiP Ukrainy «Kryms'kyj agrotehnologichnyj universytet». – 2012. – Vyp. 141. – S. 324–332.
3. Krasnoruc'kyj O. O. Rozvytok marketyngu na rynku agropryodovol'-choij produkcii Ukrainy [monografija] / O. O. Krasnoruc'kyj, Ju. I. Dan'ko. – Harkiv : Majdan, 2009. – 262 s.
4. Shholokova O. M. Optyimizacija zbutovoi' dijal'nosti kompanij v suchasnyh umovah / O. M. Shholokova, O. S. Kostrova // Visnyk Pryazov'skogo derzhavnogo tehničnogo universytetu. – 2011. – № 2 (22). – S. 70–73.
5. Kennet Je. Zajavlenie o namerenijah Gruppy jekonomicheskijh preobrazovanij / Je. Kennet, K. Lourens, L. Vasilij, N. Duglas, T. Dzhejms i dr. // Sbornik pod redakciej akademika O.T. Bogomolova. – 1996. – S. 15.

Особенности формирования товародвижения продукции на агропродовольственных рынках

И.В. Аримонова

В статье освещены сущность канала распределения и различные виды каналов товародвижения сельскохозяйственной продукции. Выделены возможные схемы каналов распределения сельскохозяйственной продукции, сырья и продовольствия с учетом издержек обращения их участников. Сформированы и обоснованы факторы, влияющие на товародвижение сельскохозяйственной продукции.

Ключевые слова: каналы распределения, товародвижение, продовольствие, интеграция.

Надійшла 17.03.2014 р.

УДК 339.138

БОЧКО О.Ю., канд. екон. наук

Мукачівський державний університет

Stecovych@rambler.ru.

ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ СТРАТЕГІЇ КАЙДЗЕН В МАРКЕТИНГОВИХ КОМУНІКАЦІЯХ

У статті доведено необхідність використання підприємствами елементів стратегії кайдзен у маркетингових комунікаціях. Розкрито суть стратегії кайдзен, її походження та значення. Обґрунтовано основні принципи застосування досліджуваної стратегії.

Автором розроблено безперервну систему стратегії кайдзен в маркетингових комунікаціях.

Ключові слова: стратегія кайдзен, споживачі, маркетингові комунікації, інформаційні ресурси, ринок, підприємства.

Постановка проблеми. Величезні обсяги комерційної інформації, яка безперервним потоком «виливається» на споживачів з різних джерел, вимагають від надавачів застосування нестандартних методів її подання, яскравих творчих підходів і рішень. Проблема подолання інформаційної перенасиченості в маркетингових комунікаціях ще більше загострюється під впливом економічної кризи, яка обмежує можливості виділення значних коштів на формування потужних комплексів просування продукції.

Підприємства для підвищення впливу інформаційних ресурсів на споживача використовують традиційні та нетрадиційні методи просування продукції на ринок, застосовуючи при цьому комплекс маркетингових комунікацій. Однак формування цього комплексу має неоднозначний характер, а проблеми, пов'язані з поданням інформації, – кілька аспектів, часткове вирішення яких здійснюється через застосування елементів стратегії кайдзен.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема практичного застосування підприємствами маркетингових комунікацій, вибір оптимальних елементів стає особливо актуальною в умовах перенасиченості інформаційного бізнес-простору та є об'єктом дослідження вітчизняних та закордонних вчених. Зокрема особливої уваги заслуговують праці і Д. Аакера, Дж. Траута, Дж. Джулера, Б. Дрюніані, Я.Віктора, Я. Дадо, М. Долхаша, Є. Ромата, Т. Примака, С. Ковальчук, О. Тябіної, М. Василенко, Л. Макаренко, І. Окландера, Є. Криворог та ін. Кожен з цих авторів відзначає важливість розвитку маркетингових комунікацій, складність та чіткість їх формування для підприємства. Але в дослідженнях бракує аналізу та практичного використання елементів системи кайдзен щодо використання підприємствами комплексу маркетингових комунікацій. Тим більше, що така методика в Україні майже відсутня, проте широко використовується закордонними підприємствами. Зокрема, вперше стратегію кайдзен використали японські підприємства та довели її практичну значущість.

Мета і завдання дослідження – доведення необхідності практичного використання підприємствами елементів стратегії кайдзен в маркетингових комунікаціях.

Матеріал і методика досліджень. Для вирішення завдань дослідження були використані: порівняльний аналіз – у дослідженні практичного застосування елементів маркетингових комунікацій вітчизняними та закордонними підприємствами; абстрактно-логічний аналіз – у розробленні «колеса» застосування стратегії кайдзен в маркетингових комунікаціях; системно-структурний аналіз – у формуванні етапів програми маркетингових комунікацій.

Інформаційною базою є зібрані, опрацьовані й узагальнені особисто автором первинні матеріали, які характеризують маркетингові комунікації, матеріали наукових конференцій та семінарів, монографії з досліджуваної тематики, а також інші літературні джерела.

Результати досліджень та їх обговорення. Кайдзен (яп. *кайдзен, ромадзі Kaizen*) – японська філософія чи практика, яка фокусується на безперервному вдосконаленні процесів виробництва, розробки допоміжних бізнес-процесів і управління, а також усіх аспектів підприємства.

Уперше філософія кайдзен була застосована в ряді японських компаній у період відновлення після Другої світової війни, і з тих пір поширилася по всьому світу.

Термін «кайдзен» став широко відомий завдяки однойменній книзі Масаакі Имаи (1986, *Kaizen: Ключ до Японії успіху в конкурентній боротьбі*) [1].

Японська бізнес-мудрість очевидна: залиш клієнта задоволеним, будь йому вдячним та чесним із партнерами, а прибуток прийде в нагороду за працю. Прибуток не є ціллю, він виникає в результаті виконання місії, тоді як в традиційному маркетингу – прибуток є ціллю, а задоволення споживачів – інструмент її досягнення [2].

Стратегія кайдзен ґрунтується на таких принципах:

1. Фокус на клієнтах – для компанії, що використовує кайдзен, найбільш важливо, щоб їх продукція (послуги) задовольняла потреби клієнтів.

2. Безперервні зміни – принцип, що характеризує саму суть кайдзен.

3. Відкрите визнання проблем – усі проблеми відкрито виносяться на обговорення. (Там, де немає проблем, вдосконалення неможливо.)

4. Пропаганда відкритості – малий ступінь відособленості (особливо порівняно із західними компаніями) між відділами та робочими місцями.

5. Створення робочих команд – кожен працівник стає членом робочої команди та відповідного рівня якості (в цьому випадку надання достовірної інформації про товар чи послугу, яка реалізується на ринку).

6. Формування «підтримуючих взаємин» – для організації важливі не стільки фінансові результати, а й хороші взаємини між працівниками, оскільки це неминуче (хай і не в цьому звітному періоді) призведе організацію до високих результатів.

7. Розвиток самодисципліни – вміння контролювати себе і шанувати як самого себе, так і інших працівників і організацію в цілому.

8. Самовдосконалення. (Привчи себе визначати питання, за які відповідаєш ти особисто, на відміну від тих, за які відповідають інші, і починай з вирішення власних завдань.)

Дотримання принципів нерозривно пов'язане із проходженням певних етапів розвитку стратегії кайдзен в системі маркетингових комунікацій (рис. 1).

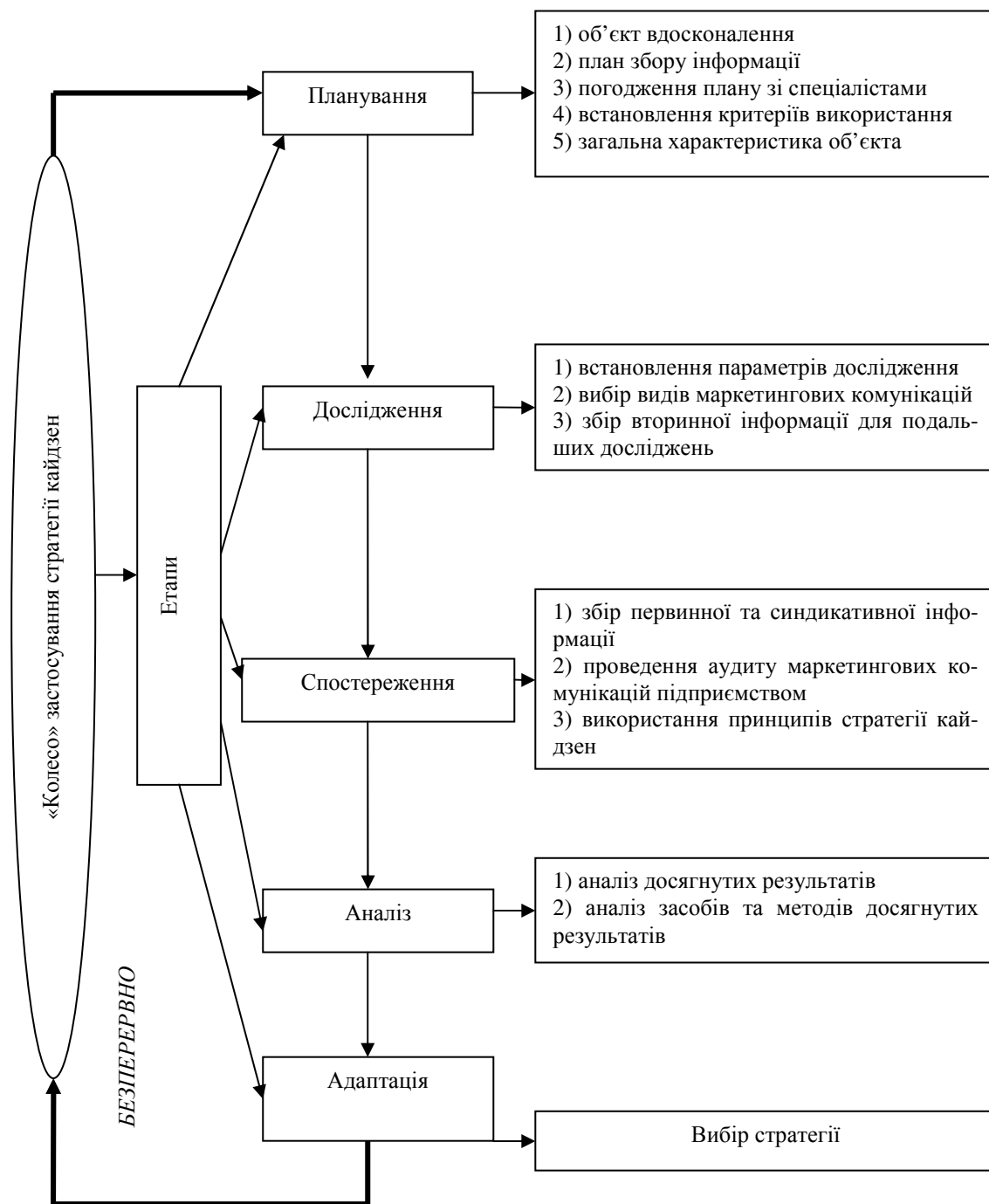


Рисунок 1. «Колесо» застосування стратегії кайдзен в маркетингових комунікаціях*

*Дослідження автора.

Процес зворотного зв'язку є важливим етапом комунікації та прийняття рішення. Для керівника організації будь-якого типу важливий кожен з елементів процесу комунікації. Багато практиків і теоретиків з управління вважають, що форми, в яких здійснюються комунікації, залежать від того, що відомо про одержувача (одержувачів). Це означає, що керівник повинен орієнтуватися на одержувача, а не на джерело. Важливо, щоб керівник правильно оцінював процес розшифровки і отримання інформації, а також можливість реальної оцінки ситуації та значення зворотного зв'язку [3].

Загалом, комунікативність контролює поведінку членів групи різними способами. В організаціях існує ієрархія і формальна підпорядкованість, якої працівники мають дотримуватися. Коли працівника, наприклад, просять вперше звернутися до свого безпосереднього начальника або привести свої дії у відповідність зі стратегією компанії, комунікативність виконує контролюючі функції. Водночас вона сприяє мотивації доведенням до працівників, що слід зробити, як поліпшити роботу і т.д.

Використання маркетингових комунікацій повинно бути націлене на виправдання споживачем здійсненої купівлі та подальшої підтримки ним власної самооцінки, а відповідно і лояльності до певного бренду, що спонукатиме його до повторних актів придбання [4].

Для ефективної програми маркетингових комунікацій необхідно пройти кілька кроків (рис. 2).

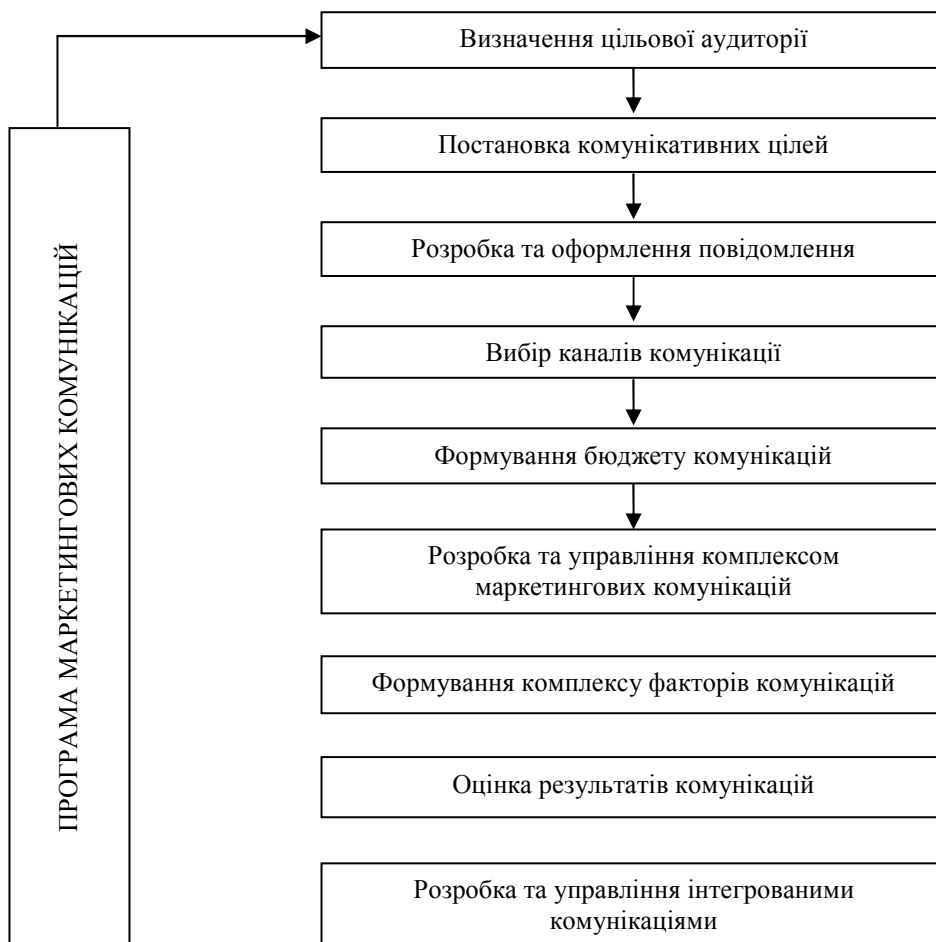


Рисунок 2. Програма маркетингових комунікацій*

* Дослідження автора.

Висновки. Маркетингові комунікації спрямовані допомагати підприємствам в реалізації власної стратегії. Для ефективної роботи маркетингових комунікацій підприємства пропонуємо практично використовувати елементи стратегії кайдзен через створення клієнтської бази даних, для працівників – застосування мотиваційних засобів, для клієнтів – отримання вчасно достовірної інформації про товар, місце його продажу, систему знижок тощо. При цьому важливим є: для споживача – ставлення до бренду та якість товару; для підприємства – використання інновацій-

них технологій та постійне вдосконалення товару; для працівників підприємства – безперервне вдосконалення роботи, пропаганда відкритості, самовдосконалення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кайдзен [Електронний ресурс] // Вікіпедія : Вільна енциклопедія. – Режим доступу : <http://ru.wikipedia.org/wiki/Кайдзен>.
2. Гук М. Р. «Три кита» Японії [Електронний ресурс] / М. Р. Гук // Інформаційний бюллетень : Українсько-японський центр НТУУ «КПІ». – Режим доступу : http://uajc.com.ua/pages.php?page_key=home&lang_key=ukr.
3. Цзи И. Формирование и развитие коммуникационных резервов повышения качества продукции промышленного предприятия [Электронный ресурс] / И. Цзи – Режим доступа : www.tstu.ru/education/elib/pdf/2007/k_Czi.pdf.
4. Бондар В. П. Комунікації в сучасному маркетингу [Електронний ресурс] / Бондар В. П., Гаврилко Т. О. – Режим доступу : http://www.lib.nau.edu.ua/Journals/3_27_2010/Bondar.pdf.

REFERENCES

1. Kajdzen [Elektronnyj resurs] // Vikipedija : Vil'na encyklopedija. – Rezhym dostupu : <http://ru.wikipedia.org/wiki/Kajdzen>.
2. Guk M. R. «Try kyta» Japonii' [Elektronnyj resurs] / M. R. Guk // Informacijnyj bjulleten' : Ukrai'ns'ko-japons'kij centr NTUU «KPI». – Rezhym dostupu : http://uajc.com.ua/pages.php?page_key=home&lang_key=ukr.
3. Czy Y. Formirovanye u razvitye kommunikacyonnyh rezervov povыshenija kachestva produkcyy promyshlennogo predpryjatija [Elektronnyj resurs] / Y. Czy – Rezhym dostupa : www.tstu.ru/education/elib/pdf/2007/k_Czi.pdf.
4. Bondar V. P. Komunikacii' v suchasnomu marketyngu [Elektronnyj resurs] / Bondar V. P., Gavrylko T. O. – Rezhym dostupu : http://www.lib.nau.edu.ua/Journals/3_27_2010/Bondar.pdf.

Использование элементов стратегии кайдзен в маркетинговых коммуникациях

О.Ю. Бочко

В статье доказана необходимость использования предприятиями элементов стратегии кайдзен в маркетинговых коммуникациях. Раскрыта суть стратегии кайдзен, ее происхождение и значение. Обоснованы основные принципы применения исследуемой стратегии.

Автором разработана непрерывная система стратегии кайдзен в маркетинговых коммуникациях.

Ключевые слова: стратегия кайдзен, потребители, маркетинговые коммуникации, информационные ресурсы, рынок, предприятия.

Надійшла 03.04.2014 р.

УДК 336.77

ПАСКА І.М., д-р екон. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН ЗА ЗБУТУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ

У статті проведено аналіз сучасного рівня трансакційних витрат за реалізації сільськогосподарської продукції, запропонована методика оптимізації їх розміру в оформленні й укладанні договорів. Це дозволяє виявити невизначеність і недосконалість контрактних відносин на підставі певних факторів, кожний з яких вказує на проблеми, що виникають у процесі формування й укладення договорів, і призводить до значного зростання трансакційних витрат.

Ключові слова: збут, трансакційні витрати, управління витратами.

Постановка проблеми. В умовах мінливості ринкового середовища забезпечення ефективної діяльності з виробництва та збуту продукції сільськогосподарським підприємствам необхідно постійно здійснювати пошук резервів зниження як виробничих витрат, так і витрат на організації товароруку та збут продукції. Рівень та структура витрат, що обумовлені трансакціями, залежить від повноти та достовірності інформації про ринок, професіоналізму учасників договірної процесу, юридичного забезпечення угод та повноти їх виконання. Отже, саме результат організації та здійснення трансакції є визначальним елементом усього ланцюжка господарської діяльності, а рівень трансакційних витрат – індикатором перспективності існування економічного агента на ринку (високі трансакційні витрати виштовхують за межі ринку) [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема зниження трансакційних витрат під час реалізації агропродовольчої продукції у наш час є надзвичайно актуальною, оскільки має характер їх постійного впливу на господарську діяльність, але водночас і однією з найменш досліджуваних.

Дослідженням питань класифікації трансакційних витрат займалися вітчизняні та зарубіжні вчені: Кириченко О., Лисяк Л., Мілошик В., Стукач В., Шпичак О., Шумакова О. [2-7] та ін. Од-

нак за відсутності теоретичних і практичних засад обліку й оцінки трансакційних витрат реалізації сільськогосподарської продукції актуальними є дослідження, спрямовані на розробку нових підходів, методів і методик їх визначення. Виділивши трансакційні витрати в окрему статтю, можна набагато спростити оцінку ефективності процесу реалізації сільськогосподарської продукції та використовувати конкретні управлінські інструменти, спрямовані на підвищення ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств.

Мета дослідження – оцінка сучасного рівня трансакційних витрат за збуту сільськогосподарської продукції та розробка практичних рекомендацій щодо їх зменшення.

Результати досліджень та їх обговорення. Нині не існує універсальної, відпрацьованої кількісної методики обліку трансакційних витрат реалізації сільськогосподарської продукції, що зумовлено труднощами обліку й оцінки їх окремих категорій, а також значною кількістю їх класифікацій і визначень.

Складність обліку й оцінки трансакційних витрат реалізації сільськогосподарської продукції пов'язана із такими моментами: певна частина трансакційних витрат не відображається у фінансовому обліку і тому виключається можливість їх прямого вимірювання; значна кількість витрат, пов'язаних із корупційною сферою, відсутня в явному вигляді, тому їх неможливо врахувати, проте інформація відображається в регістрах управлінського обліку; в обліку відсутня окрема стаття для врахування трансакційних витрат бухгалтерського обліку; наявність у категоріях трансакційних витрат різнорідних елементів, що ускладнює приведення їх до загального еквіваленту.

Для обчислення величини трансакційних витрат нами використано методологію, що базується на аналізі системи таблиць «витрати–випуск» системи національних рахунків (СНР) [7].

На основі аналізу міжгалузевих вартісних потоків розглянуто особливості формування трансакційних витрат в агропродовольчому виробництві у період з 2000 до 2010 рр. [8]. На основі дво-секторного комбінованого міжгалузевого балансу проведені обчислення і всебічно проаналізовані відносні й абсолютні трансакційні витрати, досліджено їх структуру і динаміку (табл. 1).

Таблиця 1 – Динаміка та структура торговельної та транспортної націнок й обсягів випуску продукції

Націнка	2000 р.		2005 р.		2008 р.		2009 р.		2010 р.	
	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%
Торговля	645	1,2	1643	1,8	3207	2,1	3687	2,4	4693	2,4
Транспорт	164	0,3	394	0,4	1094	0,7	1220	0,8	1372	0,7
Випуск продукції	54259	100,0	92540	100,0	152210	100,0	154202	100,0	189405	100,0

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України

Як свідчать дані табл. 1, протягом досліджуваного періоду зростала частка вартості послуг, які надають установи торгівлі та транспортні організації. Так, їхня частка зросла більш як удвічі в 2010 проти 2000 рр. Такий процес є характерним для країн із ринковою економікою.

За оцінки трансакційних витрат реалізації сільськогосподарської продукції доцільно процес реалізації сільськогосподарської продукції розділити на кілька етапів: попередній етап реалізації, етап транспортування та передпродажної підготовки, етап продажу, післяреалізаційний етап.

При цьому варто вказати на наявність на кожному етапі реалізації всіх видів трансакційних витрат, відповідно їх розмір буде різним на кожному етапі.

У найзагальнішому вигляді трансакційні витрати можна розділити на такі категорії: витрати пошуку інформації, витрати ведення переговорів, витрати вимірювання, витрати специфікації і захисту прав власності, витрати опортуністичної поведінки; явні (експліцитні) і неявні (імпліцитні); вимірні й невимірні; відображені й не відображені в бухгалтерському обліку; абсолютні та середні; передконтрактні, контрактні та післяконтрактні [4].

Трансакційні витрати доцільно визначати двома методами: явні витрати – на основі даних реєстрів фінансового і управлінського обліку; неявні витрати (витрати втраченої можливості від зміни ринкового середовища) – розрахунковим способом.

Однак труднощі з обчисленням трансакційних витрат розглядаються як вагома перешкода для застосування цієї методики на практиці. В останні роки в економічній науці запропонований ординалістський підхід до оцінки трансакційних витрат, який полягає у визначенні лише співвідношення різних їх рівнів і відмові від претензій на оцінку їх абсолютної величини. Порівняння трансакційних витрат, що виникають у разі різних варіантів виконання угоди, дає можливість обмежитися експертною оцінкою їх величини. Тоді алгоритм вибору оптимальної форми конкре-

тної угоди можна здійснити в два етапи. На першому етапі порівнюються трансакційні витрати, що виникають за використання різних типів контрактів: класичного, неокласичного та імпліцитного. Якщо виявляється, що більш доцільним є імпліцитний контракт, то порівнюються трансакційні витрати у межах альтернативних організаційних структур.

Відповідно до чинних нормативно-правових актів щодо ведення бухгалтерського обліку в суб'єктів господарської діяльності трансакційні витрати не мають відокремленого синтетичного рахунку, тому велику частину витрат відображають на рахунку 93 «Витрати на збут». Частина трансакційних витрат відображається на рахунку 92 «Адміністративні витрати».

При цьому слід зазначити, що трансакційні витрати є складовою витрат, пов'язаних з операційною діяльністю сільськогосподарських підприємств. В обліку не відображаються витрати втраченої можливості під час реалізації сільськогосподарської продукції, оскільки цю величину можна отримати лише розрахунковим способом на основі експертного опитування [1].

Відповідно до даних синтетичного обліку нами проведена оцінка трансакційних витрат, за якою встановлено, що у структурі операційних витрат більшості з досліджених нами сільськогосподарських підприємств Київської області вони займають незначну частку. Так, із 22 сільськогосподарських підприємств у 2011 р. до 5 % у структурі операційних витрат мали 9 господарств, або 41 %, від 5 до 10 % – 12, понад 10 % – 1 сільськогосподарське підприємство. У 2010 р. 9 господарств мали частку до 5 %, від 5 до 10 – 11 і понад 10 % – 2 сільськогосподарських підприємства.

Величина трансакційних витрат безпосередньо впливає на розмір прибутку від операційної діяльності сільськогосподарських підприємств, а опосередковано – на величину дебіторської заборгованості як результат управлінських дій щодо збуту продукції. Так, у ТОВ «Еліта» рівень трансакційних витрат за 2011 р. становив 1185 тис. грн, або 10,79 % від величини операційних витрат, а обсяг дебіторської заборгованості за реалізовану продукцію із терміном погашення від 18 до 36 міс. становить 73 %, або 15024 тис. грн. Подібна ситуація спостерігається і в ТОВ «Фас-тівка», де рівень дебіторської заборгованості від 18 до 36 міс. досяг майже 75 %.

Проте є приклади ефективного використання коштів, що пов'язано з товарорухом сільськогосподарської продукції. Так, у ТОВ «Агрокомплекс» обсяг трансакційних витрат становив у 2011 р. 1162 тис. грн, а станом на 1 січня 2012 р. відсутня дебіторська заборгованість. Ефективність формування трансакційних витрат також характеризується рівнем отриманого прибутку від реалізації продукції та від операційної діяльності в цілому.

Високий рівень окупності трансакційних витрат у ТОВ «Агро-Лідер-Україна», ТОВ «Еліта», ТОВ «Сухоліське», де спостерігається високий рівень рентабельності з урахуванням трансакційних витрат, що свідчить про високий рівень управлінського персоналу у вирішенні проблеми збуту сільськогосподарської продукції (рис. 1).

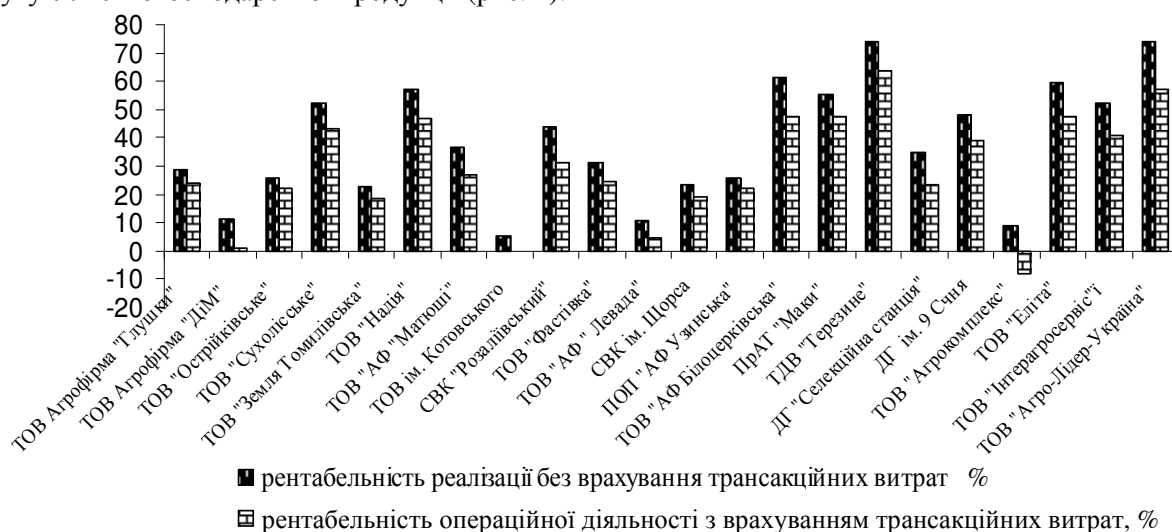


Рисунок 1. Рівень рентабельності реалізації сільськогосподарської продукції без урахування та з урахуванням трансакційних витрат у сільськогосподарських підприємствах Київської області

Джерело: розраховано за даними фінансової звітності сільськогосподарських підприємств

Як свідчать дані аналітичного обліку досліджуваних сільськогосподарських підприємств Київської області, найбільшою є частка витрат на врегулювання спорів у судових органах, оплати праці та комісійних продавцям і торговим агентам, а також витрат на транспортування виробленої продукції (табл. 1).

Основною причиною значних витрат на врегулювання спорів у судових органах є порушення договірних відносин між учасниками товароруку. Як свідчать результати анкетного опитування керівників і головних спеціалістів досліджуваних сільськогосподарських підприємств, відсоток невиконання договірних зобов'язань щодо постачання сільськогосподарської продукції складає у межах 15–50 %.

Таблиця 1 – Динаміка та структура трансакційних витрат по окремих сільськогосподарських підприємствах Київської області

Статті витрат	Господарство № 1*				Господарство № 2*				Господарство № 3*			
	2010 р.		2011 р.		2010 р.		2011 р.		2010 р.		2011 р.	
	тис. грн	у % до підсумку	тис. грн	у % до підсумку	тис. грн	у % до підсумку	тис. грн	у % до підсумку	тис. грн	у % до підсумку	тис. грн	у % до підсумку
Оплата праці та комісійні продавцям, агентам	276,2	17,1	146	14,3	143,5	39,4	138,4	22,5	189,7	24,1	106,2	10,5
Маркетингові витрати	12	0,7	8	0,8	1,6	0,4	2,4	0,4	7,6	0,9	8,6	0,4
Витрати на відрядження працівників, зайнятих збутом	91	5,6	56	5,4	2,9	0,8	18,7	3	76,1	9,7	96,5	9,6
Витрати на утримання основних засобів, пов'язаних зі збутом	89	5,5	91	8,6	15,9	4,4	16,1	2,6	11,9	1,5	12,6	1,3
Витрати на транспортування, перевантаження і страхування готової продукції (товарів)	201	12,4	174	16,7	17,6	4,8	89,6	14,6	76	9,7	169	16,8
Витрати на службові відрядження й утримання апарату управління підприємством	101	6,2	76	7,3	23,1	6,3	56	9,1	56	7,1	101	10
Витрати на утримання основних засобів, загальногосподарського використання	26,2	1,6	27	2,6	11	3	12	11,9	56	7,1	86	8,5
Винагороди за професійні послуги	101	6,2	89	8,6	15,2	4,2	23,6	3,8	5,3	0,7	96	9,6
Витрати на зв'язок	64	3,9	74	7,1	1,4	0,4	2,3	0,4	6,2	0,8	7,6	0,8
Витрати на врегулювання спорів у судових органах	641	39,7	239	23	123	33,8	236	38,4	287	36,5	37	30,4
Податки, збори та інші передбачені законодавством обов'язкові платежі	11	0,8	22	1,1	5,3	1,4	7,4	1,2	7,6	0,9	8,1	0,8
Природні витрати	3,8	0,3	47	4,5	3,5	9,6	12,5	2,1	7,6	1	9,4	0,8
Всього витрат	1617,2	100,0	1039	100,0	364	100,0	615	100,0	787	100,0	1008	100,0

* У зв'язку з тим, що ця інформація є комерційною таємницею відповідно до ЗУ «Про комерційну таємницю», назви сільськогосподарських підприємств змінено.

Причинами невиконання договорів, на думку респондентів, були нестабільність економічної ситуації, недосконалість законодавства, фінансові проблеми покупців, форс-мажорні обставини. За результатами опитування найбільш ефективним інструментом отримання коштів сільськогосподарськими підприємствами є неофіційні методи впливу, якими користуються близько 58 % респондентів у разі порушення умов договору.

Підтвердженням результатів опитування є відчутне зниження витрат на врегулювання спорів у судових органах в господарстві № 1 у 2011 р. проти 2010 р. в 2,7 рази, у господарстві № 3 – 7,8 рази. Проте в господарстві № 2 витрати по судових справах зросли на 91 %.

До витрат на транспортування і страхування готової продукції належать витрати на збереження її на сертифікованих елеваторах і транспортування до них. Як свідчать дані аналітичного обліку, витрати на транспортування зросли у господарствах № 2 і № 3 відповідно у 5,1 та 2,2 рази. Водночас у господарстві № 1 виявлено зниження витрат за цією статтею на 13,6 %. Ця обставина пояснюється тим, що транспортування здійснюється із залученням сторонніх організацій та за рахунок покупця, але при цьому вартість транспортних послуг компенсується постачальником сільськогосподарської продукції.

Як свідчать результати опитування, майже половина підприємств (47 %) вивозять продукцію транспортом організації, 33 % опитаних керівників сільськогосподарських підприємств користуються послугами сторонніх транспортних організацій, решта (20 %) – власним транспортом.

Варто зазначити, що винагороди стороннім особам за професійні послуги мають тенденцію до зростання у вартісному вимірі по всіх трьох господарствах. До цієї статті належать витрати на виплату грошових винагород, у першу чергу, адвокатам і нотаріусам, консалтинговим компаніям тощо. Так, у господарстві № 2 ці витрати зросли на 55 %, господарстві № 3 – у 18 разів, у господарстві № 1 вони зменшились на 12 %, проте у 2011 р. було витрачено 89 тис. грн.

Отже, проведений аналіз складу й обсягу трансакційних витрат у сільськогосподарських підприємствах доводить, що рівень їх вищий у самостійно працюючих підприємствах і нижчий у господарствах, які входять до інтегрованих структур. Така тенденція пояснюється тим, що великі організації знижують внутрішні трансакційні витрати, тобто витрати на утримання служб і відділів, які відповідають за просування продукції, транспортного підрозділу, власних складських приміщень. Також скорочуються витрати у вигляді втраченої вигоди (втрати доходу): втрати доходів через неплатоспроможність контрагентів, пошкодження продукції у процесі реалізації. Через значні обсяги трансакційних витрат зменшується прибуток підприємства.

На оптимізацію трансакційних витрат за укладання договорів впливає вибір партнера. На цьому етапі витрати становлять третину всіх витрат на пошук інформації, ведення переговорів. Це витрати на телефонні переговори, Інтернет, транспортні послуги, купівлю періодичних видань, на відрядження й представництво, юридичні та консультаційні послуги, на обслуговування комп'ютерної мережі, утримання відділу з управління якістю й технічної підтримки, транспортні витрати, витрати, пов'язані з вивченням іміджу контрагента тощо.

Багато підприємств, переважно великі, мають у своєму архіві реєстр партнерів, де відображено всю договірну історію по кожному з них. Такий підхід дозволяє скоротити тимчасові та фінансові витрати на вибір партнера. Однак часто окремі підприємства вибирають партнерів з огляду на економічну вигоду й налагодження довгострокових партнерських зв'язків. У найбільш вразливому становищі перебувають підприємства, що виробляють і реалізують сільськогосподарську продукцію, тому що в них відсутні договірні історії партнерів, кваліфіковані фахівці, а отже, практично немає вибору [3, с. 131].

Проведений нами аналіз відповідей в анкетах щодо оцінки договірних відносин показав, що з опитаних головних фахівців сільськогосподарських підприємств 84% займаються виробництвом сільгосппродукції (24 % – переробкою, 18 – заготівлею і 8 % – торгівлею), причому підприємства можуть займатися не лише виробництвом, а й іншими видами діяльності, тому під час укладання договорів слід звертати увагу на контрагента і його вид діяльності для оптимізації трансакційних витрат. Переважна частка (понад 96 %) зайняті у сфері виробництва основних продуктів (зерно, м'ясо, молоко).

Аналіз учасників договору передбачає визначення статусу контрагента за договором, що впливає на правильну організацію податкового й бухгалтерського обліків. Із договору має бути чітко зрозуміло, хто є стороною в договорі (юридична особа, відособлений підрозділ юридичної особи, підприємець, громадянин, іноземна юридична особа тощо). Наявність цих умов і чітке встановлення правового статусу учасника договору дають змогу визначити певний податковий момент: чи є контрагент платником податку на додану вартість.

У процесі опитування також було виявлено, що договори укладають, як правило, з постійними партнерами (74 %), а на укладення угод з разовими й випадковими партнерами припадає 18 і 8 % відповідно. Очевидно, формування стабільної кількості партнерів зумовлює те, що витрати на їх пошук знижуються, переговори по спірних питаннях проводяться в основному в неформальній обстановці, на оформлення договору витрачається менше часу й засобів.

Більше половини підприємств (54 %) відправляють продукцію транспортом організації-замовника, при цьому витрати на транспортні послуги знижуються, така ж ситуація складається, якщо доставку проводить організація-постачальник (26 %), але в цьому разі постачальник здійснює націнку на продукцію у сумі коштів, витрачених на транспортні витрати. Виникають витрати й на доставку продукції із залученням послуг сторонніх організацій. Ці витрати здійснюють 20 % з усіх опитаних підприємств. У цьому разі витрати можуть бути мінімальними, якщо підприємства взаємозалежні, тобто належать до інтегрованих формувань, а також в організації-покупця транспортних послуг є бонуси або знижки.

Зазначимо, що під час анкетування представників сільськогосподарських підприємств нами з'ясовано, що вони витрачають на укладання й узгодження угоди близько 10–40 днів, причому основна частина часу припадає на узгодження всередині підприємства між відділами. Узгодження може бути неодноразовим, і це викликає транспортні витрати, витрати на послуги зв'язку та ін. Звичайно, такі договори дають змогу забезпечити господарюючого суб'єкта від виникнення непередбачених витрат.

Питання оформлення обгрунтованих договорів є особливо проблемними для сільськогосподарських підприємств, тому що в них немає спеціалізованих служб, що займаються такими питаннями, відсутній реєстр партнерів і аналіз їх діяльності. Тому саме такі підприємства потрапляють у зону особливого ризику, що викликає значне зростання трансакційних витрат. Найчастіше вони укладають договори на продаж своєї продукції з контрагентами, що пропонують більш вигідні цінові умови та потрапляють в «пастку», з якої вихід є або складним–витратним, або зовсім неможливий.

Нами розроблений та запропонований як експериментальний класифікатор витрат п'яти типів для зернової галузі сільськогосподарським підприємствам Білоцерківського району Київської області, які уклали різноманітні форми контрактів зі збуту зерна, придбання мінеральних добрив і пального та зацікавлені в удосконаленні договірних відносин. Протягом року на підприємствах частина витрат була врахована бухгалтерами як прямі витрати з укладання договорів (представницькі витрати, пов'язані з попередніми переговорами; оплата послуг торгових агентів; витрати на відрядження), а частина витрат одержана емпіричним шляхом із загальної суми змішаних витрат. Зазначимо, що два досліджувані господарства застосували довгостроковий тип контракту з реалізації зерна. З урахуванням прогнозних обсягів протягом 5 років нами були розраховані трансакційні витрати, виходячи із фактичних витрат підприємства в основному до укладення договору. В результаті рівень трансакційних витрат у досліджуваних сільськогосподарських підприємствах після впровадження рекомендацій з оптимізації типу контракту та подовження тривалості контрактних відносин із постійними партнерами знижується на 5,42 %.

Для зниження невизначеності та ризику в збутовій діяльності сільськогосподарських підприємств необхідно сформувати систему, яка сприятиме інформаційному забезпеченню товаровиробників і раціоналізації трансакційних витрат. Для вирішення цього завдання доцільно сформувати «карту трансакцій», що являє собою інтернет-майданчик, на якому відображається структура зв'язків учасників агропродовольчого ринку, умови й історія їхніх угод, канали руху продукції, відображені на карті регіону в режимі онлайн. Кожне підприємство, що знаходиться на карті, має свій профіль, який містить коротку інформацію (назва, місцезнаходження, вид діяльності, продукція, поточний обсяг виробництва, поточна закупівельна і реалізаційна ціна, рейтинг, дата останнього оновлення) і повну інформацію (історія операцій з цінами, обсягами, контрагентами, датами, контакти, історія підприємства, персонал і будь-яка інша інформація на розсуд керівництва).

Використовуючи ресурси карти трансакцій, підприємство має можливість відправити комерційну пропозицію (купівля-продаж продукції, надання послуг).

У разі згоди агентів оформляється електронний договір, бланк якого представлений на сайті. Інформація про укладені договори знаходиться на базі сайту в режимі конфіденційності (доступ до цієї інформації є тільки у підприємств і адміністрації сайту). Однак підприємства можуть включити їх в індивідуальний профіль для перегляду іншими контрагентами.

З першого погляду можна виявити суперечність між достовірністю, відкритістю й актуальністю інформації та мінімальними витратами збору і розміщення її, а також інтересами деяких учасників ринку. Це визначає необхідність створити систему, що дозволяє учасникам самостійно відображати достовірну інформацію після кожної угоди.

Таким чином, карту трансакцій можна розглянути як каталізатор ринкового механізму, адже значно зменшуючи невизначеність та асиметрію інформації, вона наближає ринок до типу досконалої конкуренції. Це забезпечує більш швидке й ефективне виконання функцій ринку, що сприятливо позначиться на його кон'юктурі. Для забезпечення таких умов необхідний взаємозв'язок карти трансакцій з електронною біржею.

Цей взаємозв'язок полягає в тому, що інформація з біржі автоматично потрапляє на карту, а через карту, вибравши конкретне підприємство, можна зробити йому пропозицію на біржі, що дасть змогу збільшити можливості цих інструментів. Ефективність, простота і надійність укла-

дання угод через електронну біржу сприятиме тому, що більшість угод на ринку буде відбуватися через неї, що дасть можливість реалізувати статистичну та інформаційно-аналітичну функції біржі. Отже, забезпечується актуальність (у базі даних біржі фіксується кожна угода) і достовірність інформації (всі угоди закріплюються документально) на карті трансакцій.

Слід забезпечити право вибору для кожного підприємства, тобто показувати інформацію про укладені угоди. Також підприємство може вибрати, яким учасникам ринку (міністерству, визначеним підприємствам, усім користувачам) і які дані (кількість, ціна, контрагент, рейтинг) можуть бути доступні. Більшу відкритість можна стимулювати зменшенням комісії на біржі або збільшенням рейтингу для більш відкритих підприємств.

Карта трансакцій надає нові можливості дрібним формам господарювання у веденні сільськогосподарської діяльності. Як відомо, багато сільськогосподарських підприємств різних форм господарювання й особистих селянських господарств мають низьку матеріально-технічну базу. Існують труднощі із поширенням інформаційних технологій в цій сфері, оскільки підприємства не мають навіть комп'ютерної техніки.

Відсутність достатніх коштів на транспортування продукції і низька інформованість про канали реалізації продукції призводять до того, що дрібні товаровиробники змушені за низькими цінами збувати продукцію перекупникам. Найчастіше продукцію в таких умовах реалізують за цінами, які ледь перевищують собівартість продукції, що погіршує фінансовий стан сільськогосподарських підприємств дрібних форм господарювання. Особливістю карти трансакцій є те, що вона сприяє розвитку споживчої кооперації сільськогосподарських організацій малих форм господарювання. Підприємство може залишити повідомлення, що йому потрібно, наприклад, здійснити транспортування певного обсягу продукції. На карті над маркером підприємства з'являється знак, що показує цю потребу. Якщо підприємств із таким знаком буде кілька і вони територіально наближені одне до одного, то їм доцільно скооперуватися і разом оплатити послугу, знизивши витрати на транспортування. Подібним чином можна купувати і брати в лізинг сільськогосподарську техніку.

Вибравши підприємство на карті трансакцій, можна простежити його продуктивний ланцюг. Графічне відображення продуктивних ланцюгів дозволяє зробити пропозицію не одному, а відразу кільком учасникам, що відкриває нові можливості в кооперації, інтеграції та впровадженні нових систем реалізації продукції, включаючи факторинг.

Висновки. Отже, запропонована методика оптимізації розміру трансакційних витрат в оформленні й укладанні договорів дозволяє виявити невизначеність і недосконалість контрактних відносин на підставі певних факторів, кожний з яких вказує на проблеми, що виникають у процесі формування й укладення договорів, і призводять до значного зростання трансакційних витрат.

Розроблення відповідного методичного підходу дозволяє вирішити не лише проблему оцінки трансакційних витрат, але і визначити заходи щодо мінімізації трансакційних витрат. При цьому слід зазначити, що зниження трансакційних витрат є одним із головних резервів зниження загальних витрат діяльності підприємств відповідно до підвищення ефективності як окремих сільськогосподарських підприємств, так і суб'єктів господарювання агропродовольчого комплексу та економіки країни в цілому.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Власенко О. П. Управління трансакційними витратами в агробізнесі [Текст] : автореферат дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04 / О. П. Власенко ; Житомир. нац. агрокол. ун-т. – Житомир : [б. в.], 2009. – 20 с.
2. Кириченко, О. Управління трансакційними витратами суб'єктів господарської діяльності [Текст] / О. Кириченко, І. Белоусова // Фінанси України. – 2010. – № 8. – С. 97–104.
3. Лисяк Л. Трансакційні витрати функціонування інституту бюджетної політики [Текст] / Л. Лисяк // Фінанси України. – 2010. – № 2. – С. 27–35.
4. Милошик В. І. Проблеми визначення трансакційних витрат / В. І. Милошик // Зб. наук. праць національного університету «Києво-Могилянської академії». – 2000. – Т. 18. – С. 46–50.
5. Шпичак О. М. Реалізація продукції особистими селянськими господарствами – витрати, ціни, ефективність / О. М. Шпичак, І. В. Свиноус. – К. : ІАЕ, 2008. – 320 с.
6. Шумакова О. І. Механізми преодолення трансакційних издержек в сільському господарстві: монографія / О. І. Шумакова. – Омск : Изд-во ФГОУ ВПО ОмГАУ, 2010. – 192 с.
7. Паска І. М. Організаційно-економічні засади функціонування збутової інфраструктури аграрного сектору України: монографія // Агробізнес: проблеми, сучасний стан та перспективи розвитку.
8. Паска І. М. Сучасний стан та проблеми збуту продукції сільськогосподарськими підприємствами / І. М. Паска // Інноваційна економіка. – 2012. – № 5 (31). – С. 206–210.

REFERENCES

1. Vlasenko O. P. Upravlinnja transakcijnymy vytratamy v agrobiznesi [Tekst] : avtoreferat dys. ... kand. ekon. nauk : 08.00.04 / O. P. Vlasenko ; Zhytomyr. nac. agroekol. un-t. – Zhytomyr : [b. v.], 2009. – 20 s
2. Kyrychenko, O. Upravlinnja transakcijnymy vytratamy sub'ektiv gospodars'koi' dijal'nosti [Tekst] / O. Kyrychenko, I. Belousova // Finansy Ukrainy. – 2010. – № 8. – S. 97–104
3. Lysjak L. Transakcijni vytraty funkcionuvannja instytutu bjudzhetnoi' polityky [Tekst] / L. Lysjak // Finansy Ukrainy. – 2010. – № 2. – S. 27–35.
4. Myloshyk V. I. Problemy vyznachennja transakcijnyh vytrat / V. I. Myloshyk // Zb. nauk. prac' nacional'nogo universytetu «Kyjevo–Mogyljans'koi' akademii'». – 2000. – T. 18. – S. 46–50.
5. Shpychak O. M. Realizacija produkcii' osobystymy seljans'kymy gospodarstvamy – vytraty, ciny, efektyvnist' / O. M. Shpychak, I. V. Svynous. – K. : IAE, 2008. – 320 s.
6. Shumakova O. Y. Mehanyzmy preodolenja transakcyjnyh yzderzhok v sel'skom hozjajstve: monografija / O. Y. Shumakova. – Omsk : Yzd-vo FGOU VPO OmGAU, 2010. – 192 s.
7. Paska I. M. Organizacijno–ekonomichni zasady funkcionuvannja zbutovoi' infrastruktury agrarnogo sektoru Ukrainy / Monografija Agrobiznes: problemy, suchasnyj stan ta perspektvy rozvytku»
8. Paska I. M. Suchasnyj stan ta problemy zbutu produkcii' sil's'kogospodars'kymy pidpryjemstvamy / I. M. Paska // Innovacijna ekonomika. – 2012. – № 5 (31). – S. 206–210.

**Совершенствование организационно-экономических отношений при сбыте сельскохозяйственной продукции
И.Н. Паска**

В статье проанализирован современный уровень транзакционных издержек при реализации сельскохозяйственной продукции, предложена методика оптимизации их размера при оформлении и заключении договоров. Это позволяет выявить неопределенность и несовершенство контрактных отношений на основании определенных факторов, каждый из которых указывает на проблемы, возникающие в процессе формирования и заключения договоров, и приводит к значительному росту транзакционных издержек.

Ключевые слова: сбыт, транзакционные издержки, управление затратами, карта транзакций.

Надійшла 18.03.2014 р.

УДК 005.21-043.83:631.11

ДОБРОВОЛЬСЬКА О.В., аспірантка

Науковий керівник – **ВИХОР М.В.**, канд. екон. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

**ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ
ПІДПРИЄМСТВ ТА ЇХ СПРЯМОВАНІСТЬ**

У статті розглянуто різноманітні підходи видатних вчених до класифікації факторів формування стратегії підприємств. Проаналізовано специфічні особливості, що впливають як на стратегічний вибір сільськогосподарських підприємств, так і на результати їх діяльності. Показано сучасний стан економічного середовища, в якому функціонують вітчизняні підприємства. Висвітлена проблема державного регулювання аграрного сектору економіки.

Ключові слова: стратегія, фактори, специфічні особливості, галузь, стратегічний вибір, інвестиційні процеси, природно-економічні умови, бюджетні ресурси, природний потенціал.

Постановка проблеми. Процес функціонування підприємства зазнає впливу різних факторів зовнішнього середовища, що призводять до порушення ходу сільськогосподарського відтворення. У цих умовах зростає відповідальність за вибір найкращого способу дії в напрямку досягнення мети з урахуванням конкретної економічної ситуації як на самому підприємстві, так і в навколишньому середовищі. Активність зовнішнього сільськогосподарського середовища зростає разом з можливостями самого підприємства, правильне рішення не є вірогідним, і отримання його вимагає значних зусиль. При цьому необхідно розуміти, які економічні процеси стало впливають на виробничо-господарську діяльність сільськогосподарського підприємства. Нині в економічній теорії відсутній єдиний погляд на прогноз стратегічних позицій підприємства. У різних концептуальних побудовах він розглядається із різних сторін: як свого роду план, маневр, засіб обійти конкурента, як шаблон поведінки і погляд на навколишнє середовище.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню впливу факторів зовнішнього та внутрішнього середовища на формування стратегії підприємств присвячено багато наукових

праць вітчизняних та зарубіжних вчених. Серед них можна відзначити: Ф. Котлера, М. Портера, А. Томпсона, Р.А. Фатхутдінова, И. Ансоффа, Б. Карлоффа та ін. Оцінка окремих факторів у контексті формування стратегії аграрних підприємств представлена в роботах таких вітчизняних вчених: В.В. Юрчишина, О.В. Олійника, М.Я. Дем'яненко, О.М. Бородіна та інших. Але враховуючи складність і багатоаспектність цієї проблеми, вона потребує подальших досліджень.

Мета дослідження – виявлення і оцінка сутнісних факторів впливу на формування стратегії сільськогосподарських підприємств України та визначення спрямованості такого впливу в сучасних умовах.

Матеріали і методи дослідження. Матеріалами для дослідження слугували наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених щодо формування стратегії сільськогосподарських підприємств та впливу факторів на цей процес, стратегічного планування виробників сільськогосподарської продукції, звіти про стан зовнішньоекономічних відносин України і АПК за 2013 р. та стратегічні напрями розвитку сільського господарства України за період до 2020 р. Для реалізації поставленої мети використано загальнонаукові методи дослідження, зокрема логічний, розрахунково-конструктивний, економіко-статистичний.

Результати дослідження та їх обговорення. В узагальненому вигляді основними факторами, що впливають на формування стратегії підприємства, більшість дослідників називають наступні: специфічні ринкові можливості і загрози; соціальні, політичні і регулюючі норми; привабливість галузі і умови конкуренції; цінність і культура підприємства; сильні і слабкі сторони підприємства, його конкурентні можливості та особисті амбіції, філософія бізнесу та етичні сприйняття менеджерів [8]. Ф. Котлер до зовнішніх факторів відносить: демографічні, економічні, природні, науково-технічні, політичні та культурні фактори [6]. О.С. Віханський, до наведених вище факторів додає ще правові та міжнародне середовище [3].

З іншого боку, ефективна стратегія підприємства має максимально відповідати специфіці галузі та конкурентному навколишньому середовищу. Сільське господарство, як одна із провідних галузей національної економіки, має ряд специфічних особливостей, що значною мірою впливає на результати діяльності підприємства, зокрема:

1) аграрні підприємства функціонують в умовах ризику та невизначеності, що зумовлено впливом природно-кліматичних факторів на кінцеві результати виробництва [2];

2) головним засобом виробництва для сільського господарства є земля, тоді як для інших галузей вона є територіальною основою [7];

3) на результати господарської діяльності впливають різні ґрунтові та природно-кліматичні умови [2];

4) сільськогосподарське виробництво має сезонний характер, що зумовлює нерівномірне використання робочої сили, засобів виробництва та надходження коштів від реалізації продукції, а також сезонні коливання цін;

5) предмети праці знаходяться на одному місці, а засоби праці (трактори, машини, комбайни та ін.) постійно пересуваються. Це збільшує потребу в енергетичних ресурсах та технічних засобах [9];

6) через нерівномірне надходження коштів сільське господарство є досить *кредитомісткою* галуззю, що створює додаткове фінансове навантаження на неї [11].

Ці особливості повинні враховуватися менеджерами у формуванні стратегії функціонування сільськогосподарських підприємств, організації й управління виробництвом, визначенні економічної ефективності використання виробничих ресурсів з метою збільшення обсягів продукції та зменшення витрат на їх виробництво.

Одним із важливих факторів впливу на формування стратегії сільськогосподарських підприємств є світові тенденції зростання цін та попиту на продукти харчування. Крім інфляційних процесів, на це явище впливають й інші причини. По-перше, глобальне потепління, що, за даними деяких дослідників, знижує врожайність сільськогосподарських культур у світі на 5-7%. По-друге, використання великої кількості продукції рослинництва на відгодівлю худобі. По-третє, світове зростання цін на нафту, що супроводжується пошуком нових альтернативних джерел палива. Через це велика частина фуражного зерна використовується не для харчових цілей, а для виробництва біопалива (табл. 1).

Таблиця 1 – Світовий баланс виробництва і споживання зерна, млн. тонн

Показники	Маркетингові роки			2012-2013рр. у % до:	
	2010-2011 рр.	2011-2012 рр.	2012-2013 рр.	2010-2011	2011-2012
Виробництво	2260.8	2356.9	2311.7	102,25	98,09
Пропозиція	2780.5	2854.9	2828.5	101,73	99,08
Торгівля	285.7	317.7	307.7	107,71	96,85
Споживання	2275.6	2331.0	2338.7	102,78	100,33
у тому числі:					
– для продовольчих цілей	982,5	997,5	1008,7	102,7	101,1
– для фуражних цілей	748,7	735,9	739,6	98,8	100,5
– інше споживання	306,4	329,0	356,7	116,4	108,4
Запаси на кінець періоду	498.0	516.8	497.3	99,86	96,23

Джерело: за даними FAO [14]

У 2012-2013 маркетинговому році на інше споживання використали на 27,7 млн. тонн, або 8,4% зерна більше, ніж у 2011-2012 маркетинговому році, а у 2011-2012 році – на 22,6 млн. тонн, або 7,4% більше, ніж у попередньому році.

Широке використання біопалива супроводжується підвищенням попиту на його сировину. Щорічно збільшуються посіви ріпаку, натомість зменшуються розміри посівних площ пшениці та соняшнику. За останні п'ять років посівні площі соняшнику зменшилися на 12,8%, зернових та зернобобових культур на 4,8%, водночас посівні площі ріпаку збільшилися майже у 2 рази. Це обумовлено високою прибутковістю цієї культури. Так, ціна реалізації пшениці влітку-восени 2013 року складала 300-320 дол. за тону, а ціна реалізації ріпаку – 630-640 дол. за 1 тону [7].

Практика розвинених країн показує, що чисто ринковий механізм не в змозі регулювати ціни на аграрному ринку та створювати умови для сталого розвитку сільського господарства, тому необхідне державне втручання в ринкові механізми ціноутворення. Задача державного регулювання передбачає забезпечення збалансованості розподілу прибутку, виробництва, переробки та реалізації продукції.

Для стабільного економічного зростання України, крім інших чинників, необхідні значні інвестиційні ресурси. Але інвестиційна забезпеченість України протягом останніх років далеко не відповідає загальноприйнятим нормам, зокрема в аграрному секторі економіки. Потребу українського сільського господарства в інвестиціях оцінюють в 60 млрд дол. США, що може призвести до збільшення валової продукції в 3 рази протягом 10-15 років.

Для порівняння зазначимо, що іноземні інвестори внесли в український аграрний сектор за останні десять років близько 2,8 млрд дол. США, що становить 6% від загального обсягу притоку іноземних інвестицій у вітчизняну економіку. Структура іноземного інвестування в АПК України представлена на рис. 1.

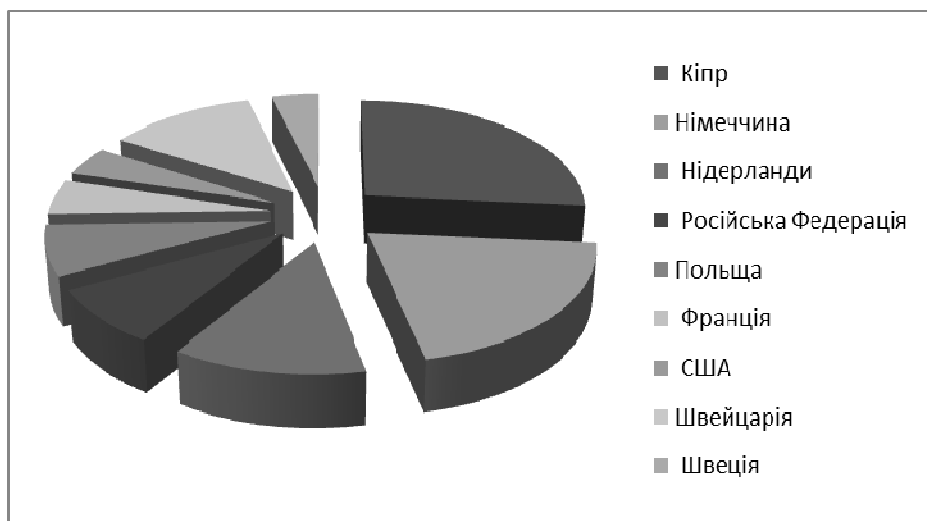


Рисунок 1. Структура іноземного інвестування АПК України у 2012 р., по країнах

Джерело: побудовано за даними [14]

Окрім цього, інвестиційні та економічні умови, в яких функціонують сільськогосподарські підприємства України, неможливо порівняти з умовами, які були створені у розвинутих країнах. Так, середня ставка по кредитах для сільськогосподарських виробників становить у США – 4,6 %, у Китаї – 5,3, у Франції – 6,6, а в Україні – 18-20 % [12].

Нинішній стан фінансового забезпечення сільськогосподарських виробників має ряд недоліків, що не дає змогу задовольнити потреби аграрного виробництва. Проблема полягає у нестачі кредитних ресурсів для забезпечення розвитку АПК, високій вартості банківських кредитів та складності процедури їх одержання. Суттєвого реформування потребує податкова політика через безсистемне надання податкових пільг суб'єктам аграрного ринку, що порушує конкурентне середовище. Обсяги наданих податкових пільг значно перевищують обсяги прямої бюджетної підтримки.

Державна фінансова підтримка не дає змогу сільськогосподарським підприємствам вирішити значущі проблеми, з якими вони стикаються у процесі виробництва та реалізації продукції (природно-економічні ризики, стан навколишнього середовища та сільських територій). Так, у державному бюджеті на 2013 рік передбачено виділення на цілі АПК 872 млн. грн, що утричі менше порівняно з 2012 роком. Відповідно питома вага вказаних видатків у загальних видатках державного бюджету становить лише 0,2%, тоді як у 2004-2007 рр. – 3,7–4,8 %. Через обмеженість бюджетних ресурсів обсяги фінансової підтримки галузі є недостатніми і не враховують реальних потреб розвитку аграрного сектору.

Для досягнення можливої врожайності ключовими факторами, що потребують врахування у виборі стратегії функціонування сільськогосподарських підприємств, є використання сучасної сільськогосподарської техніки та достатньої кількості добрив.

Порівняно із середньоєвропейськими показниками, сільськогосподарські підприємства в Україні використовують недостатню кількість тракторів та комбайнів. При цьому значна частина сільськогосподарських машин, що знаходяться в експлуатації, вже відпрацювали свій корисний ресурс та морально застаріли. Недостатній рівень механізації сільськогосподарського виробництва негативно впливає на рівень врожайності та спричиняє суттєві втрати врожаю на полях (рис.2).

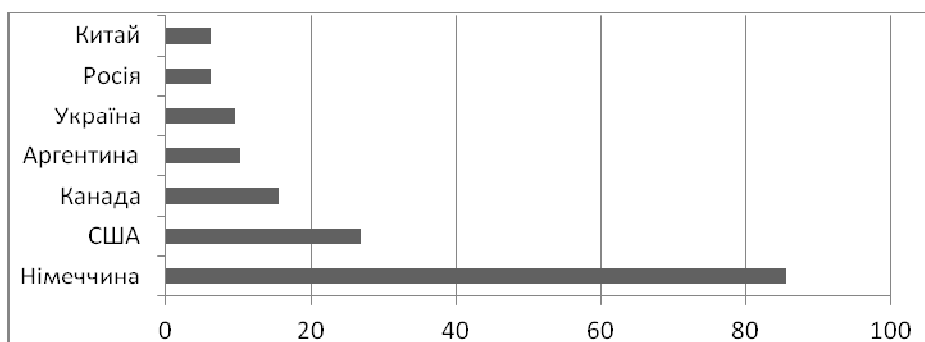


Рисунок 2. Кількість сільськогосподарських машин на 100 га землі, придатної для використання у сільському господарстві, шт.

Джерело: [13]

Через обмеженість фінансових ресурсів, за даними офіційної статистики, використання добрив сільськогосподарськими підприємствами в Україні зменшилось із 48 кг/га у 2009 році до 10 кг/га у 2013 році (рис.3).

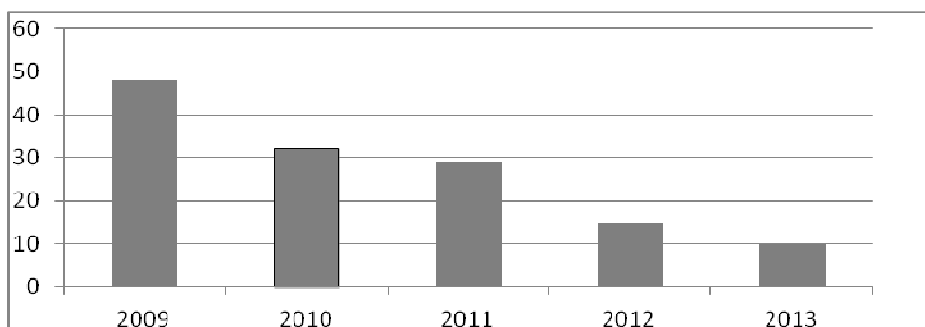


Рисунок 3. Використання добрив у сільському господарстві України, кг/га.

Джерело: [7]

Ще однією важливою групою факторів, що впливають на стратегічний вибір сільськогосподарських підприємств, є природно-кліматичні. Україна має значні можливості для розвитку аграрного сектору, зокрема сприятливі ґрунтово-кліматичні умови, родючі землі для отримання врожаїв сільськогосподарських культур в достатніх обсягах для забезпечення внутрішніх потреб і формування експортного потенціалу [4].

Тому раціональне природокористування, охорона довкілля, забезпечення екологічно безпечних умов життєдіяльності людини – головні умови сталого розвитку України. Екологічна ситуація в країні, на жаль, залишається напруженою. Згідно з даними Державної служби статистики, у 2013 р. в атмосферу надійшло 2,1 млн. т забруднювальних речовин. Викиди парникових газів, до яких відносять метан та оксид азоту, становили відповідно 459,6 та 6,7 тис. т. Крім цих речовин, у 2013 р. в атмосферу було викинуто 95,0 млн т діоксиду вуглецю, що негативно впливає на клімат та здоров'я нації. У 2013 р. на природоохоронну діяльність було витрачено понад 60 млн грн.

Висновок. У ході наукового дослідження визначено широке коло специфічних факторів, що впливають не тільки на стратегічний вибір сільськогосподарських підприємств, а й на результати їх діяльності. Знання цих факторів дасть змогу як підприємству, так і державі в цілому, забезпечити конкурентоспроможність продукції на світовому ринку, тому ця проблема є актуальною і потребує подальшого вивчення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ансофф И. Новая корпоративная стратегия / И. Ансофф. – СПб. : Питер, 1999. – 415 с.
2. Бородіна О.М. Державна підтримка сільського господарства: концепція, механізми, ефективність / О.М. Бородіна // Економіка і прогнозування. – 2006. – №1. – С. 109-125.
3. Виханский О.С. Стратегическое управление: учебник. – 2-е изд., перераб. и доп. / О.С. Виханский– М.: Гардарики, 2002. – 296 с.
4. Дем'яненко М.Я. Державна підтримка як фактор забезпечення конкурентоспроможного аграрного виробництва / М.Я. Дем'яненко, Ф.В. Іванина // Економіка АПК.– 2009.– № 9.– С. 3–9.
5. Карлоф Б. Деловая стратегия / Пер с англ.; Науч. ред. и авт. послесл. В.А. Приписнов. – М.: Экономика, 1991. – 239 с.
6. Котлер Ф. Основы маркетинга / Ф. Котлер; [пер. с англ. В.Б. Боброва] – М. : Прогресс, 1991. – 702 с.
7. Олійник В. Нашу птицю – «за границю» б / Валентина Олійник // Агробізнес сьогодні. – 2007. – № 15–16. – С. 30–32.
8. Портер М. Стратегія конкуренції [текст] : Методика аналізу галузей і діяльності конкурентів / М. Портер, Е. Майкл. [пер. с англ.]. – К. : Основи, 1997. – 390 с.
9. Томпсон-мл. А.А. Стратегический менеджмент. Концепции и ситуации для анализа: Пер. с англ. / А.А. Томпсон-мл., А.Дж. Стрикленд. — М., 2006. – 12-е изд. – 928 с.
10. Фатхутдинов Р.А. Стратегический менеджмент / Р.А. Фатхутдинов. – М. : Дело, 2001.
11. Юрчишин В.В. Сільські території як системоутворюючі фактори розвитку аграрного сектору економіки / В.В. Юрчишин // Економіка АПК. – 2005. – №3(125). – С. 3–10.
12. [http://me.kmu.gov.ua/file/link/229593/file/Mmo_1%20\(98\).pdf](http://me.kmu.gov.ua/file/link/229593/file/Mmo_1%20(98).pdf)
13. <http://www.apk-inform.com>
14. <http://www.fas.usda.gov>
15. <http://www.ukrstat.gov.ua>

REFERENCES

1. Ansoff Y. Novaja korporativnaja strategy / Y. Ansoff. – SPb. : Pyter, 1999. – 415 s.
2. Borodina O.M. Derzhavna pidtrymka sil'skogo gospodarstva: koncepcija, mehanizmy, efektyvnist' / O.M. Borodina // Ekonomika i prognuzuvannja. – 2006. – №1. – S. 109-125.
3. Vyhanskyj O.S. Strategicheskoe upravlenye: uchebnyk. – 2-e yzd., pererab. y dop. / O.S. Vyhanskyj– M.: Gardaryky, 2002. – 296 s.
4. Dem'janenko M.Ja. Derzhavna pidtrymka jak faktor zabespechennja konkurentospromozhnogo agrarnogo vyrobnyctva / M.Ja. Dem'janenko, F.V. Ivanyna // Ekonomika APK.– 2009.– № 9.– S. 3–9.
5. Karlof B. Delovaja strategyja / Per s angl.; Nauch. red. y avt. poslesl. V.A. Prypysnov. - M.: Ekonomyka, 1991. – 239 s.
6. Kotler F. Osnovy marketynga / F. Kotler; [per. s angl. V.B. Bobrova] – M. : Progress, 1991. – 702 s.
7. Olijnyk V. Nashu ptyciju – «za granycju» b ... / Valentyna Olijnyk // Agrobiznes s'ogodni. – 2007. – № 15–16. – S. 30–32.
8. Porter M. Strategija konkurencii' [tekst] : Metodyka analizu galuzej i dijnal'nosti konkurentiv / M. Porter, E. Majkl., [per. s angl.]. – K. : Osnovy, 1997. – 390 s.
9. Tompson-ml A.A. Strategycheskyj menedzhment. Koncepcyy y situacyy dlja analy za: Per. s angl. / A.A. Tompson-ml., A.Dzh. Stryklend. – M., 2006. – 12-e yzd. – 928 s.
10. Fathutdynov R.A. Strategycheskyj menedzhment / R.A. Fathutdynov. — M. : Delo, 2001.
11. Jurchyshyn V.V. Sil'ski terytorii' jak systemoutvorjujuchi faktory rozvytku agrarnogo sektora ekonomiky / V.V. Jurchyshyn // Ekonomika APK. – 2005. - №3(125). – S. 3-10.
12. [http://me.kmu.gov.ua/file/link/229593/file/Mmo_1%20\(98\).pdf](http://me.kmu.gov.ua/file/link/229593/file/Mmo_1%20(98).pdf)
13. <http://www.apk-inform.com>
14. <http://www.fas.usda.gov>
15. <http://www.ukrstat.gov.ua>

Факторы формирования стратегии сельскохозяйственных предприятий и их направленность

Е.В. Добровольская

В статье рассмотрены различные подходы выдающихся ученых по классификации факторов формирования стратегии предприятий. Проанализированы специфические особенности, влияющие как на стратегический выбор сельскохозяйственных предприятий, так и на результаты их деятельности. Представлено современное состояние экономической среды, в которой функционируют отечественные предприятия. Освещена проблема государственного регулирования аграрного сектора экономики.

Ключевые слова: стратегия, факторы, специфические особенности, сфера, стратегический выбор, инвестиционные процессы, естественно-экономические условия, бюджетные ресурсы, природный потенциал.

Надійшла 18.03.2014 р.

УДК 338.43:633.1

ТКАЧЕНКО К.В., аспірантка

Науковий керівник – **ВАРЧЕНКО О.М.**, д-р екон. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

ХАРАКТЕРИСТИКА СКЛАДОВИХ ПОТЕНЦІАЛУ ЗЕРНОВИРОБНИЦТВА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті ідентифіковано актуальну проблему сільськогосподарського виробництва і визначено напрями для успішного її вирішення. Охарактеризовано фактори, які формують ресурсно-виробничий потенціал зерновиробництва. Проведено аналіз ресурсних показників галузі рослинництва. Визначено зв'язок зменшення обсягів валового виробництва зернових зі зниженням ресурсних показників, технічного потенціалу, посівної площі і трудових ресурсів. Названо основні чинники системного підвищення продуктивності зернових культур, а також чинники підвищення урожайності зернових у сільськогосподарських підприємствах.

Ключові слова: сільськогосподарське підприємство, зерно, ресурсний потенціал, трудові ресурси, технічний потенціал, рослинництво, врожайність.

Постановка проблеми. Пріоритетним напрямом в економічній політиці держави є розвиток аграрної економіки. Виробництво сільськогосподарської продукції здійснюється на основі органічної єдності таких чинників: земля, трудові та матеріальні ресурси, нематеріальні, фінансові ресурси. Недостатнє забезпечення підприємства одним із вказаних ресурсів ускладнює процес його виробничої діяльності, гальмує досягнення конкурентоспроможного виробництва сільськогосподарської продукції. Питання забезпечення сільськогосподарського виробництва ресурсами завжди було актуальним і розглянуто в чималій кількості наукових праць.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню складових потенціалу агроформувань присвятили свої праці відомі вчені-аграрники – В.Г. Андрійчук, М.В. Гладій, М.А. Лендел, І.І. Лукін, О.М. Онищенко, Б.Й. Пасхавер, В.М. Трегобчук, А.Е. Юзефович, Ф. Баланюк, В.Я. Месель-Веселяк, Г.М. Підлісецький, П.Т. Саблук, А.М. Третяк, М.М. Федоров, А.Г. Фонотов, В.Й. Шиян, В.В. Юрчишин та ін. Водночас окремі питання підвищення ефективності використання, а також створення оптимального, збалансованого за структурою ресурсного потенціалу агроформувань на рівні окремого регіону з урахуванням його особливостей, потребують поглиблених досліджень.

Метою дослідження є вивчення потреби та аналіз методів ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств, а також встановлення значущості складових елементів потенціалу підприємства.

Матеріал і методи дослідження. Теоретико-методичною основою дослідження слугували праці зарубіжних та вітчизняних науковців. У роботі використано системний підхід та монографічний метод (для вивчення літературних джерел, нормативно-правових актів і практики діяльності окремих виробників зерна).

Результати досліджень та їх обговорення. Фактори, які формують ресурсний потенціал досліджуваної галузі, характеризують загальну структуру ресурсно-виробничого потенціалу рослинництва. Трудові ресурси і технічний потенціал - це важливі фактори економічного розвитку сільськогосподарських підприємств. Рациональне освоєння трудовими ресурсами спільно із технічним потенціалом земельних ресурсів сприяє збільшенню виробництва матеріальних благ. І навпаки, висока трудомісткість освоєння земельних ресурсів ускладнює розвиток продуктивних

сил, знижує ефективність виробництва. Від природних властивостей землі, родючості ґрунтів, наявності відповідного технічного потенціалу і висококваліфікованих спеціалістів залежать темпи виробництва й добробуту працівників.

Рівень освоєння земельних ресурсів істотно впливає на продуктивність праці, оскільки вона вище, ніж витрати, необхідні для виробництва зернових культур. Слід наголосити, що однакові затрати праці дають нерівнозначні виробничі результати залежно від якісних особливостей складових ресурсного потенціалу галузі рослинництва. Затрати праці будуть неоднаковими за різних способів обробки землі через відмінність ґрунтів. Від природних особливостей земельних ресурсів залежать технологія, а також відповідний рівень технічного потенціалу та ефективність їх обробки. Так, важливою технологічною властивістю є площа ділянки землі, що обробляється, – чим вона більша й однорідніша за своєю структурою, тим простіше і дешевше використовувати наявний технічний потенціал, тим вища віддача трудозатрат.

Аналіз ресурсних показників галузі рослинництва (табл. 1) свідчить, що технічний потенціал знизився на 41,2% по тракторах і на 41,1% по зернових комбайнах, посівна площа скоротилася на 40%, валове виробництво продукції рослинництва знизилось на 41% за період дослідження. Отже, зменшення обсягів валового виробництва зумовлено значним зниженням ресурсних показників, технічного потенціалу, посівної площі і трудових ресурсів.

Елементами ресурсного потенціалу зернового виробництва є такі складові: матеріально-технічні ресурси або технічний потенціал; земельні ресурси; трудові ресурси. У нинішніх умовах важливо забезпечити раціональне використання ресурсного потенціалу галузі з метою одержання достатнього обсягу виробництва зернових, підвищення рівня рентабельності та стабілізації економіки сільськогосподарських підприємств.

Таблиця 1 – Ресурсний потенціал вирощування зернових культур сільськогосподарських підприємств Київської області

Показники	Роки								2012 р. до 2000 р., %
	2000	2005	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
Технічний потенціал, комбайни, шт.: - зернозбиральні	3045	2277	2055	1923	1823	1643	1537	1612	52,9
- кукурудзозбиральні	392	227	181	154	138	125	105	114	29,1
Чисельність зайнятих, тис. осіб	127,4	72,0	59,1	52,6	47,7	45,8	35,9		
Кількість сільськогосподарських підприємств	2116	1968	1977	1900	1896	1855	1807	1830	86,5
Рентабельність виробництва зернових культур, %	95,5	3,0	41,4	5,2	7,5	26,6	40,0	26,1	27,3
Валове виробництво продукції зернових культур на одну особу (у постійних цінах 2010 р.), грн	320	513	401	578	552	444	616	701	219,1

Джерело: складено і розраховано за даними Головного управління статистики у Київській області.

Урожайність є одним з важливих показників використання землі та результатів інтенсифікації виробництва. Дослідженням встановлено, що у провідних господарствах області, зокрема в СВК „АФ Перемога” Кагарлицького району, урожайність ранніх зернових становила 83,8 ц/га, у т.ч. пшениці – 98,6 ц/га, ячменю – 73,9 ц/га; у ВАТ „Синявське” Рокитнянського району урожайність ранніх зернових була на рівні 71,5 ц/га, у т.ч. пшениці озимої – 84,0 ц/га, ярого ячменю – 60,0 ц/га, гороху – 48,0 ц/га; в ТОВ „ТАК-АГРО” Тетіївського району урожайність озимої пшениці становила 73,9 ц/га; у ВАТ «Терезине» Білоцерківського району урожайність пшениці озимої склала 60,6 ц/га, ярого ячменю – 48,7 ц/га, в ТОВ „Агро-Богуславщина” Богуславського району урожайність ранніх зернових – 55 ц/га. У лівобережній частині області у СТОВ „Старинська птахофабрика” Бориспільського району урожайність ранніх зернових була на рівні 47,8 ц/га, з них озимої пшениці – 48,9 ц/га; у Згурівському районі в ТОВ „ВанХоф Юкрейн ЛТД” урожайність озимої пшениці досягла 56,7 ц/га, озимого ячменю – 61 ц/га, ярої пшениці – 47 ц/га, ярого ячменю – 65,1 ц/га, у СП ТОВ «Нива Переяславщини» Переяслав-Хмельницького району урожайність озимої пшениці становила 53 ц/га, ярого ячменю – 34,3 ц/га. Дослідження свідчить, що найвищі значення показника урожайності одержано у сільськогосподарських підприємствах, де обробляють великі площі сільськогосподарських угідь.

Так, одна з найбільших агрокомпаній України – «Миронівський хлібопродукт» встановила загальноєвропейський рекорд урожайності кукурудзи: 190 ц/га [1]. Практика доводить, що вітчизняні

агрохолдинги і великотоварні господарства отримують вищу врожайність, ніж дрібні та середні господарства, проте ще відстають за цим показником від агроформувань Західної Європи [2].

Важливою складовою технічного потенціалу сільськогосподарських підприємств є забезпечення науково обґрунтованих норм внесення органічних і мінеральних добрив. Аналіз внесення добрив свідчить, що в середньому в Україні сільськогосподарські товаровиробники у 2010 р. вносили 32,8 кг діючої речовини на 1 га [3]. Однак, обґрунтоване внесення мінеральних та органічних добрив товаровиробниками забезпечується лише на 10-14 млн га, тобто на третині посівних площ. Вважаємо, що надто низький середній показник обумовлений дуже малою кількістю добрив, що вносять дрібні сільськогосподарські товаровиробники, які найчастіше через відсутність коштів передисковують соломку на полях. Як наслідок, середні показники врожайності по Україні та Київській області не характеризуються певною закономірністю, адже значною мірою залежать від погодних умов. Очевидно, що великі агрохолдинги можуть частково компенсувати несприятливі погодні умови додержанням агротехнічних вимог вирощування зернових і зернобобових культур, використанням інноваційних технологій та високопродуктивної техніки, якістю насіння. Наприклад, у 2011 р. компанія «УкрзернопромАгро» за вирощування озимої пшениці вносить 400 кг/га діючої речовини [4].

Зниження врожайності зернових культур за винятком кукурудзи на зерно у Київській області багато в чому пояснюється недотриманням в повному обсязі агротехнічних заходів вирощування зернових культур, використанням як насінневого матеріалу насіння масових репродукцій, а також некондиційного, великими втратами зерна в процесі його збирання, транспортування, зберігання і переробки.

Підвищення урожайності зернових і зернобобових культур – одна з найактуальніших проблем сільськогосподарського виробництва на цьому етапі, для успішного вирішення якої необхідно задіяти невикористані резерви зростання, зокрема: запровадження у практику інноваційних розробок, застосування новітніх технологій вирощування культур у поєднанні з науково обґрунтованим внесенням мінеральних та органічних добрив, засобів захисту рослин, використання якісного насінневого матеріалу.

У системі заходів, що забезпечують підвищення урожайності зернових культур, велике значення надається науково обґрунтованим сівозмінам, а в основних зернових районах – чистому пару. Враховуючи, що за незмінного вирощування пшениці відбувається винесення поживних речовин із ґрунту, погіршуються його агрофізичні властивості, тому значно знижується показник урожайності.

Сівозміни мають стати базисом нашого землеробства, що забезпечить найсприятливіші умови для кожної культури й сорту. Результати досліджень свідчать, що на частку освоєної сівозміни припадає 1-1,4 тис. т врожайності зерна озимої пшениці й понад тис. т кукурудзи. Тоді найефективніше спрацює система удобрення, обробітку ґрунту, захисту від шкідників і хвороб, забур'яненість зменшується майже в 2 рази.

Необхідно зазначити, що істотні коливання урожайності зернових спостерігаються в економічних зонах області, що підкреслює залежність валових зборів зерна від природно-кліматичних умов. Родючість ґрунту значною мірою зумовлюється кількістю та якістю гумусу, фактичний вміст якого у ґрунтах Київської області становить 2,99%, тоді як оптимальний – 4,3%. Найнижчий рівень вмісту гумусу спостерігається у сільгоспдприємствах Поліської зони – менше 2%, найвищий у Кагарлицькому районі – 5,5%.

За рівнем кислотності ґрунтів у цілому досліджувана область належить до нейтральної групи, з рівнем рН 6,1. Проте господарства області мають такі показники кислотності: слабокислі (рН–5,1-5,5) – 45,4 тис. га; близькі до нейтральних (рН–5,6-6,0) – 655,9 тис. га та нейтральні (рН–6,1-7,0) – 954,2 тис. га.

За матеріалами агрохімічного обстеження визначено, що рівень родючості ґрунтів Київщини оцінюється 54 балами зі 100 можливих. Найбільш родючими є ґрунти таких районів: Рокитнянського (69 балів), Кагарлицького (68 балів), Яготинського (66 балів), Миронівського та Сквирського (по 63 бали). Землі Іванківського, Бородянського, Макарівського, Поліського, Броварського та Вишгородського районів є найменш родючими, вони займають 22,3% сільськогосподарських угідь області [5].

Правильна орієнтація у визначенні набору сільськогосподарських культур для вирощування на території зон, районів, господарств також має важливе значення для підвищення урожайності,

її більшої стабільності за погодними умовами в екстремальні роки, а, отже, й підвищення стійкості функціонування сільськогосподарського виробництва. Науково обґрунтоване визначення структури посівів, ефективне використання кожного гектара землі, вибір найбільш урожайних для цієї зони сортів зернових культур розглядаються як важливі практичні шляхи нарощування обсягів виробництва зерна.

Основним чинником системного підвищення продуктивності зернових культур є активізація процесу інтенсифікації галузі за рахунок удосконалення сівозмін, структури посівів, забезпечення в необхідній кількості виробничого процесу технічними засобами, мінеральними та органічними добривами. Кошти і зусилля мають бути зосереджені на гарантованому вирощуванні високоякісного продовольчого зерна. Зважаючи на викладене, необхідно вжити невідкладних заходів щодо розвитку аграрного страхування, підтримки селекційних досліджень, впровадження нових видів сортів з метою підвищення урожайності, а також забезпечення дотримання науково обґрунтованих вимог до вирощування, збирання, зберігання та переробки зерна.

Зазначимо, що фактична урожайність у сільгосптоваровиробників коливається у межах 25-40 ц/га у різні роки. За такої врожайності реалізація генетичного потенціалу оцінюється в межах від 25 до 35%.

Як переконає досвід, досягнення вітчизняних селекціонерів становлять близько 15-20% у структурі чинників забезпечення урожайності, які дали змогу отримати рекордний урожай у 2011 році.

Із кінця 70-х років минулого століття до тепер українські селекціонери змогли підвищити генетичний потенціал озимої пшениці від 60 до 110 ц з гектара. Ці показники підтверджуються випробуванням українських сортів озимої пшениці на сортостанціях державної служби сортовищення і реєстрації сортів, де за останні роки було показано, що урожайність озимої пшениці у виробничих умовах коливається в межах 65–70 ц/га. Якщо у 70-х роках реалізація генетичного потенціалу була на рівні 50% від потенційної урожайності озимої пшениці, то в останнє десятиріччя рівень реалізації генетичного потенціалу озимої пшениці у виробничих умовах коливається в межах від 25 до 35%. Така ж ситуація спостерігається і за вирощування інших сільськогосподарських культур.

Зусиллями селекціонерів у загальному біологічному врожаї питома вага зерна за рахунок сорту в сучасних сортів пшениці озимої підвищена від 15–18 до 40–50%. Своєчасна сортозаміна та сортооновлення сприяють підвищенню врожайності на 25–40%. Завдяки впровадженню нових сортів підвищується стійкість до хвороб, шкідників, вилягання, обсіпання, посух, низьких температур. Вітчизняні аграрії щорічно від культивування старих сортів недобирають понад 7 млн тонн зерна. Зважаючи на глобальні зміни клімату, особливої ваги набуває підбір сортів для конкретних ґрунтово-кліматичних умов із високим генетичним потенціалом продуктивності, високою посухо- і жаростійкістю, стійкістю до хвороб та шкідників, підвищеним потенціалом реалізації фотосинтетично активної радіації.

Одним із факторів підвищення урожайності озимої пшениці й ефективного виробництва цієї культури стало створення і впровадження на полях України інноваційних сортів миронівської селекції з високим генетичним потенціалом продуктивності, підвищеною стійкістю до екстремальних умов довкілля та високою якістю зерна. Так, у Кагарлицькому районі, який у 2010 р. за урожайністю озимої пшениці посів перше місце в Київській області, у насінницьких посівах вирощували 11 спільних сортів з Інститутом фізіології рослин на площі 2597 га, які забезпечили врожайність у межах 60,1-75,6 ц/га і перевищили середню урожайність по району на 1,1-16,6 ц/га. Про високий генетичний потенціал продуктивності та конкурентоспроможність нових сортів пшениці озимої свідчить їх фактична врожайність у 2010 р. на виробничих площах передових господарств, яка коливалася від 71,0 до 99,0 ц/га. Так, новий сорт пшениці озимої Монотип, який внесено до Держреєстру України з 2009 р., в ДП «ДГ «Еліта» забезпечив урожайність 73,3 ц/га. У ТОВ «Зеніт» Володарського району урожайність сорту Деметра склала 76,4 ц/га; у ВАТ «Синявське» Рокитнянського району Миронівської 65 зібрали по 79,1 ц/га, Подолянки – по 83,5 ц/га, Смуглянки – по 84,5 ц/га; у АФ «Перемога» Кагарлицького району урожайність Крижинки становила 96,4 ц/га, Золотоколосої – 98,8, Смуглянки – 99 ц/га [6].

Наука і практика доводять, що з метою стабілізації виробництва зерна в кожному господарстві необхідно висівати не менше 3-5 сортів озимої пшениці з різними біологічними властивостями, які формують зерно, що відповідає вимогам до цінної пшениці. За такого підходу сівба високо-

якісним насінням нових сортів-інновацій із високим генетичним потенціалом продуктивності забезпечує додатковий приріст урожайності.

Крім того, сильним та цінним сортам пшениці озимої вітчизняної селекції доцільно відводити більші площі. Перевагу необхідно надавати сортам-інноваціям з високим генетичним потенціалом продуктивності, підвищеною стійкістю до екстремальних умов довкілля, що відповідають вимогам до сильної та цінної пшениці, внесеним вперше в Держреєстр України впродовж 2005-2010 рр. і пропонуються для зони Лісостепу. Це, зокрема, Монотип, Економка, Мадярка, Хазарка, Волошкова, Калинова, Колос Миронівщини, Зимоярка, Ласуня, Снігурка, Хуртовина, Богдана, Золотоколоса, Деметра, Веснянка, Добірна, Володарка, Фаворитка. Високу і стабільну урожайність продовольчого зерна в умовах сільськогосподарського виробництва забезпечують також сорти: Миронівська 65, Крижинка, Миронівська ранньостигла, Миронівська 67, Веста, Колумбія, Подолянка, Ремеслівна, Переяславка, Смуглянка [7].

Впровадження сортів-інновацій ярої пшениці сприяло значному підвищенню врожайності цієї культури. У 2011 р. на насінницьких посівах у Кагарлицькому районі вирощували 8 сортів ярої м'якої пшениці, з яких 6 сортів миронівської селекції займали понад 90% від загальної площі посіву. Сільськогосподарські товаровиробники одержали з гектару посіву по 39 ц зерна [8].

Сорти-інновації ярої пшениці миронівської селекції мають високий генетичний потенціал продуктивності та конкурентоспроможність, характеризуються високою стійкістю до посухи, вилягання, обсіпання, хвороб, за достатнього рівня мінерального живлення (особливо азотного), формують зерно, що відповідає вимогам до сильної та цінної пшениці.

Проблема підвищення морозостійкості сортів озимого ячменю залишається основною і на перспективу. Однак, враховуючи те, що в останні роки зими стали значно теплішими, а нові сорти – більш зимостійкими, аграрні формування розширили площі посіву. Тривалий час урожайність та валові збори цієї культури мали стійку тенденцію до зниження. У 2010 р. урожайність зерна ячменю підвищилася до 24,7 ц/га, а валовий збір уперше досяг 2,23 млн тонн. Одним із факторів істотного підвищення урожайності та валового збору стало впровадження у виробництво сортів-інновацій озимого ячменю, у тому числі і миронівської селекції, зокрема Борисфен, Ковчег, Сейм, Тутанхамон.

В Україні ярий ячмінь після озимої пшениці – друга зернова культура за обсягами валового збору, площі посіву та валові збори якої поступово збільшуються. Про високий генетичний потенціал продуктивності та конкурентоспроможності на ринку зерна нових сортів ярого ячменю свідчать високі урожаї сортів миронівської селекції у виробничих посівах. У 2011 р., «ДГ «Еліта» середня врожайність сортів ярого ячменю становила 45,3 ц/га, що перевищило середню врожайність по Київській області на 20,6 ц/га та прогнозовану урожайність (44,9 ц/га) ярого ячменю на 2015 р., передбачені перспективною програмою, в якій валовий збір зерна в Україні заплановано збільшити до 80 млн тонн [9]. Дослідженням встановлено, що у 2011 р. в Миронівському районі вирощували 17 сортів ярого ячменю на площі 7685 га, з яких 6 сортів – миронівської селекції. Середня урожайність культури в районі становила 35 ц/га. Зазначимо, що усі 6 сортів миронівської селекції перевищили середню урожайність на 7,0-12,9 ц, а рекордсменами були сорт Юкатан із приростом урожайності 12,9 ц/га та Сонцедар – 11,2 ц/га відповідно.

У нинішніх умовах доцільно широко впроваджувати у сільськогосподарське виробництво нові сорти пивоварного ярого ячменю миронівської селекції: Псьол, Авгій, Юкатан, Сонцедар, Соборний, які характеризуються високим генетичним потенціалом продуктивності, підвищеною стійкістю до екстремальних умов вирощування та високою якістю зерна.

Висновки. Підвищення технічного рівня і механізації виробництва продукції, впровадження нових прогресивних технологій виробництва, проведення заходів із підвищення родючості ґрунту, поліпшення якості насіння та інших виробничих ресурсів – основні чинники підвищення урожайності зернових у сільськогосподарських підприємствах. Саме тому дефіцит коштів на оновлення матеріально-технічної бази основних засобів виробництва, зокрема, сільськогосподарської техніки, оновлення набору сортів зернових та зернобобових культур призводить до значних втрат урожаю навіть на тому недостатньому рівні операційних витрат, що здійснюють сільгосптоваровиробники. Результати дослідження переконують, що питання відновлення матеріально-технічного потенціалу зерновиробництва потребує першочергового втручання держави й розробки відповідної програми довгострокового кредитування і лізингу для забезпечення сільгосптоваровиробників зернозбиральною технікою та створення умов для залучення кредитних ресурсів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. МХП установил общеевропейский рекорд по урожайности кукурузы [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mhp.com.ua/ru/node/1222>
2. Інвест-Газета / Топ-100. Рейтинг лучших компаний Украины. – Октябрь 2011. – № 3. – С. 19.
3. Fertilizer consumption (kilograms per hectare of arable land) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://data.worldbank.org/indicator/AG.CON.FERT.ZS/countries>
4. Укрзернопром Агро [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uzp-agro.com.ua>
5. Полупан М. І. Визначник еколого-генетичного статусу та родючості ґрунтів України: навч. посіб. / М. І. Полупан, В. Б. Соловей, В. І. Кисіль, В. А. Величко. – К.: Колоб'іг, 2005. – 304 с.
6. Кучер А. В. Інтенсивність вирощування пшениці озимої в контексті підвищення конкурентоспроможності підприємств / А. В. Кучер // Вісник аграрної науки. – 2011. – № 2. – С. 71–75.
7. Лисикова В. Найпродуктивніші сорти озимої пшениці / В. Лисикова // Пропозиція. – № 2. – 2008. – С. 23–25.
8. Стратегія пшеничного поля [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.agroprofi.com.ua/content/view/359/40.
9. Київська обласна програма «Зерно Київщини на 2012-2015 роки» [Електронний ресурс]. – http://www.kyivobl.gov.ua/kijivska_oblasna_programa_zerno_kijivschini_na_2012_2015_roki.

REFERENCES

- 1.MHP ustanovyl obshheevropejskij rekord po urozhajnosti kukuruzy [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.mhp.com.ua/ru/node/1222>
- 2.Ynvest-Gazeta / Top-100. Rejtyng luchshyh kompanyj Ukrainy. – Oktjabr' 2011. – № 3. – S. 19.
- 3.Fertilizer consumption (kilograms per hectare of arable land) [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://data.worldbank.org/indicator/AG.CON.FERT.ZS/countries>
- 4.Ukrzernoprom Agro [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.uzp-agro.com.ua>
- 5.Polupan M. I. Vyznachnyk ekologo-genetychnogo statusu ta rodjuchosti g'runtiv Ukrainy: navch. posib. / M. I. Polupan, V. B. Solovej, V. I. Kysil', V. A. Velychko. – K.: Kolobig, 2005. – 304 s.
- 6.Kucher A. V. Intensyvnysh' vyroshhuvannja pshenyци ozymoi' v konteksti pidvyshhennja konkurentospromozhnosti pidpryjemstv / A. V. Kucher // Visnyk agrarnoi' nauky. – 2011. – № 2. – S. 71–75.
- 7.Lysikova V. Najproduktivnishi sorty ozymoi' pshenyци / V. Lysikova // Propozycja. – № 2. – 2008. – S. 23–25.
- 8.Strategija pshenychnogo polja [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: www.agroprofi.com.ua/content/view/359/40.
- 9.Kyi'vs'ka oblasna programa «Zerno Kyi'vshhyny na 2012-2015 roky» [Elektronnyj resurs]. – http://www.kyivobl.gov.ua/kijivska_oblasna_programa_zerno_kijivschini_na_2012_2015_roki

Характеристика составляющих потенциала зернопроизводства сельскохозяйственных предприятий

К.В. Ткаченко

В статье идентифицирована актуальная проблема сельскохозяйственного производства и определены пути для успешного ее решения. Охарактеризованы факторы, формирующие ресурсно-производственный потенциал зернопроизводства. Проведен анализ ресурсных показателей отрасли растениеводства. Определена связь уменьшения объемов валового производства зерновых со снижением ресурсных показателей, технического потенциала, посевной площади и трудовых ресурсов. Названы основные факторы системного повышения продуктивности зерновых культур, а также факторы повышения урожайности зерновых в сельскохозяйственных предприятиях.

Ключевые слова: сельскохозяйственное предприятие, зерно, ресурсный потенциал, трудовые ресурсы, технический потенциал, растениеводство, урожайность.

Надійшла 13.03.2014 р.

УДК 338.24

ЄФІМЕНКО Н.А., д-р екон. наук, професор

e-mail: yefimenko-nadezhda@ukr.net

ТКАЧЕНКО Т.І., аспірант

e-mail: taraskacnu@rumbler.ru

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ РАЦІОНАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ІЗ ВИГОТОВЛЕННЯ КОМБІКОРМІВ

У статті запропонована методика формування раціональної структури управління якістю на підприємствах із виготовлення комбікормів. Вирішено задачу вибору оптимального варіанту ТС, яка здійснюється в два етапи. На першому етапі для заданої рецептури виробництва комбікормів повинні формуватися допустимі варіанти реалізації ТП та з них (по вектору критеріїв) вибираються конкуруючі. На другому етапі ОПР, застосовуючи формальні або неформальні процедури, визначено оптимальний проектний варіант.

Ключові слова: комбікормове виробництво, технологічний процес, якість комбікормів, управління якістю, збирання, контроль.

Постановка проблеми. На сьогодні актуальним постає питання щодо вдосконалення технології приготування та зберігання кормів, застосування досконалих машин і устаткування, які дозволяють переробляти на якісний корм практично увесь біологічний урожай. Проте, велике значення в цьому випадку відіграє питання раціонального використання кормів. Практично доведено, що харчування тварин і птахів не забезпечить високого рівня продуктивності, якщо не будуть оптимально задоволені потреби організму в різноманітних життєво необхідних елементах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні принципи і підходи до визначення суті, механізмів контролю якості та управління конкурентними перевагами підприємств на ринку комбікормової продукції розглядалися в роботах В. Я. Амбросова, О. І. Дація, С. Н. Ляшенка, М. Х. Корецького, Д. Ф. Крисанова, А. В. Линенка, П. М. Макаренка, Л. Ю. Мельника, та інших. Суть і специфіка механізмів впливу ринку комбікормової продукції на рівень розвитку тваринницької галузі досліджувалися в роботах Г. Л. Азоева, П. Т. Саблука, Ф. В. Зінов'єва, І. Г. Кириленка, В. О. Мандибури, О. Біттера та інших.

Мета і завдання дослідження ґрунтуються на розробці методики формування раціональної структури управління якістю на підприємствах із виготовлення комбікормів.

Досягнення поставленої мети обумовило необхідність вирішення таких завдань: провести поетапний аналіз виробництва комбікормів за ланцюжком дотримання від виробників сировини до реалізації готової продукції споживачеві, визначаючи ієрархію рівнів, відповідно до виду виробництва структурних та системоутворювальних елементів; розробити методику вирішення задачі формування раціональної структури управління якістю на підприємствах з виготовлення комбікормів.

Матеріал і методика досліджень. Наукові дослідження проводилися за матеріалами ТОВ «Смілянський агросоюз», м. Сміла Черкаської області. Теоретичні дослідження базуються на використанні системного підходу та досвіду провідних підприємств галузі за контролю якості комбікормової продукції. Для вирішення поставлених завдань були використані наукові фундаментальні положення основ теорії управління якістю, теорії ухвалення рішень, стандартизації, кваліметрії, методів статистичного контролю якості, системного аналізу і експертних оцінок.

Результати досліджень та їх обговорення. Використовуючи в харчуванні тварин навіть менше корму, але такого, що містить у своєму складі біологічно повноцінні поживні речовини, можна отримати стільки ж або більше продукції, ніж за вигодовування великої кількості корму, але нижчого рівня якості. Найбільш ефективним способом підготовки кормів до згодовування є якісне приготування комбікормів [1, 3].

Враховуючи кризовий стан в країні, останнім часом спостерігається спад виробництва комбікормів та сільськогосподарської продукції. Порушені технологічні зв'язки комбікормових підприємств із сільгоспвиробниками. Раніше за створення підприємств враховувалися перспективи розвитку системи виробництва комбікормів і продуктів тваринництва, а станом на сьогодні кожен товаровиробник розробляє свою концепцію, будує свій бізнес-план з урахуванням лише своїх інтересів, причому, в більшості випадків, має тимчасовий кон'юнктурний характер.

Функціонування комбікормової промисловості без налагодженого механізму міжгалузевої взаємодії неможливе. Вкрай негативно вплинула на стан ослабленого в ході реформ агропромислового сектору масована інтервенція імпортного продовольства, внаслідок чого комбікормові підприємства і споживачі їх продукції опинилися в кризовій ситуації. Різке скорочення виробництва комбікормів призвело до істотного зниження рівня використання виробничих потужностей підприємств, зростання витрат з розрахунку на одиницю продукції, що вироблялася. Для подолання негативних тенденцій в комбікормовій промисловості, створення умов надійного забезпечення тваринництва високоякісним кормом за оптимальними цінами потребує розробки система контролю якості виробництва, враховуючи вплив інтеграційних процесів в АПК [2, 4].

На сьогодні комбікорми виготовляють для великого рогатого скота, овець, свиней, хутрових звірів, риб, для усіх видів сільськогосподарських птахів (індичок, курей, качок, страусів, перепелиць), оленів, лабораторних тварин (білих мишей), кішок, собак та інших тварин. Сучасна комбікормова промисловість України є важливою ланкою в розвитку промислового тваринництва, усіх його галузей (птахівництва, скотарства, рибництва, хутового звірівництва тощо). Застосування збалансованого за основними елементами харчування високого рівня якості комбікормів, враховуючи максимальне використання ресурсів у виробничій системі та мінімізацію відходів виробництва, дозволяє економити кормові ресурси, у тому числі і кор-

мове зерно. Узагальнена схема виробництва комбікормів наведена на рис. 1 у вигляді пріоритетних структурних елементів.

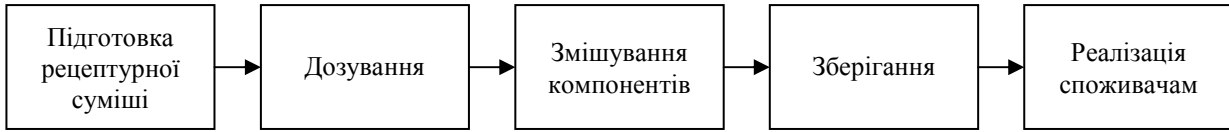


Рисунок 1. Структурна схема виробництва комбікормів

Існує необхідність виділення чинників, що впливають на безпеку та якість комбікормів на кожному етапі виробництва (табл. 1).

Таблиця 1 – Чинники, що впливають на якість комбікормів

№ п/п	Назва стадій ТП	Назва факторів, які впливають на якість комбікормів								
		Якість сировини рослинного походження	Якість сировини тваринного походження	Технологія сировини виробника	Кваліфікація персоналу	Якість обладнання	Дотримання режиму обробки або зберігання	Санітарно-гігієнічні умови	Точність вагового дозування	Якість пакувального матеріалу
		1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	Підготовка рецептурної суміші	+	+	+	+	+	+	+	-	-
2	Дозування компонентів	-	-	+	+	-	+	+	+	-
3	Змішування компонентів	-	-	-	-	-	-	+	-	+
4	Зберігання	-	-	-	-	-	+	+	-	+
5	Реалізація споживачам	-	-	-	-	-	-	+	-	+

Враховуючи, що у виробництві комбікормів використовується сировина як рослинного, так і тваринного походження, існує необхідність визначити чинники, що впливають на якість цих видів сировини (рис. 2).

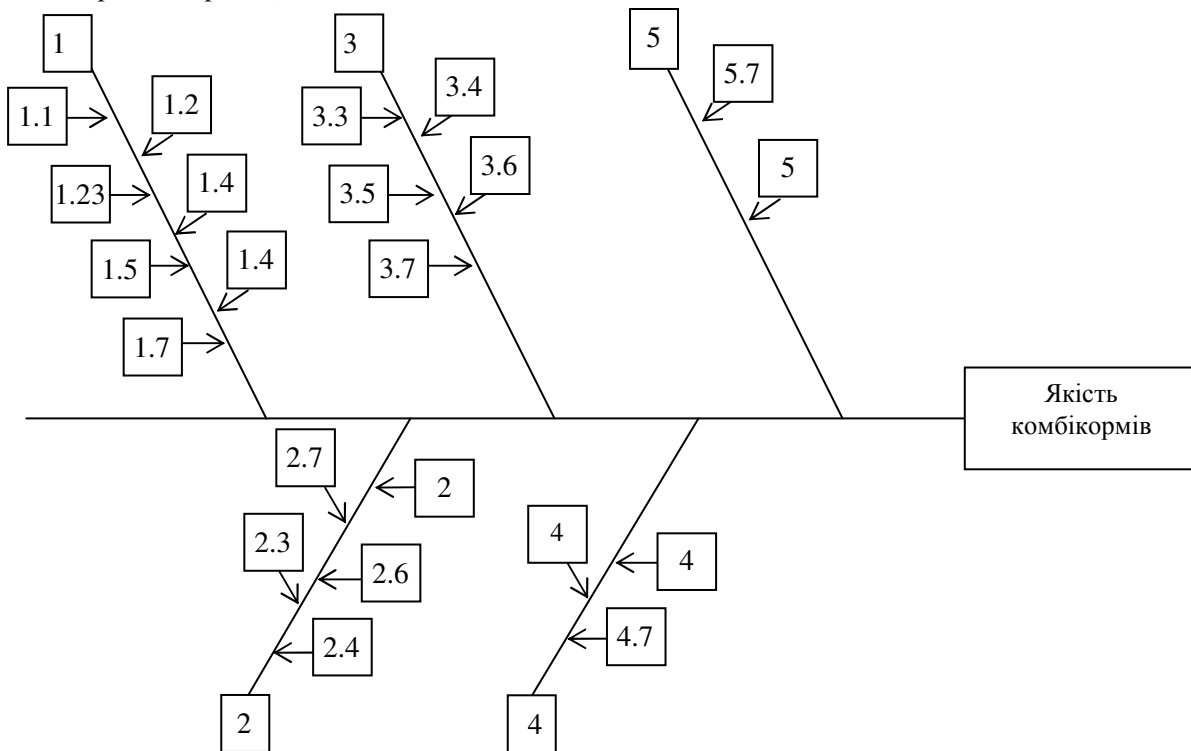


Рисунок 2. Чинники, що впливають на якість комбікормів

Проблема хімічного та мікробіологічного забруднення продовольства та кормів на сьогодні є актуальною. За статистичними даними Держкомстату України понад 4,7 % зразків дослідженої харчової продукції не відповідають нормативам за санітарно-хімічними показниками, а понад 8 % – за мікробіологічними. За нормативними даними для кормів ці цифри є значно вищими і можуть складати від 10 до 15% [1, 4].

У результаті дослідження і застосування наведених вище методів можна сформувавши модель БІС контролю якості виготовлення продукції на комбікормовому підприємстві, яка наведена на рис. 3.

Комбікормове виробництво є досить складним та багатостадійним процесом. Організація ТП виробництва комбікормів, кормових сумішей та домішок, що входять до системи простеження, повинна забезпечити отримання готового продукту високої якості з мінімальними поточними витратами і повним використанням виробничих потужностей. Для того, щоб отримати якісний комбікорм, необхідно мати сучасне устаткування та розроблений проект.



Рисунок 3. Модель БІС контролю якості виготовлення продукції на ПАТ «Миронівський завод з виготовлення круп і комбікормів»

Спостерігається поживлення в проектній діяльності підприємств щодо зберігання та переробки зерна. Проектувальники у своїй діяльності використовують комп'ютерні технології. Автором розроблена комп'ютерна програма щодо моделювання ТС комбікормових підприємств.

Висновки. Запропонований підхід щодо вирішення проблеми управління якістю, який надає можливість розвинути теорію управління якістю комбікормів, враховуючи формування процесу якості, починаючи від виробництва сировини та закінчуючи реалізацією готової продукції споживачам, базується на створенні інформаційних технологій в безперервній єдності із застосуванням аналітичного інструментарію. Вирішено задачу вибору оптимального варіанту ТС, яка здійснюється в два етапи. На першому етапі для заданої рецептури виробництва комбікормів повинні формуватися допустимі варіанти реалізації ТП та з них (по вектору критеріїв) вибираються кон-

куруючі. На другому етапі ОПР, застосовуючи формальні або неформальні процедури, визначається оптимальний проектний варіант.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Главацький І. В. Якість кормів – головна забота /Н. В. Главацький. – Київ: Агроінком, 2008. – 175 с.
2. Дубицький В. Якісні зміни у формах і механізмах агропромислової інтеграції / В. Дубицький // Економіка України. – 2005. – №4. – С. 63–67.
3. Матвеева Н. В. Качество и духовность / Н. В. Матвеева //Стандарты и качество. –1999. – № 5.
4. Советов Б.Я. Современный взгляд на системы качества и их развитие. / Б. Я. Советов // Стандарты и качество, №1. – 2000. – С. 25–26.

REFERENCES

1. Glavac'kyj I. V. Jakist' kormiv – golovna zabota /N. V. Glavac'kyj. – Kyi'v: Agroinkom, 2008. – 175 s.
2. Dubyc'kyj V. Jakisni zminy u formah i mehanizmah agropromyslovoi' integracii' / V. Dubyc'kyj // Ekonomika Ukrainy. – 2005. – №4. – S. 63–67.
3. Matveeva N. V. Kachestvo y duhovnost' / N. V. Matveeva //Standarty y kachestvo. –1999. – № 5.
4. Sovetov B.Ja. Sovremennyj vzgljad na systemy kachestva y yh razvytye. / B. Ja. Sovetov // Standarty y kachestvo, №1. – 2000. – S. 25–26.

Методика формирования рациональной структуры управления качеством на предприятиях по приготовлению комбикормов

Н.А. Ефименко, Т.И. Ткаченко

В статье предложена методика формирования рациональной структуры управления качеством на предприятиях по изготовлению комбикормов. Определено, что организация производства комбикормов, кормовых смесей и примесей, которые входят в систему прослеживания, должна обеспечить получение готового продукта высокого качества с минимальными текущими расходами и полным использованием производственных мощностей.

Ключевые слова: комбикормовое производство, технологический процесс, примеси, корма, качество, хранение, контроль, дозирование.

Надійшла 28.03.2014 р.

УДК 338.439.4:636.2:338.512

МОВЧАНЮК А.В., аспірант

Науковий керівник – **БУРИК А.Ф.**, канд. екон. наук

Уманський національний університет садівництва

КОНЦЕНТРАЦІЯ МОЛОЧНОГО СКОТАРСТВА ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ ЙОГО ЕФЕКТИВНОСТІ

У статті проаналізовано ефективність галузі молочного скотарства в сільськогосподарських підприємствах Черкаської області, визначено напрями підвищення економічної ефективності виробництва молока, проведена розробка оптимізації витрат в молочному скотарстві за рахунок концентрації поголів'я корів у аграрному підприємстві.

Ключові слова: виробничі витрати, молочне скотарство, продовольча безпека.

Постановка проблеми. Особливість ринкової економіки та функціонування в ній будь-яких господарських структур, насамперед, визначається рівнем позитивного фінансового результату від господарської діяльності суб'єкта господарювання.

Неспроможність адаптуватись до ринкових відносин із принципами вільного товарообігу фінансових та матеріальних ресурсів, незабезпеченість конкурентоспроможності власної продукції стають принциповими причинами вимушеного припинення існування виробничої структури у ринковому середовищі. Саме так і сталося у кінці 90-х років ХХ ст. та на початку 2000-тисячних років зі значною кількістю сільськогосподарських підприємств України. Протягом цього періоду сільськогосподарське виробництво працювало на межі збитковості, насамперед, хронічна збитковість констатувалась в галузі тваринництва, не забезпечувалось розширення відтворення, оновлення основних засобів виробництва, що в результаті спричинило посилення економічної кризи в аграрному секторі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розробки вивчення проблем формування виробничих витрат в умовах різних форм власності і господарювання, напрямків їх реалізації, знайшли

відображення у наукових працях В. Андрійчука, П. Березівського, С. Дем'янченка, М. Маліка, В. Меселя-Веселяка, П. Саблука, С. Цал-Цалко, Г. Черевка, О. Шпичака та інших.

Мета і завдання дослідження – оцінка формування виробничих витрат та їх вплив на результат виробництва. За допомогою цілеспрямованого вивчення явищ, процесів та проведення аналізу впливу різних факторів, які взаємодіють між явищами, з'явилась можливість провести дослідження виробництва з метою впровадження корисних та ефективних елементів у діяльність господарюючого суб'єкта для отримання ефекту.

Методика дослідження. Теоретичною та методологічною основою дослідження є системний та комплексний підходи до вивчення економічних процесів, які впливають на оптимізацію структури витрат виробництва молока в агропромисловому комплексі Черкащини.

Результати досліджень та їх обговорення. Різкий перехід на ринкові відносини за недостатньої і неефективної державної підтримки сільськогосподарської галузі, відсутність ефективної цінової політики, передчасна та значна лібералізація аграрного ринку, низький рівень захисту вітчизняних сільськогосподарських товаровиробників призвели до кризової ситуації в аграрному виробництві, що спричинило скорочення виробництва сільськогосподарської продукції, і, в першу чергу, у великотоварному виробництві.

Сільське господарство є однією зі стратегічно важливих галузей економіки держави, яке значною мірою визначає соціально-економічний її розвиток, рівень життя населення та продовольчу безпеку. Рівень раціональних норм фактичного споживання населенням продуктів харчування визначає економічну міцність держави. На жаль, в Україні спостерігається дестабілізація споживання населенням основних харчових продуктів порівняно з науково обґрунтованими нормами харчування.

Зниження сільськогосподарського виробництва, підвищення цін на продовольчі товари спричинило пониження рівня продовольчого забезпечення, і, в першу чергу, найголовніших для людини білкових та вітамінних продуктів. Внаслідок цього загальна цінність харчового раціону населення держави за калорійністю і вмістом протеїну у порівнянні з 1990 роком скоротилась у 1,4 раза, а по продуктах тваринницького походження є на рівні 68% м'ясних та 57% молочних продуктів від науково обґрунтованої норми споживання цих продуктів (табл. 1).

Таблиця 1 – Рівень споживання продовольства населенням України на рік у розрахунку на одну особу, кг

Показники	Науково обґрунтована норма	Фактичне споживання, рік						% 2012 р. до науково обґрунтованої норми
		1990	1999	2000	2010	2011	2012	
М'ясо і м'ясопродукти	80	68,2	33	32,5	52	51,2	54,4	68,0
Риба і рибопродукти	20	17,5	7,2	8,3	14,5	13,4	13,6	68,0
Молоко і молокопродукти	380	373,2	209,9	197,7	206,4	204,9	214,9	56,6
Яйця, шт.	290	272	163	164	290	310	307	105,9
Цукор	38	50	32,6	36,5	37,1	38,5	37,6	98,9
Хлібопродукти	101	141	121,8	124,1	111,3	110,4	109,4	108,3
Картопля	124	161	121,9	134,5	128,9	139,3	140,2	113,1
Овочі та баштанні	161	102,5	95,9	101	143,5	162,8	163,4	101,5
Плоди і ягоди	90	47,4	22,1	29,1	48	52,6	53,3	59,2

Однією із причин, яка обмежує доступність споживання населенням тваринницької продукції, є висока їх ціна. Наприклад, у 1990 році продовольчий місячний набір з розрахунку на одну особу був в межах 20% середньомісячної заробітної плати, у 2012 році він складає від 80%.

Підвищення ефективності виробництва сільськогосподарської продукції, і, в першу чергу, тваринництва є вагомою і актуальною проблемою аграрної економіки усіх регіонів України.

Однією з пріоритетних ланок розвитку агропромислового комплексу держави залишається молочна галузь. Молочне скотарство, як одна із традиційно важливих і невід'ємних галузей сільськогосподарства має статус найбільш перспективної та потенційно інвестиційної галузі сільськогосподарського сектору економіки.

На прикладі сільськогосподарського виробництва Черкаської області проаналізовано стан та ефективність функціонування молочного скотарства.

Протягом 2000-2012 років із виробництва тваринницької продукції в Черкаській області, лише молочне виробництво відзначає позитивний рівень рентабельності. Досягнення рівня беззбит-

ковості в молочному скотарстві Черкаської області забезпечується, в основному, за рахунок зростання ціни реалізації на молочну сировину, а не зменшення виробничих витрат (табл. 2).

Таблиця 2 – Рівень рентабельності виробництва сільськогосподарської продукції в сільськогосподарських підприємствах Черкаської області, %

	2000р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.
Молоко	0,5	12,2	8,7	17,0	20,5	2,5
М'ясо великої рогатої худоби	-35,2	-16,6	-18,6	-25,2	-16,5	-21,6
М'ясо свиней	-47,8	1,9	10,3	-10,2	-5,9	4,8
М'ясо птиці	-36,0	64,6	60,1	-8,2	-13,4	-3,7

Протягом останніх 20 років в Черкаській області відзначається динаміка скорочення поголів'я корів, утримуваного всіма категоріями господарств. Так, якщо загальнообласне поголів'я корів у 1990 році становило 341,1 тис. гол., то у 2013 році – 93,9 тис. гол, скорочення у 3,6 рази, і в першу чергу, за рахунок зменшення поголів'я корів у сільськогосподарських підприємствах у 5,2 рази, з 251,6 до 48,2 тис. гол.

До 2012 року сільськогосподарські товаровиробники Черкаській області усіх форм власності так і не спромоглися досягти обсягу виробництва молока 1990 року, рівень виробництва склав лише 49,4% (табл. 3).

Таблиця 3 – Динаміка виробництво молока у Черкаській області

Показники	1990 р.	2000 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.
Виробництво молока (тис. тонн)							
Усі категорії господарств:	1009,7	499,1	493,6	491	478,9	463,9	498,5
- в т.ч. сільгосп підприємства	834,3	241,3	187,1	206,9	216,0	220,5	256,5
- господарства населення	175,4	257,8	306,5	284,1	262,9	243,4	242
Питома вага категорій господарств у виробництві молока (%)							
Сільгосп підприємства	82,6	48,3	37,9	42,1	45,1	47,5	51,5
Господарства населення	17,4	51,7	62,1	57,9	54,9	52,5	48,5

В нестабільному й нерегульованому ринковому середовищі України лише спеціалізація сільськогосподарського виробництва за економічно обґрунтованим та матеріально забезпеченим напрямком виробництва відповідного виду продукції здатна адаптувати товаровиробників до функціонування в ринковій економіці.

Підвищення ефективності виробництва молока в сучасних умовах є вагомою і актуальною проблемою аграріїв. Досягти збільшення нарощування молочного виробництва, перш за все, можливе за рахунок насичення внутрішнього ринку доступною, якісною та платоспроможною для населення молочною продукцією, для цього товаровиробнику необхідно мінімізувати формування виробничих витрат, що дозволить знизити собівартість продукції. Водночас питання забезпечення підвищення якості продукції має залишатись пріоритетним.

Досягти високих результатів роботи у виробництві продукції неможливо без якісного управління витратами цього виробництва, тому процес формування виробничими витратами становить економічний зміст будь-якої діяльності виробництва. Основними елементами управління виробничими витратами є прогнозування й планування, нормування витрат, облік і калькулювання, аналіз і контроль за собівартістю. Побудова раціональної системи обліку та контролю витрат із забезпеченням їх оперативного управління сприятиме підвищенню ефективності виробництва продукції молочного скотарства [3].

Джерелом формування виробничих витрат у молочному скотарстві є трудові і матеріальні ресурси, виробничі фонди і грошові засоби. Залежно від наявності виробничих ресурсів, раціонального використання їх видів, рівня технології виробництва обраховується комплексна оцінка ефективності виробництва.

Особливу роль у підвищенні ефективності виробництва продукції молочного скотарства відіграє концентрація поголів'я корів, утримуваного у підприємстві, технології їх утримання, що в свою чергу, і є одними з основних факторів, які визначають обсяг виробничих матеріальних витрат (табл. 4).

Таблиця 4 – Економічна ефективність виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах Уманського району Черкаської області за 2012 рік

Показники	ТОВ "Агровіт"	ФГ "АФ Базис"	ПП "Дмитрушки"
Середньорічне поголів'я корів, гол.	418	247	82
Валовий надій, ц	23519	10820	2295
Надій на корову, кг	5627	4381	2799
Реалізація молока, ц	22758	10148	2170
Виручка від реалізації, тис.грн	7034,5	2727,8	519,1
Ціна реалізації грн/ц (без ПДВ)	309,1	268,8	239,2
Виробнича собівартість, грн/ц	225,9	244,0	266,4
Прибуток, тис.грн	1893,5	251,7	-59,0
– у розрахунку на корову, грн	4529,8	1018,9	-719,8
– на 1 ц реалізованого молока	83,2	24,8	-27,2
Рівень рентабельності реалізованого молока, %	36,8	10,2	-10,2
Витрати на 1 корову, грн	12710,4	10688,6	7456,0
Виробництво молока на 100 га с.-г. угідь, ц	270,3	263,9	176,5

Проведено дослідження економічної ефективності виробництва молока залежно від концентрації поголів'я корів, утримуваного в трьох господарствах Уманського району Черкаської області. Найвищої ефективності досягнуто в сільськогосподарському підприємстві, де середньорічне поголів'я корів складає 418 голів, незважаючи, що витрати в розрахунку на утримання однієї корови по цьому господарству найвищі у порівнянні з двома іншими досліджуваними підприємствами і складають 12710,4 грн. Водночас, за рахунок досягнення найвищої продуктивності корів по першому господарству з рівнем виробництва молока 5627 кг/гол, з'явилась можливість забезпечення собівартості 1 ц молока – 225,9 грн.

Співвідношення собівартості і ціни реалізації формує рівень рентабельності продукції та є індикатором прибутковості, конкурентоспроможності виробництва продукції.

Ціна в ринковій економіці – це важливий регулятор її розвитку. На рівень ціни молока, реалізованого на молокопереробний комбінат, впливають два основні фактори: перший, безперечний, – це якість продукції, а другий – обсяг реалізованого молока.

Ціновий аналіз засвідчує, що молокозаводи платять за молокосировину великотоварним сільськогосподарським підприємствам до 30% вищу ціну порівняно із малими і середніми підприємствами, а порівняно із заготівлею молока з особистих селянських господарств цінова різниця складає 50-60%. Молокопереробні підприємства більше зацікавлені працювати із заготівельними партіями молока від одного постачальника в об'ємі від одноразової партії 3 т і більше на добу, де молоко отримується з одного приймального пункту і однієї якості.

Ринок аргументує виробництво високоякісної продукції, при цьому для забезпечення її конкурентоспроможності в ринковому середовищі постає необхідність інтенсифікації виробництва із забезпеченням підвищення ефективності виробництва.

Дослідження підтверджують, що молочне скотарство розвивається із достатньо високим рівнем рентабельності, коли в господарстві поголів'я корів утримується на промисловій основі із застосуванням новітніх, малозатратних технологій і ефективного використання генетичного потенціалу худоби. У таких підприємствах за рахунок ширших можливостей щодо залучення певних економічних факторів, використання економічного устаткування, підвищення рівня технологічності виробництва і впровадження нових, енергозберігаючих технологій, нарощування обсягів виробництва відбувається зменшення витрат постійного капіталу, отже, до зниження собівартості одиниці кінцевої продукції [1]. Більш низькі витрати на одиницю продукції будуть в сільськогосподарських підприємствах з вищим рівнем концентрації поголів'я худоби, що дозволяє впроваджувати досконаліші технології утримання корів, використовувати високопродуктивні засоби механізації. Зокрема, на фермах з наявністю 400 корів рівень собівартості 1 ц молока на 40,5 грн менше, ніж на фермах з наявністю 100 корів (табл. 5), що досягається, в першу чергу, за рахунок способу утримання корів – безприв'язне, яке за механізації виробничих процесів забезпечує оптимальне навантаження на працівників ферми, що, в свою чергу, засвідчує досить вагому економію витрат по статтях оплати праці на порівнюваних виробництвах майже в 2 рази [2].

Таблиця 5 – Розрахунковий аналіз виробничих витрат у виробництві молока в сільськогосподарських підприємствах залежно від концентрації утримуваного поголів'я корів

Статті витрат	400 корів		100 корів		Відхилення затрат (+,-) за утримання в господарстві 400 корів у порівнянні з утриманням 100 корів	
	затрати на одну корову, грн	затрати на 1 ц молока, грн	затрати на одну корову, грн	затрати на 1 ц молока, грн	затрати на одну корову, грн	затрати на 1 ц молока, грн
Надій на корову, кг	5000		5000			
Оплата праці	1428,0	28,6	3127,0	62,5	-1699,0	-34,0
Нарахування на ОП	542,8	10,9	1188,0	23,8	-645,3	-12,9
Вартість кормів	5462,8	109,3	5203,0	104,1	259,8	5,2
Амортизація: будівель:	310,3	6,2	480,0	9,6	-169,8	-3,4
- обладнання	460,8	9,2	341,0	6,8	119,8	2,4
- поточний ремонт	523,8	10,5	413,0	8,3	110,8	2,2
- ветеринарні заходи	400,0	8,0	400,0	8,0	0,0	0,0
- пальне	1080,0	21,6	1080,0	21,6	0,0	0,0
- електроенергія	564,3	11,3	564,0	11,3	0,3	0,0
- інші витрати	172,5	3,5	172,0	3,4	0,5	0,0
Всього витрат	10945,0	218,9	12968,0	259,4	-2023,0	-40,5

Висновки. Молочному скотарству, як у державі в цілому, так і безпосередньо в сільськогосподарських підприємствах Черкаської області, для інтегрування в цивілізовану ринкову економіку необхідно здійснювати підвищення рівня інтенсифікації, концентрації і спеціалізації виробництва, впроваджувати прогресивні технології у виробничих процесах, що сприятимуть зростанню продуктивності тварин, підвищенню продуктивності праці і зниженню собівартості продукції.

Найбільш дієвим способом підвищення ефективності молочного виробництва є великотварне виробництво із запровадженням інвестиційної політики щодо модернізації молочнотоварних ферм з впровадженням передових систем утримання корів, автоматизованих систем доїння, що дозволить забезпечувати високу технологічність і якість молока.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бурик А.Ф. Ефективність функціонування та перспективи розвитку сільськогосподарських підприємств на регіональному рівні: монографія / А.Ф. Бурик, А.О. Харенко. – Умань: СПД Сочинський, 2009. – 265 с.
2. Бурик А.Ф. Планування діяльності підприємства: навч. посіб./ А.Ф. Бурик, О.М. Світовий, О.Г. Мачушенко та інші. – К.: Центр навчальної літератури, 2013. – 260 с.
3. Дем'янченко С.І. Менеджмент виробничих витрат у сільському господарстві: Підручник / С.І. Дем'янченко. – К.: КНЕУ, 1998. – 264 с.
4. Державний комітет статистики України. Офіційний сайт. [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

REFERENCES

1. Buryk A.F. Efektyvnist' funkcionuvannja ta perspektyvy rozvytku sil'skogospodars'kyh pidpryjemstv na regional'nomu rivni: monografija / A.F. Buryk, A.O. Harenko. – Uman': SPD Sochins'kyj, 2009. – 265 s.
2. Buryk A.F. Planuvannja dijalnosti pidpryjemstva: navch. posib./ A.F. Buryk, O.M. Svitovij, O.G. Machushenko ta inshi. – K.: Centr navchal'noi' literatury, 2013. – 260 s.
3. Dem'janchenko S.I. Menedzhment vyrobnychyh vytrat u sil's'komu gospodarstv: Pidruchnyk / S.I. Dem'janchenko. – K.: KNEU, 1998. – 264 s.
4. Derzhavnyj komitet statystyky Ukraïny. Oficijnyj sajt. [Elektronnyj resurs]: Rezhym dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua>

Основные направления повышения эффективности молочного скотоводства и уровень производственных затрат за счет концентрации производства

А.В. Мовчанюк

В статье проанализирована эффективность отрасли молочного скотоводства в сельскохозяйственных предприятиях Черкасской области, определены пути повышения экономической эффективности производства молока и проведена разработка оптимизации затрат в молочном скотоводстве за счет концентрации поголовья коров в аграрном предприятии.

Ключевые слова: производственные затраты, молочное скотоводство, продовольственная безопасность.

Надійшла 25.03.2014 р.

УДК 658.713:338.432

ЛАВРОВ Р.В., канд. екон. наук

Чернігівський державний інститут економіки і управління

БАНКІВСЬКЕ ЛІЗИНГОВЕ КРЕДИТУВАННЯ СУБ'ЄКТІВ АГРАРНОЇ СФЕРИ

У статті розглянуто проблеми розвитку лізингових послуг у контексті реалій сучасного економічного простору. Зниження надійності вітчизняних комерційних банків, незацікавленість у довгостроковому кредитуванні аграрного виробництва і недоступність кредитів для суб'єктів аграрної сфери через високі процентні ставки. Застосування лізингу як альтернативи кредитування передбачає реалізацію банками та суб'єктами аграрної сфери науково-методичних підходів до вибору такої форми інвестування. Визначено шляхи активізації банківського кредитування лізингових операцій суб'єктів аграрної сфери.

Ключові слова: лізинг, лізингові операції, банківське кредитування, суб'єкти аграрної сфери.

Постановка проблеми. В умовах деформацій і колізій економічного простору стабільне функціонування суб'єктів аграрної сфери істотно залежить від тенденцій та ефективності імплементації інвестиційних процесів, але загальний контур економіки і фінансів аграріїв не сприяють активному їх інвестуванню. За останні 20 років обсяги виробництва і реалізації продукції сільського господарства в Україні помітно знизилися, значно впав рівень рентабельності сільськогосподарського виробництва, чимало суб'єктів аграрної сфери стали збитковими. Ситуація, що склалася, потребує професійного підходу і системної діяльності в напрямку залучення інвестицій та поліпшення бізнес-клімату. Суб'єктам аграрної сфери необхідно виявляти як внутрішні резерви, так і раціонально використовувати нові зовнішні джерела та форми інвестування, зокрема операції фінансового лізингу. Запровадження лізингу завжди пов'язано з труднощами об'єктивного і суб'єктивного характеру, але без його використання суб'єкти аграрної сфери можуть залишитись без можливості придбати нову техніку чи модернізувати виробництво. На відміну від традиційного банківського кредитування, лізинг спрямований на вирішення проблем нестачі капіталу, підвищення ліквідності та інших проблем, з якими стикаються суб'єкти аграрної сфери. Таким чином, доцільність поглибленого вивчення існуючої практики та розроблення шляхів розвитку й активізації банківського кредитування лізингових операцій суб'єктів аграрної сфери набуває особливого значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-практичні аспекти розвитку і застосування лізингових технологій в Україні досліджували такі вчені: В. Андрійчук, А. Барабаш, Л. Биковченко, І. Грищенко, О. Гудзь, М. Дем'яненко, Є. Долінська, І. Каракулова, О. Радіоненко, П. Стецюк та багато інших. Разом з тим, окремі питання врегулювання економічних відносин між виробником техніки, закупівлі її лізингодавцем і передачі об'єкта лізингу в користування лізингоотримувачу за кредитування банками суб'єктів аграрної сфери вивчені недостатньо.

Мета і завдання дослідження. Посилення інфляційного тиску в Україні зумовило різке падіння ділової та інвестиційної активності суб'єктів аграрної сфери, втрату їх обігових коштів. Крім того, зниження надійності вітчизняних комерційних банків, незацікавленість у довгостроковому кредитуванні аграрного виробництва і недоступність кредитів для суб'єктів аграрної сфери через високі процентні ставки свідчить про низьку ефективність використання кредитних операцій в інвестиційній діяльності. При цьому діюча фіскальна політика стримує процес акумулювання необхідних фінансових ресурсів для розширеного відтворювання. Застосування лізингу як альтернативи кредитування передбачає реалізацію банками та суб'єктами аграрної сфери науково-методичних підходів до вибору такої форми інвестування, що базується на глибокому дослідженні фінансового стану й урахуванні специфічних ризиків. Водночас, деякі сторони цієї важливої проблеми потребують проведення більш детального аналізу, що і обумовило мету дослідження статті.

Матеріал і методика досліджень. Теоретичною базою дослідження слугували праці зарубіжних та вітчизняних науковців щодо діяльності комерційних банків у сфері лізингового бізнесу. Для вирішення поставлених завдань використано наступні методи та прийоми: монографічний, абстрактно-логічний, економіко-статистичний, аналізу і синтезу, порівняння та узагальнення, прогнозування.

Результати досліджень та їх обговорення. Як свідчить аналіз наукових публікацій, єдиного визначення економічного змісту поняття “лізинг” не існує. Більшість учених порівнюють його з довгостроковою орендою, довгостроковим кредитом або розстрочкою. Лізинг (англ. *leasing* – оренда) – це довгострокова оренда машин, устаткування, транспортних засобів, будівель виробничого призначення, що передбачає можливість їх наступного викупу орендарем за наперед обумовленою ціною [3]. Термін “лізинг” походить від розмежування понять “власник” і “користувач” майна [2]. Деякі автори ототожнюють його з орендою чи визначають як договір або контракт. Однак, якщо поєднати всі ознаки лізингу в одному визначенні, то воно не буде вичерпним, оскільки необхідно передати не лише форму прояву на первинному економічному рівні, а й відобразити його макроекономічну роль. Окрім того, можливість різного трактування лізингу виникає через складність відносин, які є характерними у разі передачі майна в тимчасове користування.

Багатогранність лізингу потребує впорядкування накопиченого досвіду, виявлення загальних ознак і властивостей, що відрізняють його від суміжних економічних явищ і процесів [9]. Цілком слушним є твердження, що лізинг не виключає, а доповнює традиційні відносини фінансово-кредитних інститутів із виробниками стосовно фінансування технічного переозброєння, реконструкції та розвитку виробництва [8].

Важливим складовим елементом теоретичної основи лізингу є критерії класифікації його видів. Так, порівняно за короткий проміжок часу (6 років) їх кількість збільшилась з 6 до 13. Спочатку до них належали: склад учасників угоди, тип майна, міра окупності об'єкта лізингу та умови амортизації, обсяг обслуговування майна. Згодом перелік розширили, зокрема додалися: сектор ринку, наявність податкових і амортизаційних пільг, характер лізингових платежів, термін угоди, кількість сторін, форма організації угоди, сума лізингової угоди. При цьому деякі нові класифікаційні ознаки не мають принципово важливого навантаження та не виявляють нових видів лізингу. Якщо фінансовий і оперативний лізинг виділяли за ознакою міри окупності в поєднанні з умовами амортизації, то надалі ці види лізингу входять до ознаки “термін лізингової угоди”. Така ознака, як форма організації лізингової угоди, використовувалась для виділення уже відомих видів лізингу – прямого, непрямого і зворотного, тому пропозиції в частині розширення кола критеріїв та ознак видів лізингу сприймаються як самоціль. Поміж економістів поширена думка, що основними видами лізингу є фінансовий і оперативний, а всі інші – їх різновиди. Отже, формування єдиного підходу до розуміння сутності, класифікаційних ознак і видів лізингу має важливе теоретико-методологічне та практичне значення.

Об'єктивними передумовами інтенсифікації банківського кредитування лізингових операцій суб'єктів аграрної сфери є:

- 1) гострий дефіцит технічних засобів у сільському господарстві;
- 2) низькі фінансово-економічні показники діяльності підприємств;
- 3) відсутність повноцінного ринкового середовища.

За різними оцінками для забезпечення виробничого процесу, адекватного сучасному потенціалу сільського господарства, перманентний дефіцит обігових коштів у рослинництві становить 45-60 млрд грн, а у тваринництві – 40-45 млрд грн. Для гарантування розширеного відтворення на мінімально прийнятному рівні обсяги інвестиційної діяльності в аграрному секторі в найближчі 5 років повинні досягнути 150-240 млрд грн, три чверті з яких не мають реальної фінансової платформи [11].

Опитування економічно активних аграрних підприємств, проведене Міжнародною фінансовою корпорацією в 2010 р., показало, що структура джерел утворення їх фінансових ресурсів включає: внутрішні фонди або нерозподілений прибуток (60%); банківські кредити (20%); внески власників або випуск нових акцій (13%); кредит, наданий продавцем (5%); інші джерела (2%) [10].

Забезпеченість економічних суб'єктів агросфери основними засобами можна вважати незадовільною, що підтверджує падіння їх вартості у 2011 р. порівняно з 1996 р. на 88,9%. В національній економіці падіння вартості основних засобів за цей же період сягало 30,9%. Однак, якщо в національній економіці, починаючи з 2001 р., демонструється злет оцінки основних засобів, то в аграрному виробництві (за винятком 2005, 2007 і 2009 рр.) їх вартість постійно падає. У 2011 р. капіталооснащеність 1 га продуктивних угідь досягала майже 69,8% порівняно з 2000 р., а капіталоозброєність одного штатного працівника коливалась в межах 91,9%. Наявність основних за-

собів на 1 га продуктивних угідь відчутно менша за їх нормативні регламенти, зокрема у рослинницькій галузі вона становить 14,3%, а тваринницькій – 14,7% [12].

На початку ринкових реформ Україна зіткнулася з проблемами, які досі залишаються невирішеними. Першочерговим є завдання модернізації машинно-тракторного парку на всьому ланцюзі виробництва сільськогосподарської продукції. Так, впродовж останнього двадцятиліття кількість тракторів у господарствах аграрної сфери зменшилась на 39%, а тракторів, які відпрацювали амортизаційний термін, застарівши морально і фізично, складає 59% [11]. Отже, виходячи з кількісно-якісних показників наявних технічних засобів і високого рівня їх зносу, можна зробити висновок, що забезпечити виконання повного циклу технологічних операцій в оптимальні строки практично нереально.

Аграрна політика уряду щодо вирішення зазначеної проблеми, зокрема створення державних лізингових компаній, була малоефективною. Домінуюче положення НАК “Укragролізинг” обмежує конкуренцію на ринку лізингових послуг, негативно впливає на розвиток лізингових відносин між банками та суб’єктами аграрної сфери, вносить протиріччя в лізингові схеми приватних компаній. При цьому нарощування темпів державної агролізингової діяльності стримує недостатній рівень бюджетного фінансування.

Нині власні інвестиційні ресурси суб’єкти аграрної сфери, в основному, спрямовують на поповнення оборотних засобів, а саме: придбання паливно-мастильних матеріалів, мінеральних добрив, пестицидів, насіння та ін. Це зумовлює дефіцит вільних коштів, які б мали інвестуватися в техніку та обладнання для потреб сільськогосподарського виробництва, хоча в останні роки загальні обсяги ресурсів на фінансування лізингових операцій аграріїв збільшились у 2,7 рази. Разом з цим, темпи поширення агролізингу в Україні є невисокі, тоді як у західних країнах обсяг інвестицій по лізингових схемах сягає близько 30% усіх капіталовкладень [6].

Лізинг як інвестиційний механізм оновлення технічної бази виробництва застосовують невеликі підприємства, які працюють рентабельно, але не можуть одержати пільговий кредит у банку. Взагалі агролізинг охоплює майже третину прибуткових суб’єктів аграрної сфери України. Особливістю лізингового ринку є нерівномірність територіального розміщення господарств, які впроваджують лізингові форми кредитування (від 12 до 30%). Традиційно найбільше його використовують у зоні Степу, а найменше – агроформування зони Полісся. Аналогічні зональні закономірності для кількісних показників агролізингу в розрахунку на 1 господарство, 1 га сільськогосподарських угідь і 1 га ріллі.

Аналіз структури джерел придбання техніки переконує, що суб’єкти аграрної сфери надають перевагу прямій закупівлі, тобто за вигідних фінансових умов загальний обсяг коштів, залучених у банках і приватних лізингових компаніях для розширення парку сільськогосподарської техніки, збільшиться до 10 млрд грн [12].

Висновки. У сучасному світі лізингова діяльність банків користується широкою популярністю, масштаби якої постійно зростають. Передумовами активізації лізингу в Україні є різке погіршення стану матеріально-технічної бази та ресурсного забезпечення суб’єктів аграрної сфери. Нарощування обсягів банківського лізингового кредитування проявляється в збільшенні конкурентного потенціалу вітчизняних малих і середніх агропідприємств, покращенні фінансових й виробничо-господарських результатів, пошкваленні інвестиційних процесів тощо.

Внутрішніми стримувальними факторами розвитку системи банківського кредитування лізингових операцій суб’єктів аграрної сфери є: несприятлива загальноекономічна ситуація в країні; низька ефективність діючого механізму державної підтримки агролізингу; регламентація асортименту у визначенні об’єктів лізингу; неоднозначність у вирішенні питань щодо майнової основи діяльності підприємств; низька кредитоспроможність позичальників; висока ризикованість галузі сільського господарства; недосконалість методологічних аспектів організації банківського лізингового кредитування агроформувань.

Очевидно, що розв’язання зазначених проблем у перспективі сприятиме поліпшенню інвестиційного клімату в аграрному секторі економіки України, відновленню позитивної динаміки кредитування банками лізингових операцій суб’єктів аграрної сфери, підвищенню результативності виробничого процесу аграрних підприємств.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрійчук В. Методологічні і методичні засади обґрунтування параметрів угоди фінансового лізингу в аграрному секторі / В. Андрійчук, О. Радіоненко // Економіка України. – 2002. – № 10. – С. 56-64.

2. Барабаш А. Лізинг: поняття та особливості законодавчого визначення кола його суб'єктів / А. Барабаш // Право України. – 2001. – № 2. – С. 76-79.
3. Биковченко Л.М. Економічна сутність лізингу / Л.М. Биковченко // Фінанси України. – 2001. – № 11. – С. 75-77.
4. Грищенко І.М. Дослідження становлення лізингового посередництва / І.М. Грищенко // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 8. – С. 61-66.
5. Гудзь О.Є. Модернізація фінансово-організаційного механізму надання лізингових послуг агроформуванням / О.Є. Гудзь // Аспекти стабільного розвитку економіки в умовах ринкових відносин: матеріали III міжнар. наук.-практ. конф., 5-6 черв. 2009 р. – Умань: Видавець “Сочінський”, 2009. – Ч. 1. – С. 108-110.
6. Гудзь О.Є. Сучасний вимір становлення та перспектив розвитку лізингових послуг в аграрній сфері / О.Є. Гудзь // Зб. наук. праць Уманського НУС. – 2010. – Вип. 73. – Ч. 2: Економіка. – С. 24-34.
7. Дем'яненко М.Я. Оцінка кредитоспроможності агроформувань (теорія та практика): Монографія / М.Я. Дем'яненко, О.Є. Гудзь, П.А. Стецюк. – К.: ННЦ ІАЕ, 2008. – 302 с.
8. Долінська Є.Б. Моделювання ризиків лізингових операцій: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. економ. наук: спец. 08.03.02 “Економіко-математичне моделювання” / Є.Б. Долінська. – К.: КНЕУ, 2006. – 19 с.
9. Каракулова І.С. Сучасний стан та перспективи розвитку лізингових компаній в Україні / І.С. Каракулова, С.О. Ніколаєва // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Євроінтеграційний курс України: фінансовий вимір: Зб. наук. праць. – Львів: ІРД НАН України, 2006. – Вип. 3. – Ч. 1. – С. 118-124.
10. Офіційний сайт Міжнародної фінансової корпорації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ifc.org/>.
11. Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minagro.gov.ua/>.
12. Офіційний сайт Українського об'єднання лізингодавців [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uul.com.ua/>.
13. Про фінансовий лізинг [Електронний ресурс]: Закон України [від 11.12.2003 р., № 1381-IV]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>.

REFERENCES

1. Andrijchuk V. Metodologichni i metodychni zasady obg'runtuvannja parametriv ugody finansovogo lizyngu v agrarnomu sektori / V. Andrijchuk, O. Radionenko // Ekonomika Ukraïny. – 2002. – № 10. – S. 56-64.
2. Barabash A. Lizyng: ponjattja ta osoblyvosti zakonodavchogo vyznachennja kola jogo sub'jektiv / A. Barabash // Pravo Ukraïny. – 2001. – № 2. – S. 76-79.
3. Bykovchenko L.M. Ekonomichna sutnist' lizyngu / L.M. Bykovchenko // Finansy Ukraïny. – 2001. – № 11. – S. 75-77.
4. Gryshhenko I.M. Doslidzhennja stanovlennja lizyngovogo poserednyctva / I.M. Gryshhenko // Aktual'ni problemy ekonomiky. – 2006. – № 8. – S. 61-66.
5. Gudz' O.Je. Modernizacija finansovo-organizacijnogo mehanizmu nadannja lizyngovyh poslug agroformuvannjam / O.Je. Gudz' // Aspekty stabil'nogo rozvytku ekonomiky v umovah rynkovykh vidnosyn: materialy III mizhnar. nauk.-prakt. konf., 5-6 cherv. 2009 r. – Uman': Vydavec' “Sochins'kyj”, 2009. – Ch. 1. – S. 108-110.
6. Gudz' O.Je. Suchasnyj vymir stanovlennja ta perspektyvy rozvytku lizyngovyh poslug v agrarnij sferi / O.Je. Gudz' // Zb. nauk. prac' Umans'kogo NUS. – 2010. – Vyp. 73. – Ch. 2: Ekonomika. – S. 24-34.
7. Dem'janenko M.Ja. Ocinka kredytopromozhnosti agroformuvan' (teorija ta praktyka): Monografija / M.Ja. Dem'janenko, O.Je. Gudz', P.A. Stecjuk. – K.: NNC IAE, 2008. – 302 s.
8. Dolins'ka Je.B. Modeljuvannja ryzkyv lizyngovyh operacij: avtoref. dys. na zdobuttja nauk. stupenja kand. ekonom. nauk: spec. 08.03.02 “Ekonomiko-matematyczne modeljuvannja” / Je.B. Dolins'ka. – K.: KNEU, 2006. – 19 s.
9. Karakulova I.S. Suchasnyj stan ta perspektyvy rozvytku lizyngovyh kompanij v Ukraïni / I.S. Karakulova, S.O. Nikolajeva // Social'no-ekonomichni doslidzhennja v perehidnyj period. Jevrointegracijnyj kurs Ukraïny: finansovyj vymir: Zb. nauk. prac'. – L'viv: IRD NAN Ukraïny, 2006. – Vyp. 3. – Ch. 1. – S. 118-124.
10. Oficijnyj sajт Mizhnarodnoi' finansovoi' korporacii' [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.ifc.org/>.
11. Oficijnyj sajт Ministerstva agrarnoi' polityky ta prodovol'stva Ukraïny [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.minagro.gov.ua/>.
12. Oficijnyj sajт Ukraïns'kogo ob'jednannja lizyngodavciv [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.uul.com.ua/>.
13. Pro finansovyj lizyng [Elektronnyj resurs]: Zakon Ukraïny [vid 11.12.2003 r., № 1381-IV]. – Rezhym dostupu: <http://zakon.rada.gov.ua/>.

Банковское лизинговое кредитование субъектов аграрной сферы

Р.В. Лавров

В статье рассмотрены проблемы развития лизинговых услуг в контексте реалий современного экономического пространства. Снижение надежности отечественных коммерческих банков, незаинтересованность в долгосрочном кредитовании аграрного производства и недоступность кредитов для субъектов аграрной сферы из-за высоких процентных ставок. Применение лизинга как альтернативы кредитования предусматривает реализацию банками и субъектами аграрной сферы научно-методических подходов к выбору такой формы инвестирования. Определены пути активизации банковского кредитования лизинговых операций субъектов аграрной сферы.

Ключевые слова: лизинг, лизинговые операции, банковское кредитование, субъекты аграрной сферы.

Надійшла 14.03.2014 р.

УДК 631.11: 631.173 (477.41)

НЕПОЧАТЕНКО А.В., здобувач

НЕПОЧАТЕНКО В.А., д-р фіз.-мат. наук

*Білоцерківський національний аграрний університет***АНАЛІЗ КІЛЬКІСНО-ЯКІСНОГО СТАНУ МАШИННО-ТРАКТОРНИХ ПАРКІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ВОЛОДАРСЬКОГО РАЙОНУ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

У статті висвітлено сучасний стан машинно-тракторних парків сільськогосподарських підприємств Володарського району Київської області протягом 2008-2012 років, досліджено динаміку змін кількості основних видів техніки і середньої потужності двигуна трактора підприємств району та визначено параметри регресій, які апроксимують статистичні дані. Проаналізовано марочну та вікову структури машинно-тракторних парків, коефіцієнти технічної готовності – на основі чого було підсумовано основні тенденції змін, що відбулись в МТП сільськогосподарських товаровиробників за досліджуваний період часу.

Ключові слова: машинно-тракторний парк, надходження техніки, вибуття техніки, коефіцієнт технічної готовності сільськогосподарських машин.

Постановка проблеми. Останнім часом все більшої ваги серед факторів, що безпосередньо впливають на ефективність ведення сільськогосподарського виробництва, набуває як кількісний, так і якісно-функціональний склад МТП господарств. Так, з одного боку, сільськогосподарські підприємства, що мають сучасну, високопродуктивну техніку, мають змогу залучати у виробництво своєї продукції найперспективніші та найпрогресивніші технології, крім цього високі показники економічності цих машин надають їм можливість суттєво економити на витраті паливно-мастильних матеріалів. Залучення цієї техніки дозволяє підвищити якісні параметри машинно-технологічних операцій, забезпечує зростання показників продуктивності праці та зменшує трудомісткість виробничих процесів, що в підсумку також дозволяє господарствам істотно зменшити загальні розміри витрат на оплату праці, створити для механізаторів та операторів більш комфортні умови праці тощо.

Саме тому питання оновлення машинно-тракторного парку сільськогосподарських підприємств України та дослідження пов'язаних з цим проблем є актуальним для нашої країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання, пов'язані з технічним забезпеченням сільськогосподарських товаровиробників у сучасних умовах господарювання, знаходять своє відображення в наукових працях таких відомих вітчизняних вчених : Я.К. Білоусько, В.Г. Більський, А.В. Блоха, М.І. Грицишин, О.Д. Витвицька, М.М. Могилова, Г.М. Підлісецький, В.О. Питулько, П.Т. Саблук, В.П. Ситник, В.Л. Товстопят, В.С. Шебанін та інші.

Разом з тим, слід визнати, що деякі з них залишаються неповністю дослідженими й вивченими та всебічно обґрунтованими, цілий ряд питань на сьогодні залишаються дискусійними.

Мета дослідження – висвітлити сучасний кількісно-якісний стан машинно-тракторних парків сільськогосподарських підприємств Володарського району Київської області та виявити тенденції змін в його структурі протягом останніх років.

Матеріали і методика досліджень. Дослідження проведено на основі офіційних статистичних даних Головного управління статистики у Київській області, даних Управління агропромислового розвитку Володарської районної державної адміністрації Київської області, матеріалів звітності й обліку сільськогосподарських підприємств району.

Для вирішення поставлених завдань були використані наступні методи економічних досліджень: індукції та дедукції, абстрактно-логічний та економіко-статистичний.

Результати досліджень та їх обговорення. Офіційні статистичні дані [1-5] свідчать, що кількість техніки в сільськогосподарських підприємствах Володарського району Київської області з часом поступово зменшується. Так, за період 2008-2012 рр. відбулось зменшення наявної кількості: тракторів – у 1,2 раза; зернозбиральних, кукурудозбиральних, кормозбиральних комбайнів та бурякозбиральних машин відповідно у 1,1, 2,0 і 1,3 рази. Зменшення кількості сільськогосподарської техніки, також як в цілому по Україні [6; 7], відбувається за експоненціальним законом (рис. 1):

$$n = a_0 \cdot \text{EXP}(a_1 \cdot t), \quad (1)$$

де a_0 і a_1 – параметри регресії (табл. 1), t – роки.

Таблиця 1– Параметри експоненційних регресій зміни кількості тракторів і комбайнів у Володарському районі Київської області

Параметри регресій	Трактори	Усі типи комбайнів
a_0	$4,998 \cdot 10^{50}$	$1,457 \cdot 10^{52}$
a_1	- 0,055	- 0,057

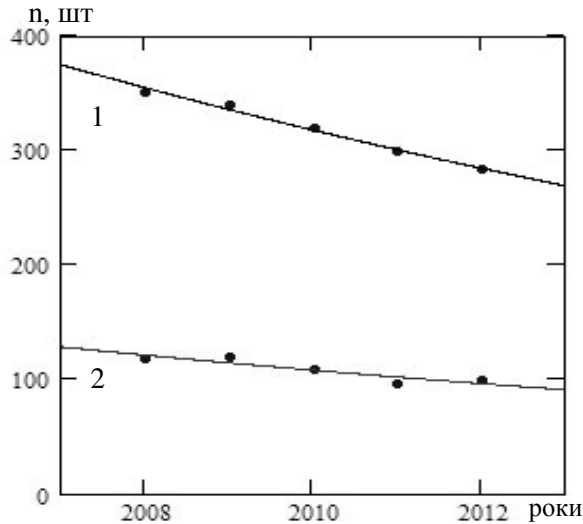


Рисунок 1. Динаміка зміни кількості тракторів (1) і усіх типів комбайнів (2) у Володарському районі Київської області за період 2008-2012 рр.

Суттєвих змін зазнала група гусеничних тракторів, кількість яких у сільськогосподарських підприємствах району тільки за останні п'ять років зменшилась у 2,38 рази (від 38 шт. у 2008 до 16 шт. – у 2012 рр.). Цей факт безумовно відобразився й на структурі тракторного парку господарств, які на кінець 2012 року із загальної кількості тракторів (без змонтованих на них машинах) мали 94,37 % колісних та лише 5,63 % – гусеничних тракторів (табл. 2).

Таблиця 2 – Склад та структура тракторного парку сільськогосподарських підприємств Володарського району*

Групи та марки	Кількість, шт.					Структура, %				
	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.
Трактори (без змонтованих на них машинах), всього	351	340	319	299	284	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
у т. ч. гусеничні – всього	38	32	28	21	16	10,83	9,41	8,78	7,02	5,63
T-150	15	13	13	11	9	4,27	3,82	4,08	3,68	3,17
ДТ -75, ДТ-175 усіх модифікацій	23	19	15	10	7	6,55	5,59	4,70	3,34	2,82
Колісні – всього	313	308	291	278	268	89,17	90,59	91,22	92,98	94,37
з них: К-700, К-701, К-744 усіх модифікацій	4	2	1	1	1	1,14	0,59	0,31	0,33	0,35
T-150К	42	40	35	28	22	11,97	11,76	10,97	9,36	7,75
МТЗ-80, МТЗ-82, МТЗ-100, Belarus-510, Belarus-800, Belarus-900 усіх модифікацій	174	178	175	177	171	49,57	52,35	54,86	59,20	60,21
ЮМЗ усіх модифікацій	32	27	19	11	9	9,12	7,94	5,96	3,69	3,17
ХТЗ-120, ХТЗ-16031, ХТЗ-17021, ХТЗ- 18040, усіх модифікацій	12	12	12	12	12	3,42	3,53	3,76	4,01	4,23
T-40 усіх модифікацій	1	1	1	1	1	0,28	0,29	0,31	0,33	0,35
T-25 усіх модифікацій	8	6	4	3	2	2,28	1,76	1,25	1,00	0,70
T-16	12	12	10	7	5	3,42	3,53	3,13	2,34	1,76
Трактори інших марок	2	2	2	2	2	0,57	0,59	0,63	0,67	0,70
Трактори іноземних виробників, всього	26	28	32	36	43	7,41	8,24	10,03	12,04	15,14
З них: потужністю понад 100 кВт	26	28	32	36	41	7,41	8,24	10,03	12,04	14,44

*Джерело: розраховано автором на основі даних Управління агропромислового розвитку Володарської районної державної адміністрації Київської області

«Лідерами» з найбільшого зменшення кількості стали такі марки тракторів: серед гусеничних – ДТ-75, Т-150, серед колісних – К-700, К-701, Т-25 та трактори марки ЮМЗ, чисельність яких за цей відрізок часу змінилась у 1,67-4 рази залежно від марки техніки (табл. 2).

Основною та найбільш поширеною маркою тракторів у сільськогосподарських підприємствах Володарського району є МТЗ (Belarus), кількість яких у 2012 році склала 171 шт., що у свою чергу становить 60,21 % від загальної їх кількості та 64,04 % від чисельності колісних тракторів. При цьому слід відзначити, що за останні п'ять років частка машин марки МТЗ (Belarus) у структурі тракторного парку сільськогосподарських підприємств району зросла на 10,64 % (табл. 2).

За період 2008-2012 років відбулось збільшення кількості тракторів іноземних виробників у 1,65 рази (з 26 шт. у 2008 році до 43 шт. у 2012 році). При цьому статистичні дані свідчать, що в переважній більшості випадків сільськогосподарські товаровиробники у придбанні тракторів іноземного виробництва віддавали беззаперечну перевагу техніці високої потужності (більше 100 кВт), які 2012 року становили 95,35% від загальної чисельності імпортованих тракторів. Це призвело до збільшення середньої потужності трактора (рис 2). Динаміка зміни середньої потужності трактора (N_{cp}) у сільськогосподарських підприємствах Володарського району і в цілому по Україні добре апроксимується модифікованою логістичною кривою Перла-Рида [8] (рис. 2):

$$N_{cp} = L / (1 + b_0 \cdot EXP(b_1 \cdot t)) + C, \quad (2)$$

де b_0 , b_1 , L , C – параметри регресії (табл. 3), t – роки.

Таблиця 3 – Параметри модифікованої логістичної регресії Перла-Рида

Параметри регресії	У цілому по Україні	У Володарському районі
b_0	$7,42 \cdot 10^{197}$	$2,89 \cdot 10^{194}$
b_1	-0,225	-0,221
L	392	405
C	63	63

*Джерело: розраховано автором на основі даних Управління агропромислового розвитку Володарської районної державної адміністрації Київської області і Держкомстату України [6]

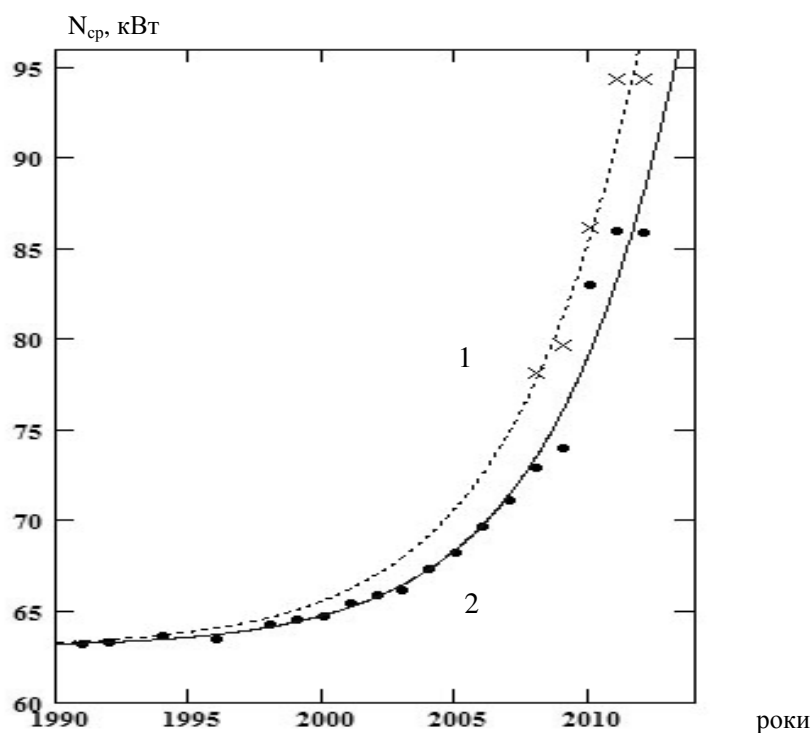


Рисунок 2. Динаміка зміни середньої потужності двигуна трактора у сільськогосподарських підприємствах Володарського району Київської області (1) і у цілому по Україні (2).

Кількість зернозбиральних комбайнів у сільськогосподарських підприємствах Володарського району протягом досліджуваного періоду часу також зазнала зменшення (табл. 4). При цьому, безумовно, позитивним є той факт, що зменшення загальної кількості комбайнів господарств району відбувається, в першу чергу, за рахунок зменшення кількості старих, малопродуктивних та морально застарілих моделей СК-5 «Нива», СК-6 «Колос», які давно вже не відповідають сучасним вимогам інтенсивного ведення сільськогосподарського виробництва. Натомість їх місце поступово займають сучасні високопродуктивні машини з високою пропускнуною спроможністю, як правило, іноземного виробництва. Слід відзначити, що придбання аграрними товаровиробниками іноземної техніки, що була у вжитку, останніми роками суттєво зменшилось, що в свою чергу, є також позитивним моментом.

Таблиця 4 – Склад та структура зернозбиральних комбайнів сільськогосподарських підприємств Володарського району*

Групи та марки	Кількість, шт.					Структура, %				
	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.
Зернозбиральні комбайни – всього	69	75	70	57	61	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
у т. ч:										
СК-5 «Нива», СК-6 «Колос», усіх модифікацій	25	23	15	5	4	36,23	30,67	21,43	8,77	6,56
Дон-1500, "Полісся" усіх модифікацій	12	13	13	9	9	17,39	17,33	18,57	15,79	14,75
«Славутич», «Лан», «Скіф», "Дніпро" усіх модифікацій	3	3	2	2	2	4,35	4,00	2,86	3,51	3,28
Іноземних виробників	29	36	40	41	46	42,03	48,00	57,14	71,93	75,41

*Джерело: розраховано автором на основі даних Управління агропромислового розвитку Володарської районної державної адміністрації Київської області.

Так, за сукупністю сільськогосподарських підприємств району у 2012 році 3/4 від наявної кількості всіх зернозбиральних комбайнів – це були комбайни іноземного виробництва, 1/7 – комбайни марки Дон-1500 чи «Полісся», 1/15 – СК-5 «Нива» або СК-6 «Колос», і лише 1/30 від усіх зернозбиральних комбайнів – це машини вітчизняного виробництва марок: «Славутич», «Лан», «Скіф» або «Дніпро» усіх модифікацій (табл.4).

Із проведеного нами аналізу вікової структури МТП сільськогосподарських підприємств Володарського району встановлено, що переважна більшість техніки має вік понад 15 років. Крім цього, слід відмітити, що значна частина машин експлуатується вже понад 20 років, а саме: 23,24% тракторів, 11,48 зернозбиральних комбайнів, 22,22 кормозбиральних комбайнів, 10,53 бурякозбиральних машин та 72,73 % вантажних автомобілів (табл. 5, 6).

Натомість нових машин у сільськогосподарських підприємствах району порівняно мало: у 2012 році лише кожний 5-й трактор та зернозбиральний комбайн, 18-й кормозбиральний, 19 бурякозбиральна машина та 28 вантажна автомашини були віком до 5 років (табл. 5, 6).

Вік, а отже і пов'язаний з ним знос техніки негативно впливає й на показники її технічної готовності. Так, у 2012 році з наявної чисельності усієї техніки та знарядь господарств району технічно справними були: 97 % тракторів, 99 плугів, 100 сівалок тракторних, 100 культиваторів, 97 зернозбиральних комбайнів, 100 кукурудозбиральних комбайнів, 100 кормозбиральних комбайнів та 75 % бурякозбиральних машин (табл.7).

Таблиця 5 – Віковий склад МТП парку сільськогосподарських підприємств Володарського району станом на 01.01. 2013р.*

Вид техніки	Всього, шт.	У тому числі				
		до 5 років	5-10 років	10-15 років	15-20 років	Понад 20 років
Трактори	284	60	64	49	45	66
Комбайни зернозбиральні	61	14	17	13	10	7
Комбайни кукурудозбиральні	1	0	0	0	1	0
Комбайни кормозбиральні	18	1	4	2	7	4
Бурякозбиральні машини	19	1	3	7	6	2
Вантажні автомобілі	253	9	13	16	31	184

*Джерело: розраховано автором на основі даних Управління агропромислового розвитку Володарської районної державної адміністрації Київської області.

Таблиця 6. – Структура вікового складу МТП сільськогосподарських підприємств Володарського району станом на 01.01. 2013р.*

Вид техніки	До 5 років	5-10 років	10-15 років	15-20 років	Понад 20 років	Разом
Трактори	21,13	22,54	17,25	15,85	23,24	100,00
Комбайни зернозбиральні	22,95	27,87	21,31	16,39	11,48	100,00
Комбайни кукурудозбиральні	0,00	0,00	0,00	100,00	0,00	100,00
Комбайни кормозбиральні	5,56	22,22	11,11	38,89	22,22	100,00
Бурякозбиральні машини	5,26	15,79	36,84	31,58	10,53	100,00
Вантажні автомобілі	3,56	5,14	6,32	12,25	72,73	100,00

*Джерело: розраховано автором на основі даних Управління агропромислового розвитку Володарської районної державної адміністрації Київської області.

Таблиця 7 – Коефіцієнти технічної готовності машинно-тракторного парку сільськогосподарських підприємств Володарського району за 2008-2012 рр.*

Вид техніки	Роки					2012 +/- до 2008 рр.
	2008	2009	2010	2011	2012	
Трактори станом на 01.03.	0,90	0,92	0,94	0,94	0,97	+0,07
Плуги тракторні станом на 01.03	0,98	0,97	0,98	0,97	0,99	+0,01
Сівалки тракторні станом на 01.03	0,98	0,96	0,97	0,95	1,00	+0,02
Культиватори станом на 01.03	0,90	0,92	0,94	0,97	1,00	+ 0,10
Комбайни зернозбиральні станом на 01.07.	0,76	0,81	0,86	0,95	0,97	+ 0,21
Комбайни кукурудозбиральні станом на 01.09.	0,67	1,00	1,00	1,00	1,00	+0,33
Комбайни кормозбиральні станом на 01.06.	0,80	0,82	0,88	0,94	1,00	+ 0,20
Бурякозбиральні машини станом на 01.09.	0,84	0,82	0,86	0,84	0,75	-0,09

*Джерело: розраховано автором на основі даних Управління агропромислового розвитку Володарської районної державної адміністрації Київської області.

Безумовно, позитивним є те, що останніми роками за рахунок списання старої та придбання нової техніки відбулось поступове підвищення показників її технічної готовності, причому ця тенденція простежується за всіма без винятку її видами.

Висновки. Зменшення кількості наявної техніки, що перебуває у розпорядженні сільськогосподарських підприємств Володарського району як і в цілому по Україні, відбувається за експоненціальним законом. Кожний 4-й трактор, 5-й кормозбиральний комбайн, 9-й зернозбиральний комбайн й бурякозбиральна машина мають вік понад 20 років. Останніми роками спостерігається тенденція до поступового збільшення частки нової високопродуктивної та потужної техніки, як правило, іноземного виробництва. У структурі тракторного парку господарств Володарського району за досліджуваний період часу за рахунок скорочення групи гусеничних тракторів відбулось збільшення частки колісних тракторів. Основною маркою тракторів у сільськогосподарських підприємствах є машини марок МТЗ (Belarus), частка яких на 1.01.13 року становила 60,21%. У структурі парку зернозбиральних комбайнів підприємств району збільшується частка сучасних машин іноземного виробництва, які поступово витісняють зношені та морально застарілі моделі "радянського зразка". За рахунок скорочення кількості старої техніки відбулось суттєве підвищення коефіцієнтів технічної готовності за всіма її видами, що безумовно є позитивним моментом.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Наявність тракторів, сільськогосподарських машин і енергетичних потужностей у господарствах Київської області на 1 січня 2009 року : Стат. бюл. – К.: Державний комітет статистики України. Головне управління статистики у Київській області. Управління статистики сільського господарства та навколишнього середовища, 2009. – 74 с.
2. Наявність тракторів, сільськогосподарських машин і енергетичних потужностей у господарствах Київської області на 1 січня 2010 року: Стат. бюл. – К.: Державний комітет статистики України. Головне управління статистики у Київській області. Управління статистики сільського господарства та навколишнього середовища, 2010. – 73 с.
3. Наявність сільськогосподарської техніки і енергетичних потужностей у господарствах Київської області на 1 січня 2011 року: Стат. бюл. – К.: Державний комітет статистики України. Головне управління статистики у Київській області. Управління статистики сільського господарства та навколишнього середовища, 2011. – 51 с.
4. Наявність сільськогосподарської техніки і енергетичних потужностей у господарствах Київської області на 1 січня 2012 року: Стат. бюл. – К.: Державна служба статистики України. Головне управління статистики у Київській області. Управління статистики сільського господарства та навколишнього середовища, 2012. – 50 с.
5. Наявність сільськогосподарської техніки і енергетичних потужностей у сільському господарстві Київської області на 1 січня 2013 року: Стат. бюл. – К.: Державна служба статистики України. Головне управління статистики у Київській області. Управління статистики сільського господарства та навколишнього середовища, 2013. – 50 с.
6. Сільське господарство України за 2012 рік : Стат. збірник : за редакцією Н.С. Власенка – К.: Державна служба статистики України, 2013. – 402 с.
7. Непочатенко А.В. Проблеми оновлення машинно-тракторного парку сільськогосподарських підприємств України // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. Вип. 2 (5) – Т. 1. – Полтава: ПДАА. – 2012. – С. 189-194.

8. Малахов В.А. Логистические кривые в исследовании движения материальных и финансовых потоков производственного предприятия / В.А. Малахов // Бизнесинформ. – 2009. – №7. – С. 74-77.

REFERENCES

1. Najavnist' traktoriv, sil'skogospodars'kyh mashyn i energetychnyh potuzhnostej u gospodarstvah Kyi'vs'koi' oblasti na 1 sichnja 2009 roku (Existence of tractors, agricultural cars and power capacities in farms of Kiev region for January 1, 2009), Stat. Bjul., K.: Derzhavnyj komitet statystyky Ukrainy, Golovne upravlinnja statystyky u Kyi'vs'kij oblasti, Upravlinnja statystyky sil'skogo gospodarstva ta navkolyshn'ogo seredovyshha, 2009, 74pp.
2. Najavnist' traktoriv, sil'skogospodars'kyh mashyn i energetychnyh potuzhnostej u gospodarstvah Kyi'vs'koi' oblasti na 1 sichnja 2010 roku (Existence of tractors, agricultural cars and power capacities in farms of Kiev region for January 1, 2010), Stat. Bjul., K.: Derzhavnyj komitet statystyky Ukrainy, Golovne upravlinnja statystyky u Kyi'vs'kij oblasti, Upravlinnja statystyky sil'skogo gospodarstva ta navkolyshn'ogo seredovyshha, 2010, 73pp.
3. Najavnist' sil'skogospodars'koi' tehniky i energetychnyh potuzhnostej u gospodarstvah Kyi'vs'koi' oblasti na 1 sichnja 2011 roku (Existence of agricultural machinery and power capacities in farms of Kiev region for January 1, 2011), Stat. Bjul., K.: Derzhavnyj komitet statystyky Ukrainy, Golovne upravlinnja statystyky u Kyi'vs'kij oblasti, Upravlinnja statystyky sil'skogo gospodarstva ta navkolyshn'ogo seredovyshha, 2011, 51pp.
4. Najavnist' sil'skogospodars'koi' tehniky i energetychnyh potuzhnostej u gospodarstvah Kyi'vs'koi' oblasti na 1 sichnja 2012 roku (Existence of agricultural machinery and power capacities in farms of Kiev region for January 1, 2012), Stat. Bjul., K.: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, Golovne upravlinnja statystyky u Kyi'vs'kij oblasti, Upravlinnja statystyky sil'skogo gospodarstva ta navkolyshn'ogo seredovyshha, 2012, – 50pp.
5. Najavnist' sil'skogospodars'koi' tehniky i energetychnyh potuzhnostej u sil'skomu gospodarstvi Kyi'vs'koi' oblasti na 1 sichnja 2013 roku (Existence of agricultural machinery and power capacities in farms of Kiev region for January 1, 2013), Stat. Bjul., K.: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, Golovne upravlinnja statystyky u Kyi'vs'kij oblasti, Upravlinnja statystyky sil'skogo gospodarstva ta navkolyshn'ogo seredovyshha, 2013, 50pp.
6. Sil'ske gospodarstvo Ukrainy za 2012 rik (Agriculture of Ukraine in 2012), Stat. zbirnyk, za redakciju N.S. Vlasenka, K.: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, 2013, 402pp.
7. Nepochatenko A.V. Problemy onovlennja mashynno-traktornogo parku sil'skogospodars'kyh pidpryjemstv Ukrainy (To problem of updating of machine and tractor park in the agricultural enterprises of Ukraine), *Naukovi praci Poltav's'koi' derzhavnoi' agrarnoi' akademii'*, Vyp. 2 (5), T. 1., Poltava: PDAA, 2012, pp. 189-194.
8. Malahov V.A. Logisticheskie krivyye v issledovanii dvizheniya materialnyh i finansovyh potokov proizvodstvennogo predpriyatiya (Logistic curves to study the movement of material and financial flows of industrial enterprises), *Biznesinform*, 2009, № 7, pp. 74-77.

Анализ количественно-качественного состояния машинно-тракторных парков сельскохозяйственных предприятий Володарского района Киевской области

А.В. Непочатенко, В.А. Непочатенко

В статье рассмотрено современное состояние машинно-тракторных парков сельскохозяйственных предприятий Володарского района Киевской области за 2008-2012 годы, исследованы динамики изменения количества основных видов техники и средней мощности двигателя трактора предприятий района, определены параметры экспоненциальных регрессий изменения количества тракторов и комбайнов, которые аппроксимируют статистические данные. Проанализированы марочная и возрастная структуры машинно-тракторных парков, коэффициенты технической готовности, на основе чего были выявлены основные тенденции изменений, которые произошли в МТП сельскохозяйственных предприятий на протяжении лет.

Ключевые слова: машинно-тракторный парк, прибытие техники, выбытие техники, коэффициент технической готовности сельскохозяйственных машин.

Надійшла 02.04.2014 р.

УДК 631.11:005.93-027.36

ДАНИЛЕНКО А.С., д-р екон. наук, професор

КАРПЕНКО А.М., канд. екон. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

ПРОБЛЕМИ МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

У статті досліджені основні причини кризового стану матеріально-технічного забезпечення виробництва продукції в сільськогосподарських підприємствах: суттєве зниження платоспроможного попиту на сільськогосподарську техніку в результаті диспаритету цін; неможливість отримання кредитів, відсутність реальних гарантій їх повернення; зменшення інвестицій в сільське господарство; відсутність довгострокової стратегії та інноваційної політики держави в розвитку АПК; низька дієвість форм державної підтримки і проектів.

Для вирішення цих проблем необхідно забезпечити удосконалення структури оборотних активів та підтримання збалансованості їх окремих елементів, встановлення оптимального співвідношення між основними виробничими фондами і оборотними засобами.

Ключові слова: матеріально-технічне забезпечення, платоспроможний попит, інвестиції, інноваційна політика, диспаритет цін, виробничі фонди, оборотні засоби.

© Даниленко А.С., Карпенко А.М., 2014.

Постановка проблеми. На тлі скрутного становища у сільському господарстві та його невикористаного ресурсного потенціалу виникають питання подальшої стабілізації продовольчої безпеки. Низька віддача природно-ресурсного потенціалу, який використовується у сільському господарстві, пояснюється, насамперед, відсутністю ефективного власника, безгосподарним ставленням до землі, недосконалими технологіями виробництва, недотриманням науково обґрунтованих норм ведення землеробства, хибною практикою максимального залучення земель до виробництва монокультур, недостатнім внесенням мінеральних добрив, необґрунтованою ціною політикою, відсутністю достатньої кількості сільськогосподарської техніки та її низькою якістю, невиконанням природоохоронних заходів.

Створення всебічно розвинутого високоефективного сільського господарства вимагає відповідного рівня розвитку матеріально-технічної бази та використання наявних ресурсів, які є обов'язковими елементами будь-якого виробничого процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми відродження матеріально-технічної бази аграрного виробництва та його переозброєння на новітній техніко-технологічній основі досліджуються у наукових працях Г.М. Підлісецького, Я.К. Білоуська, В.О. Питулька, В.Л. Товстопята, А.В. Бурилка, А.М. Головка, В.П. Ситника, В.С. Шебаніна. Проте складність і необхідність застосування системного підходу до вирішення порушених питань, який всебічно враховує аспекти механізму становлення й розвитку інноваційної складової функціонування галузі, потребує подальших наукових і прикладних розробок у цьому напрямі.

Мета дослідження – оцінення сучасного стану матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських підприємств та розробка рекомендації щодо його покращення.

Методи дослідження. Аргументація теоретичних положень та одержаних висновків, які характеризують основні тенденції розвитку матеріально-технічної бази, здійснювалася у межах системного підходу, що охоплює як загальнонаукові (діалектичний, інтуїтивний, наукової абстракції, індукції та дедукції, аналізу та синтезу, закони логіки), так і економічні методи досліджень (порівняльного аналізу; статистично-економічний; вибірковий; абстрактно-логічний, розрахунково-конструктивний; монографічний).

Результати досліджень та їх обговорення. Ефективність функціонування галузей сільського господарства безпосередньо залежить від матеріально-технічного забезпечення. На сучасному етапі для подальшого розвитку аграрного виробництва існує потреба створення комплексної та збалансованої матеріально-технічної бази, оскільки з підвищенням рівня забезпеченості матеріально-технічними ресурсами зростає ефективність сільськогосподарського виробництва. Впровадження та вдосконалення потужної нової техніки і технологій сприяють ефективному господарюванню, підвищенню продуктивності праці.

Наведені дані свідчать, що за аналізований період зросла частка машин та обладнання, а також транспортних засобів. Так, якщо вона у 2005 р. становила 23,86 %, то у 2012 р. – 38,2 %, при цьому їх вартість збільшилася в 1,5 раза. Водночас скоротилася чисельність будинків, споруд і передавальних пристроїв на 13,9 в.п., яка у 2012 р. становила 41,5 %.

Чисельність транспортних засобів також зростала, однак нижчими темпами. Ці тенденції свідчать про підвищення ролі засобів механізації у виробничому процесі, з одного боку, а з іншого – про значний ріст їх ціни. Сформоване вартісне співвідношення активної та пасивної частин основних засобів виробництва відповідає сучасним умовам, де підвищується роль науково-технічного прогресу. Інші види основних засобів становлять відносно невелику частку, яка у динаміці практично не змінюється. Динаміка вартісних показників забезпеченості основними засобами сільського господарства знайшла відображення у показниках капіталооснащеності та капіталоозброєності сільськогосподарських підприємств. На кінець 2012 р. капіталооснащеність 1га сільгоспугідь становила лише 69,8 % від рівня 2000 р., а капіталоозброєність 1 працівника була на рівні 91,9 % від показника 2000 р.

Стратегічним напрямом розвитку сільськогосподарського виробництва є оновлення машинно-тракторного парку, основи технологічного процесу виробництва сільськогосподарської продукції. У зв'язку з цим, відбуваються певні зміни в структурі основних засобів сільськогосподарських підприємств. Зростає питома вага машин та обладнання, а також транспортних засобів. Так, якщо вона у 2005 р. становила 23,85, то в 2012 р. – 38,2 %, при цьому їх вартість зросла в 1,5 раза.

Зазначимо, що етап процесу відтворення до економічних реформ 90-х років минулого століття пов'язаний із нарощуванням комплексної механізації технологічних процесів у сільсько-му господарстві. Майже 90% технологічних операцій здійснювалися за допомогою комплексу машин.

Розглядати стан парку сільськогосподарської техніки України варто з погляду історичної об'єктивності, а він свідчить про те, що виробничі потужності більшості аграрних формувань створені ще за часів СРСР. Це означає, що середній термін служби обладнання та техніки в більшості підприємств галузі вдвічі перевищив нормативний [1, с. 210].

Рівень оновлення парку техніки на початку 90-х рр. становив не більше 2% за рік. У середині 2000-х рр. і до фінансової кризи рівень оновлення основних фондів суттєво зріс у зв'язку з ростом обсягів виробництва сільськогосподарської продукції і виходом на ринок великих гравців, але вже у 2009 р. цей показник значно скоротився.

При цьому в сільському господарстві менші обсяги закупівель техніки не так були пов'язані з уповільненням темпів росту, як із призупинкою банківського кредитування і недостатніми темпами розвитку економіки країни.

Вихід на докризовий рівень закупівель техніки варто очікувати після повного відновлення банківського кредитування і нормалізації державної політики щодо експортерів і виробників сільськогосподарської продукції.

Нині парк сільськогосподарської техніки, що використовується у процесі виробництва, нараховує близько 1 млн одиниць машин та обладнання. Стосовно цільового сегмента дослідження парк такої техніки налічує понад 500 тис. од.

Зазначимо, що основна частина сільськогосподарської техніки та устаткування використовується сільськогосподарськими підприємствами на противагу господарствам населення. Більш істотно зменшилася кількість обладнання у тваринництві, а також вузькоспеціалізованої техніки – бурякозбиральних комбайнів, жаток, сінокосарок тракторних.

Дослідженням встановлено, що парк тракторів становить лише 45 % від потреби галузі, зернозбиральних комбайнів – 48, кормозбиральних комбайнів – 75, косарок – 66, преспідбірників – 85, жаток – 46, плугів – 37, сівалок – 66 %. За іншими видами техніки ступінь забезпеченості потреб коливається у межах від 35 до 60 %.

Для оновлення машинно-тракторного парку аграрних підприємств на рівні технологічної потреби необхідно щороку купувати машини і обладнання на суму понад 15 млрд грн, із них на оновлення парку тракторів інвестувати 3,0-3,5 млрд грн, зернозбиральних комбайнів – 3,5-4,0, бурякозбиральних машин – 0,35-0,4, кормозбиральних – 1,0, машин для тваринництва – 1,0, техніки загального призначення – 2-3 млрд грн. Крім цього, для підтримання машинно-тракторного парку в працездатному стані потрібно 2,0-2,5 млрд грн на закупівлю запасних частин і ремонтних матеріалів [2, с.57].

Типовим явищем для машинно-тракторного парку (МТП) у регіонах країни є його вимушена експлуатація за межами амортизаційного терміну замість необхідного списання. При цьому нормативним терміном використання техніки вважається 15 років. Так, середній показник зносу техніки у вітчизняному сільському господарстві досягає 70%, при цьому для тракторів 77,57 %, а для комбайнів 70,56 % [3, с.72].

Основними причинами такого кризового стану оновлення МТП є: суттєве зниження платоспроможного попиту на сільськогосподарську техніку внаслідок диспаритету цін; неможливість отримання кредитів, оскільки відсутні реальні гарантії їх повернення; зменшення обсягів інвестування сільського господарства; відсутність довгострокової стратегії й інноваційної політики держави в розвитку АПК; низька дієвість форм державної підтримки і проєктів [4, с. 64].

Зі зростанням рівня споживання продуктів сільського господарства виникає потреба збільшення обсягів сільськогосподарського виробництва, тому важливим завданням економічного розвитку є відновлення парку сільськогосподарської техніки. При цьому для нормального відтворення технічних засобів аграрним підприємствам необхідно щорічно купувати їх не менше 8–10% від наявних, а списувати не більше 6–8 % [5, с. 36].

Повільне введення в дію нових потужностей для тваринницької галузі пов'язано з низькою ефективністю виробництва в окремих галузях тваринництва.

Чітко не простежується зв'язок між уведенням в дію потужностей для свинарства та рентабельністю виробництва. Наприклад, у 2004 р. за збитковості вирощування свиней на м'ясо на рівні 14,4 % було введено в дію потужностей на 11 тис. скотомісць, а за рентабельності на рівні 14,9 % у 2005 р. – 10 тис. Крім того, у 2012 р. через фінансово-економічну кризу знизилася кількість введених у дію потужностей для тваринництва навіть за підвищення рівня рентабельності виробництва свиней на м'ясо від 0,3 % у 2008 р. до 12,1 % у 2012 р. Поступово відбувається нарощування обсягів будівництва складових виробничої інфраструктури сільськогосподарського виробництва, яке майже призупинилося в попередніх роках.

Важливим інструментом забезпечення ефективного виробництва сільськогосподарської продукції є додержання науково обґрунтованих норм внесення органічних та мінеральних добрив. Зазначимо, що впродовж періоду дослідження спостерігається катастрофічне зменшення обсягів внесення органічних добрив під сільськогосподарські культури. При цьому знижуються обсяги внесення добрив і удобрені площі. Так, якщо у 2000 р. було внесено 28410,1 тис. т органічних добрив на площі 714,5 тис. га, то 2010 р. – 9874,1 тис. т на площі 405,5 тис. га. Відповідно знижується і внесення поживних речовин на 1га – від 1,3 т у 2000 р. до 0,5 т у 2010 р. [6, с.111]. Для досягнення ж бездефіцитного балансу гумусу, наприклад на Поліссі, на 1га ріллі необхідно щорічно вносити 13-14 т органічних добрив, у зоні Лісостепу – 11-12, у Степу – 8-9, у т. ч. на зрошуваних землях – 11-13 [7, с.12]. Основними причинами цього є відсутність у більшості вітчизняних агрохолдингів розвинутого тваринництва та зменшення існуючого поголів'я худоби і свиней у сільськогосподарських підприємствах.

Водночас, за даними Державної служби статистики, має місце збільшення обсягів внесених мінеральних добрив. Якщо у 2005 р. вносили 558 тис. т мінеральних добрив у діючій речовині, то за попередніми підсумками у 2012 р. – 1180 тис. т д.р. За розрахунками, обсяги внесених добрив на 1га посівної площі збільшилися від 32 кг д.р. у 2005 р. і до 68 кг – у 2012 році [8, с. 55].

Слід зазначити, що більше сільськогосподарські товаровиробники використовують азотмістких мінеральних добрив, частка яких становить 74 %, а фосфорних – лише 14 %, калійних – 12 %. Упродовж останніх років обсяги внесення азотних і калійних добрив збільшилися, що свідчить про раціональність застосування мінеральних добрив для забезпечення рослин необхідними елементами живлення впродовж одного вегетаційного періоду.

Низький рівень інвестування сільськогосподарської галузі через значну кількість збиткових підприємств і низький рівень норми прибутку сільськогосподарського виробництва порівняно з іншими секторами економіки, повільний оборот виробничого капіталу, зумовлений великою різницею між часом виробництва та робочим періодом, незахищеність прав інвесторів не сприяють модернізації АПК і нарощуванню обсягів виробництва сільськогосподарської продукції. Основним джерелом інвестування галузі залишаються власні кошти підприємств і організацій, частка яких у сукупних інвестиціях в основний капітал сільського господарства в середньому протягом 2001–2009 рр. становила 55–65%. Частка кредитів фінансових установ коливалась у межах 5–18 %, коштів державного та місцевого бюджетів – 4–8, іноземних надходжень – 3–6, інших інвесторів (переважно великих агропромислових структур) – у межах 7–10 %.

Високе техногенне та антропогенне навантаження на ґрунти, яке посилюється дією природних чинників, знижує якість ґрунтового покриву, активізує ерозійні процеси та призводить до недобору валових зборів сільськогосподарських культур, зниження їх урожайності [9, с.72].

Через високий рівень освоєності сільгоспугідь, ґрунтовиснажливий спосіб ведення землеробства, а також екстенсивний, збільшується навантаження на земельні ресурси, що призводить до погіршення їх якісного стану. Незавершеність реформування земельних відносин, а також мораторій на купівлю-продаж земель сільськогосподарського призначення стримують формування й розвиток аграрних формувань на основі концентрації земельної власності в оптимальних розмірах, а також становлення ефективних власників. Унаслідок цього в сільськогосподарському виробництві переважають дрібні особисті селянські господарства, що не мають можливостей застосовувати сучасну сільськогосподарську техніку та новітні технології.

Застосування новітніх технологій вирощування та інноваційних розробок у селекції та насінництві дали змогу відновити докризовий рівень виробництва і забезпечити збір 56,7 млн т зернових у 2012 р.

Урожай 2012 р. отримано за внесення добрив обсягом 69 кг д.р. на 1га, тоді як у 1990 р. 50 млн т зернових було зібрано за внесення 141 кг д.р. на 1га. Отже, за застосування добрив на 58 % менше рівня 1990 р. було отримано на 10 % вищий урожай зернових. Це стало можливим завдяки провідному чиннику, який впливає на урожайність, – підвищенню генетичного потенціалу сільськогосподарських культур, що був досягнутий українськими селекціонерами протягом останніх 20 років.

Випробування українських сортів озимої пшениці на сортостанціях Державної служби сорто-вивчення дозволило встановити, що урожайність озимої пшениці у виробничих умовах коливається у межах 65–70 ц/га. При цьому генетичний потенціал озимої пшениці у 2012 р. зріс до 110 ц/га проти 65 ц у 1976 році. Водночас фактична урожайність у сільськогосподарських підприємствах коливається в межах 25–40 ц/га у різні роки. За такої врожайності реалізація генетичного потенціалу перебуває в межах від 25 до 35 %. Така сама ситуація спостерігається і за вирощування інших сільськогосподарських культур.

Наступним вагомим чинником, який забезпечив умови для реалізації потенційної урожайності озимих зернових культур, була зміна строків сівби. Дослідженнями вчених НААН було обґрунтовано необхідність перенесення термінів сівби на 10–20 днів пізніше, що і було впроваджено в сільськогосподарське виробництво протягом останніх п'яти років. Внесення запропонованих змін у технологію виробництва зерна в Україні дає можливість додатково отримувати близько 5-7 млн т зерна на рік без додаткових фінансових витрат.

Однак низька культура землеробства та недостатній рівень його матеріально-технічного забезпечення не дають повною мірою отримати ефект від реалізації генетичного потенціалу вітчизняних сортів і зазначених змін в агротехніці та досягти рівня провідних країн Європи.

Серед основних технологічних чинників, які посідають ключове місце у забезпеченні високої урожайності сільськогосподарських культур в Україні, є рівень внесення мінеральних та органічних добрив, використання сільськогосподарськими товаровиробниками засобів захисту рослин.

Детальний аналіз ситуації за останні 20 років вказує на недостатній рівень дотримання технологічних умов виробництва.

Це пояснює, чому реалізація генетичного потенціалу пшениці у 80-х роках була на рівні 50 % потенційної, а через 10 років знизилась до 25–30 %. За позитивної тенденції з удобренням посівів (69 кг д.р. у 2012 р.) фізіологічна потреба внесення добрив для реалізації генетичного потенціалу сільськогосподарських культур, яка коливається в різних природно-кліматичних зонах від 200 до 250 кг д.р. на 1 га, покривається лише на 25–30 %.

Наступним важливим елементом дотримання технологій вирощування сільськогосподарських культур є захист посівів від бур'янів, хвороб і шкідників. Слід зазначити, що починаючи із 2005 до 2009 рр., спостерігається зростання витрат на придбання та використання, однак при цьому забезпечено лише від 15,9 до 49 % технологічної потреби виробництва у них. В умовах обмеженості оборотних засобів у кризовому 2010 р. і без того недостатнє застосування засобів захисту зменшилося на 16 %, проте в 2012 р. ситуацію вдалося дещо виправити.

Так, якщо технологічна потреба у засобах захисту для реалізації генетичного потенціалу на рівні 70–80 % потребує від 1100 до 1350 грн на гектар (залежно від технологій та умов вирощування культур), то витрати близько 470 грн/га в 2012 р. забезпечили лише 42 % потреби сільськогосподарських товаровиробників.

Отже, системне недовиконання основних технологічних етапів вирощування сільськогосподарських культур, у першу чергу, внесення мінеральних і органічних добрив та використання засобів захисту, призводить до того, що за генетичного потенціалу озимої пшениці української селекції на рівні 100-110 ц/га, ячменю – 100, кукурудзи – 120-130, соняшнику – 35-40, цукрових буряків – 500-600 ц/га, фактична врожайність цих культур становить відповідно 30; 25; 53,3; 46 і 61% потенційно можливої.

Одним з основних чинників втрати 16–24% урожаю є спрацьованість матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств і використання фізично та морально застарілої техніки під час збирання врожаю.

За нашими розрахунками, у 2012 р., коли сільськогосподарські товаровиробники зібрали рекордний урожай зернових – 56,7 млн т за фактичної урожайності 37 і біологічної – 44 ц/га, втрати

на кожному гектарі становили 7 ц/га. За біологічного врожаю у 2012 р. на рівні 67,5 млн т загальні втрати зернових на етапі збирання досягли 10,8 млн т.

На етапі збирання урожаю сільгосптоваровиробники України за останні чотири роки втратили близько 45 млн т зерна. За нинішніми цінами це дорівнює вартості приблизно 50 тис. комбайнів класу «ДОН-1500Б», або 27 тис. комбайнів класу «Lexion-570» фірми «Claas», або 34 тис. комбайнів «John Deere-9570», що відповідає потребі зернового господарства України в зернозбиральній техніці.

Недотримання технологічних параметрів виробництва і дефіцит коштів на оновлення матеріально-технічної бази основних засобів виробництва призводять до значних втрат урожаю і доходів навіть на тому недостатньому рівні операційних витрат, які формують вітчизняні товаровиробники. Фактичний темп вибуття машин становить 8–11 % на рік, що більш як удвічі перевищує показник оновлення парку (4 % на рік). Логічним наслідком такої ситуації є стрімке скорочення машинно-тракторного парку.

Порівняно з 1990 р. кількість техніки в експлуатації скоротилася більш як у 2,5 рази: тракторів – 3,1; зерно- і кормозбиральних комбайнів – 2,7 та 3,0 рази відповідно; плугів тракторних – 4,1; культиваторів – 3,7; тракторних сівалок – 3,3; обладнання для тваринництва – 3,4; обладнання для поливу – 6,2; розкидувачів мінеральних добрив – у 3,8 рази.

Кількісне та якісне зменшення машинно-технологічного парку призвело до збільшення навантаження на техніку (порівняно з 1991 р. більше як удвічі) у розрахунку на одиницю площі ріллі. Так, на 1000 га посівної площі припадає 4 од. комбайнів (у Канаді – 7,6; Італії та Великобританії – 13; Нідерландах – 15; Франції і США – 19; Німеччині – 28) та 9 од. тракторів (у Польщі – 93,3; Німеччині – 87,4; Франції – 68,7; Великобританії – 84,7).

Наведені дані свідчать, що урожай коливався у межах 78–90 ц/га, собівартість 1 т пшениці становила 940–1080 грн, а загальні витрати на вирощування (2012 р.) – близько 8500 грн на 1га. Зазначимо, що якісні характеристики зерна відповідали другому-третьому класу. Отже, за середньої собівартості озимої пшениці в Україні на рівні 1347 грн/т і валового збору 22,3 млн т, потенційно недоотриманий прибуток сільськогосподарських підприємств у 2012 р. становив близько 9 млрд грн.

Висновки. Основними причинами кризового стану оновлення МТП є: суттєве зниження платоспроможного попиту на сільськогосподарську техніку в результаті диспаритету цін; неможливість отримання кредитів, оскільки відсутні реальні гарантії їх повернення; зменшення інвестицій в сільське господарство; відсутність довгострокової стратегії та інноваційної політики держави в розвитку АПК; низька дієвість форм державної підтримки і проектів.

В умовах нестачі матеріально-технічних ресурсів основними передумовами підвищення їх ефективності використання та окупності ресурсів необхідно забезпечити удосконалення структури оборотних активів та підтримання збалансованості їх окремих елементів, встановлення оптимального співвідношення між основними виробничими фондами і оборотними засобами, що сприятиме найбільшій повній віддачі техніки, раціональному витрачання матеріальних ресурсів і відповідно збільшенню обсягів виробництва сільськогосподарської продукції та рентабельності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Сатир Л. М. Організаційно-економічне забезпечення відтворення матеріально-технічних ресурсів сільськогосподарських підприємств: [монографія] / Л. М. Сатир. – Біла Церква: БНАУ, 2012. – 336 с.
2. Месель-Веселяк В. Я. Аграрна реформа і організаційно-економічні трансформації у сільському господарстві: доповідь на Дванадцятих річних зборах Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників 25–26 лютого 2010 р. / В. Я. Месель-Веселяк. – К.: Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки», 2010. – С. 57.
3. Шибанін В. С. Проблеми технічного переоснащення сільського господарства в Україні // Шибанін В. С. / Економіка України. – 2002. – № 12. – С. 72.
4. Плаксін О. А. Матеріально-технічне забезпечення підприємств АПК в сучасних умовах / О. А. Плаксін // Економіка АПК. – 2004. – № 8. – С. 63–68.
5. Сатир Л. М. Організаційно-економічні аспекти формування матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств / Л. М. Сатир // Агросвіт. – 2013. – С. 33–37.
6. Білоусько Я. К. Техніко-технологічне забезпечення аграрного виробництва / Я. К. Білоусько, П. А. Денисенко. – К.: ННЦ ІАЕ, 2005. – 128 с.
7. Білоусько Я. К. Стан та перспективи розвитку матеріально-технічного забезпечення аграрного виробництва / Я. К. Білоусько, Г. М. Підлісецький, В. П. Яковенко. – К.: ІАЕ, 2003. – 48с.

8. Грецька Г. А. Деіндустріалізація аграрного сектору України / Г. А. Грецька, І. Й. Малий // Теоретичні та прикладні питання економіки: зб. наук. праць (за ред. Єханурова Ю. І., Шегди А. В.) – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2005. – Вип. 7. – С. 52–58.

REFERENCES

1. Satir L. M. Organizacijno-ekonomichne zabezpechennja vidtvorennya material'no-tehnichnih resursiv sil'skogospodars'kih pidpriemstv: [monografija] / L.M. Satir. – Bila Cerkva: BNAU, 2012. – 336 s.
2. Mesel'-Veseljak V. Ja. Agrarna reforma i organizacijno-ekonomichni transformacii u sil's'komu gospodarstvi: dopovid' na Dvanadcjatih richnih zborah Vseukraïns'kogo kongresu vchenih ekonomistiv-agrarnikiv 25–26 ljutogo 2010 r. / V. Ja. Mesel'-Veseljak. – K.: Nacional'nij naukovij centr «Institut agrarnoi ekonomiki», 2010. – S. 57.
3. Shebanin B.C. Problemi tehničnogo pereosnashhennja sil's'kogo gospodarstva v Ukraïni // Shebanin B.C. / Ekonomika Ukraïni. – 2002. – № 12. – S. 72.
4. Plaksin O. A. Material'no-tehnichne zabezpechennja pidpriemstv APK v suchasnih umovah/ O. A. Plaksin // Ekonomika APK. – 2004. – № 8. – S. 63–68.
5. Satir L. M. Organizacijno-ekonomichni aspekti formuvannja material'no-tehničnoi bazi sil's'kogospodars'kih pidpriemstv / L. M. Satir // Agrovit. – 2013. – S.33-37.
6. Bilous'ko Ja. K. Tehniko-tehnologichne zabezpechennja agrarnogo virobništva / Ja. K. Bilous'ko, P. A. Denisenko. – K.: NNC IAE, 2005. – 128 s.
7. Bilous'ko Ja. K. Stan ta perspektivi rozvitku material'no-tehničnogo zabezpechennja agrarnogo virobništva / Ja. K. Bilous'ko, G. M. Pidlisec'kij, V. P. Jakovenko. – K.: IAE, 2003. – 48s.
8. Grec'ka G. A. Deindustrializacija agrarnogo sektoru Ukraïni / G. A. Grec'ka, I. J. Malij // Teoretichni ta prikladni pitannja ekonomiki: zb. nauk. pr. (za red. Єhanurova Ju. I., Shegdi A. V.) – K.: Vidavnično-poligrafichnij centr «Kiïvs'kij universitet», 2005. – Vip. 7. – S. 52–58.

Проблемы материально-технического обеспечения производства продукции в сельскохозяйственных предприятиях

А.С. Даниленко, А.Н. Карпенко

В статье исследованы основные причины кризиса материально-технического обеспечения производства продукции на сельскохозяйственных предприятиях: существенное снижение платежеспособного спроса на сельскохозяйственную технику в результате диспаритета цен; невозможность получения кредитов, отсутствие реальных гарантий их возврата; уменьшение инвестиций в сельское хозяйство; отсутствие долгосрочной стратегии и инновационной политики государства в развитии АПК; низкая действенность форм государственной поддержки и проектов.

Для решения этих проблем необходимо обеспечить совершенствование структуры оборотных активов и поддержание сбалансированности их отдельных элементов, установление оптимального соотношения между основными производственными фондами и оборотными средствами.

Ключевые слова: материально-техническое обеспечение, платежеспособный спрос, инвестиции, инновационная политика, диспаритет цен, производственные фонды, оборотные средства.

Надійшла 28.03.2014 р.

УДК 334.734:631

ЩЕНКО А.В., мол. наук. співробітник

НДІ «Укрпромагропродуктивність»

СВИНОУС І.В., д-р екон. наук, професор

Білоцерківський національний аграрний університет

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ КООПЕРАЦІЇ

У статті проаналізовано світовий досвід кооперації, результати якого свідчать, що кооперативи як форма самоорганізації та самопомогои сільгоспвиробникам з метою зменшення кількості посередників у процесі просування продукції від виробника до споживача, займають вагомe місце в аграрному секторі економіки багатьох країн. Розвиток кооперації є логічним етапом розбудови ринкової економічної системи у сільському господарстві та одним з інфраструктурних елементів комплексного розвитку сільських територій.

Ключові слова: сільськогосподарські кооперативи, кооперація, ефективність діяльності.

Постановка проблеми. Нині в основу діяльності товаровиробників закладені нові методи господарювання, які ґрунтуються на ринкових відносинах, тому питання інтеграції та кооперації

набувають нового змісту і мають велике значення для стабілізації та підвищення ефективності агропромислового виробництва.

Як доводять реалії й досвід провідних країн світу, на сучасному етапі, на відміну від початкових ринкових реформ, які орієнтовані на створення дрібнотоварного виробництва, основна увага приділяється розвитку великих сільськогосподарських підприємств через удосконалення форм їх виробничої й економічної кооперації з підприємствами, що переробляють сировину.

Формування ринкової економічної системи в Україні зумовлює потребу в розвитку кооперативних відносин як важливої складової здійснення аграрних перетворень. Своєрідним каталізатором розвитку кооперативного руху в Україні стали Закони України «Про сільськогосподарську кооперацію» (1997 р.) та «Про кооперацію» (2003 р.), а також Укази Президента України «Про формування і реформування аграрного ринку» від 6 червня 2000 р. і «Про заходи щодо розвитку кооперативного руху та посилення його ролі в реформуванні економіки України на ринкових засадах» від 19 грудня 2000 р., ряд інших нормативно-правових актів. Законодавчо-нормативне забезпечення спрямовано на формування інфраструктури аграрного ринку, створення умов для надійного ресурсного забезпечення виробництва і реалізації сільськогосподарської продукції, дієвого конкурентного підприємницького середовища в аграрному секторі економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми організації та розвитку кооперативних утворень в агробізнесі стали предметом уваги вчених-економістів: В.В. Зіновчука, О.В. Крисального, М.І. Кісіля, П.М. Макаренка, М.Й. Маліка, А.О. Пантелеймоненка, Г.М. Підлісецького, П.Т. Саблука, Ю.В. Ушкаренка, В.В. Юрчишина та ін. Проте, нині постає проблема переосмислення деяких підходів щодо розвитку кооперативних відносин на селі.

Мета дослідження – більш детально розглянути підходи до створення спеціалізованих кооперативів, зокрема збутових, на основі: об'єднання сільськогосподарських підприємств; селянських і фермерських господарств; виробничих сільськогосподарських підприємств різних організаційно-правових форм, фермерських господарств і особистих господарств населення.

Матеріали і методи дослідження. Для реалізації досягнення поставленої мети використовувалися наступні методи та прийоми: монографічний – вибірковий, порівняльний, абстрактно-логічний.

Результати досліджень та їх обговорення. Особливе місце в теорії та практиці сільськогосподарської кооперації належить О.В. Чайнову. У книзі «Основні ідеї і форми організації сільськогосподарської кооперації» він відзначав, що кооператив – це, насамперед, союз господарств, а господарства, які входять до нього, від цього не зникають, а залишаються дрібними трудовими господарствами. У кооперативи об'єднується лише частина виробництва, коли велике господарство має переваги над малим. Крім того, він виділив також інший тип кооперативів – повні сільськогосподарські кооперативи, тобто сільськогосподарські комуни, в яких індивідуальні господарства розчиняються у суспільному господарстві [1, с. 321].

Важливо зрозуміти діалектику розвитку кооперативних форм, їх взаємозв'язок і взаємозалежність. Так, спочатку виникають найбільш прості форми кооперації – споживчі та закупівельні товариства. Вони повинні підготувати ґрунт для організації збутових кооперативів. У працях О.В. Чайнова запропоновано принцип диференціації оптимумів, згідно з яким для кожної самостійної галузі сільського господарства складаються свої оптимальні розміри. Усе, що виходить за їх межі повинно підлягати кооперації між селянськими господарствами. Його думка про ефективність оптимально великого формування неодноразово доводилася після нього іншими вченими.

Вітчизняний економіст В. Зіновчук стверджує, що сільськогосподарській кооператив є «підприємством корпоративного типу, створеним завдяки добровільному об'єднанню матеріальних внесків і зусиль сільськогосподарських товаровиробників-власників (громадян та юридичних осіб), організації демократичного управління і поділу ризику та доходів відповідно до участі в господарській діяльності цього підприємства» [2, с. 34]. Відмітною економічною рисою всіх обслуговуючих кооперативів є їх неприбутковий характер. Господарська діяльність цих кооперативних структур неприбуткова за своєю природою, тому що мета обслуговуючого кооперативного формування – це не отримання прибутку, а задоволення потреб своїх членів у товарах і послугах. Так, О. Могильний відмічає, що «у сучасних умовах сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи є первинною, або базовою ланкою системи сільськогосподарської кооперації, яка може реалізувати економічні функції як інструмент ринкового механізму, що сприяє адаптації своїх членів до умов ринкової кон'юнктури через пом'якшення дестабілізуючого впливу ринкової стихії, особливо у період трансформації економіки, що супроводжується кризовими явищами» [3, с. 362].

Отже, кооператив є добровільною організацією юридичних і фізичних осіб для подолання тих проблем, вирішення яких невідкладне або малоефективне у разі виконання однією особою, що працює на демократичних засадах, контролюється й управляється тими, хто користується його послугами.

Зазначимо, що кооперація перебуває у постійному розвитку від простіших форм до більш досконалих. Якщо на початку кооперативного руху метою об'єднання було виживання, то нині переважають інші пріоритети, пов'язані з вигідністю функціонування у ринкових умовах.

У сучасних умовах методологічну основу підходу до кооперації та кооперативів, їх місця в аграрній економіці формують три положення: кооперативні відносини є органічною частиною всієї системи соціально-економічних відносин, що складаються або формуються на сьогодні; кооперативні відносини – складова частина аграрних відносин; водночас їм властива своя соціально-економічна сутність: з одного боку, це відносини колективні, але з іншого їх колективність є специфічною.

Тривалий період проведення теоретичних досліджень у сфері аграрних кооперативів призвів до того, що нині кооперативні принципи та ідеї часто набувають викривленого вигляду. Наприклад, існує думка, що в процесі кооперування домінує колективний інтерес. Вважаємо, що вона не є обґрунтованою, оскільки кожний товаровиробник, який стає членом подібного об'єднання, переслідує, насамперед, мету щодо задоволення особистого інтересу. Безперечно, що колективний інтерес у кооперативі є важливим, але він похідний. Такий підхід має принципове значення для виявлення стимулів до кооперації.

Господарська діяльність підприємства будь-якої організаційно-правової форми, що діє у ринкових умовах, має бути, в першу чергу, економічно ефективною, яка б забезпечувала дохід від вкладених коштів. Критерієм ефективності у цьому разі є прибуток. Отже, міркування теоретиків кооперації минулого, що робота кооперативу не має бути спрямована на одержання прибутку, є абстракцією, тим більше у випадку ринкової моделі.

Із цього приводу доцільно навести думку зарубіжних учених. Так, професор університету штату Вісконсин (США) М.А. Шаарс вважає, що «кооперативом є підприємство, що знаходиться у добровільній власності його членів-клієнтів, які здійснюють свою діяльність в їхніх інтересах та їхніми зусиллями, на безприбутковій основі. Кооператив перебуває у власності тих, хто користується результатами його діяльності. Він організовується для здійснення господарської діяльності, що ґрунтується на певних демократичних ідеалах, людських відносинах і суспільній свідомості. Кооператив – це складова частина системи конкурентного капіталістичного вільного підприємництва, а не агентства соціального забезпечення або добродійної організації» [4, с. 21].

Таким чином, аналізуючи згадані вище тлумачення поняття “кооперація”, можна стверджувати, що кооперація – це, насамперед, процес добровільного об'єднання зусиль сільськогосподарських товаровиробників та їх матеріально-технічних ресурсів з метою досягнення спільних соціально-економічних цілей здійсненням дій групового характеру.

Вважаємо, що видозміна теорії кооперації, яка давно сформувалася, повинна здійснюватися з урахуванням економічного розвитку, соціальної орієнтованості економіки, стану ринку і, головне, багатокладності, а також наявності в аграрній сфері різноманітних форм господарювання та власності.

Отже, розвиток кооперативного руху, зокрема створення сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, є важливою складовою процесу формування інфраструктури аграрного ринку. У процесі дослідження встановлено, що обслуговуючі кооперативи на селі створюються для залучення до ринкових відносин дрібних сільськогосподарських товаровиробників – фермерських та особистих селянських господарств, частка яких у виробництві валової продукції сільського господарства становить відповідно 3,9 і 59,3%. Як правило, такі кооперативи надають послуги переважно своїм членам, а також іншим особам з метою здійснення ними господарської діяльності.

Як свідчить досвід, ефективна господарська діяльність різних організаційно-правових структур – виробників сільськогосподарської продукції можлива лише за достатнього рівня розвитку сервісних підприємств виробничої та соціальної інфраструктури. Тому у світовій практиці широкого розвитку набуло кооперування у сферах, що надають послуги сільськогосподарським виробникам в організації таких процесів, як збут і переробка виробленої продукції, матеріально-технічне забезпечення й інші види обслуговування виробництва через створення сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів [5, с. 76].

Світовий досвід свідчить, що кооперативи як форма самоорганізації та самопомоги сільгоспвиробникам з метою зменшення кількості посередників у процесі просування продукції від виробника до споживача, займають вагомe місце в аграрному секторі економіки багатьох країн. Розвиток кооперації є логічним етапом розбудови ринкової економічної системи у сільському господарстві та одним з інфраструктурних елементів комплексного розвитку сільських територій [6, с. 121].

Традиційно у світі існує три основних види кооперативів: споживчі, кредитні та сільськогосподарські. Останні поділяються на виробничі та обслуговуючі.

Зважаючи на неузгодженості окремих норм Законів України «Про сільськогосподарську кооперацію» та податкового кодексу, а також відсутність чітких норм щодо визначення статусу сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів як неприбуткових організацій, податкові органи прийняли рішення про те, що сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи не можуть бути включені до реєстру неприбуткових організацій і установ, а отже не можуть користуватися податковими преференціями. Адже членами сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу стають сільськогосподарські товаровиробники, і прибутковий статус кооперативу призводить до подвійного оподаткування членів кооперативу.

Нині виникла невідкладна потреба – на державному рівні визначити чітку політику й розуміння щодо соціальної та економічної природи сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, їхніх пріоритетних функцій у сфері розвитку агропромислового виробництва та сільських територій, прийняття чіткого порядку визначення податкового статусу та бази оподаткування таких соціально спрямованих суб'єктів господарювання в аграрному секторі економіки.

Відновлення соціальної інфраструктури сільських територій нерозривно пов'язано зі створенням належного економічного підґрунтя. І саме розвиток дрібно- та середньотоварних виробників через об'єднання у сільгоспокооперативи вже підтримали понад 83% опитаних голів сільських і селищних рад України. Таким чином, громада погоджується, що кооперація сприятиме збільшенню доходів селян через зайнятість, створення комфортних умов праці та розвиток інфраструктури.

Ідею об'єднання власників ОСГ у кооперативи підтримують, за даними анкетного опитування, в цілому тільки 5% респондентів. Більше третини респондентів (34,8%) орієнтуються на подальший розвиток взаємодії між ОСГ та великотоварним сільськогосподарським виробництвом.

Дослідженням встановлено, що спільна діяльність фермерів відіграла важливу роль в історії сільського господарства і сільського розвитку Європи. Протягом ХХ ст. спільні дії фермерів у багатьох країнах ЄС сприяли виникненню сільськогосподарських маркетингових кооперативів, що покращило доступ до ринку, збільшило прибутки ферм і регіональну зайнятість.

Нині розвиток сільського господарства країн ЄС супроводжується новими проблемами. Так, фермери поступово втратили контроль над ланцюгами постачання, що зумовлено посиленням впливу роздрібних продавців, а також послабленням і переорієнтацією державної підтримки. Водночас постає невідкладна потреба реагувати на зміни вимог споживачів до безпеки продуктів харчування, якості та привабливості сільської місцевості [7].

Ефективність функціонування кооперативів країн ЄС зумовлена, насамперед, основними принципами їх організації: добровільність і рівноправність партнерів, демократизм в управлінні, право розпоряджатися отриманими доходами, господарська самостійність. Кооператив організується на власні кошти засновників і банківські кредити, а подальша діяльність здійснюється на принципах самоокупності та самофінансування [8].

Розвиток добровільних селянських кооперативів передбачає вдосконалення переробної та обслуговуючої сфери, торгівлі, чим сприяє зростанню рівня зайнятості сільського населення, покращенню соціального клімату. Однак, незважаючи на очевидні переваги організації добровільних селянських кооперативів, більшість жителів села ще не готові до об'єднання: лише 6,4% селян погодилися б об'єднатися у кооператив із 10–20 надійних господарів, 34,1% респондентів відмовилися б, решта – вагалися з відповіддю. Ще менша кількість жителів села (4,0%) змогли б самостійно організувати такий кооператив, а довірили б його створення фахівцю, наприклад, випускникові аграрного університету – 20,4% опитаних. Цілями об'єднання декількох селянських господарств, на думку учасників анкетного опитування, можуть бути взаємна підтримка односельців у складні моменти (про це свідчать відповіді 29,1% респондентів), взаємна допомога у виробництві сільгосппродукції (13,7%), реалізація виробленої продукції (7,0%), закупівля кормів, насіння, добрив (5,4%).

Третина опитаних (31,1%) стверджують, що в їхньому селі є надійні господарі, з якими можна було б об'єднатися в кооператив, що свідчить про досить розвинену соціальну мережу.

У супереч деякій пасивності та невизначеності респондентів у судженнях про можливість створення добровільних селянських кооперативів жителі села (понад 50%) в ході опитування досить охоче висловлювали ідеї з приводу того, яку продукцію вигідніше виробляти і реалізовувати, об'єднавши зусилля кількох господарів у їхньому селі. Це така продукція: м'ясо (24,1%), молоко та молочні продукти (16,4%), м'ясо птиці (12,0%), зелень у теплицях (11,7%), зернові (10,7%), яйця (8,4%), квіти (7,0%) [8].

Дослідження порядку функціонування постачальницько-збутових сільськогосподарських споживчих кооперативів виявило ряд недоліків у системі економічних відносин між кооперативами та їх членами: не обумовлюються зобов'язання членів щодо участі в діяльності кооперативу; під час визначення розміру обов'язкового пайового внеску і кооперативних виплат у розрахунок не береться обсяг участі членів у постачальницьких і збутових операціях кооперативу; обрана форма взаєморозрахунків припускає перехід права власності на поставлені засоби виробництва і продукцію, що реалізовується; за розрахунків із членами кооперативу не враховуються терміни подачі заявок на надання послуг і територіальна віддаленість господарств. Наявність перелічених порушень зумовлена відсутністю конкретних механізмів реалізації положень статутів у досліджуваних кооперативах.

Дослідження засвідчують, що успішне функціонування особистих селянських господарств значною мірою залежить від їх відносин із великими сільськогосподарськими підприємствами. Ці відносини можна простежити за характером економічного взаємовпливу і ресурсного забезпечення, раціоналізації структури сільськогосподарського виробництва. Економічно вивірені відносини особистих селянських господарств і великих сільськогосподарських підприємств сприяють підвищенню стійкості економічного розвитку обох партнерів, гарантують надійне обслуговування дрібнотоварного виробництва, а також допомогу транспортними й іншими послугами у збуті заготовленої сільськогосподарської продукції.

Розвиток інтеграційних зв'язків між особистими селянськими господарствами і сільськогосподарськими підприємствами є, на думку власників ОСГ, найважливішим чинником підвищення ефективності ОСГ регіону. Механізм економічної взаємодії особистих селянських і господарств з колективною формою праці ґрунтується на поєднанні інтересів обох сторін (табл. 1).

Таблиця 1 – Соціально-економічні інтереси сільгоспідприємств і власників особистих селянських господарств щодо взаємодії

Інтереси сільськогосподарського підприємства	Інтереси власників особистих селянських господарств
1. Збільшення прибутку підприємства через ефективне використання ресурсів	1. Забезпечення потреб сім'ї у продуктах харчування за допомогою одержання відсутніх ресурсів на вигідних умовах
2. Забезпечення відтворення робочої сили	2. Підвищення рівня життя членів сім'ї
3. Включення в господарський оборот резервів збільшення обсягів виробництва і реалізації виробленої продукції	3. Забезпечення зайнятості членів сім'ї (у т. ч. формування трудових навичок у дітей)

Джерело: складено автором.

Вибіркове обстеження понад 70 особистих селянських господарств отримало такі результати. Основними чинниками, стримуючими зростання виробництва рослинницької продукції, є: відсутність засобів механізації основних технологічних процесів, нерозвиненість системи закупівель виробленої продукції, низький рівень цін на отримувану продукцію.

Близько 40% власників особистих селянських господарств готові утримувати додатково по 1 корові за умови: надання можливості заготівлі необхідної кількості сіна і випасання худоби на пасовищах хоча б середньої якості, а також гарантованої закупівлі хоча б половини виробленого молока. Слід підкреслити, що розвивати молочне скотарство готові тільки ті сім'ї, у яких велика рогата худоба вже є.

Займатися відгодівлею молодняку великої рогатої худоби мають намір лише 29% сімей за умови надання можливості заготівлі в необхідних кількостях зеленого корму і сіна.

Більш привабливим є розвиток свинарства. Понад 65% сімей мають можливість утримувати більше двох свиней за умови, що за оренду кожного земельного паю сільськогосподарське підприємство буде видавати їм не менше 5 ц зерна.

Висновки. Стимулювання розвитку інтеграційної взаємодії сільськогосподарських підприємств і особистих селянських господарств, на нашу думку, має бути одним з основних напрямів державного стимулювання розвитку ОСГ з двох основних причин. По-перше, сільськогосподарські підприємства зацікавлені у створенні умов для відтворення робочої сили на селі. Це забезпечує наявність для них у перспективі трудових ресурсів. По-друге, одним із наслідків підвищення ефективності функціонування ОСГ через їх інтеграцію із сільськогосподарськими підприємствами буде підвищення ефективності виробництва. При цьому, як свідчать результати дослідження, найбільш перспективними є такі форми інтеграції ОСГ із сільськогосподарським підприємством: спільне використання землі для виробництва сільськогосподарської продукції; передача лишків сільськогосподарських угідь в оренду на різних умовах; створення спеціалізованих підрозділів з обслуговування ОСГ сільськогосподарськими підприємствами; передача сільськогосподарським підприємством тварин і кормів у ОСГ для виробництва в них тваринницької продукції на принципах розподілу технологічних операцій і продукції між партнерами; надання послуг і ресурсів із застосуванням схем взаємозаліків (послуга за послугою, продукція за послугою і т. д.).

Зазначимо, що розвиток кооперативних засад у вітчизняному сільському господарстві відбувається в умовах вже існуючої виробничої структури, яку необхідно гнучко пристосовувати під нові правові, економічні й суспільно-політичні норми, щоб забезпечити їх ефективну діяльність та можливість подальшого коригування її з урахуванням вимог ринку.

Оскільки окремі виробничі кооперативи часто не мають достатніх можливостей, щоб самостійно активно діяти на ринку, обґрунтованим є висновок про необхідність створення спеціалізованого збутового кооперативу для безпосередніх виробників сільськогосподарської продукції. Такий варіант дозволяє об'єднувати сільськогосподарських виробників різних типів, у тому числі фермерські й особисті селянські господарства. Основними особливостями таких об'єднань є: юридично самостійні організації на виробничому рівні (сільськогосподарські кооперативи і т.д.) та у сферах постачання, переробки, збуту (спеціалізовані кооперативи); незалежна управлінська й організаційна структура в усіх сферах, включаючи фінансування й інвестування, та відповідно незалежне управління зі спільною координацією дій; тісне економічне співробітництво між окремими елементами системи.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Чаянов А.В. Основные идеи и формы организации сельскохозяйственной кооперации / А.В. Чаянов – М.: Наука, 1991. – 454 с.
2. Зіновчук В. В. Організаційні основи сільськогосподарського кооперативу / В. В. Зіновчук. – К.: Логос, 1999. – С. 33–34.
3. Могильний О. М. Державне регулювання аграрного виробництва в період трансформації економіки / О. М. Могильний. – К.: ІАЕ УААН, 2002. – С. 336–374.
4. Шаарс М. А. Кооперативи: принципи і практика / М. А. Шаарс. – К.: ВОКА, 2008. – 66 с.
5. Варченко О. М. Зарубіжний досвід диверсифікації діяльності маркетингових кооперативів / О. М. Варченко // Вісник аграрної науки. – 2012. – № 1. – С. 74–78.
6. Сільськогосподарська обслуговуюча кооперація : словник–довідник / [авт.-уклад. Р. Я. Корінець]. – Львів : НВФ «Українські технології», 2010. – 160 с.
7. Fulton M. The Changing Landscape of Cooperatives in North America / Fulton M., Hei J., Fairbairn B. – Papers presented at the XIV International Economic History Congress Helsinki, Finland, 21 to 25 August 2006. – P. 32–35.
8. Папцов А. Г. Состояние и тенденции развития сельскохозяйственной кооперации в Европейском Союзе / А. Г. Папцов // Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий. – 2010. – № 6. – С. 431–434.

REFERENCES

1. Chajanov A.V. Osnovnye idei i formy organizacii sel'skhozajstvennoj kooperacii / A.V. Chajanov – M.: Nauka, 1991. – 454 s.
2. Zinovchuk V. V. Organizacijni osnovi sil'skogospodars'kogo kooperativu / V. V. Zinovchuk. – K.: Logos, 1999. – S. 33–34.

3. Mogil'nij O. M. Derzhavne reguljuvannja agrarnogo virobnictva v period transformacii ekonomiki / O. M. Mogil'nij. – K. : IAE UAAAN, 2002. – S. 336–374.
4. Shaars M. A. Kooperativi: principi i praktika / M. A. Shaars. – K. : VOKA, 2008. – 66 s.
5. Varchenko O. M. Zarubizhnij dosvid diversifikacii dijitalnosti marketingovih kooperativiv / O. M. Varchenko // Visnik agrarnoi nauki. – 2012. – № 1. – S. 74–78.
6. Sil's'kogospodars'ka obslugovujucha kooperacija : slovnik–dovidnik / [avt.-uklad. R. Ja. Korinec']. – L'viv : NVF «Ukraïns'ki tehnologii», 2010. – 160 s.
7. Fulton M. The Changing Landscape of Cooperatives in North America / Fulton M., Hei J., Fairbairn B. – Papers presented at the XIV International Economic History Congress Helsinki, Finland, 21 to 25 August 2006. – R. 32–35.
8. Papcov A. G. Sostojanie i tendencii razvitija sel'skohozjajstvennoj kooperacii v Evropejskom Sojuze / A. G. Papcov // Jekonomika sel'skohozjajstvennyh i pererabatyvajushhih predprijatij. – 2010. – № 6. – S. 431–434.

Организационно-экономические основы развития сельскохозяйственной кооперации

А.В. Ищенко, И.В. Свиноус

В статье проанализирован мировой опыт кооперации, результаты которого свидетельствуют, что кооперативы как форма самоорганизации и самопомощи сельхозпроизводителям с целью уменьшения количества посредников в процессе продвижения продукции от производителя к потребителю, занимают важное место в аграрном секторе экономики многих стран. Развитие кооперации является логичным этапом развития рыночной экономической системы в сельском хозяйстве и одним из инфраструктурных элементов комплексного развития сельских территорий.

Ключевые слова: сельскохозяйственные кооперативы, кооперация, эффективность деятельности.

Надійшла 24.03.2014.

УДК 351: 338.439.02(447)

БАБЕНКОВА Т.Ю., аспірантка

Науковий керівник – **КАЛЕТНИК Г.М.**, д-р екон. наук,

професор, член-кореспондент НААН України

Вінницький національний аграрний університет

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЗБУТОВОЇ ПОЛІТИКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті розглядаються організаційно-економічні засади формування збутової політики сільськогосподарських підприємств. Розкриваються особливості реалізації сільськогосподарської продукції суб'єктами підприємницької діяльності з агробізнесу. Автором проаналізовано ці особливості та досліджено механізм функціонування українського ринку агропродовольчої продукції. Розглянуті особливості та принципи дають можливість визначити основні напрями вдосконалення організації збуту продукції сільськогосподарських товаровиробників у сучасному ринковому середовищі.

Ключові слова: сільськогосподарські підприємства, збут, збутова політика, сільськогосподарська продукція, інфраструктура.

Постановка проблеми. Трансформаційні зміни в економічному механізмі господарювання товаровиробників аграрного сектору економіки призвели до порушення організаційних зв'язків у ланцюзі «виробник-споживач», недосконалості ціноутворення, монополізму заготівельних, переробних підприємств і торгівлі, що стримує розвиток конкуренції на внутрішньому ринку. Сільськогосподарські підприємства як основні постачальники агропродовольства, що забезпечують продовольчу безпеку країни, функціонують в умовах невизначеності.

Ринкові відносини пов'язані зі створенням інфраструктури, яка базується на різноманітності форм збуту, що дозволяє сільськогосподарським товаровиробникам переорієнтуватися на альтернативні канали.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвивають тему розвитку збуту сільськогосподарської продукції у вітчизняних умовах науковці: О. Варченко, А. Даниленко, С. Дусановський, О. Єраркін, С. Кваша, Д. Крисанов, Х. Махмудов, Л. Михайлова, Л. Молдаван, Т. Осташко, П. Саблук, І. Соловійов, М. Солодкий, Г. Шевченко, О. Шпикуляк, О. Шпичак та інші вчені. Зазначені наукові праці стали основою для побудови теоретичної бази дослідження.

Мета дослідження – запропонувати теоретичні засади формування ефективної збутової політики сільськогосподарських підприємств з урахуванням існуючих процесів реформування аграрної економіки.

Матеріали і методи дослідження. Методика дослідження ґрунтувалась на загальноприйнятних методах економічних досліджень: абстрактно-логічний, монографічний, порівняння.

Результати досліджень та їх обговорення. Виробництво і збут аграрної продукції має ряд особливостей соціально-економічного, організаційно-технічного й специфічного характеру, які впливають на організацію ефективної системи збуту продукції, що вимагає вивчення особливостей її організації, розробки принципів і пошуку ефективних управлінських рішень.

На нашу думку, до соціально-економічних особливостей можна віднести: багатоукладність сільської економіки, в основі якої лежать різноманітні форми власності й організаційно-правові форми господарювання; зростання масштабів виробництва й ускладнення соціально-економічних зв'язків; посилення інтеграції та кооперування; перехід від екстенсивних до інтенсивних форм ведення господарства; зміна пропорцій централізованого й децентралізованого регулювання; невідповідність між рівнем виробництва і споживання аграрної продукції в розрахунку на одну особу по території країни; граничні величини споживання продукції, зумовлені фізіологічними, історичними, національними, територіальними, кліматичними, віковими особливостями; подолання монополізму в усіх ланках просування продукції від виробника до споживача, високий рівень внутрішньої та зовнішньої конкуренції; самостійність і незалежність суб'єктів ринку у виборі структури виробництва, каналів реалізації і купівлі продукції, встановлення рівня цін і розпорядження своїми доходами; наявність елементів ринкової інфраструктури.

Організаційно-технічними особливостями можна вважати: розвиток виробництва сільськогосподарської продукції, що базується на використанні біокліматичного потенціалу; незамінність головних засобів виробництва – землі та води; залежність виробництва сільськогосподарської продукції від природно-кліматичних умов; просторове розміщення виробництва, його сезонність; особливості спеціалізації й концентрації виробництва; локальний характер виробництва окремих видів сільськогосподарських культур, що зумовлює об'єктивну необхідність організації транспортування сільськогосподарських культур або продуктів їх переробки; розширення можливостей менеджменту завдяки загальному підвищенню рівня фахової підготовки, використанню комп'ютерної техніки; зміна змісту й організації виробничо-збутової діяльності.

До специфічних особливостей слід віднести: пріоритет сільськогосподарської продукції та продуктів її переробки для гарантування продовольчої безпеки; неоднорідність аграрної продукції, якісні показники якої не підлягають певній стандартизації; відсутність стартових умов підвищення конкурентоспроможності; наявність резервних фондів і перехідних запасів сировини; швидко окупність витрат; конкурентоспроможність на світовому ринку; використання сільськогосподарської продукції для внутрішньовиробничого споживання (на насіння, корм худобі, громадське харчування).

Отже, особливості організації збуту сільськогосподарської продукції є різноманітними, їх перелік тісно пов'язаний зі специфікою й умовами функціонування сільськогосподарських товаровиробників у ринковому середовищі.

Із викладеного вище випливає перша особливість організації збуту сільськогосподарської продукції, яка передбачає підвищення рівня товарності й пов'язана із проявом у конкретному господарстві трьох необхідних до виконання умов: задоволення потреб власного виробництва, розвиток підприємницької ініціативи його членів і підвищення рівня розширеного відтворення. Проте, враховуючи непередбачуваність ринкового попиту та пропозиції на сільськогосподарську продукцію, ринок, у свою чергу, ставить перед товаровиробником досить жорсткі умови й орієнтує його на виробництво продукції, яка користується у споживачів попитом. Отже, виробник повинен постійно відслідковувати ринкову ситуацію: яку продукцію, коли і в яких кількостях необхідно виробити, щоб вона знайшла ефективні канали збуту; за якою ціною й кому вигідніше реалізувати; як оперативно і з найменшими витратами здійснювати її доставку і т.д. З урахуванням складних ринкових умов сільськогосподарському товаровиробникові необхідно вносити відповідні зміни в організацію виробництва.

Наступна особливість полягає в тому, що невеликі сільськогосподарські товаровиробники є більш гнучкими й мобільними за можливостями зміни структури виробництва, ніж великі підприємства, зокрема, фермерські господарства та особисті селянські господарства. Так, на цю особливість сімейного виробництва звернув увагу О.В. Чайнов: «... за падіння ринкової кон'юнктури завдяки механізму трудових розрахунків негативні величини (збиток) з'являються у селянському

господарстві набагато пізніше, ніж у «великому підприємстві» (звідки виняткове виживання і стійкість селянських господарств), і часто умови внутрішньої основної рівноваги сімейного господарства роблять для нього прийнятними дуже низькі оплати одиниці праці, що дають можливість існувати в умовах, які призводять «великі сільськогосподарські підприємства» до безсумнівної загибелі» [1].

Адаптуючи висловлені класиком ідеї до сучасної економіки, можна відзначити, що у нинішніх умовах, маючи порівняно непогану матеріально-технічну базу й дещо кращі можливості для її створення (оренда, у т.ч. лізинг, пільгове або іпотечне кредитування і т.д.), необхідно сформулювати таку ринкову структуру виробництва, де один вид продукції ніби підстраховує інший. Цим досягається вища економічна стабільність господарства.

Третя особливість – багатоканальність збуту продукції – зумовлена, передусім, відсутністю гарантій укладання і продовження договорів на її поставку й виконання взятих зобов'язань. Це, природно, впливає на розвиток структури виробництва. У невеликих за розмірами господарствах більші витрати на реалізацію в розрахунок на одиницю продукції, ніж у більш потужних. Отже, зниження високого рівня реалізаційних витрат на одиницю продукції можливо лише за умови їх оптимізації через використання ефективних інфраструктурних відносин. Зазначимо, що у вітчизняних умовах розвиток ринкової інфраструктури дрібних товаровиробників ще слабко розвинений і не відповідає сучасним вимогам, особливо господарських суб'єктів, які базуються на кооперативних принципах. У цьому зв'язку власники багатьох дрібних господарств зазначають, що не можуть стати повноправними економічними агентами, не розв'язавши завдання зберігання, переробки та транспортування продукції.

З іншого боку, приватизація переробних підприємств на початку реформ призвела до посилення монопольного положення їх на ринку сільгосппродукції. Труднощі, що виникають в економічних відносинах дрібних сільськогосподарських товаровиробників із переробними підприємствами, нині змушують виробників використовувати прямі канали реалізації продукції, а також вводити в експлуатацію власні переробні міні-цехи або створювати їх на кооперативній основі.

Необхідність розвитку ефективної виробничої інфраструктури ринку посилюється також нерациональним використанням у дрібних господарствах власних транспортних засобів, причини якого часто зумовлені територіальною їх віддаленістю від переробних підприємств, а також невеликими обсягами виробництва й формуванням дрібнооптових партій продукції. Вважаємо, що зміна ситуації за організації товароруку сільськогосподарської продукції та її збуту можлива за рахунок розвитку сільськогосподарської кооперації. Як переконує зарубіжний досвід та вітчизняна практика, у цьому разі скорочуються витрати на послуги комерційних та інших обслуговуючих підприємств, можливо більш ефективно використовувати власні трудові ресурси, найману робочу силу і т.д. [2, с. 7].

Принципи організації збутової діяльності аграрних товаровиробників впливають з особливостей та умов ринку збуту продукції, визначаються рівнем і характером вітчизняного сільськогосподарського виробництва.

Практика доводить, що сільськогосподарські товаровиробники незалежно від їхнього розташування й розмірів господарства успішно виробляють сільськогосподарську продукцію, але у них виникають складнощі під час її реалізації. У зв'язку із цим, одним з основних принципів цього процесу є принцип комерційної вигоди. Організація збуту вимагає певних затрат праці, часу й матеріальних ресурсів, окупність яких результатами реалізації продукції є головним критерієм ефективності збутової діяльності сільськогосподарських товаровиробників.

Слід зазначити, що товаровиробник орієнтується на максимізацію комерційної вигоди, оцінюючи вплив на її рівень багатьох факторів, серед яких віддаленість господарства від ринків збуту, переробних підприємств, види і якість транспортного сполучення, наявність і стан власних транспортних засобів та ін. Крім комерційних, він повинен відшкодувати виробничі та транзакційні витрати, щоб забезпечити рентабельність виробництва. Адже, як зазначалося раніше, саме на стадії реалізації створюється основний дохід, величина якого визначальною мірою залежить від структури каналів реалізації, оптимізованої за цінами, якості й повної собівартості товарної продукції. У пошуках напрямів такої оптимізації дуже важливою для сільськогосподарських товаровиробників є наявність у постійних покупців виробленої ними сільськогосподарської продукції й довгострокових договорів на її поставку [3, с. 208].

Зважаючи на це, наступним принципом ефективної організації збуту в сільськогосподарських підприємствах є принцип гарантованості збуту продукції, реалізація якого сприяє мінімізації економічних ризиків у аграрному виробництві. В умовах сучасних ринкових відносин основним гарантом має бути держава через систему закупівельних інтервенцій, тому що до теперішнього часу, наприклад на зерновому ринку, механізм їх здійснення відпрацьований, хоча й потребує удосконалення.

Третій принцип організації збуту виробленої сільськогосподарськими товаровиробниками продукції полягає у переважній орієнтації виробництва на задоволення потреб регіонального ринку. Причому дрібні товаровиробники прагнуть зайняти на ринку ненаповнену нішу, попит на продукцію у якій найвищий.

Реалізація цього принципу для підвищення ефективності збуту продукції сільськогосподарського виробництва є важливою ще й тому, що середні та дрібні товаровиробники, як правило, не можуть формувати великі оптові поставки виробленої ними продукції, що значною мірою впливає на склад і структуру споживачів, розмір витрат на реалізацію і т.д. Основні причини такого становища полягають в обсягах виробництва одного виду продукції і стані матеріально-технічної бази їх збутової діяльності.

Невеликі розміри ресурсного забезпечення, виконання технологічних вимог виробництва сільгосппродукції, а також реалізації підприємницької ініціативи у вигляді розвитку несільськогосподарських, промислових та інших видів діяльності не дають змоги дрібним сільськогосподарським товаровиробникам формувати крупнооптові поставки. При цьому невеликі сільськогосподарські товаровиробники не забезпечені власними сховищами, складами й іншими засобами збереження та нагромадження продукції. Отже, з метою налагодження системи ефективного збуту виробленої продукції дрібними товаровиробниками необхідно керуватися четвертим принципом – це раціональна комбінація власних, орендних і кооперативних основних засобів під час зберігання й транспортування продукції [4, с. 47].

Як переконує практика, розвиток цивілізованого вітчизняного аграрного ринку, незважаючи на тривалий період його формування, нині ще не можна характеризувати позитивно. Сільськогосподарські товаровиробники самостійно, без відповідного наукового й інформаційного забезпечення, по суті на свій розсуд вирішують завдання позиціонування на ринку, адаптації до його умов і вимог. З огляду на це, винятково важливе значення для ефективної роботи сільськогосподарських товаровиробників має узагальнення накопиченого досвіду формування ринку збуту виробленої продукції, обґрунтування продажів за можливими й економічно прийнятними цінами.

Розглянуті особливості та принципи дають можливість визначити основні напрями вдосконалення організації збуту продукції сільськогосподарських товаровиробників у сучасному ринковому середовищі. Більшість із них, звичайно, пов'язана з недосконалістю розвитку всього аграрного ринку в Україні, тому під дією поліпшення його кон'юнктури й системи функціонування вони, природно, будуть змінюватися і змістовно, і кількісно.

Сукупність економічних факторів, що впливають на ефективність збуту продукції товаровиробників, можна розділити на незалежні від господарської діяльності (зовнішні) та сформовані безпосередньо власним внутрішнім потенціалом (внутрішні).

Очевидно, що на зовнішні фактори сільськогосподарський товаровиробник не може впливати, водночас стан внутрішніх факторів великою мірою залежить від його діяльності. Зовнішні та внутрішні фактори впливають на формування певної структури каналів реалізації аграрної продукції й на застосування в сільськогосподарському підприємстві конкретної стратегії ціноутворення. Ці дві похідні взаємозалежні між собою, тому визначають обсяг кінцевої виручки товаровиробника від реалізації сільськогосподарської продукції. Від розміру останньої багато в чому залежить подальша виробнича стратегія сільськогосподарського підприємства, видозміна й структура внутрішніх факторів.

Поділяємо позицію науковців, які серед основних факторів, що впливають на збут аграрної продукції, виділяють: платоспроможний попит населення; рівень вітчизняного виробництва сільськогосподарської продукції та продовольства; економічний потенціал агропромислового комплексу й суміжних галузей промисловості; ступінь розвитку ринкової інфраструктури, організаційної структури, просування продукції до кінцевого споживача; міжрегіональний поділ праці;

характер зовнішньоекономічних зв'язків (обсяги й структура імпорту, рівень економічної захищеності внутрішнього ринку) [5, с. 92].

Оцінюючи множинний характер усіх факторів, насамперед зовнішніх, у сучасних умовах господарювання в аграрному секторі, можна зробити висновок, що ведення сільськогосподарськими товаровиробниками ефективної збутової діяльності дуже ускладнене. Одним з основних факторів впливу є низький рівень розвитку інфраструктури ринку, яка являє собою систему організацій та установ, що забезпечують рух товарів і послуг. В її складі виділяють: організаційну базу – біржі, постачальницько-збутові, брокерські й інші посередницькі організації, комерційні фірми й т.п.; матеріальну – транспортні засоби, складське й тарне господарство, інформаційні системи й т.п.; кредитно-розрахункову – банки, інші кредитно-фінансові установи організації збуту сільськогосподарської продукції.

Зазначимо, що в певний період на аграрному ринку нашої країни досить великий розвиток одержали товарні біржі, але надалі їхня кількість і роль в організації збутової діяльності сільськогосподарських товаровиробників різко знизилася, потім актуалізувалося завдання розвитку оптових продовольчих ринків, але їх організація вимагає значних фінансових ресурсів. Ретельний аналіз причин недостатньо ефективного функціонування й необхідність удосконалення механізму їх подальшої дії на аграрному ринку України дозволять розв'язати багато проблем, що виникли у сфері організації збуту сільськогосподарської продукції.

Рівень впливу всіх зазначених факторів у рамках сільськогосподарського товаровиробника визначається ефективністю його збутової діяльності, яку оцінюють із позиції конкурентних переваг продукції та її виробника за такими показниками: рівень товарності господарств, норма прибутку (максимальна або оптимальна для певної сфери комерційної діяльності), частка на ринку, виручка від реалізації, імідж підприємства або його товару на ринку, зміна якості й структура асортименту і т.д. Аналіз їх динаміки дозволяє визначити характер участі досліджуваного підприємства на ринку того або іншого виду продукції (робіт, послуг). При цьому особливого значення у проведенні набуває оцінка рівня якості товарів, яку здійснюють за такими показниками: одиничні, що характеризують властивості продукції; комплексні показники якості, що характеризують групу властивостей продукції порівняно з еталоном (стандартом), або деяку сукупність властивостей продукції в поєднанні з витратами на його виробництво та використання; узагальнюючі показники, які характеризують рівень якості загального обсягу продукції, що випускається, як правило, визначаються суспільною думкою. Це не випадково, адже якість являє собою сукупність характеристик об'єкта щодо його здатності задовольняти встановлені й передбачувані потреби. Саме споживчі властивості продукції значною мірою визначають її ціну.

Висновки. В аграрній економіці незалежно від форми організації сільськогосподарського виробництва та організаційно-правової форми господарювання загальноприйнята оцінка ефективності збутової діяльності базується на показниках прибутковості, таких, наприклад, як виручка, повна собівартість, прибуток від реалізації продукції, рівень рентабельності й т.п. Як зазначає І.М. Буздалов: «В умовах товарно-грошових відносин ... величина прибутку на одиницю витрат (за умови, що ціни адекватні суспільно необхідним витратам) може слугувати мірилом ефективності ... виробництва. У категоріях прибутку й рентабельності синтезуються й збільшення виробництва споживчих вартостей, і зниження собівартості, і підвищення якості продукції, тобто всі основні сторони, що характеризують економічний розвиток...» [6, с. 128].

На вибір сільськогосподарськими товаровиробниками каналів реалізації своєї продукції впливає сукупність факторів. І не завжди головним критерієм цього є ціна реалізації продукції. Очевидно, що на вибір впливає негайна потреба сільськогосподарських товаровиробників у грошових коштах, зокрема для придбання пального, а також неможливість тривалого зберігання вирощеного врожаю або його невисока якість, рівень вимог покупця до біологічної якості продукції (вміст клейковини, білка, кислотність тощо) та її фізичного стану (сортність, вологість і т.д.), вид платежу (наявні або безготівкові розрахунки) і строки оплати. Безсумнівно, важливим фактором є наявність або відсутність транспортних засобів для перевезення продукції. Це ще раз доводить, що розглядаючи методи оцінки ефективності організації збуту продукції товаровиробниками, важливо зосередити увагу на розвитку інфраструктури.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Чайнов А.В. Крестьянское хозяйство. / А.В. Чайнов – М.: Экономика, 1989. – 251 с.
2. Гайдуцький П.І. Формування та розвиток аграрного ринку / Гайдуцький П.І. // Економіка АПК. – 2004. – № 3. – С. 4-15.
3. Паска І.М. Сучасний стан та проблеми збуту продукції сільськогосподарськими підприємствами / І.М. Паска // Інноваційна економіка. – 2012. – №5 [31] – С. 206-210.
4. Милошик В. І. Проблеми визначення трансакційних витрат / В. І. Милошик. // Наукові записи. Т.18. – Економічні науки. – Зб. наук. праць національного університету "Києво-Могилянська академія". – К., 2000. – С. 46-50.
5. Дудар Т. Г. Організаційно-економічні засади формування і розвитку системи агромаркетингу / Т.Г. Дудар// Економіка АПК. – 2005. – № 10 – С. 89-96.
6. Буздалов І.Н. Аграрная теория: Концептуальные основы, исторические тенденции, современные представления / И.Н. Буздалов / РАСН. Всерос. ин-т агр. проблем и информатики им. А.А. Никонова. – М.: Academia. 2005. – 344 с.

REFERENCES

1. Chajanov A.V. Krest'janskoe hozjajstvo. / A.V. Chajanov – M.: Jekonomika, 1989. – 251 s.
2. Gajduc'kij P.I. Formuvannja ta rozvitok agrarnogo rinku / Gajduc'kij P.I. // Ekonomika APK. – 2004. – № 3. – S. 4-15.
3. Paska I.M. Suchasnij stan ta problemi zbutu produkcii sil'skogospodars'kimi pidpriemstvami / I.M. Paska // Innovacijna ekonomika. – 2012. – №5 [31] – С. 206-210.
4. Miloshik V. I. Problemi viznachennja transakcijnih vitrat / V. I. Miloshik. // Naukovi zapisi. T.18. – Ekonomichni nauki. – Zb. nauk. prac' nacional'nogo universitetu "Kievo-Mogiljans'ka akademija". – K., 2000. – С. 46-50.
5. Dudar T. G. Organizacijno-ekonomichni zasadi formuvannja i rozvitku sistemi agromarketingu / T.G. Dudar// Ekonomika APK. – 2005. – № 10 – S. 89-96.
6. Buzdalov I.N. Agrarnaja teorija: Konceptual'nye osnovy, istoricheskie tendencii, sovremennye predstavlenija / I.N. Buzdalov / RASN. Vseros. in-t agr. problem i informatiki im. A.A.Nikonova. – M.: Academia. 2005. – 344 с.

**Теоретические положения формирования бытовой политики сельскохозяйственных предприятий
Т.Ю. Бабенкова**

В статье рассматриваются организационно-экономические основы формирования бытовой политики сельскохозяйственных предприятий. Раскрываются особенности реализации сельскохозяйственной продукции субъектами предпринимательской деятельности агробизнеса. Автором проанализированы эти особенности и исследован механизм функционирования украинского рынка агропродовольственной продукции. Рассмотренные особенности и принципы дают возможность определить основные направления совершенствования организации сбыта продукции сельскохозяйственных товаропроизводителей в современной рыночной среде.

Ключевые слова: сельскохозяйственные предприятия, сбыт, бытовая политика, сельскохозяйственная продукция, инфраструктура.

Надійшла 03.04.2014 р.

УДК 635:631.1

КАРМАН О.В., аспірантка

Науковий керівник – **СВИНОУС І.В.**, д-р екон. наук, професор
Білоцерківський національний аграрний університет

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ВИРОБНИЦТВА
ТА ЗБУТУ ОВОЧІВ В УКРАЇНІ**

У статті обґрунтовано необхідність системного аналізу факторів, що впливають на формування і функціонування ринку продукції овочівництва, а також виділені основні з них. Автор аргументовано дотримується думки, що найважливішим напрямком ринкових перетворень на ринку сільськогосподарської продукції нині є створення ринкової інфраструктури.

Пропонується система збуту овочів, заснована на кількох основних виробничо-збутових структурах, які в сукупності здатні позбавити від неорганізованих посередників, впливати на загальну цінову політику, бути ініціаторами та учасниками вивезення овочів та овочевої продукції в регіони, які відчувають в них недолік.

Ключові слова: ринок овочів, система збуту, економічна ефективність, виробники, споживачі.

Постановка проблеми. Одним з найважливіших сегментів продовольчого ринку країни є ринок овочів, функціонування якого зумовлено як загальними ринковими законами та закономірностями, так і специфічними особливостями галузі овочівництва.

Зменшення державних закупівель, розрив сформованих господарських зв'язків, диспаритет цін, зниження платоспроможності населення, руйнування виробничої і соціальної інфраструктури села загострили проблеми збуту сільськогосподарської продукції. У продовольчому ланцюжку між виробниками і споживачами скоротилася кількість стійких і надійних зв'язків. Труднощі з реалізацією, відсутність в господарствах, які спеціалізуються на виробництві овочів, потужностей для їх зберігання призводять до їх втрати, змушують скорочувати площі їх посівів, що звужує обсяг їх пропозиції на ринку. В Україні споживання овочів населенням не досягає рекомендованої медичної норми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем підвищення ефективності виробництва та реалізації овочевої продукції присвячено наукові роботи таких вчених-економістів: В.Г. Андрійчук, В.М. Андрусак, В.І. Власов, В.І. Криворучко, В.В. Писаренко, В.П. Рудь, П.Т. Саблук, В.М. Яценко та ін. Науковці розглядають різні проблемні питання щодо формування овочепродуктового підкомплексу. Проте основна проблема – комплексне забезпечення ефективного розвитку цього підкомплексу в сучасних умовах господарювання заслуговує на особливу увагу і потребує детального вивчення.

Мета дослідження – здійснити оцінку сучасного стану виробництва та збуту овочів і запропонувати заходи щодо його покращення.

Матеріали і методи дослідження. Використовувались спеціальні методи економічних досліджень: спостереження, порівняння, аналізу й узагальнення емпіричних даних; монографічний; методи горизонтального та вертикального аналізу; абстрактно-логічний.

Результати досліджень та їх обговорення. В цих умовах виникає необхідність системного вивчення факторів, що впливають на ефективну реалізацію овочів. Розвиток овочівництва та стабільне забезпечення населення в достатній кількості якісними овочами вимагають формування адекватних сучасним умовам організаційних і економічних механізмів виробництва і збуту. Все це визначає актуальність проблеми і є підставою для вибору теми дослідження.

Овочівництво є однією з найважливіших галузей сільського господарства. Воно задовольняє потреби споживачів у вуглеводах, амінокислотах, вітамінах і мінеральних речовинах. На якість овочів впливають ґрунтово-кліматичні умови; агротехніка та умови збирання, використання техніки. Серед агротехнічних умов збереження якості овочів найбільше значення має вибір попередника в сівозміні, удобрення, зрошення, захист від шкідників і хвороб, терміни і способи збирання, післязбиральна доробка і зберігання продукції [1, с. 25].

Вчені і практики відзначають особливості овочівництва, як галузі сільського господарства, які необхідно враховувати для ефективного вирощування овочів:

1. Для постійного і збалансованого забезпечення населення овочевою продукцією виробництво має здійснюватися як у відкритому, так і в захищеному ґрунті. Площа захищеного ґрунту на 1 людину повинна становити не менше 0,3-0,5 м².

2. В овочівництві вирощується широкий асортимент різних овочевих культур – понад 30 видів (з існуючих майже 1000 видів), а також значне розмаїття сортів і гібридів. Найбільше поширення серед них одержали такі: капуста білокачанна, томати, огірки, морква, буряк столовий, цибуля ріпчаста. На їх частку припадає близько 80% загального обсягу виробництва овочів.

3. Овочева продукція є швидкопсувною і малотранспортабельною, що пов'язано з особливостями біохімічної будови овочевих культур і наявністю в їх складі великої кількості води. Особливо це характерно для огірків, помідорів і зелені.

4. Овочівництво є досить трудомісткою галуззю. На обробіток 1 га овочевих культур витрачається 600-800 люд-год, що в 2-4 рази більше, ніж на вирощування картоплі. Ручна праця в овочівництві становить понад 70 %.

Р. Кольз, відзначаючи основні особливості плодоовочевої продукції, що впливають на систему маркетингу, відзначає наступні: швидко псується; високі ціни і коливання пропозиції; сезонність виробництва; наявність альтернативних видів продуктів; місткість продукції; географічна спеціалізація виробництва [2, с. 12].

У зв'язку з цими особливостями, на його думку, в системі маркетингу в цій сфері існують такі проблеми:

- для збереження і поліпшення якості продукції необхідні складні машини;
- схильність до псування впливає на ціни реалізації продукції, а сучасна система маркетингу продовольства вимагає стабільності цін і пропозиції;
- продукція заготовлюється одноразово, а споживається упродовж всього року;
- є альтернативні можливості збуту продукції: свіжа, перероблена, різні міста, сезони року;

- основним компонентом овочевої продукції є вода, що є найважливішою проблемою;
- виробництво і споживання продукції розподілені нерівномірно.

Визначальним чинником кризи галузі стали економічні умови функціонування підприємств. Через диспаритет цін на промислову і сільськогосподарську продукцію припиняється закупівля техніки, палива, мастильних матеріалів, мінеральних добрив, тари, плівки, засобів захисту рослин, насіння.

Рекомендовані медичні норми споживання овочів в нашій країні включають наступні види (кг на рік на людину з коливаннями залежно від ґрунтово-кліматичних умов і національних особливостей): капуста (32-50), томати (25-32), баштанні (20), огірок (10-13), цибуля (6-10), морква (6-10), буряк (5-10), кабачок і баклажан (2-5), перець (1-2), інші овочі (4-7).

Споживання овочів на одного жителя України в 2012 р. склало 163 кг. Лідерами з виробництва овочів на душу населення є Туреччина (390 кг), Китай (386 кг), Іспанія (309 кг), Італія (281 кг), Південна Корея (236 кг), Голландія (224 кг). Світове виробництво овочів за останні 15 років практично подвоїлося: із 469 млн тонн у 1990 році до 920 млн тонн у 2011 році. Найбільше овочів виробляється в Китаї – 492 млн тонн, Індії – 93 млн тонн, США – 42 млн тонн.

Головна проблема в овочівництві України – це недостатні обсяги виробництва, низька продуктивність (15-17 тонн з га) і обмежений асортимент. «Важлива й та обставина, що практично відсутня культура харчування, реклама та пропаганда лікувальних властивостей овочів. Водночас у США прийнята спеціальна програма «Жовто-зелені овочі» та ведеться активна пропаганда і реклама моркви, гарбуза, спаржі та інших овочів» [3, с. 21].

Нині 94 % вироблених в Україні огірків, 85 % ріпчастої цибулі й томату, 80% капусти і томатів виробляється в особистих селянських господарствах (ОСГ). Значну частину вирощуваних овочів населення використовує для самозабезпечення. На думку Агірбова Ю. І., «переміщення виробництва в ОСГ, незважаючи на більш високу врожайність у них плодів і овочів, стабілізуючої ролі не зіграло, оскільки ці господарства також схильні до впливу негативних ринкових відносин. Хоча нині вирощуються значні обсяги овочів і плодів, але в основному це чисто натуральне виробництво з величезними витратами людської праці. Значна частина вирощеної продукції споживається виробниками та їхніми сім'ями та для реалізації не використовується. Ця тенденція звужує ринок споживача, сировинну базу плодоовочевої промисловості» [4, с. 21].

Основними постачальниками овочів на ринок все ж є сільськогосподарські підприємства. Здійснився перехід до ринкової системи збуту сільськогосподарської продукції, заснованої на вільному русі товарів, скасуванні обмежень у виборі ділових партнерів. Змінилася структура розподілу продукції по каналах реалізації. Обсяг овочів, реалізованих через заготівельні організації, скоротився, при цьому спостерігається збільшення реалізації за іншими суб'єктами господарювання. Основною причиною скорочення продажу продукції державі, як вказують багато дослідників, є незацікавленість товаровиробників у постачанні централізованим замовникам через невиконання ними договірних зобов'язань. Скорочення продажу сільськогосподарської продукції для державних потреб супроводжується появою великої кількості ринкових агентів. Овочева продукція продається підприємствам і організаціям, на ринку, своїм працівникам, підприємствам торгівлі, посередникам. У продовольчому ланцюжку між виробниками і покупцями немає надійних і стабільних зв'язків.

Задоволення попиту на овочеву продукцію слід забезпечувати не тільки за рахунок збільшення обсягу виробництва, але і за рахунок раціонального їх використання. Незадовільне зберігання і транспортування призводять до погіршення якості продукції та значних втрат.

Найважливішим напрямком ринкових перетворень на ринку сільськогосподарської продукції нині є створення ринкової інфраструктури. Вона являє собою комплекс різних сфер діяльності, основне завдання яких полягає в тому, щоб своєчасно доставляти продукцію від виробників [5, с. 12]. Особливо великою є роль у цій структурі служби інформаційного забезпечення учасників ринку.

Формування інфраструктури ринку овочів зумовлює дотримання ряду умов, необхідних для оптимального становлення:

- нормативно-правове та наукове забезпечення;
- заготівля продукції;
- наявність підсобних виробництв і переробних підприємств;
- торгово-транспортне, кредитно-фінансове, інформаційне обслуговування;
- взаємодія з комерційними структурами;
- підготовка кадрів;
- розвиток кооперації з виробництва та збуту.

Необхідна єдина система нормативних актів, які сприяють реалізації чіткої схеми регулювання процесів і відносин у цій сфері.

Особливу актуальність має маркетинговий підхід до формування і розвитку ринкової інфраструктури. На регіональному рівні застосування принципів маркетингу дозволить оптимізувати товарні потоки, впровадження новітніх інформаційних технологій та інших інновацій [6, с. 365].

Розвиток ринкової інфраструктури овочевого підкомплексу сприятиме:

- отриманню споживачами товарів у необхідному обсязі, у визначені терміни, у потрібній упаковці;
- підвищенню конкурентоспроможності товарів за рахунок поліпшення зовнішнього вигляду, упаковки, асортименту;
- формуванню інформаційно-аналітичних систем, які призведуть до зниження витрат та строків проведення торгових операцій за рахунок своєчасного одержання учасниками ринку інформації про попит і пропозицію, місцезнаходження товарів, ціни, умови поставки.

Основна частина овочів реалізується у свіжому вигляді, на переробку надходить лише 1,6 % валового збору овочів. У розвинених країнах частка переробленої овочевої продукції складає близько 50 %. За рахунок внутрішнього виробництва забезпечується менше третини потреби країни в плодоовочевих консервах. Частка імпортової консервованої продукції в загальному обсязі споживання становить 68 %. Вітчизняні консерви поступаються за якістю імпортованому асортименту, оформленню упаковки. Існуюче положення можна поправити за рахунок інвестицій в цю галузь.

Ринок овочів, як в частині їх виробництва, так і в частині організації збуту, відрізняється від ринків інших видів сільськогосподарської продукції.

Виділяються наступні особливості ринку овочів, що здійснюють істотний вплив на організацію їх збуту.

Ці особливості характерні для таких елементів ринкового позиціонування овочів: товар, попит, пропозиція, ціна. Особливості овочів як товару мають до організації їх збуту відповідні вимоги:

- різноманітність товарного асортименту в місцях продажу;
- висока швидкість транспортування і доставки;
- значні витрати на організацію транспортування і зберігання.

Особливості попиту на овочі обумовлюють наступні моменти:

- обсяги продажу обмежені нормами харчування, що повинні враховувати виробники і збутовики;
- у кожному територіальному ринковому сегменті свої потенційні обсяги продажу, які необхідно вміти розраховувати збутовикам.

Особливості пропозиції овочів в організації збуту враховуються через реалізацію наступних функцій:

- забезпечення сучасними сховищами і холодильниками;
- резервування збутових потужностей на випадок сприятливих погодних умов;
- можливість забезпечення конкурентних переваг за рахунок ціни та якості;
- організація ввезення овочів з інших регіонів в разі їх відсутності або нестачі;
- забезпечення переробки і консервування;
- наявність достатніх транспортних можливостей для ввозу і вивозу овочів у регіони.

Висновки. Таким чином, під час організації збуту необхідно враховувати перераховані особливості ринку овочів.

Система збуту овочів повинна базуватися на кількох основних виробничо-збутових структурах, які в сукупності здатні позбавити їх від неорганізованих посередників, впливати на загальну цінову політику, бути ініціаторами і учасниками вивозу овочів в регіони, які відчують в них нестачу. До їх складу необхідно включити:

- державні закупівлі овочів;
- оптові ринки (в т.ч. овочевої продукції), які можуть бути центрами формування всієї системи збуту овочів;
- кооперативи та галузеві союзи, здатні представляти і захищати інтереси великих і дрібних товаровиробників у сільському господарстві;
- формування комерційної служби сільськогосподарських підприємств, покликаної вивчати ринкову кон'юнктуру, коригувати плани виробництва продукції з урахуванням потреб ринку, ви-

являти ефективні канали збуту, організувати збут продукції, контролювати продажі і ціни, організувати рекламу для просування продукції на ринки.

Формування організованої системи збуту овочів дозволить:

- знизити пов'язані зі збутом витрати, в тому числі за рахунок усунення зайвих посередників;
- збільшити частку виробників овочів для їх роздрібною ціни;
- знизити втрати і збільшити товарну масу овочів.

У підсумку, все це сприятиме доступності овочів для населення без зниження ефективності овочівництва.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Витанов А. Овочівництво України /А. Витанов//Овощеводство.– 2011. – №12(84). – С. 24-26.
2. Канінський П.К. Спеціалізація сільськогосподарських підприємств: монографія / П.К. Канінський. – К.: НПУ ІАЕ, 2005. – 348 с.
3. Агирбов Ю.И. Формирование и развитие регионального плодовоовощного подкомплекса./ Ю.И. Агирбов// Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий –1997 – № 8 – С. 20-22.
4. Кольз Ричард Л., Ул. Джозеф. Н. Маркетинг сельскохозяйственной продукции / Пер. с англ. В.Г.Долгополова – 8-е изд. – М.: Колос, 2000 – 512 с.
5. Кучеренко Т. Производство и перспективы овощеводства на Юге Украины / Т. Кучеренко // Овощеводство. Украинский журнал для профессионалов. – №12. – 2010. – С. 10-15.
6. Рудь В.П. Значення овочевого ринку в продовольчій безпеці України /В.П. Рудь // Вісн ХНАУ. Сер. «Економіка АПК і природокористування» – 2009. – № 11. – С. 363-368.

REFERENCES

1. Vitanov A. Ovochivnictvo Ukraïni /A. Vitanov//Ovoshhevodstvo.– 2011. – №12(84). – S. 24-26.
2. Kanins'kij P.K. Specializacija sil's'kogospodars'kih pidpriemstv: monografija / P.K. Kanins'kij. – K.: NPU IAE, 2005. – 348 s.
3. Agirbov Ju.I. Formirovanie i razvitie regional'nogo plodoovoshhnogo podkompleksa./ Ju.I. Agirbov// Jekonomika sel'skhozajstvennyh i pererabatyvajushhh predpriyatij – 1997 – № 8 – S. 20-22.
4. Kol'z Richard L., Ul. Dzhozef. N. Marketing sel'skhozajstvennoj produkcii / Per. s angl. V.G.Dolgoplova - 8-e izd. - M.: Kolos, 2000 – 512 s.
5. Kucherenko T. Proizvodstvo i perspektivy ovoshhevodstva na Juge Ukraini / T. Kucherenko // Ovoshhevodstvo. Ukrainskij zhurnal dlja professionalov. №12. – 2010. – S. 10-15.
6. Rud' V.P. Znachennja ovochevogo rinku v prodovol'chij bezpeci Ukraïni /V.P. Rud' // Visn HNAU. Ser. «Ekonomika APK i prirodokoristuvannja» – 2009. – № 11. – S. 363-368.

Организационно-экономические основы производства и сбыта овощей в Украине

А.В. Карман

В статье обоснована необходимость системного анализа факторов, влияющих на формирование и функционирование рынка продукции овощеводства, а также выделены основные из них. Автор аргументированно придерживается мнения, что важнейшим направлением рыночных преобразований на рынке сельскохозяйственной продукции в настоящее время является создание рыночной инфраструктуры.

Предлагается система сбыта овощей, основанная на нескольких производственно-сбытовых структурах, которые в совокупности способны избавить от неорганизованных посредников, влиять на общую ценовую политику, быть инициаторами и участниками вывоза овощей и овощной продукции в регионы, испытывающие в них недостаток.

Ключевые слова: рынок овощей, система сбыта, экономическая эффективность, производители, потребители.

Надійшла 17.03.2014 р.

УДК 631.115.11.004.14:005

ДЕМЧАК І.М., директор

НДІ «Укрпромагропродуктивність»

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ КАТЕГОРІЇ «ОСОБИСТЕ СЕЛЯНСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО»

У статті проведено дослідження становлення та розвитку категорії «особисте селянське господарство» в економічній літературі та трактування її різними економістами-дослідниками. Крім того, автором запропоновано власне трактування цього поняття. Пропонується під особистими селянськими господарствами розуміти форму дрібнотоварного виробництва сільськогосподарської продукції громадянами для особистого (сімейного) споживання на присадибній та

інших земельних ділянках, наданих для цих цілей, у вільний від основної роботи час. Фермерське господарство є організаційно-правовою формою підприємницької діяльності як на індивідуальній (сімейній), так і на дрібногруповій основі. Хоча б для одного із членів селянського господарства (його власника) ведення такого господарства має бути основним видом діяльності.

Ключові слова: особисте селянське господарство, підсобне господарство, сімейне господарство.

Постановка проблеми. У процесі економічних реформ в аграрному секторі України відбулися кардинальні зміни. В результаті структурних перетворень сформувалася багатокладність господарювання, функціонують різні форми власності, розвиваються ринкові відносини. У цих умовах виникла потреба наукового обґрунтування ролі і функції організаційно-правових форм господарювання у створенні продовольчих ресурсів країни та визначення перспективи подальшого їх розвитку. Також по багатьох позиціях змінилися стереотипи відносин суспільних господарств і особистого сектору, що склалися раніше.

Дослідження економічної природи особистих селянських господарств населення зумовлює значне теоретичне і практичне зацікавлення винятково завдяки тому, що згадані аграрні формування, з одного боку, є класичною формою дрібного (споживчого) сільськогосподарського виробництва, а з іншого – вони виступають найбільш послідовною, змістовною й закінченою формою сімейного господарства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нині в нашій країні вивченню цієї форми господарювання приділяли увагу: Ю. Акчуріна, І. Баланюк, Г. Беккер, П. Березівський, О. Біттер, О. Дем'янчук, Т. Дудар, В. Збарський, Ф. Зінов'єв, А. Даниленко, О. Комліченко, Д. Крисанов, Г. Купалова, В. Липчук, Л. Ліпич, М. Малік, В. Месель-Веселяк, Л. Михайлова, С. Онисько, О. Онищенко, І. Прокопа, П. Саблук, Г. Черевко, Л. Шепотько, В. Шиян, О. Шпичак, В. Юрчишин та ін. Їхні дослідження мають важливе значення і слугують підґрунтям сучасних економічних поглядів на проблеми розвитку та функціонування особистих селянських господарств.

Мета дослідження – узагальнення думки вчених щодо категорії «особисте селянське господарство» та розкриття авторського підходу до його трактування.

Методи та матеріали дослідження. У процесі виконання досліджень використовувалися загальноприйняті методи і прийоми: сукупність наукових прийомів абстрактно-логічного методу (індукція й дедукція, аналіз та синтез, аналогії і зіставлення, формалізації та моделювання) – для опрацювання теоретичних положень організаційно-економічних засад функціонування особистих селянських господарств; порівняльно-історичний – для аналізу етапів розвитку і функціонування ОСГ.

Результати досліджень та їх обговорення. Основу особистого господарства становить садиба селянина з усіма господарськими будівлями і спорудами, а також земельна ділянка, худоба, птиця, які утримуються в певному господарстві. Особисте селянське господарство як організація господарського міні-комплексу виникла в давні часи. Земля, що знаходилася в розпорядженні селянського господарства, поділялася на присадибну земельну ділянку і польовий наділ. Слід відмітити, що законодавством Російської імперії чітко визначалися розміри присадибного землекористування у сажнях, що за сучасною системою мір відповідає нинішнім розмірам присадибної ділянки. Так, у повному зібранні законів Російської імперії містилася вказівка, за якою селянська садиба не повинна бути ширшою 14 і довшою 60 сажнів, що відповідає теперішнім 0,37 га, тобто середнім розмірам присадибної ділянки. Законом також регламентувалася площа земельної ділянки, яка відводилася під садибу з господарськими спорудами та будівлями, під сад і город. Після Жовтневої революції було успадковано цей традиційний тип селянського господарства, який з передачею польового наділу в колгосп став залишком колишнього селянського землекористування. Після націоналізації землі на основі Декрету "Про землю" присадибна ділянка надавалася селянинові лише в користування. Чисельність поголів'я худоби та птиці також регулювалася законодавчими актами радянської влади. Юридичне закріплення розміру площі присадибної земельної ділянки (0,25–0,50 га) було передбачено Примірним статутом сільськогосподарської артілі, прийнятим у лютому 1935 року. Він закріпив факт існування особистих підсобних господарств. Вважаємо, що саме з цього історичного моменту бере початок функціонування цього типу господарств. Цей термін існував у вітчизняній економіці України до моменту прийняття Закону України "Про особисте селянське господарство" від 15 травня 2003 року.

Відповідно до цього поняття "особисте підсобне господарство" (ст. 56 Земельного кодексу України від 18.12.1990 р. №561-ХІІ) та "особисте селянське господарство" (ст. 33 Земельного ко-

дексу України від 25.10.2001 р. №2768-III) згідно з роз'ясненням Держкомзему України за змістом тотожні.

Проте висловлюються думки про економічну доцільність існування двох визначень господарства селянина – "особисте підсобне господарство" та "особисте селянське господарство". Так, відповідно до ст.1 Закону України "Про особисте селянське господарство": "Особисте селянське господарство – це господарська діяльність, яка проводиться без створення юридичної особи фізичною особою індивідуально або особами, які перебувають у сімейних чи родинних відносинах і спільно проживають, з метою задоволення особистих потреб шляхом виробництва, переробки і споживання сільськогосподарської продукції, реалізації її надлишків та надання послуг з використанням майна особистого селянського господарства, у тому числі й у сфері сільського зеленого туризму".

Г.І. Шмельов заперечує таке трактування назви господарства селянина і вважає, що його слід називати "особисте підсобне господарство". "Під особистим підсобним господарством розуміємо господарство, що ведеться особистою працею його власника або членів його сім'ї, як правило, в порядку вторинної зайнятості, тобто у вільний від основної роботи час (зокрема, працею домогосподарок, пенсіонерів і тимчасово безробітних, для яких воно може бути єдиною сферою зайнятості) з метою виробництва сільськогосподарської продукції для задоволення своїх потреб у продовольстві й частково для продажу" [1, с. 98].

Як свідчить історія, як у колишньому СРСР, так і за часів незалежної України ОСГ стає основним джерелом сімейного доходу лише тоді, коли країна знаходиться в умовах війни та в повсякденний період, а також у період економічної кризи.

Переконливим прикладом, що характеризує господарство селян як підсобне, є ситуація в приміській зоні великих міст. Сільські жителі зменшують площі сільськогосподарських угідь, на яких вели особисте господарство. Рівень доходів, а це заробітна плата або підприємницький дохід, дозволяє частково задовольнити першочергову потребу в продуктах харчування. З цієї позиції вважаємо, що господарства селян мають називатися "особистими підсобними господарствами". В умовах економічного піднесення або стабільності економічна термінологія цього закону "Про особисте селянське господарство" втрачає актуальність, особливо коли об'єктом оподаткування буде сукупний сімейний дохід, як це прийнято в країнах Західної Європи.

Адже підсобні господарства є тільки додатковою формою матеріальної зацікавленості, оскільки у разі підвищення ефективності сільськогосподарського підприємства постає можливість за рахунок певних відрахувань розвивати власне особисте господарство.

Проте стосовно виробництва сільськогосподарської продукції поділяємо думку В. В. Устюкова, що особисте господарство не може бути підсобним, адже воно, як і інші організаційно-правові форми господарювання та фермерські господарства, являє собою складову частину аграрного виробництва [2, с. 35]. Головне завдання особистих господарств полягає не у створенні умов для розвитку суспільного сектору, а в найбільш повному задоволенні потреб населення у продуктах харчування.

Досить поширеним явищем в економічній літературі є ототожнення поняття "особисте селянське господарство" із поняттям "одноосібник".

З огляду на викладене вище переконані, що розглянуті нами два економічних терміни не тотожні, оскільки особисте підсобне господарство базується на вторинній зайнятості за винятком деяких категорій сільських жителів.

Водночас більшість дослідників одноставні в тому, що ОПГ – це форма дрібного сільськогосподарського виробництва. Воно ґрунтується на трьох формах власності: державній, колективній та особистій. Державна власність – це власність, що перебуває у користуванні особистих селянських господарств – орні присадибні землі, сінокоси, пасовища; колективна – реалізовані власникам ОСГ майже за собівартістю корми для сільськогосподарських тварин, молодняк продуктивної худоби, послуги техніки для обробітку городів, транспортні послуги. В особистій власності перебуває поголів'я продуктивної худоби та птиця, дрібний інвентар. Наприклад, М.Д. Кондратьєв, формулюючи основні ознаки особистих підсобних господарств, відзначав: "Це форма виробництва, що базується на державній власності на землю, особистій власності й особистій праці сільського жителя, отже носить трудовий характер. Розвиток ОПГ залежить від розвитку суспільного виробництва, колгоспу, радгоспу й сприймає його соціалістичний характер. Воно доповнює суспільне виробництво, носить підсобний до нього характер і слугує додатковим джерелом доходу трудящих" [3, с. 190].

Прихильники колективних форм ведення сільськогосподарського виробництва вважали, що "...особисте господарство селян, навіть спочатку дрібне, може перетворитись у велике, капіталістичне виробництво, якщо земля має форму власності общинного наділу, і тим більше, якщо вона орендується чи купується, а також за умови, що основні засоби виробництва можуть зосереджуватися в руках окремого власника" [2, с. 35].

Навпаки, О.В. Чайнов на основі досліджень бюджетів селянських господарств зробив висновок про некапіталістичний характер господарської діяльності селянина й обґрунтував концепцію так званого «трудоспоживчого балансу» селянського господарства. На його думку, "... людина, що обробляє землю своєю працею, не є підприємцем. Вона прагне не до максимізації чистого прибутку, а до збільшення валового доходу, рівноваги виробничих факторів, балансу виробництва і споживання, рівномірного розподілу трудових навантажень і доходів членів родини протягом сільськогосподарського року" [4, с. 167].

На наше переконання, між поняттям "особисте селянське господарство", "приватник" і "дрібнопроватне господарство" існують вагомні відмінності:

1. Особисте селянське господарство базується на використанні особистої праці, тоді як приватник залучає найману працю.

2. Для селянина-приватника його дрібнотоварне господарство слугує за єдине джерело продуктів харчування і грошових доходів, тоді як ОСГ у нормальних економічних умовах є неосновним бюджетоутворювальним доходом.

3. Існують відмінності в оподаткуванні діяльності приватника і власника особистого селянського господарства.

Крім того, чітко не визначено розміри особистого селянського господарства. У ст. 5 Закону України "Про особисте селянське господарство" наголошено, що "розмір земельної ділянки може бути до 2 га. Проте він може бути збільшений за рахунок паїв, які передані в користування". Однак існують регіони, де розмір земельного паю коливається від 6 до 8 га. Отже, максимальна площа земельної ділянки особистого селянського господарства може коливатися в межах 10 га (за умови, що це один власник паю). За західними стандартами – це вже фермерське господарство, яке оподатковується як суб'єкт підприємницької діяльності, воно працює у сфері виробництва сільськогосподарської продукції, а його власник є платником фіксованого сільськогосподарського податку, який у кілька разів більший, ніж плата за землю.

За такої класифікації, по-перше, ОСГ як категорія і специфічна форма виробництва в соціально-економічній структурі сільського господарства повністю зникне; по-друге, постає нова категорія – домашнє господарство як форма господарства, що веде сільськогосподарську діяльність, але в малому обсязі, що в цілому не відповідає загальноприйнятому розумінню домашнього господарства; по-третє, істотно розширюється категорія фермерських господарств. При цьому трактуванні селянських господарств частка нинішніх фермерських господарств буде домінуючою в загальній кількості сільськогосподарських товаровиробників.

Варто нагадати про велику умовність, складність і неможливість у нинішній економічній ситуації віднесення сімейного господарства до певної групи на підставі обчислення його валової або товарної продукції в мінімальних зарплатах.

На нашу думку, ототожнювання термінів "господарства населення" і "особисті селянські господарства" є досить значним порушенням у термінології дослідження діяльності особистих селянських господарств.

Пропонується під особистими селянськими господарствами розуміти форму дрібнотоварного виробництва сільськогосподарської продукції громадянами для особистого (сімейного) споживання на присадибній та інших земельних ділянках, наданих для цих цілей, у вільний від основної роботи час. Фермерське господарство є організаційно-правовою формою підприємницької діяльності як на індивідуальній (сімейній), так і на дрібногруповій основі. Хоча б для одного із членів селянського господарства (його власника) ведення такого господарства має бути основним видом діяльності.

Особисте господарство – унікальне явище, що не має аналогів у закордонній практиці. Тим часом навіть у США – країні "суцільної фермеризації", велика кількість фермерів і членів їхніх родин живуть в основному на доходи від позафермерської діяльності. І хоча вони, як відзначає Б.Л. Черняков, "перебувають на периферії американського сільського господарства й представ-

ляють по суті справи підсобні господарства їхніх власників", проте досить поширені й називаються у літературі також "фермами-дачами" або "хобі-фермами" [5, с. 86].

Це явище іноді називають "фермерством неповного часу", на яке, за словами М.Г. Ведрова, "довго дивилися як на якийсь перехідний стан або як на відхід із фермерства, або як на прихід у фермерство. Час, нарешті, зрозуміти, що ми маємо справу зі стійким, життєздатним і постійним феноменом" [6, с.9].

Таким чином, на підставі вивчення економічної літератури, можна дати ще одне визначення: особисте селянське господарство – це переважно споживче сімейне господарство, засноване на особистій праці його власників у порядку вторинної зайнятості та особистій власності на землю, худобу, будівлі та знаряддя виробництва.

Деякі вчені вважають за доцільне ототожнювати поняття "домогосподарство" і "особисте селянське господарство", "господарства населення".

Працю в домогосподарстві К. Маркс називав "вільною працею в домашньому колі для потреб самої родини". К.І. Калугіна характеризує економічну категорію "домашнє господарство" так: "Економічна вигідність домашнього господарства визначається економією у витратах, тоді як підсобного господарства – його доходами, причому домашнє господарство є сферою використання доходів, а ОСГ – їхнього виробництва" [7, с. 98].

Особисте господарство безпосередньо пов'язане з діяльністю домашнього господарства, що дає підставу для науковців стверджувати як про тотожність цієї економічної категорії, так і про включення її до складу категорії "домашнє господарство". Деякі функції домашнього господарства є завершальною стадією виробничих процесів в ОСГ. При цьому, вироблена в особистому селянському господарстві продукція переробляється і зберігається в домашньому господарстві.

Тісно пов'язані з особистим селянським господарством такі види операцій у домашньому господарстві, як будівництво господарських споруд, прибирання і ремонт тваринницьких приміщень та ін. Усі вони являють собою продовження виробничого процесу, що був розпочатий в ОСГ, який доводить продукцію до кінцевого споживання. Проте це не слугує за підґрунтя для ототожнювання двох термінів і включення терміна "особисті селянські господарства" до складу домашніх господарств.

ОСГ у структурі домогосподарств має характерні особливості, що підносять його роль і значення в сучасному житті. По-перше, воно є не тільки покупцем і споживачем ринкових продуктів, а й виробником і продавцем частини з них. По-друге, зберігає і відтворює сільськогосподарські земельні ділянки, залишаючи землю наступним поколінням із поліпшеними якостями. По-третє, облаштувавши свою садибу, селянські сім'ї поліпшують загальний життєвий простір односельців, а в сукупності – співтовариство людей. По-четверте, створюючи безвідхідне, екологічно чисте виробництво, воно зберігає й екологію господарську, так звану «екологію загальнолюдську». По-п'яте, земельна ділянка і сільське домашнє господарство – це дві взаємопов'язані категорії сільського устрою України, філософія сільського життя. Навіть у кращі роки існування села селянин не відмовлявся від ведення особистого господарства, знаючи, що його виробнича діяльність в ОСГ заздалегідь збиткова. Саме для нього характерне таке поняття, як "моральна самоексплуатація", тобто власник особистого селянського господарства працює не заради одержання прибутку, а заради отримання морального самозадоволення та забезпечення власної родини продуктами харчування.

У науковій літературі трапляються також назви "сільське господарство", "сімейне господарство", "сімейна ферма", "господарство сільських жителів". З огляду на принципову подібність зазначених господарських формувань (індивідуальна форма власності, переважно сімейна форма праці, невисокий рівень товарності виробництва), можна виділити ці форми господарювання в єдину групу, названу "особисті господарства населення" з наданням їм певного правового статусу.

З огляду на викладене вище, поняттю "особисті господарства населення" можна дати наступне загальне визначення – це господарське формування, що базується на особистій, дрібногруповій формі власності, переважно сімейній формі організації праці та не є юридичною особою.

Для обмеженого однією родиною, особистого селянського господарства, невеликого за масштабами виробництва притаманний процес простого відтворення, що визначає характер виробленого продукту (це необхідний продукт) і форму його присвоєння. На відміну від колективного виробництва, де результати праці привласнюються його членами не безпосередньо, а через роз-

поділ продукту й доходу (прибуток), результати праці в особистих господарствах селянина привласнюються його власниками безпосередньо у вигляді продуктів харчування або у вигляді грошових доходів сім'ї від реалізації частини виробленої продукції.

На думку О.В. Чаянова, «господарство селянське є насамперед господарством сімейним, весь лад якого визначається розміром і складом його споживчих запитів і його робочих рук ..., завданням трудового селянського господарства є забезпечення засобів існування господарюючій родині шляхом найбільш повного використання наявної в її розпорядженні робочої сили» [4, с. 198].

Розмежувати особисті й сімейні господарства немає сенсу, оскільки ведення такого сільськогосподарського виробництва засноване лише на використанні особистої праці власника та членів його родини.

Особливість сімейних господарств проявляється в тому, що ведення власного домашнього господарства, виконання соціально-побутових функцій і виробництво сільськогосподарської продукції є єдиним, нерозривним у часі та постійно відновлюваним процесом життєзабезпечення родини.

Сім'ї, що володіють такими господарствами, відрізняються від інших сільських і міських жителів особливим устроєм життя, яке підтримується абсолютною обов'язковістю щоденного виконання працездатними членами сім'ї господарських операцій і робіт у терміни, що відповідають біологічним ритмам навколишнього природного середовища та свійських тварин.

Сільськогосподарський майновий комплекс сім'ї може бути відособлений від домашнього господарства у двох випадках. По-перше, коли сімейне господарство є власністю двох сімей і більше, що використовується ними спільно. Відокремлення диктується необхідністю справедливого розподілу між сім'ями витрат з обслуговування господарства і кінцевого продукту (доходу), одержаного від господарської діяльності на землі.

По-друге, відокремлення від домашнього господарства є обов'язковою умовою успішного господарювання тоді, коли у затратах живої праці переважає наймана праця. У таких господарствах наймані робітники є фактичними користувачами сільськогосподарського майнового комплексу, і його відокремлення від домашнього господарства для родини-власника слугує за неодмінну умову раціонального розподілу матеріальних і фінансових ресурсів між виробництвом, споживанням та нагромадженням.

Відокремлення сімейного господарства від домашнього перетворюється на об'єктивну необхідність тоді, коли рівень розвитку продуктивних сил суспільства, а також поділ праці та ринкові відносини характеризуються таким ступенем глибини і досконалості, за якого виробникові сільськогосподарської продукції вигідно все вироблене продати, а все необхідне для споживання і виробничого процесу – купити. В цих умовах будь-яке сімейне господарство стає підприємницьким, якщо його власник не має інших соціальних цілей.

Для української економіки, що знаходиться в стані тривалого і складного переходу до цивілізованого (розвиненого) ринку з дуже низьким професійним рівнем масового сільськогосподарського виробника, сімейні господарства не відокремлені від домашнього, є типовими, тому відзначаються дуже високою стійкістю в певних економічних умовах. Ця обставина надзвичайно важлива для розуміння економічної і соціальної сутності сімейних господарств України.

У сімейних господарствах, незалежно від економічного і фінансового стану, витрати виробництва й структура розподілу кінцевого продукту (доходу) завжди формуються під тиском соціальної мети як пріоритетної порівняно з економічними, фінансовими та політичними цілями.

Дотримуємося думки, що ОСГ базується, в першу чергу, на сімейній праці, оскільки виробнича діяльність у ньому спрямована, насамперед, на задоволення потреб власної сім'ї.

Селянському господарству у структурі домогосподарств притаманні характерні особливості, що підвищують його роль і значення у сучасному житті. По-перше, воно є не тільки покупцем і споживачем ринкових продуктів, а й виробником, і продавцем частини з них. По-друге, зберігає й відтворює сільськогосподарські земельні ділянки, залишаючи землю наступним поколінням із поліпшеними якостями. По-третє, облаштувавши свою садибу, селянські сім'ї поліпшують загальний життєвий простір односельців, а в сукупності – співтовариство людей. По-четверте, як безвідходне, екологічно чисте виробництво, воно зберігає екологію господарську та екологію загальнолюдську. По-п'яте, земельна ділянка і сільське домашнє господарство – це дві взаємопов'язані категорії сільського устрою України, це філософія сільського життя. Навіть у кращі ро-

ки існування села селянин не відмовлявся від ведення особистого господарства, знаючи заздалегідь, що його виробнича діяльність в ОСГ збиткова. Саме для особистих господарств характерне таке поняття, як „моральна самоексплуатація”, тобто власник особистого селянського господарства працює не заради одержання прибутку, а заради отримання морального задоволення й забезпечення власної родини продуктами харчування.

Розвинене ОСГ висуває високі вимоги до тих, хто ним займається. Вони аналогічні вимогам до осіб, що ведуть фермерське господарство.

Висновки. На нашу думку, є помилкою, коли під одним поняттям "особисте селянське господарство" об'єднують і підсобні господарства селян, і селянські господарства, які здійснюють одноособове ведення господарства. Таке об'єднання дає змогу ухилитися деяким категоріям сільськогосподарських товаровиробників від сплати податків.

Подібна ситуація спостерігається щодо трактування поняття "господарства населення", де під одним поняттям об'єднано кілька категорій сільськогосподарських товаровиробників, що призводить до невірної трактування статистичних даних і т.п.

Пропонується вживати єдину назву – "особисті підсобні господарства селян", яким притаманні такі риси:

- мета виробництва – самозабезпечення продуктами харчування, із частковою реалізацією надлишків виробленої сільськогосподарської продукції;
- в умовах економічної стабільності є елементом вторинної зайнятості;
- для виробництва сільськогосподарської продукції слід використовувати працю членів сім'ї;
- площа землекористування не має перевищувати 0,6 га.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Шмелёв Г.И. Производство сельскохозяйственных продуктов населения России / Г.И. Шмелёв – М.: Академия, 2002. – 288 с.
2. Хвасенко А. О понятиях личного подсобного хозяйства граждан / А. Хвасенко // Підприємництво, господарство, право. – 2001. – №11. – С. 34-36.
3. Кондратьев Н.Д. К вопросу об особенностях условий развития сельского хозяйства СССР и их значение. Службная записка от 8 октября 1927 г./ Н.Д. Кондратьев // Известия ЦК КПСС. – №3. – 1989. – С. 187–214.
4. Чайнов А.В. Основные идеи и формы организации сельскохозяйственной кооперации / А.В. Чайнов – М.: Наука, 1991. – 454 с.
5. Черепанов М. Организация крестьянского хозяйства на базе ЛПХ / М. Черепанов // АПК: экономика, управление. – 1992. – № 4. – С.85–86.
6. Ведров Н.Г. Фермерство или община? / Н.Г. Ведров // Земля сибирская, дальневосточная. – 1992. – № 5-6. – С. 8–9.
7. Калугина З.И. Личное подсобное хозяйство сельского населения: проблемы и перспективы./ З.И. Калугина, Т.П. Антонова – Новосибирск : Наука, 1984. – 183с.

REFERENCES

1. Shmel'jov G.I. Proizvodstvo sel'skoho'zajstvennyh produktov naselenija Rossii / G.I. Shmel'jov – M.: Akademija, 2002. – 288 s.
2. Hvasenko A. O ponjatijah lichnogo podsobnogo haz'ajstva grazhdan / A. Hvasenko // Pidpriemnictvo, gospodarstvo, pravo. – 2001. – №11. – S. 34-36.
3. Kondrat'ev N.D. K voprosu ob osobennostjah uslovij razvitija sel'skogo hoz'ajstva SSSR i ih zhanenie. Sluzhebna'ja zapiska ot 8 oktjabrja 1927 g./ N.D. Kondrat'ev // Izvestija CK KPSS. – №3. – 1989. – S. 187–214.
4. Chajanov A.V. Osnovnye idei i formy organizacii sel'skoho'zajstvennoj kooperacii / A.V. Chajanov – M.: Nauka, 1991. – 454 s.
5. Cherepanov M. Organizacija krest'janskogo hoz'ajstva na baze LPH / M. Cherepanov // APK: jekonomika, upravlenie. – 1992. – № 4. – S.85–86.
6. Vedrov N.G. Fermerstvo ili obshhina? / N.G. Vedrov // Zemlja sibirskaja, dal'nevostochnaja. – 1992. – № 5-6. – S. 8–9.
7. Kalugina Z.I. Lichnoe podsobnoe hoz'ajstvo sel'skogo naselenija: problemy i perspektivy./ Z.I. Kalugina, T.P. Antonova – Novosibirsk : Nauka, 1984. – 183s.

Социально-экономическая сущность категории «личное крестьянское хозяйство»

И.М. Демчак

В статье проведены исследования становления и развития категории «личное крестьянское хозяйство» в экономической литературе, ее трактовка различными экономистами-исследователями. Кроме того, автором предложена собственная трактовка этого понятия. Предлагается под личными крестьянскими хозяйствами понимать форму мелкотоварного производства сельскохозяйственной продукции гражданами для личного (семейного) потребления на приусадебном и других земельных участках, предоставленных для этих целей, в свободное от основной работы время. Фермерское хозяйство является организационно-правовой формой предпринимательской деятельности как на индивидуальной (семейной), так и на мелкогрупповой основе. Хотя бы для одного из членов крестьянского хозяйства (его владельца) ведение такого хозяйства должно быть основным видом деятельности.

Ключевые слова: личное крестьянское хозяйство, подсобное хозяйство, семейное хозяйство.

Надійшла 02.04.2014 р.

УДК 338.45:662.

РАДЬКО В.І., канд. екон. наук

Національний університет біоресурсів і природокористування України

ГУРА А.М., канд. екон. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ІНФРАСТРУКТУРИ РИНКУ М'ЯСНОГО СКОТАРСТВА В УКРАЇНІ

У статті розглядаються організаційно-економічні засади формування інфраструктури ринку м'ясного скотарства. Авторами проведено аналіз сучасного стану функціонування ринку продукції скотарства та перспективи його подальшого розвитку. Дослідники відмічають, що інфраструктуру ринку м'ясного скотарства доцільно розвивати за наступними напрямками: формування та розвиток ринків живої худоби; організація оптової торгівлі продуктами забою; розвиток мережі сертифікованих боєнь.

Запропоновано нові підходи щодо формування збутової інфраструктури ринку м'ясного скотарства.

Ключові слова: ринок продукції скотарства, оптова та роздрібна торгівля, ефективність збутової діяльності.

Постановка проблеми. Вітчизняний ринок м'ясної продукції скотарства функціонує стихійно через слабку інфраструктуру, наявність великої кількості посередницьких структур, недосконалість механізму ринкових відносин між товаровиробниками м'ясної продукції, її переробниками, торгівлею. Водночас скотарство залишається однією із провідних, історично традиційних для України галузей тваринництва, спроможної в умовах обмеженості матеріальних і фінансових ресурсів не лише збільшити виробництво сировини для м'ясопереробної промисловості, але й забезпечити економію витрат завдяки унікальним якостям м'яса великої рогатої худоби.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні, методологічні та прикладні питання економічного регулювання ринку продукції м'ясного скотарства висвітлені у працях вітчизняних учених: П.С. Березівського, Р.С. Грабовського, С.Л. Дусановського, О.В. Мазуренка, В.Я. Месель-Веселяка, В.М. Микитюка, П.Т. Саблука, І.В. Свиноуса, І.Н. Топіхи, О.М. Шпичака, М.Д. Янківа та багатьох інших.

Мета дослідження – оцінювання сучасного стану інфраструктури ринку м'ясної продукції та розробка пропозиції щодо її покращення.

Методи дослідження. Для реалізації поставленої мети використовувалися наступні методи та прийоми: монографічний, анкетування, абстрактно-логічний.

Результати досліджень та їх обговорення. Аналізуючи сучасний стан функціонування ринку продукції скотарства та перспективи його подальшого розвитку, необхідно відзначити, що інфраструктуру ринку м'ясного скотарства доцільно розвивати за наступними напрямками: формування та розвиток ринків живої худоби; організація оптової торгівлі продуктами забою; розвиток мережі сертифікованих боєнь.

Нині функціонування ринків живої худоби знаходиться поза межами дії законодавства. Їх основними функціями є: забезпечення облаштованого місця зустрічі продавців та покупців за доступну оплату; визначення ринкової ціни як ціни реального попиту та реальної пропозиції; надання послуг щодо транспортування, зберігання, складування; формування великих партій стандартизованого товару; організація контролю якості та безпеки продукції; формування інформації про тенденції та стан ринку; сприяння у проведенні рекламних кампаній продукції та поширенні позитивної інформації про товар та товаровиробника.

Причини відсутності стимулів до розвитку ринків живої худоби: домінування стихійних і тіньових каналів збуту; перенесення торгів безпосередньо в дрібнотоварні господарства [1, с. 121]. Нині виникає ситуація, коли закупівельники худоби, які раніше працювали через ринок, налагодили контакти з постійними продавцями. Наслідком цього стало збільшення продажу худоби «з дому».

Подібні випадки мали місце в історії світової м'ясоторгівлі, особливо така ситуація проявилася у США до 1933 року. Вирішення цієї проблеми в історії знайшло свої відображення у «правилі Кольта», за яким за продажу худоби з двору тварин розстрілювали, спалювали і дезінфікували помістя. Фермерське господарство на певний час оголошувалося карантинною зоною. Заборонити продаж худоби з двору потрібно саме через санітарні норми, і власне одне із завдань ринків живої худоби – це вивести торгівлю з двору [2, с.34].

Водночас для розвитку ринків живої худоби необхідно, в першу чергу, законодавче забезпечення, яке знайшло б своє відображення у вигляді доповнень до ЗУ «Про оптові сільськогосподарські ринки» та в розробленій Концепції розвитку ринків живої худоби. Вони повинні стати учасниками професійних об'єднань виробників продукції м'ясного скотарства.

В організації продажу худоби через ринок мають бути зацікавлені, насамперед, органи місцевої влади, що сприятиме формуванню регіонального бюджету, оскільки дев'ята частина ринкового збору надходить до місцевого бюджету.

Доцільно закріпити законодавчо, що якщо в радіусі 150 км є оптовий ринок худоби – торги мають вестися через ринок, де все належно перевірятиметься.

Зазначимо, що у багатьох країнах світу є обмеження на розміщення оптових ринків – радіус 150-250 км, тому що якщо оптові ринки будуть наближені до продавців худоби, то це збільшить ціну послуг, а чим менше ринків і більше на кожному конкретному ринку продавців і покупців – тим дешевші послуги. Доказом цього може слугувати досвід Польщі: для того щоб ринок в Броніше працював, у Варшаві було викуплено всі ринки і переведено їх до Броніше.

Ринок живої худоби є надзвичайно важливим механізмом і для держави – встановлення реальної ринкової ціни дозволяє визначити, наскільки економіка в тій чи іншій галузі відповідає суспільним потребам: якщо ціна надто висока, вища за світові – це означає, що треба щось змінювати в економіці, якщо ж ціна занижена і втрати несуть товаровиробники – це є індикатором перевиробництва певного виду товарів, і держава має подбати про більш ефективне використання ресурсів [3, с. 11].

Вони придатні для збору маркетингової (насамперед цінової) інформації, і необхідно на основі оптових ринків сільськогосподарської продукції створити державну систему моніторингу ринку.

Розміщення і кількість ринків живої худоби мають бути пов'язані: по-перше, із наближеністю до споживачів; по-друге, рівнем концентрації тваринницької продукції; по-третє, чисельністю населення регіону.

Ринки тваринницької продукції спрямовані на прискорення процесу укладення угод купівлі-продажу, тобто для виробника створюються можливості швидкої реалізації товару, а для покупця – швидкого придбання цього товару. Отже, формується висока ліквідність ринку, яка створена посередниками, що стимулює до оперативного відновлення рівноваги ціни.

Розвиток цивілізованого ринку живої худоби вигідний усім зацікавленим особам. Продавці чітко знатимуть, що отримують на ринку потрібну їм інформацію, і позбудуться впливу торгово-посередницьких структур. Покупці худоби, у свою чергу, будуть впевнені, що придбали тварин саме тієї породи і продуктивності, якої бажали, із проведеним ветеринарним обстеженням і відповідним чином зареєстрованих. Органи ветеринарної медицини матимуть змогу відстежувати переміщення тварин, а місцеві органи отримають кошти до бюджету у вигляді місцевих зборів.

Держава повинна впливати на те, щоб ринок працював тривалий час, щоб послуги ринку були доступними за ціною, і ще один важливий момент – щоб не було значної кількості ринків.

70 % вітчизняної яловичини споживається як кускові м'ясні напівфабрикати на внутрішньому ринку. Виробництвом цієї продукції займаються як господарства населення, так і сільськогосподарські підприємства. Відповідно рівень цін та попит на цю продукцію залежатиме від розвитку внутрішнього ринку м'яса та платоспроможності вітчизняного покупця з одного боку, та можливостей виробників знизити собівартість виробництва продукції, оптимізувавши весь виробничо-збутовий ланцюг [4, с. 223].

Сільськогосподарські підприємства працюють напряму або із бійнею чи м'ясокомбінатом, що має в своїй структурі бійню. Фермерські та особисті селянські господарства реалізують худобу через заготівельників. У зв'язку з можливістю експортувати яловичину до РФ рядом м'ясопереробних підприємств, закупівельні ціни для сільськогосподарських підприємств, що мають для реалізації худобу вищої вгодованості, склалися досить високі і вперше за роки незалежності покривають рівень затрат. Іншим значним кінцевим споживачем цього виду продукції є супермаркети та магазини і меншою мірою ця продукція потрапляє на ринки, лотки, базари. Як правило, така продукція не реалізується на стихійних ринках взагалі.

Зважаючи, що у структурі виробництва яловичини до 80% припадає на господарства населення, доцільно детальніше проаналізувати виробничо-збутовий ланцюг для такої категорії підприємств.

У 2012 р. сектор забою та первинної переробки худоби та птиці був представлений діяльністю 550 підприємств, що мають власні переробні потужності і здійснюють закупівлю та переробку закупленого або власної худоби та птиці у відповідності з необхідними ветеринарно-санітарними вимогами. З них 85 підприємств займалися первинною переробкою тільки власної продукції.

Як допоміжні структури при згаданих вище підприємствах працювало 641 прийомних пункти, які здійснювали закупівлю худоби від господарств населення.

Оскільки значна частина цих пунктів працювала на правах фізичної особи підприємця, то з другого кварталу 2012 р. ці заготівельні структури офіційно не працюють із бійнями, а забійні підприємства близько 7-10% додатково включають у ціну худоби, що закуповується, зважаючи на послуги заготівельника.

Близько 200 тис. т м'яса в забійній вазі реалізуються на внутрішньому ринку у вигляді необроблених м'ясних напівфабрикатів, з них щонайменше 35-40% припадає на подвірне виробництво господарствами населення, які повсюдно забивають тварин безпосередньо на території власного домогосподарства або на приватних міні-бойнях, достовірна кількість яких невідома через відсутність спеціалізованого їх обліку. Найчастіше це невеликі бійні з мінімальним набором технологічного обладнання продуктивністю 1-3 голів ВРХ за зміну. Актуальність подвірного забою худоби підтверджує структура заробітку на 1 кг яловичини промислового та подвірного виробництва [5, с. 20].

При тому, що роздрібна ціна торговців, які реалізують продукцію на стихійних ринках, у травні 2013 р. складала близько 50 грн/кг, тоді як у магазинах та супермаркетах – близько 56 грн/кг, заробіток виробника м'яса був вищим за подвірний забій. Так, за рівня цін, що склався, неліцензовані бійні отримували близько 5,1 грн/кг, тоді як легальні бійні заробляли менше 1 грн/кг.

Одна із причин такої суттєвої різниці полягає в тому, що переробники, які торгують на внутрішньому ринку, вимушені конкурувати із переробниками, які мають можливість експортувати, і відповідно знижують свою маржу до мінімального рівня [6, с. 87]. До того ж, основними покупцями яловичини промислового виробництва є організована торгівля, то ж кінцева ціна на цю продукцію є значно вищою ніж на стихійних ринках. Разом з тим, розрахунки засвідчують, що промислова переробка яловичини для реалізації на внутрішньому ринку є невигідною, що підтверджується скороченням офіційних боєнь та зменшенням обсягів закупівлі худоби для промислової переробки.

У 2010 році Верховна Рада України відтермінувала до 1 січня 2015 р. заборону на реалізацію на агропродовольчих ринках продукції домашнього виробництва та подвірного забою. Тоді ж Кабінетом міністрів України передбачалося доручити у тримісячний термін розробити та затвердити державну програму утворення та відкриття пунктів закупівлі молока та боєнь (забійно-санітарних пунктів) тварин, що утримуються у господарствах населення, а також щорічно передбачати фінансування заходів відповідної програми у проекті державного бюджету. На жаль, у 2014 р. коштів на фінансування вирішення цієї проблеми не передбачено. Швидше за все, що до 2015 р. суттєвих змін у секторі забою ВРХ не відбудеться, оскільки на сьогодні залишається велика зацікавленість в нелегальному забої у населення, яке в свою чергу є основним постачальником худоби на забій.

Важливою складовою є інфраструктура ринку продукції м'ясного скотарства щодо вирішення питання сертифікації боєнь, що вимагає нормативно-законодавчого регулювання, оскільки ветеринарно-санітарні правила для боєнь, забійно-санітарних пунктів господарств та подвірного забою тварин не регламентують механізм сертифікації забійних пунктів.

У цьому випадку вважаємо за доцільне адаптувати світовий досвід щодо сертифікації забійних пунктів.

Процес сертифікації забійних пунктів включає низку вимог за такими напрямками:

- розміщення та обладнання забійного пункту. Використовуючи світовий досвід, ми вважаємо, що забійний пункт має утворювати середовище, що дозволяє послідовно застосовувати мінімальні критерії безпеки харчових продуктів. Структура бойні або установи та обладнання, що використовується, мають обмежувати мікробне зараження до найнижчого можливого рівня і запобігати подальшому поширенню такого зараження до рівнів, що становлять загрозу. Структура бойні та обладнання мають також захищати м'ясо від забруднення із зовнішніх джерел.

Допоміжні ділянки, зокрема, майданчики, відведені для годівлі тварин, складають загальне середовище і мають відповідати нормативам утримання закладу харчової промисловості. Загальний дизайн та конструкція приміщень повинні запобігати потраплянню забруднення із зовнішніх джерел у вигляді небажаних запахів, пилу, паразитів. Слід встановити систему контролю виробничих процесів, яка захищає свіже м'ясо від небезпек і базується на вимогах НАССР;

- вимоги до приймання на забій сільськогосподарських тварин. Приймання тварин на забій має здійснюватися лише за наявності відповідного дозволу від працівників державної ветеринарної служби та знаків ідентифікації тварини (наявність вушних бірок) та паспорта на тварину.

Ветеринарний інспектор приймає остаточне рішення щодо можливості забою і розбирання тварини на бойні та умов такого забою і розбирання;

- вимоги до продуктів забою регулюють ветеринарно-санітарні правила. Операції з пакування та обгортання використовуються для забезпечення захисту м'яса від зовнішнього забруднення впродовж обробки, зберігання та транспортування.

М'ясопродукти, які були отримані від забою сільськогосподарських тварин в необладнаних місцях, з погляду санітарних норм і правил є вже джерелом небезпеки для споживача. Так, у Законі України «Про безпечність та якість харчових продуктів» заборонено реалізувати продукти забою сільськогосподарських тварин, забій яких був здійснений безпосередньо в сільському домогосподарстві.

Висновки. Починаючи із 2015 р., забій сільськогосподарських тварин на основі розпорядження Державного Комітету ветеринарної медицини має здійснюватися на спеціально обладнаній та сертифікованій бойні. Ми вважаємо, що в ідеалі воно повинно так і бути. Але до моменту впровадження норм названого вище законодавчого акту в нашій державі не було створено мережі забійних пунктів. При цьому необхідно зазначити, що в деяких регіонах нашої країни (Волочиський район Хмельницької області) успішно функціонує ланцюг: приватний товаровиробник – забійний пункт – роздрібний продовольчий ринок. Як свідчить набутий досвід, це є кроком вперед до цивілізованого суспільства, оскільки забій здійснюється відповідно до ветеринарно-санітарних норм щодо забою тварини, транспортування до забійного пункту здійснюється за бажанням власника тварини спеціально обладнаним автомобілем забійного пункту. Мораторій на впровадження у дію норм названого вище законодавчого акту на наступні 5 років дає час на створення цивілізованих умов для забою та реалізації м'ясопродуктів через систему роздрібних продовольчих ринків.

Нових підходів до організації оптової та роздрібної торгівлі та руху продукції м'ясного скотарства вимагає проблема продовольчого забезпечення країни. Як свідчить досвід економічно розвинутих країн, оптимальною формою такої організації є оптові ринки живої худоби та ефективно функціонуюча роздрібна торговельна мережа.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Копитець Н. Г. Функціонування системи збуту продукції скотарства: теоретико-практичний аспект: монографія / Н.Г. Копитець. – К.: Інститут аграрної економіки, 2007. – 210 с.
2. Месель-Веселяк В. Я. Розвиток м'ясопродуктового підкомплексу України / В. Я. Месель-Веселяк, О. В. Мазуренко; за наук. ред. акад. УААН П. Т. Саблука. – К.: ННЦІЕА, 2004. – 198 с.
3. Пуцентейло П. Р. Перспективи розвитку виробничого потенціалу м'ясного скотарства України / П. Р. Пуцентейло // Сталій розвиток економіки. – 2011. – № 1. – С. 9–17.
4. Свідовський А. М. Проблеми та досвід державного регулювання на ринку м'ясопродуктів / А. М. Свідовський, І. А. Оносова // Торгівля і ринок України. – Донецьк: ДонДУЕТ. – 2001. – С. 220–226.
5. Захарин С. Кто главный на рынке мяса: производители или потребители? А может посредники? / С. Захарин // Продукты питания. – 2004. – № 24. – С. 20–21.
6. Яців І. Б. Регіональний ринок м'яса: ефективність функціонування і перспективи розвитку: монографія / І. Б. Яців, С. Ф. Яців. – Львів, 2008. – 185 с.

REFERENCES

1. Kopytec' N. G. Funkcionuvannja sistemi zbutu produkciji skotarstva: teoretiko-praktichnij aspekt: monografija / N.G. Kopytec'. – K.: Institut agrarnoi ekonomiki, 2007. – 210 s.
2. Mesel'-Veseljak V. Ja. Rozvitok m'jasoproduktovogo pidkompleksu Ukraïni / V. Ja. Mesel'-Veseljak, O. V. Mazurenko; za nauk. red. akad. UAAN P. T. Sabluka. – K.: NNCEIA, 2004. – 198 s.
3. Pucentejlo P. R. Perspektivi rozvitku virobничого potencialu m'jasnogo skotarstva Ukraïni / P. R. Pucentejlo // Stalij rozvitok ekonomiki. – 2011. – № 1. – S. 9–17.
4. Svidovs'kij A. M. Problemi ta dosvid derzhavnogo reguljuvannja na rinku m'jasoproduktiv / A. M. Svidovs'kij, I. A. Onosova // Torgivlja i rinoк Ukraïni. – Donec'k: DonDUET. – 2001. – S. 220–226.

5.Zaharin S. Kto glavnyj na rynke m'jasa: proizvoditeli ili potrebiteli? A mozhet posredniki? / S. Zaharin // Produkty pitaniya. – 2004. – № 24. – С. 20–21.

6.Jaciv I. B. Regional'nij rинok m'jasa: effektivnist' funkcionuvannja i perspektivi rozvitku: monografija / I. B. Jaciv, S. F. Jaciv. – L'viv, 2008. – 185 s.

Проблемы формирования инфраструктуры рынка мясного скотоводства в Украине

В.И. Радько, А.М. Гура

В статье рассматриваются организационно-экономические основы формирования инфраструктуры рынка мясного скотоводства. Авторами проведен анализ современного состояния функционирования рынка продукции скотоводства и перспективы его дальнейшего развития. Исследователи отмечают, что инфраструктуру рынка мясного скотоводства целесообразно развивать по следующим направлениям: формирование и развитие рынков живого скота; организация оптовой торговли продуктами убоя; развитие сети сертифицированных боен.

Предложены новые подходы к формированию сбытовой инфраструктуры рынка мясного скотоводства.

Ключевые слова: рынок продукции скотоводства, оптовая и розничная торговля, эффективность сбытовой деятельности.

Надійшла 28.03.2014 р.

УДК 338.439.4:636.5.034(477)

ЗАБОЛОТНИЙ В.С., канд. екон. наук

ГАВРИК О.Ю., асистент

Білоцерківський національний аграрний університет

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ВИРОБНИЦТВА ЯЄЦЬ В УКРАЇНІ

У статті розглядаються особливості функціонування українських підприємств галузі яєчного птахівництва та наводяться основні тенденції виробництва продукції яєчного птахівництва в Україні. Авторами проаналізовано сучасний стан та особливості розвитку яєчного птахівництва в Україні, подано аналітичну оцінку функціонуванню галузі в умовах ринкової економіки та в контексті вступу України у Світову організацію торгівлі. Виявлено основні чинники, що впливають на розвиток яєчного птахівництва в Україні, та окреслено ряд проблемних питань, вирішення яких призведе до підвищення ефективності діяльності українських підприємств – виробників продукції, що досліджується.

Ключові слова: яєчне птахівництво, глобалізація, конкурентоспроможність продукції.

Постановка проблеми. Одним із найважливіших завдань держави є забезпечення продовольчої безпеки населення, головну роль в якому відіграє агропромисловий комплекс. Скорочення виробництва продукції тваринництва призвело до зниження забезпеченості населення білками тваринного походження. Виходом з цієї ситуації для нашої держави може стати розвиток птахівництва в цілому та його яєчного напрямку зокрема. Сучасному продовольчому ринку притаманні нестабільність і непередбачуваність, що є результатом впливу світових інтеграційних та глобалізаційних процесів. Особливо виразно ці процеси простежуються у розвитку вітчизняного яєчного птахівництва. Разом з низькою конкурентоспроможністю продукції вітчизняного птахівництва вони спричиняють зростання обсягів її імпорту на територію України.

За таких умов постає об'єктивна необхідність пошуку шляхів підвищення ефективності виробництва вітчизняної продукції яєчного птахівництва.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням ринку продукції яєчного птахівництва займалися цілий ряд економістів-дослідників, серед яких: Г.Л. Азоєв, О.М.Варченко, О.Д. Гудзинський, С.В. Діденко, Н.С. Золотарьова, О.Ф. Кирилук, В.К. Савчук, І.В. Свиноус, П. Самуельсон, Л.Ф. Хайек, П. Хейне, Й. Шумпетер та інші вчені. Однак, в їх працях не в повному обсязі розкриті проблеми функціонування птахівничих підприємств в умовах глобалізації.

Мета дослідження – визначення основних тенденцій функціонування українських підприємств яєчного птахівництва в умовах глобалізації.

Матеріали та методи дослідження. Дослідження проводили на матеріалах Державної служби статистики України, асоціації «Союз птахівників України», а також підприємств птахівничої галузі. Використовували такі методи: абстрактно-логічний, порівняння, монографічний та інші.

Результати дослідження та їх обговорення. Птахівництво – галузь тваринництва, яка забезпечує населення унікальними продуктами харчування. Яйця є важливим і перспективним об'єктом переробки з погляду отримання продуктів, необхідних для забезпечення високої якості життя людей. Упродовж сторіч яйця відігравали основну роль в харчуванні людей, залишаючись

одним із найбільш економічних і доступних універсальних продуктів харчування, що містять високоякісний протеїн, вітаміни, ненасичені жири, залізо, фосфор і цинк, багато інших основних інгредієнтів для здорового життя.

В останні роки динаміка поголів'я птиці в Україні мала стійку тенденцію зростання, при цьому найбільш істотне зростання спостерігалось в сегменті птиці м'ясного напрямку. Так, у період з 2002 до 2011 рр. загальне поголів'я птиці в усіх категоріях господарств збільшилося на 36 %, у тому числі в секторі промислового виробництва – на 153,5 %.

За підсумками 2012 р. поголів'я птиці збільшилося на 6,5 % – до 213,8 млн голів, у тому числі поголів'я птиці на промислових підприємствах зросло на 11,3 %. Це зростання було пов'язане, перш за все, зі скороченням поголів'я птиці м'ясного напрямку в 2011 році. Порівняно з попереднім роком у 2011 р. поголів'я птиці в усіх категоріях господарства скоротилося на 1,5 %, у тому числі в секторі промислового виробництва – на 4,4 %.

Зазначимо, що чисельність поголів'я курей-несучок протягом 2012 р. практично не змінилася, збільшившись всього на 0,2 % – до 40,347 млн. голів.

Сектор промислового виробництва яєць в період із 2002 до 2012 рр. також демонстрував високі темпи зростання. Так, поголів'я птиці яєчного напрямку в сільгосп підприємствах за звітний період збільшилося на 103 %. Із запровадженням інноваційних технологій виробництва підвищилася продуктивність птиці яєчного напрямку, і відповідно зросло товарне виробництво столових яєць.

Утримання птиці в господарствах населення орієнтоване, перш за все, на забезпечення продовольчого споживання (м'ясо і яйце). При цьому динаміка зміни поголів'я птиці найчастіше залежить не стільки від кон'юнктури ринку, скільки від соціально-економічних чинників (доходи, зайнятість), а також ціни на корми. За структурою поголів'я птиці – це переважно м'ясо-яєчні кроси вітчизняної селекції, рідше м'ясні бройлери.

Середня чисельність поголів'я курей-несучок у сільськогосподарських підприємствах станом на 1 січня 2013 р. склала 40347,4 тис. голів, щодо показника за аналогічний період попереднього року – 100,2 %. Лідируючі області: Київська – 7696,2 тис. голів, Донецька – 5682,6 тис. голів, Хмельницька – 3148,9 тис. гол., Дніпропетровська – 2749,5 тис. голів.

Як свідчать проведені групування, основне поголів'я сільськогосподарських підприємств сконцентровано в 19 сільськогосподарських підприємствах різних організаційно-правових форм господарювання із чисельністю поголів'я птиці понад 750 тис. голів. Високий рівень концентрації та використання сучасних технологій дає можливість забезпечити високий рівень рентабельності (понад 65 %), через зниження рівня повної собівартості і підвищення закупівельної ціни, яка характеризується, в першу чергу, високою якістю кінцевої продукції, а також за рахунок високої продуктивності курей-несучок.

Відомо, що висока концентрація птиці на обмеженій території призводить до загострення екологічних проблем. За даними досліджень, проведених в Російській Федерації, вміст аміаку на території великих птахофабрик коливається в межах 0,3-1,42 мг/м³. На відстані 500, 1000, 1500 і 2000 м вміст аміаку зменшується відповідно на 24 %, 28, 29 та 40 %. Максимально разові концентрації сірководню на території птахофабрик і за їх межами перевищують допустимий рівень в 1,5–6,3 рази. У повітрі на відстані в 500, 1000, 1500 і 2000 м від птахофабрик концентрація бактеріальних кліток в 1 м³ повітря відповідно зменшувалася на 48 %, 50, 51 та 53 %. Результати досліджень засвідчили, що у населення, що проживає в районі розміщення птахофабрик (в т.ч. у дітей), відмічався підвищений рівень захворюваностей, пов'язаних з органами дихання, інфекційними і паразитарними хворобами, а також хворобами органів травлення.

Найближчим часом в Україні планується прийняття нового законодавства з екології, яке на вимогу ЄС має відповідати європейським нормам, а відповідно значно зростуть вимоги до підприємств, які є потенційними забруднювачами навколишнього середовища. Тому в птахівничій галузі будуть розвиватися новітні технології утилізації відходів, основним з яких є послід.

Одним із напрямів збільшення виробництва і підвищення економічної ефективності птахівництва є подальший розвиток спеціалізації і концентрації та переведення галузі на індустріальну основу і створення великих промислових комплексів навколо великих міст і промислових центрів.

За період 2002-2012 рр. виробництво яєць в Україні збільшилося на 69,0 %. При цьому, в першу чергу, зростання було зумовлене нарощуванням виробництва яєць у крупнотоварному секторі. Так, виробництво яєць у промислових підприємствах за звітний період зросло в 2,4 рази.

Активний розвиток крупнотоварного виробництва вніс істотні корективи як у виробничу, так і товарну структури ринку яєць. Ще на початку двотисячних років основним виробником яєць були господарства населення, формуючи більше 60% загального обсягу пропозиції продукції. За підсумками 2012 р., частка господарств населення у виробництві яєць скоротилася до 37,3 %. У 2012 р. виробництво яєць в Україні зросло як у секторі промислового виробництва, так і в господарствах населення, де ріст обсягів виробництва яєць є практично однаковим – 2,1 і 2,6 % відповідно.

Фінансовим поштовхом до відродження яєчного птахівництва є потужні значні інвестиції у вигляді коштів державної підтримки. Значна частка направлялася на закупівлю добових курчат батьківських та прабатьківських зарубіжних кросів, кормів і кормових добавок для курей, з метою вирощування їх для отримання яєць племінних порід і подальшого збільшення виробництва товарної продукції птахівництва. Тільки у 2003 р. на це було використано 25,4 млн грн., або 33,1 % від загального обсягу коштів, виділених Мінагрополітики з державного бюджету на селекцію в тваринництві та птахівництві. Потім були запроваджені дотації у вигляді 0,5 грн за кожне реалізоване яйце.

Вкладені інвестиції дали можливість сформувати потужну виробничу базу яєчного птахівництва. Короткий термін окупності вкладеного капіталу стимулював до залучення приватних інвестицій в розвиток яєчного птахівництва.

Характерною особливістю для виробництва яєць є його сезонність. Проте, в сільськогосподарських підприємствах, які використовують інтенсивні технології, його прояв незначний. В особистих селянських господарствах сезонність виробництва чітко проявляється, що зумовлено, в першу чергу, відсутністю приміщень для цілорічного утримання курей-несучок. Сезонність пропозиції, зумовлена переважаючим виробництвом яєць на регіональному ринку приватними домогосподарствами. Застосовуючи стратегію синхромаркетингу, збільшуючи обсяги пропозиції своєї продукції в осінньо-зимовий період, сільськогосподарські підприємства можуть згладити сезонність пропозиції протягом року, забезпечивши тим самим вищий рівень рентабельності виробництва й успішну реалізацію своєї продукції з меншими зусиллями на товаропросування. За даними птахопідприємств, витрати на виробництво яєць у зимовий період в 1,3-1,5 рази вищі проти аналогічних витрат у літні місяці, сезонне коливання цін на продукцію становить 1,8-2 рази. Дешева літня продукція часто обертається для птахопідприємств збитками, а затратна зимова є прибутковою.

Характерною рисою виробництва яєць в сільськогосподарських підприємствах є високий рівень його концентрації. Так, 20 % загального обсягу яєць виробляється на 3 сільськогосподарських підприємствах, за рівня рентабельності близько 75 %, із середньорічним обсягом виробництва 775 млн штук яєць.

Ефективність птахівництва забезпечується на основі розширеного відтворення за рахунок впровадження прогресивних технологій, використання інновацій та вертикальної інтеграції, що суттєво знижує витрати на всьому етапі товароруку від виробника до кінцевого споживача. Так, збитковість виробництва спостерігається в сільськогосподарських підприємствах із обсягом виробництва до 10 млн шт., більшість яких функціонують як самостійні суб'єкти господарювання.

Вертикальна інтеграція сприяє скороченню витрат і зниженню залежності від поточних тимчасових змін у ринковій кон'юнктурі. Вертикальна інтеграція передбачає об'єднання сировинних, переробних і збутових напрямів діяльності в єдиному організаційно-технологічному комплексі. Очевидно, що перспективи птахівничої галузі України за розвитком великих виробничих інтеграційних утворень, які зможуть забезпечити ефективну роботу на основі замкнутого технологічного циклу за схемою: утримання батьківського стада в племрепродукторах, виробництво кормів та приготування кормових сумішей на власних комбікормових заводах, виробництво м'ясної та яєчної продукції, її переробка, логістика та організація збуту продукції. Лише в такому випадку підприємство зможе досягти високих результатів виробничої діяльності.

В Україні все ще існує досить велика кількість виробників яйця, тому поточні процеси інтеграції та консолідації, які спостерігаються в галузі, є одними з ключових чинників подальшого розвитку виробництва яйця в Україні.

Частка яєць, вироблених в домогосподарствах, поступово знижується: із 42 % у 2009 р. до 37 % в 2012 р., що стало наслідком процесів активної консолідації підприємств промислового сектору з

поступовим виведенням з виробничого процесу малоефективних підприємств. Зокрема, ще в 2003 р. в Україні налічувалося 156 підприємств – виробників курячого яйця. До 2011 р. їх кількість, згідно з даними профільної асоціації «Птахопром України», скоротилася до 96, тобто всього за 8 років із ринку вийшли або були поглинені більше 40 % раніше незалежних виробників.

У цілому на частку п'яти найбільших виробників яєць в Україні припадає 40,8 відсотків внутрішнього ринку порівняно із 34,9 % в 2011 р. і 28 % у 2008 р., що свідчить про зниження впливу дрібних і середніх гравців на ринок. За прогнозами експертів, надалі великі компанії ще більше посилять свої позиції і скоротять частку участі населення у виробництві яєць. У найближчі кілька років структура ринку буде виглядати так: промислове виробництво – 74,6 %, населення – 25,4 %.

Ринок курячого яйця в Україні буде і далі індустріалізуватися та консолідуватися. Україна – один із провідних світових виробників зернових та соняшнику, які в свою чергу є ключовими компонентами комбікормів для несучок. Тому низька собівартість курячих яєць сприятиме формуванню українським виробникам значної конкурентної переваги на світовому ринку. Водночас активізація діяльності галузей харчової промисловості стимулюватиме додатковий попит на сухі та особливо рідкі яєчні продукти. Зважаючи на щорічне збільшення обсягів виробництва курячих яєць та яєчних продуктів, а також розширення галузей їх використання, обидва ринки, безумовно, будуть зростати. Виробники яєчних продуктів посилюватимуть свої позиції за рахунок удосконалення технологій виробництва, нарощування обсягів виробництва, розширення асортименту яєчних продуктів, пошуку нових шляхів їх збуту, нарощування експорту тощо.

На нинішньому етапі розвитку промислового птахівництва важливе значення мають оцінка організаційно-економічних засад розвитку галузі та визначення перспектив її динамічного розвитку. Вирішення зазначеної проблеми передбачається здійснити, головним чином, за рахунок мобілізації і використання внутрішніх резервів через поліпшення організації виробництва і праці; економне витрачання сировинних і матеріальних ресурсів (частка яких у собівартості продукції складає 75-80 %); дотримання технологічних нормативів; зменшення суспільних витрат виробництва; поліпшення якості виробленої продукції та підвищення рівня використання батьківського стада птиці.

Вирішення проблеми підвищення ефективності виробництва харчових яєць необхідне, по-перше, для забезпечення попиту населення України продуктами харчування тваринного походження; по-друге, для збільшення обсягів експорту яєць та продуктів їх переробки на світовому ринку.

Підвищення рентабельності залежить, в першу чергу, від комплексу взаємопов'язаних факторів: продуктивності птиці, рівня товарності продукції, витрат кормів і праці на виробництво яєць птиці, цін реалізованої продукції.

У середньому по Україні протягом 2008-2012 рр. спостерігається тенденція до підвищення рівня рентабельності виробництва курячих яєць. Це стало можливим завдяки впровадженню прогресивних технологій утримання й годівлі птиці та використанню високопродуктивних гібридних кросів курей. Проте в силу об'єктивних і суб'єктивних факторів протягом 2008-2012 рр. спостерігалася чітка тенденція до росту повної собівартості 1000 штук яєць, яка в 2012 р. складала 413,31 грн, що на 22,3 % більше значення цього показника 2008 р. Зазначимо, що за досліджуваній період спостерігалася й підвищення реалізаційних цін на яйця.

Ефективність птахівництва залежить і від розведення лінійної та гібридної птиці, що відзначається високою продуктивністю. Складовою успіху галузі є генетика і селекція, сучасний науково обґрунтований рівень годування і утримання птиці, високий ветеринарний захист і організація праці. Прогрес галузі значно пов'язаний з раціональним використанням світового генофонду, підвищенням генетичного потенціалу птиці.

Індустріальна технологія виробництва продукції птахівництва ставить підвищені вимоги до генетичних якостей птиці. У селекційно-генетичному центрі виведено високопродуктивні кроси яєчних курей, потенціальна несучість яких становить 350-360 яєць за рік. Кури цих кросів характеризуються високим рівнем збереження молодняку і дорослої птиці в інтенсивних умовах утримання.

У результаті модернізації і концентрації потужностей виробництва в секторі, а також скорочення кількості неефективних компаній на ринку, середня продуктивність курей-несучок демонструвала стійку тенденцію до зростання. При цьому в сегменті виробництва промислового яйця

все ще залишається нерозкритим потенціал зростання середньої продуктивності курей-несучок до рівня не менше 300 штук яєць на рік на 1 голову курки-несучки.

Для виробництва яєць і м'яса використовують гібридну птицю, одержувану в результаті схрещування спеціалізованих поєднаних ліній. У виробництві яєць застосовують кроси на основі породи білий леггорн, м'яса – корниш і плімутрок. На сьогодні в птахівничих господарствах країни міститься приблизно 8 кросів курей яєчного напрямку і 10 м'ясного.

Перспективним на сьогодні є «коричневий» крос яєчних курей «Родоніт», що відрізняється високою продуктивністю і якістю яєць за невеликих маси тіла та витрат корму, а також переважаючий інші кроси за інкубаційними властивостями і збереженням поголів'я. Гібридні кури-несучки цього кросу за живою масою 1,7 кг на рік дають по 270-290 яєць.

В основу технології виробництва продукції яєчного птахівництва необхідно покласти раціональні схеми вирощування молодняку і утримання дорослої птиці, наприклад перехід на перспективне, економічно і біологічно обґрунтоване безпересадкове вирощування молодняку з переведенням його в продуктивне стадо в 17-тижневому віці, яке можливе за оснащення цехів клітинними батареями БКМ -3, КБУ-3, Р-15.

Одним із основних факторів, що впливають на продуктивність, якість продукції, здоров'я птиці та забезпечують ефективність промислового виробництва яєць і м'яса птиці, є повноцінна годівля. У структурі собівартості яєць і м'яса птиці корми становлять 60-70 %. Зменшення витрати кормів на одиницю продукції і підвищення ефективності їх засвоєння можна досягти: по-перше, використанням високоякісних кормових засобів і відповідною підготовкою кормів до згодовування; по-друге, застосуванням оптимальних рецептів комбікормів для відповідних груп птиці; і, по-третє, підбором відповідних режимів і техніки годування.

Для птахофабрик необхідні корми, що відповідають вимогам промислової технології виробництва. Таким вимогам відповідають корми заводського виготовлення. Однак у зв'язку з їх дорожнечою деякі птахофабрики організували виробництво кормів у власних кормоцехах. Ураховуючи труднощі птахівничих підприємств із формуванням кормової бази, особливо важливо використовувати раціони, збалансовані за поживними речовинами, і, в першу чергу, за обмінною енергією і сирим протеїном, а також незамінними амінокислотами, оскільки використання збалансованого комбікорму сприяє зростанню продуктивності птиці.

Характерними особливостями розвитку вітчизняного ринку курячого яйця є: щорічне зростання виробництва (показники за 2012 р. майже вдвічі перевищують дані 2005 р.); відбуваються процеси консолідації, коли дрібні виробники змушені залишити ринок через неспроможність конкурувати із великими промисловими підприємствами. Це зумовлено високим індексом зносу основних фондів, відсутністю вертикальної інтеграції, низькою якістю місцевих кормів та бідним генетичним потенціалом вітчизняних кросів. Як наслідок, більшість дрібних виробників в Україні мають відносно низький коефіцієнт використання потужностей та низьку продуктивність.

Висновки. Отже, підвищення продуктивності курей із 274 яєць на одну курку-несучку в 2005 р. до 286 у 2012 р. у сільськогосподарських підприємствах зумовлено: використанням ефективніших кросів несучки та пов'язане з рецептурою кормів; зростанням експорту яйця з України завдяки збільшенню попиту в країнах Африки та Близького Сходу, конкурентним цінам та високій якості вітчизняної яєчної продукції; відсутністю імпорту курячих яєць (до 2011 р. Україна імпортувала лише інкубаційні яйця, оскільки вітчизняні потужності з виробництва яєць можуть повністю задовольнити попит всередині держави, а несприятливий тарифний бар'єр стає перешкодою для входу іноземців на внутрішній ринок України); сезонними коливаннями пропозиції та попиту на ринку курячих яєць. На відміну від більшості галузей сільськогосподарського виробництва, спостерігається не тільки сезонність попиту, а й сезонність пропозиції через те, що близько 37 % українського ринку яйця припадає на господарства населення, решта, майже 63 %, – промислове виробництво. Перелічені вище фактори посприяли тому, що за підсумками 2012 р. Україна посідає дев'яте місце в світі та друге у Європі з виробництва столових курячих яєць.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бурак Р. І. Управління якістю продукції птахівництва : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.01 «Економіка, організація і управління підприємством» / Р.І. Бурак. – К., 2003. – 20 с.
2. Заболотний В.С. Конкурентоспроможне птахівництво України: аналітична оцінка, прогноз розвитку / В.С. Заболотний, О.Ф. Кирилук. – К.: ЦП «Компринт», 2013. – 197с.

3. Золотарьова Н.С. Методичні аспекти визначення фактичної собівартості продукції інкубаторно-птаховничих підприємств / Н. С. Золотарьова // Економіка АПК. – 2006. – №2. – С. 79–85.
4. Голіков І.В. Особливості інвестиційних проектів у птахівництві / І. В. Голіков // Економіка АПК. – 2006. – №6. – С. 73–75.

REFERENCES

1. Buriak R.I. Quality Management poultry: Author. Thesis. for obtaining sciences. degree candidate. Econ. sciences specials. 08.06.01 "Economics, Organization and Management" / R. Buriak. - K., 2003. - 20.
2. Zabolotny V.S. Competitive poultry Ukraine: Analytical evaluation, development forecasts / V.S Zabolotnyi, AF Kyrylyuk. - K.: СВ "Komprynt", 2013. - 197s.
3. Zolotareva N.S. Methodical aspects of determining the actual cost of production incubatory-farming enterprise / N. Zolotarev // Economy APC. - 2006. - № 2. - P. 79-85.
4. Golikov I.V. Features of investments in the poultry / I. Golikov // Economy APC. - 2006. - № 6. - P. 73-75.

Современные тенденции производства яиц в Украине

В.С. Заболотный, О.Ю. Гаврик

В статье рассматриваются особенности функционирования украинских предприятий отрасли яичного птицеводства, приводятся основные тенденции производства продукции яичного птицеводства в Украине. Авторами проанализированы современное состояние и особенности развития яичного птицеводства в Украине, представлена аналитическая оценка функционирования отрасли в условиях рыночной экономики и в контексте вступления Украины в Мировую организацию торговли. Определены основные факторы, влияющие на развитие яичного птицеводства в Украине, и намечен ряд проблемных вопросов, решение которых приведет к повышению эффективности деятельности украинских предприятий – производителей исследуемой продукции.

Ключевые слова: яичное птицеводство, глобализация, конкурентоспособность продукции.

Надійшла 02.04.2014 р.

УДК 659.2:330.341.1:631.11

ГЕРАСИМЕНКО І.О., канд. екон. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

irinagerasimenko@list.ru

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті визначено основні завдання та функції інформаційного забезпечення системи управління інноваційною діяльністю. Наведено основні варіанти впровадження інформаційних систем, виділено базові системи внутрішнього інформаційного забезпечення управлінських процесів, що найбільш відповідають сучасним умовам господарювання. Обґрунтовано роль інформаційно-консультаційної діяльності та запропоновано основні складові структури інформаційно-консультаційного обслуговування з метою забезпечення безперебійного й ефективного процесу поширення нововведень серед аграрних підприємств. Розроблено комплексну інформаційну систему обґрунтування управлінських рішень в аспекті інноваційної діяльності підприємства.

Ключові слова: інформаційне забезпечення, інформаційні системи, інформаційно-консультаційне обслуговування, управління інноваційною діяльністю.

Постановка проблеми. У сучасних умовах інформаційне забезпечення системи інноваційною діяльністю набуває системного характеру, постають нові вимоги до особистісних характеристик управлінців вищої ланки (широкий діапазон знань, організованість, здібність до швидкої орієнтації в умовах ринку, адаптація до змін середовища, гнучкість). Тому пошук і систематизація різних видів інформації стає базовою функцією інформаційного забезпечення обґрунтування управлінських рішень. На підприємствах передбачається дія ряду загальних і специфічних процесів, що становлять цілісний ланцюжок інформаційного забезпечення інноваційної діяльності та визначають її ефективність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питань інформаційного забезпечення підприємства присвячені праці зарубіжних та вітчизняних вчених: Фатхутдінова Р. А., Балабанової Л.В., Варченко О.М., Давлетханової О.Х., Осауленка О.Г., Кропивка М.Ф., Червінської Л.П. та інших авторів. Водночас окремі аспекти проблеми потребують ретельнішого вивчення та дослідження.

Мета дослідження – вивчення теоретичних, методологічних положень і аналіз рівня організації інформаційного забезпечення управління інноваційною діяльністю аграрних підприємств та розроблення рекомендацій для забезпечення комплексного підходу до обґрунтування управлінських рішень.

Матеріали та методика дослідження. Матеріалами дослідження слугували наукові праці та періодика зарубіжних і вітчизняних вчених-економістів стосовно інформаційних технологій та систем управління інноваційною діяльністю підприємства. Основні результати дослідження були висвітлені за допомогою загальнонаукових методів, зокрема діалектичного методу пізнання та системного підходу вивчення економічних явищ.

Результати досліджень та їх обговорення. Інформаційне забезпечення управління – це зв'язок інформації із системами управління підприємством і управлінським процесом у цілому. Основне завдання інформаційного забезпечення системи управління інноваційною діяльністю підприємства – надати реальні можливості менеджеру для оперативної та якісної раціоналізації своїх управлінських рішень, спрямованих на інтенсифікацію інноваційних зусиль та інноваційного виробництва усередині підприємства.

Пошук і систематизація різних видів інформації – базова функція інформаційного забезпечення управлінських рішень. У нинішніх умовах на підприємствах передбачається дія ряду загальних і специфічних процесів, які становлять цілісний ланцюжок інформаційного забезпечення управлінських рішень.

Сучасні інформаційні технології та програмне забезпечення виконують ключову роль в управлінні діяльністю підприємства. Зазначимо, що інформаційне забезпечення впливає на низку його показників, зокрема фонду заробітної плати, комунальних послуг, вартості програмного забезпечення, витрати на перерозподіл сировини, документообіг, підвищення продуктивності.

Застосування інформаційних технологій і програмного забезпечення також скорочує кількість досліджуваних у ручну процесів, що зменшує кількість можливих помилок. Так, Р.А. Фатхутдінов однією з істотних характеристик систем економічного, наукового та інноваційного управління у XXI ст. вважає її автоматизацію з метою зниження витрат і підвищення якості управлінського рішення [1]. Такі технології допомагають великим підприємствам усунути тимчасові та географічні бар'єри, що перешкоджають потоку інформації та формуванню відносин із партнерами по бізнесу. Головна ж особливість таких технологій і програмного забезпечення – систематизація і автоматизований аналіз стану в системі управління інноваційною діяльністю підприємства.

У передачі інформації, як правило, бере участь безліч посередників, що може призвести до її затримки і спотворення. Від швидкості передачі інформації й обмеженості спотворень залежить правильність прийнятих управлінських рішень, а, отже, прибутковість інноваційної діяльності підприємства.

Розглянемо основні моменти, що розкривають методику ефективної автоматизації аналізу систем управління інноваційною діяльністю підприємств в сучасних умовах. До інформації, що використовується для розробки, обґрунтування та прийняття управлінських рішень в інноваційній діяльності підприємства, на наш погляд, слід висувати такі вимоги: стислість і чіткість формулювань; задоволення вимог менеджерів-реципієнтів; точність, своєчасність і достовірність, правильний відбір первинних відомостей та оптимальність систематизації.

Інформатизація інноваційного менеджменту в сучасних умовах передбачає застосування комп'ютерних технологій і повинна забезпечити: формування відповідної техніко-технологічної бази (із застосуванням новітніх інформаційних технологій і комунікаційних електронно-обчислювальних засобів); організацію виробництва та інформаційно-обчислювальних послуг; розробку механізму інформаційного обслуговування і створення дієвої системи управління цими процесами; впровадження та реалізацію прогресивних форм, методів і засобів проведення інформаційної діяльності в процесах управління, а також створення для цього необхідних матеріально-технічних, організаційних і соціальних умов [2].

Найпростішою визнано систему Oracle Enterprise Grid, яка об'єднує обчислювальні ресурси підприємства в єдину інфраструктуру, що здатна гнучко пристосовуватися відповідно до вимог бізнесу. Так, обчислювальні ресурси можуть бути як фізичними (пристрої для зберігання інформації, процесори), так і логічними (бази даних, сервери додатків). Можливим є

використання недорогих стандартних серверів (Storage Grid, Database Grid, Server Grid) для побудови інформаційної інфраструктури підприємства, які просто розширюються у разі потреби через додавання нових пристроїв. На нашу думку, обчислювальні ресурси серверів також можуть динамічно перерозподілятися між різними програмними системами підприємства, що підвищить їх корисне завантаження, з економією витрат підприємства на придбання додаткового обладнання [3].

До організації інформаційного забезпечення економічного аналізу також висувається низка вимог: об'єктивність інформації, її єдність, оперативність, раціональність та ін. Інформація повинна бути раціональною (ефективною), тобто вимагати мінімуму витрат на збирання, зберігання і використання даних. З одного боку, для комплексного аналізу будь-якого економічного явища або процесу потрібна різнобічна інформація, без чого аналіз буде неповним, з іншого – надлишок інформації подовжує процес її пошуку, збору та прийняття управлінських рішень. З цього випливає необхідність вивчення корисності інформації та на цій основі – вдосконалення інформаційних потоків через усунення зайвих даних і введення потрібних.

Варто виділити три основні варіанти впровадження інформаційних систем (ІС):

1) розробка ІС власними силами підприємства. Якщо управління інноваційною діяльністю підприємства має нескладну систему, для ухвалення рішень можна використовувати засоби офісних програм (наприклад, MS WORD або ACCESS). Створення ж повноцінної системи вимагає не тільки значних фінансових ресурсів і часу, а й потребує централізованого фахового управління розвитком інвестиційно-інноваційного проекту;

2) придбання універсальної системи або пакета прикладних програм. На практиці такий варіант частіше застосовується в бухгалтерському відділі підприємства, що пояснюється методологічною консервативністю прийомів бухгалтерського обліку. Однак інвестиційно-інноваційні можливості аграрних підприємств відрізняються між собою, що накладає особливості на організацію пошуку, відбору й обґрунтування управлінських рішень, оскільки інноваційний процес – це насамперед творчість;

3) делегування функцій і повноважень з упровадженням інформаційних технологій зовнішнім організаціям (аутсорсинг). За правильного вибору виконуючої організації досягають таких переваг: економія засобів за рахунок застосування рішень, раніше перевірених на подібних підприємствах; фаховість виконання; сервісна підтримка; можливість розвитку системи відповідно до вимог організації виробництва продукції.

У внутрішньому інформаційному забезпеченні управлінських процесів на підприємстві можна виділити дві базові системи, які найбільш придатні в сучасних умовах господарювання:

1) Workflow (технологія автоматизації ділових процесів) – сучасна технологія комп'ютеризованої підтримки процесів управління підприємством (ділових, у тому числі – інноваційних процесів) в цілому або якоїсь їх частини. Цю технологію застосовують для вирішення проблем, що виникають через недостатність інформації, через створення загального інформаційного простору на підприємстві (електронна пошта, управління проектами, робота з базами даних, об'єктно-орієнтоване програмування і CASE-технології). Workflow можна визначити як будь-яке програмне забезпечення, що слугує для опису та забезпечення реалізації ділових процесів підприємства [4];

2) ERP-системи (Enterprise Resource Planning – планування ресурсів підприємства) включають планування матеріальних, трудових ресурсів підприємств, їх виробничих потужностей і функцій, орієнтованих на роботу із клієнтами. Вони можуть використовуватися, насамперед, для управління і прийняття рішень.

Серед основних технологій, що підтримують аналіз управління інтелектуальними ресурсами підприємства, і, зокрема, інноваціями, можемо виділити: Інтернет й інші глобальні і локальні мережі, які забезпечують інформаційний обмін.

Важливою організаційною структурою розробки та поширення нововведень є інформаційно-консультаційне обслуговування підприємств АПК, яке є складовим елементом інноваційної інфраструктури. На нашу думку, система інформаційно-консультаційної діяльності в АПК являє собою систему взаємопов'язаних заходів, спрямованих в основному на забезпечення безперебійного й ефективного процесу масового поширення нововведень серед підприємств агропромислового комплексу.

Зазначимо, що в період планової економіки функції консультантів у аграрній сфері виконували кваліфіковані спеціалісти районних і обласних управлінь сільського господарства, провідні вчені науково-дослідних установ і навчальних закладів, керівники та спеціалісти підприємств. Внаслідок численних реорганізацій, поглиблення загальної системної й аграрної кризи, чисельність фахівців усіх ланок АПК різко скоротилася, а їхні функції істотно змінилися. Науково-дослідні та навчальні заклади, в умовах різкого скорочення бюджетного фінансування, не мають можливості здійснювати безкоштовне фінансування. Водночас проблеми сільськогосподарських товаровиробників, особливо у правовій сфері та галузях економіки, фінансів, маркетингу, оподаткування, кредитування, ресурсозбереження і т.д., зумовлюють необхідність оперативного консультування з цих питань [5].

В Україні існує потреба у формуванні системи інформаційно-консультаційного обслуговування, яка б складалася із таких підсистем: державної інформаційно-консультаційної служби; корпоративного інформаційно-консультаційного обслуговування; приватного консультування.

Однак основною підсистемою має бути державна інформаційно-консультаційна служба на базі Мінагрополітики, що повинна відповідати за організацію науково-методичного забезпечення функціонування і розробку пропозицій щодо довгострокової стратегії розвитку агропромислового комплексу на всіх рівнях управління сільськогосподарським виробництвом. Регіональні інформаційно-консультаційні служби розглядаються нами як територіальна підсистема державної структури, яку в регіонах доцільно створювати при органі управління агропромисловим виробництвом. На нашу думку, основні напрями діяльності регіональних інформаційно-консультаційних служб мають передбачати: надання сільськогосподарським товаровиробникам сприяння в освоєнні нововведень, підвищенні рівня рентабельності та конкурентоспроможності продукції; допомогу у підвищенні кваліфікації та зайнятості, а також рівня доходів сільського населення, розвитку соціальної сфери та культури на селі; організацію навчання для сільського населення щодо ведення особистого господарства та приватного підприємництва.

Отже, основні завдання, які покладаються на регіональну інформаційно-консультаційну службу, є такими: поширення у сільському господарстві та інших галузях АПК регіону економічних, технологічних, технічних та інших наукових знань; оперативне доведення до сільськогосподарських товаровиробників і підприємств інших сфер АПК, сільського населення і навчальних закладів нормативно-методичних, правових, інформаційних та інших матеріалів з питань аграрних реформ, функціонування аграрного ринку, соціального і культурного розвитку села; організація професійної перепідготовки і підвищення кваліфікації працівників сільського господарства, інших галузей АПК, фермерів і власників особистих селянських господарств; реалізація інших заходів, пов'язаних з освоєнням нововведень і прискоренням адаптації сільських товаровиробників до ринкових умов.

Останні дослідження доводять, що технологія управління інноваційною діяльністю та її інформаційне забезпечення на багатьох підприємствах не відповідає умовам ринкової економіки. Сільськогосподарські товаровиробники не можуть забезпечити своєчасний пошук та освоєння інноваційної продукції, управлінські рішення зазвичай приймаються на основі вторинної інформації, а збір первинної інформації практично не ведеться.

Таким чином, створення комплексної інформаційної системи розробки та прийняття управлінських рішень в аспекті інноваційної діяльності є невідкладною потребою, яка сформує передумови зниження ризику й підвищення ефективності діяльності (рис. 1).

До складу цієї інформаційної системи необхідно включити чотири автономні, взаємодоповнюючі структурні підсистеми: I – система вхідної інформації, II – система методів і моделювання, III – інформаційна система обґрунтування управлінських рішень та IV – система довідкової інформації.

Враховуючи зазначені вище характеристики програмних систем, керівники підприємств можуть зробити найбільш обґрунтований вибір комп'ютерно-обчислювальної бази, від якої залежить безперебійне функціонування системи управління інноваційною діяльністю підприємства.

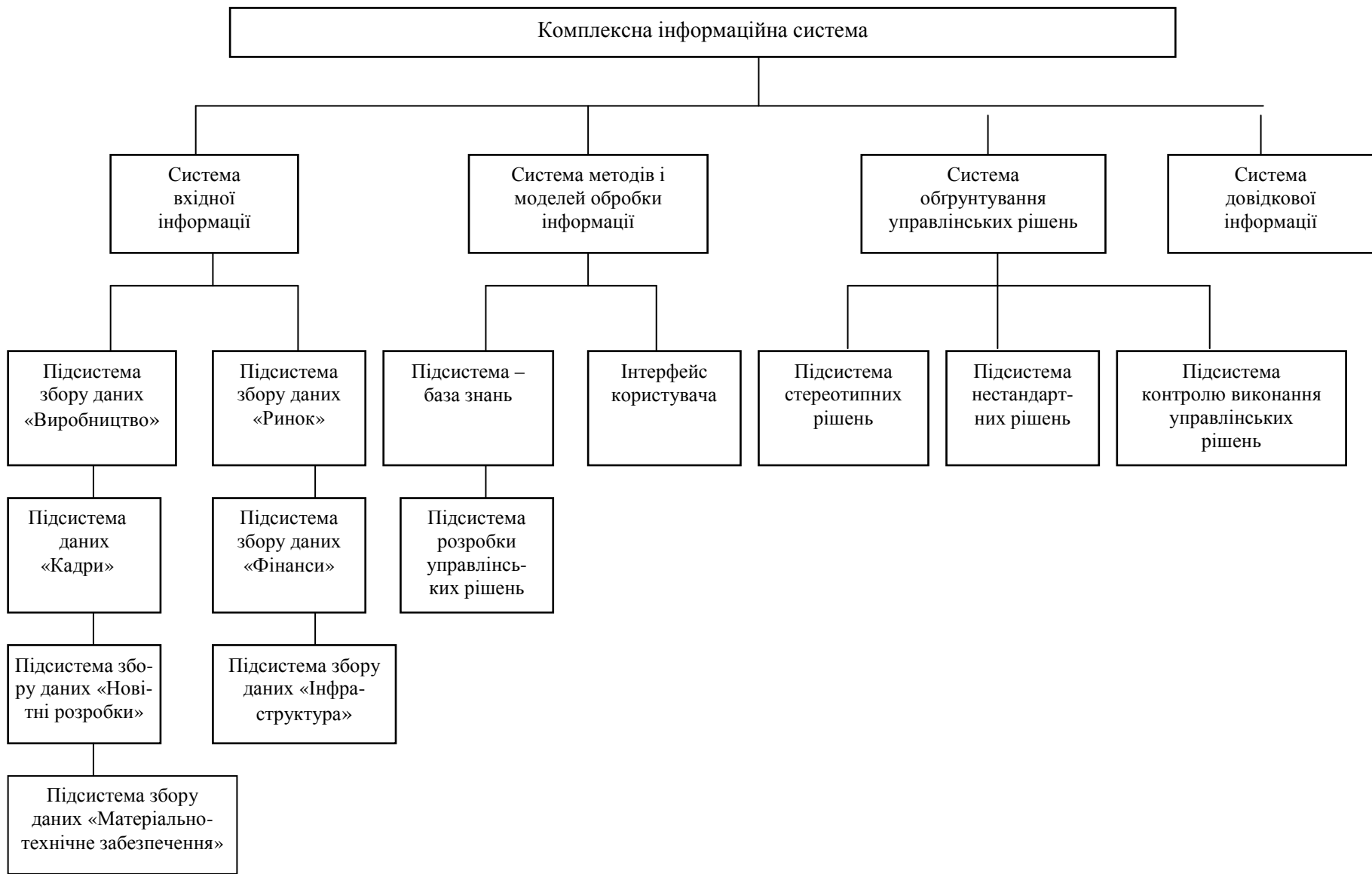


Рисунок 1. Комплексна інформаційна система обґрунтування управлінських рішень щодо пошуку та відбору нововведень

Висновки. Нині одним із важливих питань є доступність, продуктивність і гнучкість інформаційних систем, що використовуються в інноваційній діяльності, які в цілому визначають її успішність та ефективність. Технологія управління інноваційною діяльністю та її інформаційне забезпечення на багатьох підприємствах не відповідає умовам ринкової економіки. Основними недоліками є труднощі з отриманням інформації про фактичний матеріально-фінансовий стан підприємства, його інвестиційно-інноваційну діяльність; інформація надходить несвоєчасно і в неповному обсязі; порушується оперативність ухвалення рішень; відсутня або неякісно проводиться оцінка ефективності різних видів діяльності.

Отже, практичне застосування розроблених рекомендацій забезпечить комплексний системний підхід до формування інформаційного забезпечення обґрунтування управлінських рішень аграрних підприємств, що дасть змогу утримувати довгострокові конкурентні переваги на ринку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Фатхутдинов Р. А. Инновационный менеджмент: учебник / Р. А. Фатхутдинов. – М. : ЗАО Бизнес-школа «Интел-Синтез», 2000. – 624 с.
2. Червінська Л.П. Щодо формування інформаційної і кадрової складових інноваційного потенціалу АПК / Л.П Червінська, Т.М. Червінська// Актуальні проблеми розвитку економіки регіону: науковий збірник / За ред. І.Г. Ткачука. – Івано-Франківськ: ВДВ ЦІТ Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника, 2008. – Вип. IV. – Т. I. – С. 272–277.
3. Oracle Enterprise Grid <http://oracle.ukrsat.com/products/>.
4. Workflow <http://www.compilancetechologies/>.
5. Інформаційне забезпечення державного та регіонального соціального управління : монографія / О. Г. Осауленко, О. Ф. Новікова, Н. С. Власенко та ін.; НАН України; Ін-т економіки пром-сті; Держ. ком. статистики України. – К.: Донецьк, 2004. – 655 с.

REFERENCE

1. Fathutdinov R. A. Innovacionnyj menedzhment: uchebnik / R. A. Fathutdinov. – M. : ZAO Biznes-shkola «Intel-Sintez», 2000. – 624 s.
2. Chervins'ka L.P. Shhodo formuvannja informacijnoi' i kadrovoi' skladovyh innovacijnogo potencialu APK / L.P Chervins'ka, T.M. Chervins'ka// Aktual'ni problemy rozvytku ekonomiky regionu: naukovyj zbirnyk / Za red. I.G. Tkachuka. – Ivano-Frankivs'k: VDV CIT Prykarpats'kogo nacional'nogo universytetu im. V. Stefanyka, 2008. – Vyp. IV. – T. I. – S. 272–277.
3. Oracle Enterprise Grid <http://oracle.ukrsat.com/products/>.
4. Workflow <http://www.compilancetechologies/>.
5. Informacijne zabezpechennja derzhavnogo ta regional'nogo social'nogo upravlinnja: monografija / O. G. Osaulenko, O. F. Novikova, N. S. Vlasenko ta in.; NAN Ukrai'ny; In-t ekonomiky prom-sti; Derzh. kom. statystyky Ukrai'ny. – K.: Donec'k, 2004. – 655 s.

Информационное обеспечение системы управления инновационной деятельностью аграрных предприятий И.А. Герасименко

В статье определены основные задачи и функции информационного обеспечения системы управления инновационной деятельностью. Приведены основные варианты внедрения информационных систем, выделены базовые системы внутреннего информационного обеспечения управленческих процессов, которые наиболее полно отвечают современным условиям хозяйствования. Обоснована роль информационно-консультационной деятельности и предложены основные составляющие структуры информационно-консультационного обслуживания в целях обеспечения бесперебойного и эффективного процесса распространения нововведений среди аграрных предприятий. Разработана комплексная информационная система обоснования управленческих решений в аспекте инновационной деятельности предприятия.

Ключевые слова: информационное обеспечение, информационные системы, информационно-консультационное обслуживание, управление инновационной деятельностью.

Надійшла 13.03.2014 р.

УДК 338.31:631.11.016

МАТВІЙЧУК О.Є., аспірантка

Науковий керівник – **ВАРЧЕНКО О.М.,** д-р екон. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

ПРИБУТКОВІСТЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті наголошено, що в умовах трансформації економіки та активізації інтеграційних процесів в світовий економічний простір значно посилився вплив зовнішнього середовища, що перетворило його на головний чинник, який обумовлює стратегію і ділову політику сільськогосподарських підприємств. Мінливість зовнішнього середовища зу-

мовила той факт, що успішне функціонування підприємства залежить від рівня його економічної стійкості, що визначається здатністю так реагувати на зовнішні подразники, щоб не лише зберігати та генерувати чинники, які зумовили його врівноважений стан, але й сприяти подальшому розвитку, використовуючи власний економічний потенціал. Основною умовою досягнення стану економічної стійкості є одержання оптимальної величини прибутку, достатнього для подальшого розвитку сільськогосподарського підприємства на основі самофінансування. У статті розглянуті питання сутності поняття «економічна стійкість підприємства». Проаналізовано умови та фактори формування економічної стійкості, визначено особливості її формування в сільськогосподарських підприємствах. Досліджено вплив прибуткової діяльності сільськогосподарських підприємств на їх економічну стійкість.

Ключові слова: сільськогосподарське підприємство, прибутковість, економічна стійкість, ресурсний потенціал, забезпечення та підтримка стійкості, фінансова стабільність, економічний розвиток, управління.

Постановка проблеми. У сучасних умовах важливою характеристикою підприємства є економічна стійкість його функціонування, яка забезпечує інвестиційну привабливість, визначає основні інструменти управління та дозволяє значно підвищити ефективність управлінської діяльності. Узагальнення наукових підходів до розгляду підприємства як складної, багатфункціональної системи, ефективність функціонування і розвитку залежать від спрямованості процесу відтворення в умовах мінливості чинників зовнішнього та внутрішнього середовищ. Вважаємо, що складність полягає у тому, що зазначена категорія є багатомірною, тобто має об'єднувати виробничі, фінансові, соціальні, екологічні та інші аспекти функціонування підприємства, а також враховувати особливості виробничих систем, зокрема специфіку сільськогосподарського виробництва.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання забезпечення економічної стійкості підприємств та подальшого їх економічного розвитку розглядалось в працях багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених. Серед них: І. Ансофф, Ж.Д. Анпілогова, О.В. Ареф'єва, І.А. Бланк, А.Р. Беллоу, Є.Ф. Брігхем, В.О. Василенко, В.В. Вітлінський, О. Джумкова, М.І. Диба, С.Б. Довбня, П.М. Макаренко, К.Д. Олсон, С.Ф. Подкропивний, О.А. Поліщук, В.Г. Савицька, О.Г. Сокіл, І.І. Туболец, О.В. Ульяновченко, Л.О. Чіп, А.Д. Шеремет та інші. Водночас, ряд положень щодо формування економічної стійкості сільськогосподарських підприємств залишаються невизначеними, що потребує їх подальшого дослідження.

Мета дослідження – визначення впливу прибутковості діяльності сільськогосподарських підприємств на їх економічну стійкість, а також обґрунтування факторів, що її визначають.

Матеріал і методи дослідження. Теоретико-методичною основою дослідження слугували праці зарубіжних та вітчизняних науковців. У дослідженні використано системний підхід та монографічний метод.

Результати досліджень та їх обговорення. Із позиції системного підходу, економічна стійкість підприємства є синтетичною, системною характеристикою, що відображає: властивість адаптивності до змінюваних чинників внутрішнього і зовнішнього середовищ в умовах невизначеності внаслідок виникнення ризиків, конфліктів і кризових явищ; здатність знаходитися у динамічній збалансованості, зумовленій необхідністю здійснення відтворювального процесу як базового чинника забезпечення життєдіяльності.

Дослідження економічної стійкості із позицій відтворювального підходу передбачає: виділення фундаментального циклу відтворення деструктивних чинників, інструментів їх подолання і чинників стабілізації; встановлення базових типів процесу відтворення економічної стійкості (просте, розширене) і перехідних типів, що генеруються під час переходу від простого до розширеного відтворення [1, 2].

Під відтворенням економічної стійкості розуміється циклічний процес, в якому відбувається формування, розширення, закріплення, перетворення якісних характеристик адаптаційних можливостей підприємства, що забезпечують динамічну збалансованість структурно-функціональних підсистем, і взаємодії його економічної стійкості як передумови і результату. У ринкових умовах така динамічна збалансованість забезпечується на вартісній, регулятивній і управлінській основі. Змістовні характеристики типів відтворення економічної стійкості полягають в наступному. Доступний тип відтворення характеризується дефіцитом інструментів, що забезпечують економічну стійкість за надмірності загроз і ризиків. Функціонування підприємства у цьому випадку входить у режим кризи, в якій відбуваються утиск ресурсної бази, неповне використання виробничого потенціалу і редукація потреб життєзабезпечення.

Адаптаційна здатність підприємства при цьому може досягати свого граничного рівня, що призведе до його руйнування. Просте відтворення економічної стійкості характеризується адап-

таційною здатністю балансувати загрози і ризики інструментами їх подолання. Значна частина елементів системи перебуває у стабільному режимі, але при цьому можливі відхилення деяких з них від нормального рівня. Цілісність організації може бути легко порушена або перетворена. Сфера простого відтворення межує зі сферами редуруючого і генеруючого типів відтворення. Розширене відтворення характеризується профіцитним набором інструментів забезпечення економічної стійкості відносно загроз і ризиків. Адаптаційна здатність має проактивний характер. При цьому відбувається розширення ресурсної бази, перетворення виробничого потенціалу на основі інновацій, забезпечується стійке функціонування та інноваційно-орієнтований розвиток підприємства [3].

Економічна стійкість розглядається нами як систематизований, багатоконпонентний, безперервний у часі процес щодо профілактики, нейтралізації, подолання внутрішніх проблем, зовнішніх загроз і активного використання наявних компетенцій, що розвиваються, з метою реалізації можливостей зовнішнього середовища, спрямований на забезпечення внутрішньої і зовнішньої збалансованості підсистем підприємства. Потреба в розширеному відтворенні економічної стійкості передбачає використання стратегічного підходу до управління. У цьому випадку йдеться про використання методологічного та інструментарного потенціалу стратегічного менеджменту для реалізації відновлювальної функції підприємства як системи, що забезпечує відтворення його економічної стійкості у процесі розвитку.

Дослідники у своїх працях виділяють наступні особливості підприємства, які характеризують його як систему: відкрита система, що зазнає впливу чинників зовнішнього середовища; підприємству властива комплексність, яка визначається повнотою його цілей і завдань, а також різноманітністю процесів виробництва і управління; підприємство є динамічною системою, спроможною розвиватися, змінюватися, переходити від одного якісного стану до іншого, залишаючись при цьому єдиною системою; підприємство є саморегульованою системою, що може пристосуватися у певних межах як до внутрішніх, так і зовнішніх змін; підприємству як системі властива цілісність.

Російський науковець В.А. Фатхутдінов визначає виробничу систему як єдність матеріальних і нематеріальних складових досліджуваного об'єкта, їх зовнішніх і внутрішніх зв'язків, що забезпечують раціональність інформаційних, виробничих, управлінських та інших процесів із перетворення вхідних потоків системи в її вихідні потоки та досягнення цілей суб'єкта управління. Об'єкт (підприємство, організація і т. д.), що не відповідає цим умовам, є безсистемним, хаотичним. На думку автора, у виробничій системі первинним є її оточення, а структура – вторинна. Об'єкт не зможе адаптуватися до будь-якого навколишнього середовища, а також функціонувати і розвиватися у ньому без встановлення з нею відповідних зв'язків [4, с. 169].

Ми поділяємо думку науковців, що економічна стійкість підприємства визначається як його спроможність до забезпечення рентабельної виробничо-комерційної діяльності за рахунок підвищення ефективності використання виробничих ресурсів і управління підприємством, стійкого фінансового стану через поліпшення структури активів, а також повного використання виробничих потужностей і соціального розвитку колективу у разі самофінансування в умовах мінливого зовнішнього середовища [5].

Стабільний і ефективний розвиток економіки господарюючого суб'єкта характеризує комплексна система показників, що відображає у динаміці збільшення прибутку і забезпечення оптимального рівня рентабельності, максимально можливе економічне зростання (збільшення обсягу продажів), досягнення і підтримку стійкого фінансового стану на основі ефективного використання сукупності й кожного виду ресурсів, виконання у повному обсязі зобов'язань перед працівниками, державою та іншими контрагентами.

У 2012 р. виробництвом сільськогосподарської продукції займалося майже 56 тис. підприємств різних організаційно-правових форм господарювання, у користуванні яких було близько 22 млн га сільськогосподарських угідь. Більше половини цих угідь (11,2 млн га) зосереджено в господарських товариствах, 20,0 – у фермерських господарствах, 15,7 – у приватних підприємствах, 3,4 – у виробничих кооперативах, 2,3 – у державних підприємствах, 7,4% – у підприємствах інших форм господарювання. Із загальної кількості підприємств 48 тис. мають сільськогосподарські угіддя. Із них 67,8% підприємств мають площу до 100 га, 15,2% – від 100 до 500 га, 5,5% – від 500 до 1000 га, 5,4% – від 1000 до 2000 га, 6,1% – понад 2000 га. У 2012 р. середній розмір

підприємства з урахуванням фермерських господарств збільшився порівняно з 2011 р. на 2,1% і становив 392 га сільськогосподарських угідь, без урахування фермерських господарств цей показник зменшився на 1,5% (1158 га).

У 2012 р. відбулося подальше укрупнення фермерських господарств: на одне господарство в середньому припадало 108 га сільськогосподарських угідь (на 1,7% більше, ніж у попередньому році) та 105 га ріллі (на 1,5% більше) (табл. 1). Орендовані землі фермерських господарств відповідно становили 81,4% загальної площі землі в їх користуванні. У 2012 р. середньооблікова чисельність найманих працівників у підприємствах, установах та організаціях із кількістю найманих працівників 10 осіб і більше, що займалися сільським господарством, дорівнювала 574,3 тис. осіб.

Фонд оплати праці, нарахований за рік штатним працівникам сільського господарства, становив 13944,2 млн грн, або 3,6% від загального фонду штатних працівників, що був нарахований в економіці країни. У 2012 р. проти 2011 р. середньомісячна номінальна заробітна плата одного штатного працівника підприємств сільського господарства зросла на 12,4%, але при цьому залишалась однією із найнижчих серед усіх видів економічної діяльності – 2023 грн.

Упродовж 2012 р. заборгованість із виплати заробітної плати працівникам сільського господарства збільшилася на 1,4% і станом на 1 січня 2013 р. становила 25,9 млн грн, або 2,9% загального боргу по країні. При цьому 16,8 млн грн, або 64,7% заборгованої заробітної плати, сконцентровано на підприємствах-банкрутах (суб'єктах господарювання, щодо яких реалізуються процедури відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом). На економічно активні підприємства припадало 34,6% загальної суми боргу, ще 0,7% – на економічно неактивні, які призупинили діяльність у попередніх роках.

Наведені розрахунки таблиці 1 свідчать, що рентабельність виробничої діяльності сільськогосподарських підприємств незалежно від розмірів земельної площі в обробітку забезпечується державною підтримкою. Так, низьким рівнем рентабельності та збитковістю характеризується тваринництво, що не дозволяє забезпечити розширене відтворення та економічну стійкість сільськогосподарських підприємств. Така ситуація вимагає розробки дієвої державної підтримки галузей тваринництва з тим, щоб забезпечити економічну привабливість тваринництва для сільськогосподарських товаровиробників.

Таблиця 1 – Розподіл діючих сільськогосподарських підприємств за розміром сільськогосподарських угідь, 2012 р.

Показники	Групи за площею с.-г. угідь, га							Всього
	до 100	101-500	501-1000	1001-2500	2501-5000	5001-10000	понад 10000	
Кількість господарств у групі	763	1686	1525	3142	1401	484	166	9167
Середня площа с.-г. угідь, га	21	319	730	1625	3430	6684	22233	2019
у т.ч. ріллі	17	296	687	1549	3255	6364	21482	1923
Частка продукції тваринництва у товарній продукції, %	77,0	53,5	13,9	17,4	16,1	15,9	10,8	21,3
Рівень рентабельності, %	25,9	30,3	20,7	27,8	18,6	16,7	14,4	20,5
у т.ч. рослинництва	13,0	17,8	25,1	28,3	24,8	18,3	18,0	22,3
– тваринництва	30,4	43,6	-0,6	25,2	-5,9	8,9	-8,9	14,3
Вироблено на 100 га с.-г. угідь:								
– приросту великої рогатої худоби, ц	240,7	6,9	6,0	7,7	9,3	8,8	8,0	8,4
– приросту свиней, ц	4756,9	88,1	8,0	12,2	14,0	23,9	27,7	23,8
– молока, ц	4545,1	92,8	75,8	113,0	141,9	143,3	128,4	129,9
Надій від однієї корови, кг	4281	2808	3541	4075	4784	5191	5228	4598
Середньодобові прирости живої маси, г:								
– великої рогатої худоби	418	379	409	426	465	548	577	478
– свиней	469	439	312	371	364	497	528	441
Державна підтримка виробництва продукції рослинництва та тваринництва – всього, тис. грн	344719	407564	281940	2038594	1667711	839388	778211	6358127
у т.ч.: для підтримки виробництва продукції тваринництва	301397	292972	34088	731169	527801	260515	168772	2316713
Рівень рентабельності з урахуванням державної підтримки, %	30,9	39,9	27,1	37,0	26,4	21,7	17,8	26,9
у т.ч.: тваринництва	36,3	57,7	4,0	43,8	6,3	17,9	-3,5	24,8

Джерело: складено та розраховано автором за даними Державної служби статистики України.

Отже, однією з найважливіших умов забезпечення стійкого розвитку сільськогосподарських підприємств є стійкість виробничо-технічної бази, підтримка її конкурентоспроможності, що дасть змогу успішно конкурувати з іншими товаровиробниками на ринку. На нашу думку, економічна стійкість в умовах кризи означає відсутність надмірних коливань в економічному стані підприємства. Підприємство із відносно постійним збільшенням обсягів виробництва продукції та стабільно зростаючими обсягами прибутку можна вважати економічно стійким, водночас економічно нестійким, якщо його економічний стан характеризується частими спадами, низькою ліквідністю, низьким рівнем рентабельності та частими загрозами дефолту за зобов'язаннями.

Найбільш поширеною є думка про економічну стійкість як результат агрегації кількох складових елементів, при цьому склад елементів у різних авторів варіюється. Найбільш поширеними елементами, або ж складовими економічної стійкості, є: фінансова, операційна, ринкова і організаційна стійкість. Деякі автори пропонують доповнити її інноваційною, технологічною та іншими видами стійкості з метою інтегрального виміру економічної стійкості. Автор вважає, що найважливішими елементами є: фінансова, техніко-технологічна, виробнича, маркетингова, організаційна, інвестиційна стійкості. Зазначимо, що економічна стійкість не є синонімом стабільності, а також не може розглядатися лише як аналог фінансової стійкості.

Отже, завданнями керівництва підприємства є визначення моменту проведення комплексу заходів зі зміцнення фінансово-економічної стійкості функціонування підприємства з урахуванням організаційно-економічних особливостей етапу життєвого циклу і, можливо, початку перетворень, пов'язаних із переходом до нового якісного стану. Якщо прибуток від основної діяльності недостатній для покриття витрат, пов'язаних із функціонуванням підприємства, а основний дохід носить випадковий характер, то ці перетворення можуть зумовити диверсифікацію виробництва, перелив капіталів у іншу галузь, зміну організаційно-правового статусу підприємства.

Відповідно до поставленої мети дослідження нами розкрито сутність категорії «економічна стійкість підприємства». На підставі узагальнення класичних теорій економічної рівноваги основною умовою економічної стійкості підприємства визначено максимізацію прибутку. Нормальна (відтворювальна) величина прибутку від діяльності підприємства є грошовим стимулом і винагородою на вкладений капітал. Очевидно, що прибуток породжує конкуренцію, а надмірний – стимулює руйнівну конкуренцію.

Синтез інституціональної й еволюційної теорії розвитку економічних систем, а також неоінституціональної та неоліберальної теорій зумовлюють необхідність застосовувати саме інтегральну теорію, щоб комплексно розглянути розвиток сучасних економічних систем і, максимально використовуючи арсенал наукових розробок, а також емпіричну базу, запропонувати механізм управління економічною стійкістю аграрних підприємств, оптимізуючи при цьому ефективність використання їх виробничих ресурсів. Подібний підхід передбачає розгляд економічної стійкості підприємства як системи соціально-економічних відносин, що виникають у процесі діяльності як усередині, так і зовні підприємства. Категорія «економічна стійкість підприємства» характеризується синтезом якісних і кількісних характеристик. На нашу думку, економічна стійкість є здатністю підприємства отримувати прибуток у розмірі, достатньому для нарощування його стратегічного потенціалу і реалізації конкурентних переваг, здійснення розширеного відтворення у довгостроковому періоді, збереження раціональної виробничої структури в процесі свого розвитку і можливістю адаптації до мінливих умов ринкового середовища.

Стійкість сільськогосподарських підприємств може бути оцінена системою показників, вона може регулюватися системою, що управляє (підтримуватися, підвищуватися або знижуватися) відповідно до стратегічної мети розвитку господарюючих суб'єктів.

Висновки. Отже, економічна стійкість розвитку сільськогосподарського підприємства – це керований процес нарощування ресурсного потенціалу виробничої системи за рахунок забезпечення її динамічної рівноваги, мотивації економічних агентів до підвищення конкурентоспроможності підприємства, інноваційного і раціонального господарювання, розширеного відтворення і на цій основі – поліпшення якості життя населення з урахуванням потреб прогнозованого майбутнього. Вважаємо, що у нинішніх умовах головним критерієм стійкості сільськогосподарських підприємств в умовах глобалізації у довгостроковому періоді є не стільки збільшення прибутку або обсягів виробництва і навіть не стільки вирішення продовольчої проблеми для всього насе-

лення, скільки збереження ґрунту, його родючості, інших природних ресурсів – і людини як головного чинника виробництва. За такого підходу прибуток є лише головною умовою безперервного розвитку, здійснення розширеного відтворення, він може бути критерієм оптимальності лише в короткостроковому періоді.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Цямрюк, Ю. С. Зміст економічної стійкості підприємства та методи її аналізу [Електронний ресурс] / Ю. С. Цямрюк. – Електрон. текстові дані. – Режим доступу: http://suiai.edu.ua/projects/icmiu-iep/download/conference-2009-section-2-1-tsyamryuk_yus-report.doc.
2. Удовиченко М.О. Економічна стійкість аграрних підприємств: фактори. Види, модель побудови // М.О. Удовиченко. – Вісник Полтавської державної аграрної академії. – №2. – 2012 – С.185-189.
3. Найт Ф. Х. Риск, неопределенность и прибыль / Пер. с англ./ Ф. Х. Найт – М.: Дело, 2003. – 360с.
4. Фатхутдинов В. А. Организация производства: Учебник./ В. А. Фатхутдинов – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: ИНФРА-М. 2007. – 544 с.
5. Слупян К. В. Забезпечення економічної стійкості розвитку підприємств бурякоцукрової галузі України / К.В. Слупян // Вісник аграрної науки. – 2011. – № 3. – С. 79-81.

REFERENCES

1. Cjamrjuk, Ju. S. Zmist ekonomichnoї stijkosti pidpriemstva ta metodi її analizu [Elektronnij resurs] / Ju. S. Cjamrjuk. – Elektron. tekstovi dani. – Rezhim dostupu: http://suiai.edu.ua/projects/icmiu-iep/download/conference-2009-section-2-1-tsyamryuk_yus-report.doc.
2. Udovichenko M.O. Ekonomichna stijkist' agrarnih pidpriemstv: faktori. Vidi, model' pobudovi // M.O. Udovichenko. – Visnik Poltav's'koї derzhavnoї agrarnοї akademii. – №2. – 2012 – S.185-189.
3. Najt F. H. Risk, neopredelennost' i pribyl' / Per. s angl./ F. H. Najt – M.: Delo, 2003. – 360s.
4. Fathutdinov V. A. Organizacija proizvodstva: Uchebnik./ V. A. Fathutdinov – 3-e izd., pererab. i dop. – M.: INFRA-M. 2007. – 544 s.
5. Slupjan K. V. Zabezpechennja ekonomichnoї stijkosti rozvitku pidpriemstv burjakocukrovoї galuzi Ukraїni / K.V. Slupjan // Visnik agrarnοї nauki. – 2011. – № 3. – S. 79-81.

Доходность как инструмент обеспечения экономической устойчивости сельскохозяйственных предприятий О.Е. Матвийчук

В статье акцентируется, что в условиях трансформации экономики и активизации интеграционных процессов в мировое экономическое пространство значительно усилилось влияние внешней среды, превратило его в фактор, который обуславливает стратегию и деловую политику сельскохозяйственных предприятий. Изменчивость внешней среды обусловила тот факт, что успешное функционирование предприятия зависит от уровня его экономической устойчивости, которая определяется способностью так реагировать на внешние раздражители, чтобы не только сохранять и генерировать факторы, которые обусловили его уравновешенное состояние, но и способствовать дальнейшему развитию, используя собственный экономический потенциал. Основным условием достижения состояния экономической устойчивости является получение оптимальной величины прибыли, достаточной для дальнейшего развития сельскохозяйственного предприятия на основе самофинансирования. В статье рассмотрены вопросы сущности понятия «экономическая устойчивость предприятия». Проанализированы условия и факторы формирования экономической устойчивости, определены особенности ее формирования в сельскохозяйственных предприятиях. Исследовано влияние прибыльной деятельности сельскохозяйственных предприятий на их экономическую устойчивость.

Ключевые слова: сельскохозяйственное предприятие, доходность, экономическая устойчивость, ресурсный потенциал, обеспечение и поддержание устойчивости, финансовая стабильность, экономическое развитие, управление.

Надійшла 14.03.2014 р.

УДК 347.278:330.322.4

ВЕРНЮК Н.О., канд. екон. наук

*Уманський національний університет садівництва
vernata77@mail.ru*

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ЕФЕКТИВНІСТЮ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ

У статті доведено, що ефективність виробництва сільськогосподарської продукції є комплексною економічною категорією, яка характеризується величиною отриманого ефекту в розрахунку на одиницю використаних сумарних ресурсів у галузі або в цілому по підприємству.

Встановлено, що з метою прийняття науково обґрунтованих управлінських рішень сільськогосподарськими підприємствами на першому рівні управління ефективністю виробництва сільськогосподарської продукції повинні форму-

ватися показники для оперативного управління, на другому – тактичного і на третьому рівні – стратегічного управління виробництвом у цілому по підприємству.

Ключові слова: ефективність виробництва, управління ефективністю, оперативне управління, стратегічне управління.

Постановка проблеми. У сучасних умовах господарювання управління ефективністю виробництва продукції визначає зміст стратегії і тактики розвитку підприємства та вимагає наукового обґрунтування. В першу чергу, це розробка методології управління ефективністю виробництвом, яка має ґрунтуватися на її якісно-кількісній визначеності. При цьому планово-прогнозні, контрольні, оцінювальні та інформаційно-аналітичні функції управління повинні виступати у взаємозв'язку як єдиний інструмент універсальної технології обґрунтування управлінських рішень щодо підвищення ефективності виробництва продукції в умовах ризикового землеробства і кризових ситуацій. Вважаємо, що уміння оцінити ситуацію, розробити, реалізувати і контролювати комплекс заходів, які дозволяють знизити можливі втрати до безбиткового рівня та прорахувати наслідки прийнятих управлінських рішень, є необхідною умовою успішного функціонування сільськогосподарського підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Велику увагу дослідженням проблеми ефективності приділяли вітчизняні науковці: В.Г. Андрійчук, П.С. Березівський, О.М. Варченко, В.П. Галушко, С.М. Кваша, М.І. Кісіль, Б.Й. Пасхавер, П.Т. Саблук, В.М. Трегобчук, О.М. Шпичак та інші. Водночас питання управління ефективністю виробництва продукції у сільськогосподарських підприємствах вимагають науково обґрунтованого моделювання інформаційного забезпечення, систематизації показників і методичних аспектів його оцінки.

Мета дослідження – вивчення і розробка складових організаційно-економічного забезпечення системи управління ефективністю виробництва продукції сільськогосподарських підприємств.

Матеріали і методика дослідження базувалися на вивченні наукових праць зарубіжних і вітчизняних вчених щодо тенденцій розвитку збутової інфраструктури агропродовольчого ринку. У процесі дослідження використовували порівняльний аналіз, абстрактно-логічний, структурно-функціональний, монографічний та графічний методи.

Результати дослідження та їх обговорення. Ефективність виробництва – це комплексне відображення кінцевих результатів використання засобів виробництва і робочої сили, вкладених у певний вид діяльності за певний проміжок часу. З одного боку, ефективним можна вважати таке виробництво, що забезпечує найоптимальніше поєднання і використання економічного потенціалу та дозволяє отримати максимальний натурально-виробничий і фінансовий результати. З іншого боку, ефективність виробництва досягається у разі застосування принципу мінімізації – в досягненні найвищих кінцевих результатів за найменших затрат ресурсів.

Основний зміст процесу управління ефективністю виробництва полягає у здійсненні безпосереднього цілеспрямованого впливу суб'єкта управління на об'єкт за допомогою відповідного механізму. У процесі такого впливу реалізуються цілі, завдання, функції, принципи та методи, які і складають зміст механізму управління [1, с. 42].

Для практичного розв'язання завдань управління ефективністю виробництва важливого значення набуває класифікація факторів її зростання. Усі чинники доцільно класифікувати, що сприяє визначенню головних напрямків підвищення ефективності виробництва (продуктивності діяльності підприємства).

Класифікуючи численні фактори зростання ефективності управління за обмеженою кількістю групвальних ознак, доцільно, на нашу думку, обрати три: види витрат і ресурсів (джерела підвищення); напрямки розвитку і удосконалення виробництва; місце реалізації у системі управління виробництвом [2, с. 44].

У сільськогосподарських підприємствах, з метою підвищення ефективності виробництва продукції, існує необхідність створення мобільних структурних підрозділів і встановлення госпрозрахункових економічних взаємозв'язків між ними, а також у цілому по організації. Сформована ефективна система управління і використання прогресивних методів для розвитку виробництва зерна сприятиме підвищенню конкурентоспроможності цієї продукції на ринку і підприємницької діяльності сільськогосподарських підприємств.

Вирішення цих задач вимагає врахування основної уваги в системі управління факторів як зовнішнього середовища, так і функціонування підприємства. Однак, насамперед, необхідно ви-

ділити внутрішні невикористані резерви сільськогосподарського виробництва та їх мобілізацію у виробництво продукції зернових культур.

При цьому управління зерновим виробництвом доцільно характеризувати як системний процес менеджменту, який є багатомірним у часі та ієрархічному просторі господарюючого суб'єкта: оперативне, тактичне, стратегічне управління. У зв'язку із цим, як в оперативному, так і тактичному та стратегічному управлінні виробництвом продукції необхідне удосконалення організаційно-економічних, інформаційно-методичних аспектів за наступними напрямками (табл. 1).

Управління процесом виробництва сільськогосподарської продукції, де відбуваються кількісні та якісні зміни, починаючи із посівних робіт і закінчуючи збиранням урожаю, що означає створення для цього виду виробництва організаційних, технологічних, агробіологічних та інших умов. Окрім того, управління у цьому випадку передбачає вимір, оцінку та контроль якісних і кількісних показників у виробництві зерна (затрат, видів одержаної продукції, доходів, витрат і фінансових результатів від її продажу і т.д.).

Однак, на практиці іноді використовують загальні підходи до управління сільськогосподарською діяльністю, які, як правило, призначені для вирішення окремо взятої цілі в цілому по господарюючому об'єкту.

Таблиця 1 – Основні напрями розвитку системи управління ефективністю виробництва сільськогосподарської продукції

Напрями розвитку управління	Організаційно-економічні та інформаційно-методичні аспекти розвитку управління
1. Дослідження діючої системи управління і визначення її слабких та сильних сторін	1.1. Обстеження, тестування системи управління, виявлення її сильних та слабких сторін. 1.2. Заключні висновки та пропозиції для коректування нової структури системи управління, її управлінської системи з орієнтацією на систему, що управляється. 1.3. Визначення методів, засобів та інструментів оперативного, тактичного та стратегічного управління.
2. Моніторинг організаційної структури господарюючого суб'єкта в галузі рослинництва та тваринництва	2.1. Встановлення ієрархії, рівня оптимальності та економічної доцільності елементів організаційної структури господарюючого суб'єкта. 2.2. Розробка нового проекту організаційної структури господарства за принципом оптимальності, соціально-економічної доцільності та ефективності використання виробничого потенціалу.
3. Раціоналізація організації функцій і підфункцій управління виробництвом продукції	3.1. Удосконалення організаційних аспектів усіх функцій управління (прогнозування, планування, обліку, контролю, аналізу та ін.).
4. Розробка методів оцінки, планування, обліку і контролю витрат і результатів виробництва у системі управління цією галуззю	4.1. Методи оцінки і нормування матеріальних затрат на виробництво. 4.2. Методи планування, обліку і контролю витрат, виходу продукції, калькулювання її собівартості. 4.3. Методи контролю і аналізу доходів, витрат і результатів виробництва сільськогосподарської продукції.
5. Розробка моделей управління витратами, обсягами і результатами виробництва зерна	5.1. Модель оперативного управління витратами, обсягами і результатами виробництва у розрізі окремих видів продукції. 5.2. Модель стратегічного управління витратами, обсягами і результатами виробництва у розрізі видів продукції.
6. Розробка організаційно-практичних заходів щодо удосконалення управління процесами виробництва продукції	6.1. Уточнення показників ефективності використання ресурсів у процесі виробництва продукції. 6.2. Уточнення показників оцінки ефективності виробництва окремих видів продукції та методів їх оцінки. 6.3. Розробка стратегії сталого розвитку виробництва зерна.

Джерело: складено автором

Через специфіку виробництва окремих видів продукції у цьому випадку виникають невизначеність і суперечності у процесі використання традиційних моделей управління. Важливі стадії виробництва (осінньо-зимові роботи, весняно-польові роботи і т.д.), у проведенні яких змінюється зміст усього виробництва, складно відобразити у рамках діючих моделей обліку та планування, що базуються на історичній оцінці, вартості витрат. Окрім того, необхідно у системі управління види продукції оцінювати як за собівартістю, так і за обґрунтованою вартістю.

Оцінка впливу усіх стадій процесу виробництва сільськогосподарської продукції найбільш достовірна під час обліку продукції за обґрунтованою вартістю. Зміна цієї вартості продукції безпосередньо пов'язана з очікуваними економічними вигодами або невгодами підприємства. Однак, операції, направлені на здійснення процесів виробництва, які оцінюються через фактичні витрати підприємства (за собівартістю), дуже часто мають віддалене відношення до результатів виробництва, слабо корелюють з очікуваними економічними вигодами. Тому виникає необхідність оцінки сільськогосподарської продукції у системі управління за прийнятною (обґрунтованою) вартістю [3, 4].

Прийнятна або обґрунтована вартість є надійнішою і достовірнішою в оцінці, оскільки базується на ринкових цінах. З іншого боку, оцінка сільськогосподарської продукції за собівартістю менш надійніша, оскільки витрати на спільно вироблену продукцію (на основну та побічну продукцію) поділяються на них за дуже умовними схемами.

Обґрунтована вартість є більш доцільнішою тому, що за оцінки продукції вона відображає поточну кон'юнктуру цін і може варіюватися залежно від ринків збуту продукції, тобто враховує, поряд з іншим, і фактор регіональності. Це важливо не лише для одержання об'єктивної, регіональної фінансової інформації, але і для організації управління витратами.

Під час використання категорії «обґрунтована вартість» для оцінки сільськогосподарської продукції виникають труднощі, пов'язані із різними умовами:

- необхідністю створення адекватної системи показників планування і обліку в системі управління вартістю продукції та її фінансовими результатами (прибутком і збитком), які виникають за початкової оцінки цієї продукції за обґрунтованою ціною за вирахуванням розрахункових витрат по збуту;

- із паралельним веденням планування і обліку виходу продукції за оцінки за обґрунтованою вартістю і за собівартістю, а також складанням звіту про прибутки і збитки від усієї діяльності та окремо від сільськогосподарської діяльності;

- з урахуванням витрат від сільськогосподарської діяльності, особливо під час відображення продукції за обґрунтованою вартістю в момент її збирання і за собівартістю з моменту, коли ця продукція реалізується;

- зі слабкою інформаційною забезпеченістю вітчизняних сільськогосподарських підприємств та забезпеченістю їх засобами комунікації з інформацією із зовнішнього середовища.

Водночас оцінка сільськогосподарської продукції за обґрунтованою вартістю дає можливість реальної оцінки фінансових результатів за цими видами продукції сільськогосподарських суб'єктів господарювання на рівні процесу виробництва, що дуже важливо для управління. Створюються умови для більш обґрунтованого оперативного аналізу факторів виробництва та ефективного управління витратами, доходами і фінансовими результатами виробництва зерна.

Сільськогосподарські підприємства для продукції сільськогосподарського виробництва можуть використовувати також інші вартісні категорії залежно від їх потреб щодо управління виробництвом.

З метою уточнення широко поширених понять вартості (видів вартості) необхідно розглянути їх систематизацію і значення як з економічного погляду, так і з погляду управлінської інтерпретації.

В основу економічної оцінки покладені умови товарообміну, розрізняють мінову та споживчу вартість тієї чи іншої продукції. Мінова вартість визначається в умовах товарно-грошових відносин ринковою ціною. Споживча вартість продукції виражає уяву про її корисність або очікувану користь щодо задоволення потреб покупця.

Як обґрунтована вартість, окрім ринкової вартості продукції сільськогосподарського виробництва, можуть бути використаними наступні вартісні альтернативи: внутрігосподарська трансфертна ціна, розрахована з урахуванням інфляції, дохідності продукції; вартість заміщення; рівноважна вартість; вартість придбання, вартість продажу; фактична або нормативна собівартість, скоригована з урахуванням індексу інфляції; дисконтована вартість та ін.

Обґрунтовану вартість сільськогосподарської продукції можна визначити із достатнім ступенем достовірності. Таке припущення можна відхилити лише у момент початкового визнання продукції, відносно якої відсутня інформація про ринкові ціни, але альтернативні розрахунки обґрунтованої вартості не характеризуються надійністю. Вважаємо, що в усіх випадках сільськогос-

сподарські підприємства у момент збирання урожаю продукції повинні відображати її за обґрунтованою вартістю за вирахуванням передбачуваних витрат по збуту.

Оцінка основної та побічної продукції, відходів за обґрунтованою вартістю у плануванні та управлінському обліку дає можливість проводити аналіз ефективності виробництва сільськогосподарської продукції за такими показниками: маржинальний дохід; прибуток; рівень рентабельності; загальна величина доходів; дохід у розрахунку на одиницю затрат на виробництво; продуктивність праці; трудомісткість виробництва; фондівіддача; матеріалівіддача і т.д.

Велике значення для ефективного розвитку виробництва сільськогосподарської продукції має наукова організація управління цією стратегічною галуззю. Організація управління, на нашу думку, передбачає використання базових його принципів, методів управління, додержання усіх вимог, які пред'являються до нього у сучасних умовах господарювання; достатньо повне використання наукових способів і методичних прийомів менеджменту для здійснення визначених цілей і вирішення поставлених перед управлінням задач – стратегічна ціль; кваліфікований вибір необхідних форм і методів управління; адекватне використання механізмів (законодавчих, нормативних, інструктивних, програмних, методичних, організаційних та ін.) управління, удосконалення його форм (структурних зв'язків, складових елементів) як способу організації змісту функцій управління [5].

При цьому необхідно враховувати рівень професійної підготовки кадрів апарату управління, вміння підбирати і приймати на роботу висококваліфікованих спеціалістів. На цій стадії підприємства необхідно розробити і впровадити оптимальну функціональну структуру управління, його апарату з урахуванням організаційно-правової форми, організаційну структуру господарюючого суб'єкта, його напрямів діяльності, рівня централізації та децентралізації управління, форми організації структурних підрозділів, організацію виробництва, праці, її оплати та ін.

За організації управління особливого значення має правильне встановлення послідовності включення до процесу менеджменту взаємопов'язаних етапів системи управління. Важливо при цьому спиратися на організаційні принципи управління, на законодавчі, нормативні, методичні та інструктивні матеріали. Окрім того, необхідно враховувати або встановлювати найбільш раціональні відносини усіх структурних і функціональних підрозділів з апаратом управління, а також визначити необхідний обсяг і характер необхідної інформації для прийняття обґрунтованих рішень.

Наступною стадією організації управління має стати наукова організація праці апарату управління та її оплати, організація навчання і підвищення кваліфікації менеджерів та забезпечення їх праці сучасними засобами оргтехніки.

Практична реалізація розроблених етапів організації управління сприятиме: гармонійному функціонуванню форми і змісту системи управління, що забезпечить підвищення ефективності виробництва зерна на інноваційній основі; посиленню усіх функцій управління та закріплення їх взаємозв'язків у процесі відтворення; підвищенню ефективності комунікації та інформації у системі управління; інтеграції діяльності усіх служб підприємства; забезпеченню зворотних та прямих зв'язків по вертикалі та горизонталі; удосконаленню системи управління виробництвом, яка б відповідала сучасним умовам господарювання.

Сукупність організаційних, методичних і технічних прийомів, які здійснюються за допомогою певних процедур [2, 3], складає процес управління виробництвом сільськогосподарської продукції. Цей процес складається із таких етапів:

1. Визначення цілей і задач управління, розробка проектів, схем, планів та інших документів внутрішньої регламентації менеджменту; нормативно-довідкове і методичне забезпечення практики управління; технічне забезпечення управлінської діяльності.

2. Здійснення управління виробництвом через використання різних форм, методів, способів, інструментів, а також розробки управлінських рішень.

3. Контроль, аналіз господарських процесів у виробництві сільськогосподарської продукції, їх регулювання, оцінка ефективності самого управління, контроль виконання прийнятих рішень [6, 7].

Отже, процес управління – це система, яка функціонує із використанням матеріальних, фінансових, трудових та інтелектуальних ресурсів, тому він має бути раціонально організованим, тобто усі елементи системи впорядковані, приведені в єдине ціле, функціонують взаємопов'язано, перебувають у функціональній залежності.

Із метою формування понятійного апарату про ефективність сучасного рівня розвитку системи управління сільськогосподарським виробництвом обґрунтування актуальності дослідження для оцінки накопиченого досвіду в управлінні нами вивчено думки регіональних і державних представників різних структур агробізнесу. За допомогою анкетування отримано результати про сучасний стан системи менеджменту і проаналізовані перспективи цього напрямку у сільськогосподарських підприємствах досліджуваного регіону.

Результати аналізу свідчать, що 73,4% опитаних не мають конкретного уявлення про ризик-менеджмент, а 16,4% з них чули про цей вид управлінської діяльності із зарубіжних джерел, невелика кількість – 10,2% слідкують за дослідженнями й напрацюваннями в галузі управління ризиками і аналізують частоту виникнення небезпечних природних явищ. У практичній діяльності використовують окремі елементи управління з урахуванням ризику 26,5% опитаних, спираючись переважно на власний досвід та досвід сусідніх господарств. 46,4% респондентів ухвалюють рішення інтуїтивно, спираючись на фінансовий стан і розпорядження керуючої компанії.

На думку учасників анкетування, у 36,5% випадках причинами збитків і недоотримання прибутку є небезпечні погодні явища, 42% опитаних роблять акцент на нестабільну політичну і економічну ситуацію в країні, диспаритет цін. Страхування урожаю здійснюють 16,4% респондентів, яке, на думку більшості з них, є обов'язковим, незважаючи на те, що в Україні всього 37 обов'язкових видів страхування і страхування сільськогосподарських ризиків до цього списку не входить.

Зазначимо, що 49,4% фахівців вважають доцільним запровадження систем управління із врахування ризиків за відсутності аналогічних заходів. Це пояснюється не лише недостатньою інформованістю, а й пов'язано із відсутністю як технічних засобів (відсутність Інтернету, застаріла комп'ютерна техніка), так і з низькою кваліфікацією осіб, які ухвалюють управлінські рішення.

Із позиції ефективності систем управління в галузі рослинництва питання про рентабельність сільськогосподарського виробництва є першим у списку питань. Майже 68,1% опитаних вважають, що сільське господарство – збиткова галузь, а 35% – свідомо збиткова. Їх позицію зрозуміти можна, оскільки первинна продукція сільськогосподарського виробництва часто не виправдовує цінові очікування фермерів, а іноді навіть не вигідним є збирання і зберігання продукції. Керівники вищих структурних ланок вертикально інтегрованих холдингів вважають галузь ризиковою, але не збитковою. Отже, на основі проведеного дослідження, можна зробити висновок, що велика частина керівників і спеціалістів не вивчала ризик-менеджмент, але усвідомлює його необхідність. Нині окремі його елементи застосовуються, але переважно на інтуїтивному рівні. До найбільш поширених напрямів належать: агрострахування, диверсифікація, меліорація, укладання довгострокових угод щодо постачання матеріалів зберігання і реалізації продукції, державне субсидування, закупівельні інтервенції.

Висновки. Ефективність виробництва сільськогосподарської продукції є комплексною економічною категорією, яка характеризується величиною отриманого ефекту в розрахунку на одиницю використаних сумарних ресурсів у галузі або в цілому по підприємству. Економічна ефективність, як форма прояву кінцевого результату використання засобів виробництва та живої праці у господарській діяльності на різних рівнях виробництва сприятиме цілеспрямованому управлінню процесом модернізації та інтенсифікації діяльності сільськогосподарських підприємств. З метою прийняття науково обґрунтованих управлінських рішень сільськогосподарськими підприємствами на першому рівні управління ефективністю виробництва сільськогосподарської продукції повинні формуватися показники для оперативного управління, на другому – тактичного і на третьому – стратегічного управління виробництвом у цілому по підприємству.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гончарук А.Г. Методические основы оценки и управление эффективностью производства: Монография / А.Г. Гончарук. – Одесса: Астропринт, 2008. – 288 с.
2. Дієсперов В.С. Ефективність виробництва у сільськогосподарському підприємстві: Монографія / В.С. Дієсперов. – К.: ННЦ ІАЕ, 2008. – 340 с.
3. Лишиленко О.В. Обліково-аналітичне забезпечення управління сільськогосподарськими підприємствами (теорія, організація, практика): Монографія / О. В. Лишиленко. – К.: ЦУЛ, 2008. – 349 с.
4. Сук Л.К. Калькулювання собівартості та аналітичний облік продукції рослинництва / Л.К. Сук // Бухгалтерія в сільському господарстві. – 1999. – № 8. – С. 16–19.
5. Андрійчук В.Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз / Київський національний економічний ун-т / В.Г. Андрійчук. – К.: КНЕУ, 2005. – 292 с.

6. Онищенко С. В. Принципи та основні критерії побудови ефективної системи менеджменту на підприємстві / С.В. Онищенко // Економіка: проблеми теорії та практики. – Дніпропетровськ: ДНУ. – 2006. – Вип. 156. – С. 120–126.
7. Жовнович Р. І. Планування діяльності підприємства як метод менеджменту / Р.І. Жовнович // Фінанси України. – 2007. – № 1. – С. 19–24.

REFERENCES

1. Goncharuk A.G. Metodicheskiye osnovy ocenky u upravlenye effektivnost'ju proyzvodstva: Monografiya / A.G. Goncharuk. – Odessa: Astroprint, 2008. – 288 s.
2. Dijesperov V.S. Efektivnist' vyrobnyctva u sil'skogospodars'komu pidprijemstvi: Monografiya / V.S. Dijesperov. – K.: NNC IAE, 2008. – 340 s.
3. Lyshylenko O.V. Oblikovo-analitychne zabezpechennja upravlinnja sil'skogospodars'kymy pidprijemstvamy (teorija, organizacija, praktyka): Monografiya / O. V. Lyshylenko. – K.: CUL, 2008. – 349 c.
4. Suk L.K. Kal'kuljuvannja sobivartosti ta analitychnyj oblik produkciï roslynnyctva / L.K. Suk // Buhgalterija v sil's'komu gospodarstvi. – 1999. – № 8. – S. 16–19.
5. Andrijchuk V.G. Efektivnist' dijal'nosti agrarnyh pidprijemstv: teorija, metodyka, analiz / Kyi'vs'kyj nacional'nyj ekonomichnyj un-t / V.G. Andrijchuk. – K.: KNEU, 2005. – 292 s.
6. Onyshhenko S. V. Pryncypy ta osnovni kryterii' pobudovy efektyvnoi' systemy menedzhmentu na pidprijemstvi / S.V. Onyshhenko // Ekonomika: problemy teorii' ta praktyky. – Dnipropetrovs'k: DNU. – 2006. – Вип. 156. – С. 120–126.
7. Zhovnovych R. I. Planuvannja dijal'nosti pidprijemstva jak metod menedzhmentu / R.I. Zhovnovych // Finansy Ukrainy. – 2007. – № 1. – S. 19–24.

Надійшла 17.03.2014 р.

УДК 325.456:332.021:009.12

ПРИПУТА Н.В., здобувач

Інститут підготовки кадрів державної служби зайнятості України

e-mail: pryputa@ukr.net

АНТИМОНОПОЛЬНА ТА КОНКУРЕНТНА ПОЛІТИКА В ЕКОНОМІЦІ: ЗНАЧЕННЯ, ЕВОЛЮЦІЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА НАПРЯМИ ЗДІЙСНЕННЯ

У статті викладено суть політики держави у сфері антимонопольної та конкурентної політики, що полягає в обмеженні монополізму в господарській діяльності та розвитку економічної конкуренції. Виділено три характерних етапи цієї політики, що характеризували здійснення демонополізації ринків та відпрацювання положень антимонопольного законодавства (1-й), здійснення структурної трансформації економіки та реформування економічних відносин власності (2-й), підтримання розвитку та удосконалення конкурентного середовища (3-й). Охарактеризовано напрями реалізації конкурентної політики в економіці на макроекономічному рівні та дії суб'єктів господарювання з підвищення рівня конкурентоспроможності своєї діяльності.

Ключові слова: конкуренція, антимонопольна політика, конкурентна політика, еволюція становлення конкурентної політики, напрями здійснення конкурентної політики.

Постановка проблеми. Кожна країна вирішує питання формування власної моделі ринкової економіки. В цьому відношенні країни виходять із загальних особливостей формування ринку, враховуючи національну специфіку ведення бізнесу та національні особливості задіяння ринкових важелів регулювання. Відповідно до зазначеного, кожна країна формує власну систему моніторингу розвитку окремих галузей економіки, визначення рівня їх монополізованості та необхідності задіяння важелів антимонопольного регулювання та підтримки розвитку конкурентних відносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування ефективного ринкового механізму є предметом уваги багатьох вчених, серед яких: А. Сміт [1], П. Самуельсон [2], Дж. Р. Хикс [3], А. Пигу [4] та багато інших. Серед вітчизняних вчених питання цієї проблематики входили у сферу інтересів В. Г. Андрійчука [6], В. О. Білика [7], Ю. С. Коваленка [8], С. В. Мочерного [9], П. Т. Саблука [5, 7] та інших.

Проте взаємоузгоджене дослідження питань антимонопольної та конкурентної політики в контексті розгляду їх еволюції дозволить усвідомити особливості формування окремих питань та передумови ефективної реалізації в окремих галузях економіки. Це обумовлює актуальність дослідження в теоретичному та практичному відношенні.

Мета дослідження – характеристика суті конкурентної політики та напрямів її реалізації на макро- та мікроекономічному рівнях в економіці України. Досягнення зазначеної мети передбачало виконання наступних **завдань**: викладення суті конкуренції; характеристика значення антимонопольної та конкурентної політики в економіці; виділення етапів розвитку антимонопольної та конкурентної політики в Україні; визначення напрямів реалізації антимонопольної та конкурентної політики на макроекономічному та господарському рівнях.

Матеріал і методика досліджень. Методологічна основа дослідження – система загальнонаукових та спеціальних методів і діалектичний метод пізнання, системний аналіз, синтез. На основі системно-аналітичного методу зроблено теоретичне узагальнення особливостей здійснення антимонопольної та конкурентної політики в Україні з виділенням трьох характерних її етапів, а також обґрунтовано напрями її реалізації на макро- та мікроекономічному рівнях.

Результати досліджень та їх обговорення. У різних державах відзначається поєднання інтересів суб'єктів господарювання з окремими ринковими силами. Це використовується ними для зміцнення своєї ринкової позиції, а в ряді випадків для досягнення монопольного положення на ринку і його використання виключно для своїх інтересів. Одним з видів викривленого стану ринку є стан монополізму. Певні суб'єкти господарювання використовують своє виняткове положення на ринку через отримання більшої ринкової сили щодо контролю над певними ринками, встановлення монопольно високих цін на власно вироблену продукцію, введення контролю над ринками ресурсів. Узагальнене визначення стану „монополізації” дає Закон України № 2210-III від 11.01.01. р., де в ст. 1 зазначається, що такий стан є результатом „досягнення суб'єктом господарювання монопольного (домінуючого) становища на ринку товару, підтримання або посилення цього становища” [10].

Основні норми законодавчих актів з питань антимонопольного регулювання та захисту економічної конкуренції викладено в Конституції України [11], Господарському кодексі України [12], Законах України „Про захист економічної конкуренції” [10], „Про антимонопольний комітет України” [13], „Про захист від недобросовісної конкуренції” [14], у „Паризькій конвенції про охорону промислової власності від 20 березня 1883 року” [15].

Одним з питань, що характеризується в цих законодавчих актах, є питання конкуренції. Так, суть конкуренції різними вченими пояснюється відповідно до предмету їх дослідження. Наприклад, стаття 1 Закону України „Про захист економічної конкуренції” визначає суть терміна „економічна конкуренція”, що становить собою „змагання між суб'єктами господарювання з метою здобуття завдяки власним досягненням переваг над іншими суб'єктами господарювання, внаслідок чого споживачі, суб'єкти господарювання мають можливість вибирати між кількома продавцями, покупцями, а окремий суб'єкт господарювання не може визначати умови обороту товарів на ринку” [10].

Розвиток вільної конкуренції стимулював процеси концентрації та централізації виробництва та капіталу, що в останні десятиліття XIX століття призвело до виникнення монополій. Зазначені процеси супроводжувались диференціацією товаровиробників та власників підприємств. У цей період відзначається розвиток науково-технічного прогресу, майстерність використання результатів якого значною мірою визначили положення окремого товаровиробника, власника або підприємства на ринку. Вдале використання дії закону конкуренції ознаменувало появу комбінування виробництва, що визнавало явище певної взаємозамінності факторів виробництва (праці, землі та капіталу) та потребу визначення співвідношення між окремими факторами. Становлення капіталізму супроводжувалось активізацією конкуренції. Результатом розвитку цих взаємопов'язаних процесів було урізноманітнення об'єктів конкуренції: включення в сферу її дії поряд зі сферою виробництва товарів, також і сфери послуг, об'єктів інтелектуальної власності, нових ринків та відповідних ним видів продукції. Також результатом розвитку конкурентних відносин стало урізноманітнення їх суб'єктів, що довели ефективність своєї роботи на ринку. Це, в першу чергу, держава та такі нові форми бізнесу, як корпорації, синдикати, трести, картелі, конгломерати тощо. В цей період відзначається трансформація вільної конкуренції у регульовану.

Узагальнення процесу здійснення антимонопольної та конкурентної політики дозволяє виділити три її основні етапи. Характерними акцентами 1-го етапу, що відбувався протягом 1992-1995 років, було здійснення демонополізації ринків України, перехід від директивного до ринкового ціноутворення, впровадження конкурентних механізмів у господарську діяльність, введення

ринкових механізмів у процесі регулювання економічного розвитку, напрацювання положень антимонопольного законодавства.

Властивим для 2-го етапу, що тривав від 1996 до 2000 рр. було переміщення акцентів на здійснення структурної трансформації економіки та реформування економічних відносин власності. Це супроводжувалось суцільною демонополізацією економіки, налагодженням постійного антимонопольного контролю, розвитком положень антимонопольного законодавства.

У період 1999-2001 рр. в Україні відзначається перенесення акцентів у державній економічній політиці від проведення заходів з демонополізації на підтримання розвитку та удосконалення конкурентного середовища. В цей період відзначається набуття державною економічною політикою рис конкурентної. Це супроводжувалось трансформацією антимонопольного законодавства в законодавство щодо захисту економічної конкуренції.

Таким чином, 3-й етап, що бере початок з 2001 р., передбачає якісний перехід від політики антимонопольного регулювання до політики конкурентних відносин. Протягом цього етапу здійснюється відпрацювання ринкових механізмів економічного регулювання з метою підвищення соціально-економічної ефективності функціонування вітчизняного ринку для зменшення розриву між рівнем його розвитку та ринку в передових економічних країнах світу. В цей період відбувається формування основ національного законодавства щодо розвитку конкурентних відносин.

У законодавчому полі нашої держави відзначається диференціювання втручання держави у випадках: порушення законодавства, запобігання порушенням та за відсутності конкуренції. Реакцією на зазначені порушення є обґрунтування та реалізація конкурентної політики, напрями якої представлені на рис. 1.

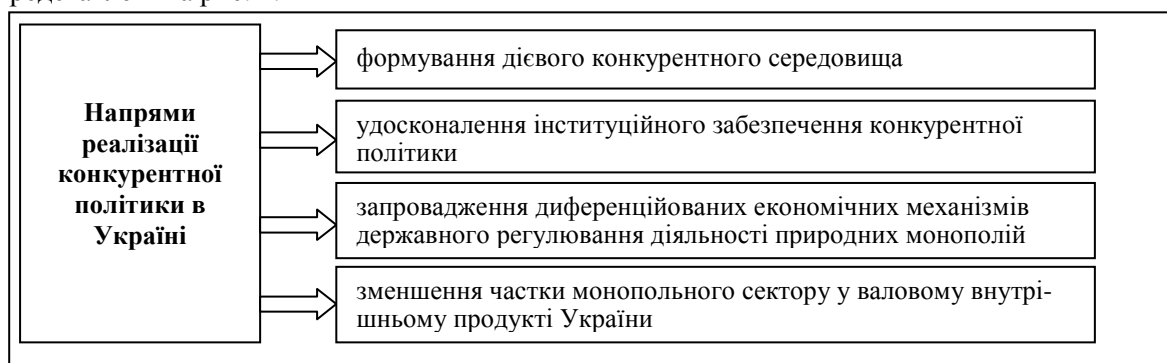


Рисунок 1. Напрями реалізації конкурентної політики в Україні

У контексті виділених напрямів конкурентної політики в державі на рис. 2 представлені напрями дій окремих суб'єктів господарювання з їх урахуванням в господарській діяльності.

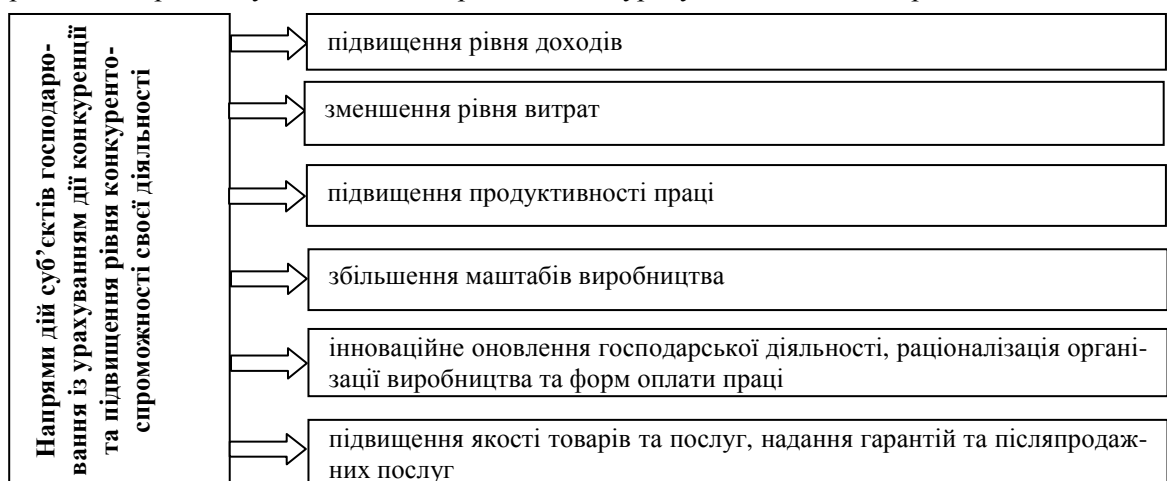


Рисунок 2. Напрями дій суб'єктів господарювання з урахуванням дії конкуренції та підвищення рівня конкурентоспроможності своєї діяльності

* – опрацьовано автором на основі узагальнення [3]

Суть ринкової економіки характеризується законами ринку. Ще Адам Сміт [1] сформував принцип економічної вигоди, за допомогою якого пояснюються мотиви діяльності суб'єктів ринкового господарювання. Виходячи з врахування цих природних мотивів розвитку ринкової економіки, кожний суб'єкт господарювання шукає можливості збільшення власних прибутків та посилення своєї ринкової позиції. На рівні держави важливим є створення сприятливого середовища для реалізації їх підприємницьких зусиль.

Висновки. Налагодження функціонування ефективного ринкового механізму передбачає відпрацювання його окремих складових, серед яких своєю важливістю відзначаються антимонопольна та конкурентна політика. Суть політики держави в цій сфері спрямована на розвиток економічної конкуренції та обмеження монополізму в господарській діяльності. Реалізація зазначених видів політики пов'язана зі здійсненням заходів щодо демонополізації економіки та різнобічної підтримки суб'єктів господарювання, що сприяють розвитку конкуренції. Серед важливих видів підтримки на мікроекономічному рівні виділяються фінансова, матеріально-технічна, інформаційна, консультативна та інші види підтримки. Суб'єктами здійснення антимонопольної та конкурентної політики є органи державної влади різних рівнів та місцевого самоврядування.

Узагальнення процесу здійснення антимонопольної та конкурентної політики дозволило виділити їх три основні етапи. Характерними акцентами першого етапу було здійснення демонополізації ринків та відпрацювання положень антимонопольного законодавства. Властивим для другого етапу було переміщення акцентів на здійснення структурної трансформації економіки та реформування економічних відносин власності. Протягом третього етапу відбувся якісний перехід від проведення заходів з демонополізації економіки на підтримання розвитку та удосконалення конкурентного середовища, тобто переходу від антимонопольної до конкурентної політики.

У процесі реалізації антимонопольної та конкурентної політики відбулось узгодження їх за макро- та мікроекономічним рівнем. У зв'язку з цим, важливим є обґрунтування відповідних заходів за рівнями.

Успішне вирішення завдань конкурентної політики підвищить дієвість функціонування ринкового механізму та створить передумови для більш ефективного вирішення соціально-економічних завдань суспільства.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Сміт А. Исследование о природе и причинах богатства народов / Адам Смит; пер. с англ. В.С. Афанасьева. – М. : Эксмо, 2007. – 957 с.
2. Самуэльсон П. Экономика / П. Самуэльсон, В. Нордхаус; пер. с англ. [под ред. Тарасевича Л. С., Леусского А. И.]. – М.: Бином-КноРус, 1999. – 799 с.
3. Хикс Дж. Р. Стоимость и капитал / Дж. Р. Хикс; пер. с англ. [общ. ред. и вступ. ст. Энтова Р. М.]. – М.: Прогресс, 1993. – 488 с.
4. Пигу А. Экономическая теория благосостояния / А. Пигу; пер. с англ. [вступ. ст. Г. Б. Хромушина]. – М.: Прогресс, 1985. – 512 с.
5. Формування та функціонування ринку агропромислової продукції (практичний посібник) / За ред. П. Т. Саблука. – К.: ІАЕ, 2000. – 556 с.
6. Андрійчук В.Г. Економіка підприємств агропромислового комплексу : підручник / В. Г. Андрійчук. – К.: КНЕУ, 2013. – 779 с.
7. Основи економічної теорії: навч. посіб. / [за ред. В. О. Білика, П. Т. Саблука]. – К. : Ін-т аграр. екон., 1999. – 467 с.
8. Коваленко Ю. С. Аграрний ринок України: організація та управління / Ю. С. Коваленко. – К. : ІАЕ УААН, 1998. – 108 с.
9. Економічна енциклопедія: у 3-х т.: [редкол.: ...С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін.]. – К. : Академія, 2000. – Т. 1. – 864 с.
10. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11.01.2001 р. № 2210-III. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
11. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
12. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
13. Про антимонопольний комітет України: Закон України від 26.11.1993 р. № 3659-XII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
14. Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон України від 7.06.1996 р. № 236-96-ВР. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
15. Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20 березня 1883 року: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.

REFERENCES

1. Smyt A. Yssledovanye o pryrode y prychnah bogatstva narodov / Adam Smyt; per. s angl. V.S. Afanas'eva. – M. : Eksmo, 2007. – 957 s.

2. Samuelson P. Ekonomyka / P. Samuelson, V. Nordhaus; per. s angl. [pod red. Tarasevycha L. S., Leusskogo A. Y.]. – M.: Bynom-KnoRus, 1999. – 799 s.
3. Hyks Dzh. R. Stoymost' y kapytal / Dzh. R. Hyks; per. s angl. [obshh. red. y vstup. st. Entova R. M.]. – M.: Progress, 1993. – 488 s.
4. Pygu A. Ekonomycheskaja teoryja blagosostojanyja / A. Pygu; per. s angl. [vstup. st. G. B. Hromushyna]. – M.: Progress, 1985. – 512 s.
5. Formuvannja ta funkcionuvannja rynku agropromyslovoi' produkcii' (praktychnyj posibnyk) / Za red. P. T. Sabluka. – K.: IAE, 2000. – 556 s.
6. Andrijchuk V.G. Ekonomika pidprijemstv agropromyslovogo kompleksu : pidruchnyk / V. G. Andrijchuk. – K.: KNEU, 2013. – 779 s.
7. Osnovy ekonomichnoi' teorii': navch. posib. / [za red. V. O. Bilyka, P. T. Sabluka]. – K.: In-t agrar. ekon., 1999. – 467 s.
8. Kovalenko Ju. S. Agrarnyj rynek Ukraïny: organizacija ta upravlinnja / Ju. S. Kovalenko. – K.: IAE UAAN, 1998. – 108 s.
9. Ekonomichna encyklopedija: u 3-h t: [redkol.: ...S. V. Mochernyj (vidp. red.) ta in.]. – K.: Akademiya, 2000. – T. 1. – 864 s.
10. Pro zahyst ekonomichnoi' konkurencii': Zakon Ukraïny vid 11.01.2001 r. № 2210-III. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym doctupu: <http://www.rada.gov.ua>.
11. Konstytucija Ukraïny : Zakon Ukraïny vid 28.06.1996 r. № 254k/96-VR. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym doctupu: <http://www.rada.gov.ua>.
12. Gospodars'kyj kodeks Ukraïny: Zakon Ukraïny vid 16.01.2003 r. № 436-IV. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym doctupu: <http://www.rada.gov.ua>.
13. Pro antymonopol'nyj komitet Ukraïny: Zakon Ukraïny vid 26.11.1993 r. № 3659-III. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym doctupu: <http://www.rada.gov.ua>.
14. Pro zahyst vid nedobrosovisnoi' konkurencii': Zakon Ukraïny vid 7.06.1996 r. № 236-96-VR. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym doctupu: <http://www.rada.gov.ua>.
15. Paryz'ka konvencija pro ohoronu promyslovoi' vlasnosti vid 20 bereznja 1883 roku: [Elektronnyj resurs]. – Rezhym doctupu: <http://www.rada.gov.ua>.

Антимонопольная и конкурентная политика в экономике: значение, эволюция становления и направления осуществления

Н.В. Припуга

В статье охарактеризована суть политики государства в сфере антимонопольной и конкурентной политики, которая заключается в ограничении монополизма в хозяйственной деятельности и развитии экономической конкуренции. Выделены три характерных этапа этой политики, показано: осуществление демополизации рынков и выработка положений антимонопольного законодательства (1-й), осуществление структурной трансформации экономики и реформирование экономических отношений собственности (2-й), поддержка развития и усовершенствование конкурентной среды (3-й). Дана характеристика направлений реализации конкурентной политики в экономике на макроэкономическом уровне и действий субъектов хозяйствования по повышению уровня конкурентоспособности своей деятельности.

Ключевые слова: конкуренция, антимонопольная политика, конкурентная политика, эволюция становления конкурентной политики, направления осуществления конкурентной политики.

Надійшла 12.03.2014 р.

УДК 334.734:631

СКОЦИК В.С., канд. с.-г. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СЕРВІСНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ТЕХНІКИ В УКРАЇНІ

У статті розглядаються організаційно-економічні засади формування сервісного обслуговування сільськогосподарської техніки в Україні. Особлива увага приділяється першопричинам призупинення функціонування підприємств з надання послуг з ремонту і технічного обслуговування техніки сільськогосподарських підприємств. Створення на селі дилерських служб призведе до обслуговування сільськогосподарської техніки конкуруючих марок із метою закріплення зв'язків зі споживачами та встановлення взаємовигідних довгострокових партнерських відносин.

Запропоновано заходи з формування системи сервісного обслуговування на базі дилерських центрів.

Ключові слова: сільськогосподарська техніка, сільськогосподарське підприємство, ринок, ремонтно-сервісне підприємство.

Постановка проблеми. На сучасному етапі, залежно від виду технічних ресурсів, що постаються сільськогосподарським підприємствам, доцільно виділити три форми ринків. Першу форму представляє первинний – ринок нової техніки, учасниками якого є заводи-виробники сільсь-

когосподарської техніки і технічних ресурсів; дилерські організації-посередники як товаропровідна ланка між промисловими підприємствами та покупцями матеріально-технічних ресурсів, тобто безпосередньо сільськогосподарськими підприємствами.

Система агропостачання, які склалися в Україні, охоплює мережу торговельних організацій, що виконують основний обсяг робіт у торгово-посередницькій діяльності дилерської служби: виявляють платоспроможний попит споживачів на техніку, формують зведені замовлення, організовують поставки і розрахунки за продукцію, висувають матеріальні санкції постачальникам за низьку якість машин, забезпечують сервісне обслуговування нової техніки, надають кваліфіковану технічну допомогу у виправленні браку і усуненні дефектів машин, поставляють запасні частини для проведення капітальних і поточних ремонтів сільськогосподарської техніки. Заводипостачальники, як правило, фінансують дилерську діяльність через надання знижок на ціни машин, запасних частин і вузлів, забезпечують технічною документацією та необхідним обладнанням, надають допомогу в навчанні кадрів дилерських підприємств і підприємств-покупців. Однак, як недолік дилерської форми обслуговування слід вважати велику кількість посередників в ланцюзі руху товарів, внаслідок чого необґрунтовано завищуються ціни на матеріально-технічні ресурси для сільськогосподарських виробників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В Україні, незважаючи на надзвичайну потребу, ринок уживаної техніки поки що розвивається недостатньо. Відновлена техніка пропонується сільськогосподарським підприємствам не повсюдно, відсутня реклама уживаної техніки, недостатньо інформації про її наявність, тому сільськогосподарські підприємства продають і купують вживану техніку, використовуючи свої господарські зв'язки. На наше переконання, ринок відновлених деталей, вузлів та агрегатів повинен зайняти відповідну нішу, визначену попитом. Обсяг продажів на цьому сегменті ринку визначається стратегією часткового відновлення машин, реалізованої в період дефіциту нової техніки і низької купівельної здатності споживачів [1].

Мета дослідження – здійснити оцінку сервісного обслуговування техніки в сільськогосподарських підприємствах.

Методи дослідження. Для реалізації досягнення поставленої мети використовувалися наступні методи та прийоми: монографічний – вибірковий, порівняльний, абстрактно-логічний.

Результати досліджень та їх обговорення. Значна частина парку тракторів у вітчизняних сільськогосподарських підприємствах вже використовується понад 10 років, тобто за межами амортизаційних строків служби. У нашій країні є достатньо уживаних машин, які можна відновити або використовувати як запасні агрегати і деталі. Дослідженнями встановлено, що для оновлення машинно-тракторного парку сільськогосподарських підприємств на рівні технологічної потреби необхідно щорічно купувати машини й обладнання на суму понад 15 млрд грн, із них на оновлення парку тракторів направляти 3,0–3,5 млрд грн, зернозбиральних комбайнів – 3,5–4,0, бурякозбиральних машин – 0,35–0,4, кормо-збиральних – 1,0, машин для тваринництва – 1,0, техніки загального призначення – 3 млрд грн. Крім того, для підтримання машинно-тракторного парку в працездатному стані необхідно 2,0–2,5 млрд грн на закупівлю запасних частин [2].

Для збереження сільськогосподарської техніки в господарствах необхідно припинити списання і передачу в металобрухт тракторів та інших сільськогосподарських машин. Техніку, що була в експлуатації, слід підтримувати у робочому стані за рахунок відновлювальних ремонтів із використанням нових деталей та компонентів конструкцій.

Зауважимо, що в середньому лише 20% деталей машин, що потребують капітального ремонту, підлягають вибракуванню, 25–40% придатні для подальшої експлуатації, а інші можна відновлювати. У процесі відновлення кількість операцій скорочується у 5–8 разів порівняно із виготовленням нових деталей, а собівартість не перевищує 40–70% вартості за ресурсу відновлених деталей 80–90% нового виробу.

В умовах стрімкого скорочення кількісного та якісного складу технічних засобів окремим підприємствам не під силу придбати високоякісну потужну техніку. Отже, досить важливим завданням є створення в регіонах мережі підрядних організацій і підприємств, які б на договірних засадах надавали широкий спектр послуг усім категоріям сільськогосподарських товаровиробників зі своєчасного та якісного проведення механізованих робіт: обробіток ґрунту, сівба зернових, технічних і кормових культур, збирання врожаю тощо. Ці підприємства мають бути укомплектовані високопродуктивними тракторами, зерно-, буряко- та кормозбиральними комбайнами й іншою потужною технікою.

На нашу думку, однією з істотних економічних переваг ринку уживаної техніки є те, що він стримує і регулює ціни на нові машини. Розвиток ринку старих машин є перспективним каналом поставки сільськогосподарським підприємствам додаткової техніки і запасних частин. Його розширення безпосередньо залежить від впровадження принципів маркетингу в діяльність підприємств, що здійснюють ремонт і продаж уживаної техніки. Важливим напрямом маркетингу цих підприємств може бути розробка гнучкої системи ціноутворення на відновлені машини, яка має враховувати фінансові можливості сільськогосподарських підприємств для їх придбання, бажання купити техніку за ціною, наприклад, 40%, 50, 60% і більше від ціни нової, з урахуванням ступеня її надійності та гарантій підприємства-постачальника щодо термінів експлуатації.

Отже, основною економічною складовою вторинного ринку сільськогосподарської техніки є подальший розвиток його інфраструктури, що не вимагає великих інвестицій на відміну від первинного ринку.

Слід враховувати, що відтворення матеріально-технічної бази сільського господарства безпосередньо пов'язано з інвестиційними можливостями сільськогосподарських товаровиробників, ефективністю їх господарювання, рівнем цін на продукцію сільського господарства і на матеріально-технічні ресурси. Ці фактори поряд з іншими визначають рівень, динаміку коштів, що використовуються як інвестиції, а також платоспроможний попит на первинному та вторинному ринку промислових засобів виробництва для сільського господарства.

Важливою складовою забезпечення відтворення матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств є сервісні послуги, оскільки найважливіша частина технологічного процесу виробництва сільськогосподарської продукції – це ремонтно-технічне обслуговування машинно-тракторного парку.

Характер і обсяг технічного сервісу залежать від якості виготовлення машин та рівня їх спрацьованості. Чим вище якість техніки, що поставляється, тим нижче наступні витрати на її підтримку в працездатному стані, тим легше організувати сервіс. Зі збільшенням термінів використання, зносом і старінням машин обсяги технічного сервісу не виправдано зростають, збільшуючи собівартість механізованих робіт і виробленої сільськогосподарської продукції.

Отже, технічний сервіс відіграє активну роль своєрідного регулятора вимог до нової техніки і включає в себе передпродажний, гарантійний та післягарантійний сервіс. Передпродажний сервіс має свою специфіку в АПК, який полягає у збиранні, доукомплектуванні, регулюванні, змащуванні вузлів великогабаритної техніки перед експлуатацією. Гарантія – це специфічний товар, що становить цінність для споживача й оплачується ним як частина ціни, тобто вона полягає в усуненні несправностей техніки продавцем у період гарантійного строку її експлуатації, а також і в післягарантійний період (за умови укладення додаткової угоди).

У ринкових умовах сільськогосподарські товаровиробники можуть вибирати форми і методи обслуговування, визначати характер відносин партнерів. У виконанні комплексу робіт із технічного сервісу можуть брати участь споживач (користувач) техніки; посередники, що спеціалізуються не тільки на продажу нової та уживаної техніки, але і на визначеній номенклатурі робіт (ремонтно-технічні підприємства, майстерні, станції та ін.), а також заводи-виробники. Форма й обсяги участі різних структур залежать від конкретних умов, регламентуються договорами і сформованою практикою відносин із господарствами.

Технічне обслуговування сільськогосподарської техніки, основна мета якого полягає в підтримці працездатності засобів виробництва, за своєю суттю займає проміжне місце між сільським господарством і промисловими підприємствами, що випускають для нього засоби виробництва. Сучасну ситуацію їх взаємодії, що визначає необхідність побудови принципово нової структури агротехнічного сервісу, характеризують такі чинники: погіршення економічного стану сільськогосподарських формувань і поява нових організаційних форм, діяльність яких будується за принципом самозабезпечення, що дають товаровиробникові можливість вибору між проведенням робіт із технічного сервісу машин і механізмів власними силами чи на підрядній основі; збільшення сум дебіторської та кредиторської заборгованості обслуговуваних підприємств через загальне зниження платоспроможності підприємств АПК; перехід засобів виробництва у приватну або колективну власність докорінно змінює ставлення до них їхніх власників; зменшення обсягів виробництва техніки для сільського господарства і зростання цін на неї об'єктивно призводять до збільшення термінів експлуатації наявних технічних засобів і відповідно витрат на їх обслуговуван-

ня; ліквідація монопольного забезпечення спеціалізованих обслуговуючих підприємств матеріально-технічними ресурсами, що ставить їх в однакові умови із сільськими товаровиробниками і визначає економічно рівноправні відносини; зниження обсягів товарного виробництва сільськими товаровиробниками і площ землекористування, а також скорочення поголів'я тварин об'єктивно сприяють виконанню робіт з ремонту техніки власними силами; зменшення обсягів послуг, що надаються сільськогосподарським підприємствам спеціалізованими обслуговуючими підприємствами через зростання рівня цін, що стали недоступними для багатьох сільськогосподарських товаровиробників.

Зазначимо, що з метою здійснення матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників в Україні створено підприємства системи «Укragenroteхсервіс», на які покладено завдання своєчасного і максимального виробничого обслуговування сільськогосподарського виробництва.

Аналіз ситуації на ринку агротехнічного сервісу свідчить, що раніше створені вузькоспеціалізовані підприємства втрачають свою спеціалізацію, виступаючи на ринку послуг як рядові ремонтно-транспортні підприємства (РТП). На це впливають такі чинники: недосконалість виробничо-економічних зв'язків між заводами-виробниками техніки і РТП; розпад системи централізованого постачання запчастинами і комплектуючими; збільшення транспортних витрат і собівартості наданих послуг. Більшість РТП нині знаходиться на межі банкрутства. Сформована ситуація загрожує остаточним руйнуванням матеріально-технічної бази ремонтних підприємств і втратою кваліфікованих кадрів.

Встановлено, що в Україні на початку 1991 р. функціонувало понад 340 машинно-тракторних станцій та понад 640 механізованих загонів. У результаті реформування аграрного сектору парк сільськогосподарських машин дуже зменшився, що призвело до руйнування системи матеріально-технічного забезпечення господарств і технічного обслуговування технічних засобів. Так, у 2011 р. зареєстровано 68 ремонтно-технічних підприємств, що спеціалізуються на ремонті зернозбиральних комбайнів, 137 підприємств виконують ремонти тракторів, 176 ремонтних майстерень з ремонту бурякозбиральних, кормозбиральних машин та іншої техніки. Технічні центри, машинно-технологічні станції і механізовані загоны в кількісному та якісному складі досить різноманітні по окремих регіонах, найбільше їх у Запорізькій, Дніпропетровській, Київській, Хмельницькій областях, а найменше – в Житомирській, Закарпатській та Чернівецькій. На сьогодні в окремих областях функціонує 3-5, а в деяких по 1-2 технічних центри з комплексного капітального ремонту та сервісного обслуговування сільськогосподарської техніки.

Нині сформувалися досить специфічні умови, які характеризуються послабленням ролі органів державного управління та регулювання діяльністю підприємств агросервісу в зміцненні їхніх господарських зв'язків, інтегрованості із сільськогосподарськими товаровиробниками для еквівалентних обмінно-розподільних відносин. У сучасних умовах ведеться пошук організації нових структур ринкового типу, однією з яких є створення об'єднань сільськогосподарських товаровиробників, кооперативів (як неприбуткових організацій) у сфері агросервісу і матеріально-технічного забезпечення.

Реформування системи агропостачання зумовило створення, поряд із загальними ринками, локальних ринків ґрунтообробної, посівної, зернозбиральної, м'ясомолочної, хлібопекарської та інших видів техніки. Така сегментація ринків технічних засобів є умовною, тому що акціонерні компанії, товариства, фірми здійснюють продаж усіх видів техніки та надають комплексні послуги із передпродажного, післяпродажного сервісу, гарантійного обслуговування, постачання запасних частин, навчання фахівців та пропонують інші послуги експлуатаційного характеру. Крім того, відбулися значні зміни у формуванні машинно-тракторних парків. Дедалі більше пропонують свої послуги машинно-технологічні загоны для обслуговування фермерських та селянських господарств, які виробляють близько 67% сільськогосподарської продукції.

Організація виконання технологічних операцій на умовах залучення машинно-технологічних загонів отримала назву *аутсорсинг*, яка дозволяє сільськогосподарському підприємству економити кошти, оскільки зовнішній провайдер (завдяки вузькій спеціалізації та ефекту масштабу, досягнутому за виконання однотипних операцій водночас великій кількості клієнтів) здатний забезпечити надання послуг із меншими витратами; залучати спеціалізовані компанії, що мають необхідну інфраструктуру, кваліфікованих фахівців і пропонують бізнес-технології, що забезпе-

чує гарантовану якість робіт; звести до мінімуму фінансові ризики за рахунок покладання відповідальності за неправильні рішення на підрядну організацію; підвищити привабливість підприємства для інвесторів і партнерів, оскільки використання зовнішніх провайдерів характеризується не тільки фінансовими можливостями, але і правильною організацією бізнес-процесів на підприємстві. Вирішальним чинником для передачі ремонтно-технічного обслуговування підприємства на аутсорсинг є наявність конкурентного середовища в цій сфері.

Досвід зарубіжних країн переконує, що інвестиції в інноваційну діяльність сервісних підприємств швидко окупуються і є вигідними вкладеннями, але мають високий ступінь ризику. На інноваційні заходи в системі агротехнічного обслуговування у США, Франції та Німеччині витрати підприємств розподіляються наступним чином: на фундаментальні дослідження – 8%; дослідно-конструкторські розробки – 20; будівництво та підготовка технологічного обладнання – 60; маркетинг ринку – 12% [3].

Значна частина витрат припадає на закупівлю, передпродажний і післяпродажний технічний сервіс. Надалі необхідно формувати єдину мережу агротехсервісних підприємств, що дасть змогу ефективніше використовувати матеріально-технічну базу машинобудівних та агротехсервісних підприємств. Крім того, для технічного переоснащення сільськогосподарських товаровиробників необхідно скоординувати діяльність державних управлінських структур і сформувати відповідні служби інженерно-технічного забезпечення. У Законі України «Про систему інженерно-технічного забезпечення агропромислового комплексу України» визначено засади формування ринкових відносин у системі інженерно-технічного забезпечення АПК, встановлено економічні, правові та організаційні засади функціонування первинного та вторинного ринку технічних засобів, технічного й технологічного сервісу, ринку пально-мастильних матеріалів [4].

Досвід багатьох зарубіжних країн з розвиненою економікою доводить, що дилерська форма організації технічного обслуговування і ремонту машин у сільському господарстві найбільш раціональна. Такий вид технічного обслуговування найбільш поширений у країнах Західної Європи та США, а відповідальність за його своєчасне та якісне виконання несе офіційний дилер фірми-виробника. Регіональний дилер повинен мати розгалужену мережу сервісних центрів, які виконують функції продажу та післяпродажного обслуговування власної продукції. Аналіз поточної інформації про розвиток зарубіжних ринків сільськогосподарської техніки свідчить про зниження обсягів продажу, що зумовило звуження дилерської мережі. Наприклад, у Франції за 1980–2005 рр. кількість виробників зменшилася на 15%, а дилерів – майже на 75%. Подібна ситуація спостерігається у США, де за останні 20 років кількість робочих місць у сільськогосподарському машинобудуванні скоротилася від 100 до 18,3 тис., кількість дилерів зменшилася на 45% і нині налічує 8,6 тис. торговельних підприємств дилерської мережі [5].

Особливість організації технічного сервісу у провідних країнах світу полягає в можливості налагодження прямого зв'язку сільськогосподарського виробника з фірмами – виробниками машин і устаткування для сільського господарства. Запасні частини, вузли та ремонтні матеріали можуть постачатися безпосередньо клієнту, без створення штучного дефіциту та запобігання отриманню надприбутків сервісним підприємствам. Фермери мають можливість купувати в особисту власність тільки техніку із тривалим терміном використання протягом року, а найбільш складну відповідно більш дорого, що використовується кілька разів на рік (для оранки, збирання врожаю), брати в оренду чи у прокат.

Зазначимо, що оренда техніки в країнах Заходу вважається ефективним напрямом зниження високих витрат, пов'язаних з її придбанням, утриманням і ремонтом обладнання. Як свідчить аналіз, за кордоном діють різні форми технічного сервісу – від прямих зв'язків фірми-виробника зі споживачем до участі посередницьких організацій з широким спектром пропонованих додаткових послуг (крім перепродажу техніки споживачеві). Найбільш поширеною формою організації технічного сервісу, особливо в США, є функціонування дилерських підприємств. Хоча в останні 15-20 років чітко проявляється тенденція до зниження кількості дилерських підприємств і економічної ефективності їх діяльності. Водночас скорочується обсяг продажів [6].

Зазначимо, що у багатьох країнах простежується відмінність в організаційних формах обслуговування сільськогосподарської техніки, але спільною ознакою є відповідальність за технічний стан протягом всього терміну її експлуатації, яка покладається на фірму-виготовлювача. Цей принцип закріплений законодавчо, він забороняє продаж техніки без організації її технічного обслуговування через мережу незалежних організацій-дилерів.

Дилерська служба дозволяє використовувати однорівневий маркетинговий канал, робить постачання більш оперативним, скорочуючи кількість посередників між заводом-виробником і сільським товаровиробником до одного.

Враховуючи особливості сільського господарства України, недоцільно механічно застосовувати схеми дилерської служби зарубіжних країн у вітчизняній практиці. Великомасштабність сільськогосподарського виробництва в Україні, відмінність зональних ґрунтово-кліматичних умов, недостатність енерготехнічного забезпечення господарств, відсутність універсальності, наявність власних внутрішньогосподарських служб – чинники, що зумовлюють необхідність функціонування системи агротехнічного сервісу із широкими виробничими функціями.

У вітчизняній практиці доцільно передбачати більш інтенсивне інженерно-технічне обслуговування і ремонт машин, а також виробничо-технологічне з виконанням складних і трудомістких робіт, передусім для економічно слабких сільськогосподарських товаровиробників, а також матеріально-технічне та транспортне забезпечення всіх структур сільського господарства з доставкою промислової продукції в господарства, інформаційно-маркетингове та юридичне забезпечення.

Нині сільськогосподарські підприємства, які перебувають у складних фінансових умовах, змушені значну частину ремонту й обслуговування технічних засобів виконувати власними силами. Для них стратегія відновлення машин багаторазовими ремонтними впливами стає більш пріоритетною, ніж стратегія повного відновлення за рахунок придбання і вибракування старої техніки. Цей висновок підтверджується звуженням сфери ринку нової техніки і збільшенням частки витрат сільськогосподарських організацій на закупівлю запасних частин для ремонту техніки. Отже, виникла і реалізується господарська необхідність тривалого використання і неодноразового ремонту старих машин.

Ремонт є необхідним заходом щодо підтримання машин у працездатному стані, а оборотний капітал (як за речовим складом, так і за вартістю) потрібен для проведення ремонтних робіт. У натуральній формі – це вузли, агрегати, запасні частини, необхідні для заміни зношених. Однак ремонтні та відновлювальні роботи мають бути економічно обґрунтованими. Доцільним, з нашого погляду, є своєчасне та якісне проведення поточного ремонту, що сприяє підтриманню техніки в працездатному стані й дозволяє знизити витрати на купівлю нової техніки. Крім того, купівля запасних частин вимагає відносно невисоких витрат. При цьому, враховуючи не тільки сезонність проведення сільськогосподарських робіт, але і сезонність надходження грошових коштів, для проведення поточного ремонту сільськогосподарської техніки власних коштів сільськогосподарському підприємству може не вистачати. Однак процес ремонтного виробництва може ефективно здійснюватися лише у разі достатнього обсягу обігових коштів відповідного складу. Виходячи зі специфіки сільськогосподарського виробництва, підприємства потребують позикових джерел фінансування, форми залучення яких будуть залежати не лише від фінансових можливостей підприємства, але й ефективності використання виробничих засобів.

Висновки. Перспективним напрямом розвитку технічного сервісу слід визнати формування й обслуговування ринку уживаної техніки. Зважаючи на нижчу вартість порівняно з новими машинами, її будуть купувати ремонтні заводи, технічні центри та дилери і після ремонту реалізовувати менш фінансово забезпеченим сільськогосподарським виробникам.

У сфері надання послуг постачання, ремонту і технічного обслуговування має формуватися дилерська мережа прямих зв'язків із заводами-виробниками. Створення на селі дилерських служб призведе до обслуговування сільськогосподарської техніки конкуруючих марок із метою закріплення зв'язків зі споживачами та встановлення взаємовигідних довгострокових партнерських відносин. Такий підхід забезпечить прийняття ефективних управлінських рішень у сфері вибору між рівнем якості технічної послуги і рівнем витрат на її здійснення.

Дилерська служба, або фірмові центри повинні мати склади з необхідним фондом запасних частин, пересувні та стаціонарні пункти технічного обслуговування, дільниці з діагностування, ремонтні майстерні. Центри будуть проводити навчання механізаторів і обслуговуючого персоналу, надавати консультаційні послуги, а створювати їх доцільно за рахунок фірм-постачальників техніки, а також на базі ремонтно-технічних підприємств, машинно-технологічних станцій.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Хицков И. Ф. Машинно-технологическое обеспечение АПК / И. Ф. Хицков // Техника и оборудование для села. – 2006. – № 1. – С. 6-9.

2. Стельмашук А. М. Аграрний сервіс: економіка, організація, ефективність : [навч. посіб.] / А. М. Стельмашук, І. К. Половинко. – Тернопіль: Економічна думка, 2007. – 182 с.
3. Ульяновченко О. В. Економіко-екологічні засади раціонального формування та використання машинно-тракторного парку: монографія / О. В. Ульяновченко, М. І. Біденко, В. П. Пашенко – Х. : ХНАУ, 2010. – 214 с.
4. Хауха Н. М. Етапи розвитку, стан та перспективи техсервісного обслуговування сільськогосподарської техніки в АПК / Н. М. Хауха // Продуктивність агропромислового виробництва. – 2009. – № 12. – С.100–107.
5. Белявцев М. І. Інфраструктура товарного ринку / М. І. Белявцев, Л. В. Шестопалова. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 416 с.
6. Міхилін І. Г. Лізинг у відтворенні виробничого потенціалу сільського господарства України / І. Г. Міхилін // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво – 2005. – № 6. – С. 216-219.

REFERENCES

1. Нусков Y. F. Mashynno-tehnologicheskoe obespechenye APK / Y. F. Нусков // Tehnyka y oborudovanye dlja sela. – 2006. – № 1. – S. 6 9.
2. Stel'mashhuk A. M. Agrarnyj servis: ekonomika, organizacija, efektyvnist' : [navch. posib.] / A. M. Stel'mashhuk, I.K. Polovynko. – Ternopil': Ekonomichna dumka, 2007. – 182 s.
3. Ul'janchenko O. V. Ekonomiko-ekologichni zasady racional'nogo formuvannja ta vykorystannja mashynno-traktornogo parku: monografija / O. V. Ul'janchenko, M. I. Bidenko, V. P. Pashhenko – H. : HNAU, 2010. – 214 s.
4. Nauha N. M. Etapy rozvytku, stan ta perspektyvy tehservisnogo obslugovuvannja sil'skogospodars'koi' tehnyky v APK / N. M. Nauha // Produktivnist' agropromyslovogo vyrobnyctva. – 2009. – № 12. – S.100–107.
5. Beljavcev M. I. Infrastruktura tovarnogo rynku / M. I. Beljavcev, L. V. Shestopalova. – K. : Centr navchal'noi' literatury, 2005. – 416 s.
6. Mihilin I. G. Lizyng u vidtvorenni vyrobnychogo potencialu sil'skogo gospodarstva Ukraїny / I. G. Mihilin // Derzhava ta regiony. Serija: Ekonomika ta pidpryjemnyctvo – 2005. – № 6. – S. 216 219.

Организационно-экономические основы формирования обслуживания сельскохозяйственной техники в Украине

В.Е. Скоцик

В статье рассматриваются организационно-экономические основы формирования сервисного обслуживания сельскохозяйственной техники в Украине. Особое внимание уделяется первопричине приостановления функционирования предприятий по предоставлению услуг по ремонту и техническому обслуживанию техники сельскохозяйственных предприятий. Создание на селе дилерских служб будет способствовать обслуживанию сельскохозяйственной техники конкурирующих марок с целью закрепления связей с потребителями и установления взаимовыгодных долгосрочных партнерских отношений.

Предложены мероприятия по формированию системы сервисного обслуживания на базе дилерских центров.

Ключевые слова: сельскохозяйственная техника, сельскохозяйственное предприятие, рынок, ремонтно-сервисное предприятие.

Надійшла 13.03.2014 р.

УДК 338.439.2(477)

ЧУМАК Р.М., здобувач

Білоцерківський національний аграрний університет

ІББАТУЛІН М.І., канд. екон. наук

Національний університет біоресурсів і природокористування України

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА В УКРАЇНІ

У статті проаналізовано сучасний стан і тенденції аграрного виробництва в Україні, досліджено сільськогосподарські підприємства, екологічні проблеми землекористування, виокремлено системні чинники гальмування реформування вітчизняного АПК. Розкрито першопричини виникнення та розвитку вертикально-інтегрованих структур в аграрному секторі економіки України. Розкрито систему державної підтримки виробництва сільськогосподарської продукції та її ефективність. Запропоновані заходи з реформування аграрного сектору економіки України.

Ключові слова: сільське господарство, вертикально-інтегровані структури, господарства населення, продукції.

Постановка проблеми. Сільське господарство є однією із найважливіших галузей матеріального виробництва, у якій, за попередніми розрахунками, у 2012 р. було створено 7,9 % валової доданої вартості усіх галузей економіки (за 2011 р. – 8,5 %), а обсяг сільськогосподарського виробництва становив 258,3 млрд грн (у фактичних цінах).

Результати трансформаційних процесів в аграрному секторі економіки України виявилися протилежними очікуванням. Одне із завдань аграрної реформи – залучити реального інвестора – обернулося для українського сільського господарства експансією великого капіталу, а ринкова економіка, деформована масовою корупційною складовою і домінуючою мотивацією «швидких грошей», сформувала специфічну модель аграрного сектору, відмінною рисою якої є її дуальна організаційна структура. У цій структурі виділяють два типи (сектори) виробників: корпоративний (агрохолдинги, вертикально інтегровані структури, господарські товариства тощо) та індивідуальний (фермерські й особисті господарства населення). За дуальністю приховується нерівноправне становище різних типів виробників, відносини між ними набувають антагоністичних ознак, які знаходять прояв у монополізації корпоративним сектором ринків ресурсів, особливо фінансових, каналів збуту продукції (ланцюжків доданої вартості), вигідних цін, засобів державної підтримки і впливу на формування державної аграрної політики. Незважаючи на це, господарства населення та сімейні ферми протягом трансформаційного періоду забезпечували виробництво переважної частини валової продукції сільського господарства; у 2012 р. частки індивідуального та корпоративного секторів у вартості цієї продукції відповідно становили 60 та 40 %.

Мета досліджень – здійснити оцінку сучасного стану розвитку сільськогосподарського виробництва в Україні та запропонувати заходи, які спрямовані на забезпечення рівнів продовольчої безпеки та формування потужного експортного потенціалу держави.

Методи дослідження. Аргументація теоретичних положень та одержаних висновків, які характеризують основні тенденції розвитку матеріально-технічної бази, здійснювалася у межах системного підходу, що охоплює як загальнонаукові (діалектичний, інтуїтивний, наукової абстракції, індукції та дедукції, аналізу та синтезу, закони логіки), так і економічні методи досліджень (порівняльного аналізу; статистично-економічний; вибірковий; абстрактно-логічний, розрахунково-конструктивний; монографічний).

Результати досліджень та їх обговорення. Загальний обсяг продукції сільського господарства порівняно із 2012 р. скоротився на 4,5 % через скорочення обсягів продукції рослинництва. Незважаючи на зниження загального обсягу виробництва в цілому по країні, у 13 регіонах відмічалася нарощування обсягів сільськогосподарського виробництва (від 0,6 до 12,9 %).

Загальні обсяги продукції зменшилися як у сільськогосподарських підприємствах (на 6,5 %), так і господарствах населення (на 2,4 %). Валове виробництво сільськогосподарської продукції підприємствами та господарствами населення наближається до рівноважних пропорцій. Незважаючи на те, що скорочення обсягів виробництва сільськогосподарськими підприємствами зменшило їхню частку в загальному виробництві до 50,7 % у 2012 р. (проти 51,8 % у 2011 р.), вони залишилися основними виробниками сільськогосподарської продукції. Внесок господарств населення у загальне виробництво аграрної продукції проти 2011 р. зріс на 1,1 в. п. і становив 49,3 %.

Під дією ринкових чинників в Україні склалася така структура виробництва сільськогосподарської продукції, в якій корпоративні та індивідуальні господарства мають свої ніші. Корпоративні господарства виробляють найбільш комерційно привабливі й експортоорієнтовані види продукції, а індивідуальні, зокрема господарства населення, – маловигідні й трудомісткі – овочі, фрукти, молоко та деякі інші. Вони орієнтовані на продовольче самозабезпечення і наповнення внутрішнього продовольчого ринку [1, с.123].

Обидва сектори виробників сільськогосподарської продукції неоднорідні за складом, розмірами й динамікою змін. Особливо помітні зміни в корпоративному секторі, де після 2004 р. відбувається великомасштабна концентрація землекористування. Вона проявляється як у збільшенні площ орендованих земель, так і створенні швидкими темпами нових агрохолдингів, вертикально та горизонтально інтегрованих структур, до складу яких входять не тільки аграрні формування, але і переробні підприємства, елеватори, транспортні та торговельні організації, наукові установи тощо [2, с. 92].

У 2012 р., за різними оцінками, в Україні функціонували 75 агрохолдингів, розмір їхніх консолідованих земельних банків досяг близько 6 млн га, або 16 % від загальної площі сільгоспугідь, що знаходяться у власності та користуванні сільськогосподарських підприємств і громадян. За прогнозами, до 2015–2016 рр. агрохолдинги планують збільшити землекористування ще на 2–3 млн га.

Характерною особливістю господарювання агрохолдингів є неповний обробіток контрольованих земель, що свідчить про накопичення земельних активів для подальшого перепродажу, а не

агровиробництва. Так, за даними Eavex Capital, зібрана площа у 2011 р. становила в ТОВ «Ленд-ком» 39 тис. га (52,7 % від загальної), ПРАТ «Сільськогосподарська виробнича фірма «Агротон» – 127 тис. га (84,1 %), ПАТ «Дакор-Вест» – 82 тис. га (77,4 %), ТОВ «НВФ «Сінтал-Д» – 87 тис. га (86,1 %) і т. д. [3, с. 65].

В індивідуальному секторі поступово зміцнюються позиції фермерських господарств – частка виробленої ними продукції сільського господарства у загальній її вартості збільшилася від 1,7 % у 2000 р. до 5,0 % у 2011 р. Однак нині індивідуальний сектор представлений в основному господарствами населення (понад 9 млн сільських і міських домогосподарств, які мають у користуванні земельні ділянки, в тому числі 4,5 млн особистих селянських господарств), яким належить 55 % валового виробництва галузі.

Серед господарств населення посилюється розшарування за обсягом використовуваних ресурсів і характером діяльності; за рахунок зменшення прошарку сільських домогосподарств проміжного (споживчо-товарного) типу зростають частки господарств: 1) які виробляють продукцію не тільки для продовольчого самозабезпечення; 2) виробництво яких набуває в основному товарний напрям, досягаючи світових критеріїв відповідності фермерським господарствам (у США, наприклад, це щорічний продаж продукції на суму понад 1 тис. дол.). У 2012 р. 18 % вітчизняних сільських домогосподарств продали сільськогосподарської продукції на суму, еквівалентну 1 тис. дол. США і більше за обмінним курсом гривні, та понад 30 % господарств – еквівалентну цьому обсягу за паритетом купівельної спроможності.

Протягом трансформаційного періоду держава створювала найбільш сприятливі умови для функціонування й розвитку корпоративного сектору сільського господарства. В результаті цього поряд із промисловим птахівництвом виникло великотоварне виробництво комерційно привабливих експортоорієнтованих культур (зернових, насіння соняшнику, ріпаку). За таких умов агрохолдинги, постійно нарощуючи своє виробництво, отримують дедалі більшу економічну владу. Вони вміло використовують податкові пільги та преференції, передбачені вітчизняним законодавством для сільського господарства, присвоюють вартість, яка мала б бути джерелом повноцінного відтворення використовуваних ними природних і соціальних ресурсів у сільській місцевості та поліпшення якості локального життєвого середовища.

З іншого боку, розвиток сімейного типу господарювання, а це в основному особисті селянські господарства, гальмується незмінним ставленням до них як до «підсобних» і «неперспективних». Це позначилося на формуванні ринкової інфраструктури та системи державної підтримки аграрного сектору, до яких селянські господарства практично не мають прямого доступу, нехтуванні потреб цих господарств у модернізації виробництва та якісному поліпшенні людського капіталу, отриманні справедливих цін, захисту економічних і соціальних інтересів. Із 3,1 млн осіб, зайнятих у 2012 р. в аграрному секторі, приблизно 2,2 млн вважалися працюючими в особистих селянських господарствах, але їхня зайнятість не формалізована й вони знаходяться поза системою соціального страхування. Ігнорування в реальній аграрній політиці інтересів і потреб селянських господарств негативно позначається на відтворенні їхнього виробничого потенціалу, який поступово виснажується.

Тривалі перетворення в аграрній сфері не принесли очікуваного поліпшення якості життя сільського населення. Незважаючи на трансформації у сільськогосподарському виробництві, залишається найнижчим рівень заробітної плати. У корпоративному секторі та фермерських господарствах частка витрат на оплату праці в собівартості сільськогосподарської продукції знижується. Найгострішою проблемою сучасного українського села є високий рівень реального та прихованого безробіття. Поширення холдингів супроводжується вивільненням працівників сільськогосподарського виробництва і призводить до зростання чисельності незайнятого сільського населення, що поповнює ряди прихованих безробітних, які нібито зайняті в особистих селянських господарствах, але насправді заробляють засоби для існування насамперед на принципах трудової міграції. Реальне і приховане безробіття призводить до знецінення людського капіталу й погіршення його якісних характеристик, породжує загальну міграцію населення та подальшу деформацію його статевовікової структури, посилює спустошення сіл.

Отже, вітчизняна модель аграрного виробництва, сформована протягом двох останніх десятиліть, дозволяє досягти економічного зростання, а також забезпечити вагомими фінансовими результатами певному колу виробників. Водночас суспільні блага, в тому числі такі важливі як продовольче

самозабезпечення, економічна база життєдіяльності сільського населення, відтворення селянства і підтримка екологічної рівноваги, які повинні створюватися в процесі сільськогосподарського виробництва, продукуються недостатньо, а сімейний тип господарювання, найбільшою мірою орієнтований на створення цих благ, не отримує належного розвитку.

У 2010–2012 рр. спостерігається активізація гравців саме в цьому секторі, що пояснюється наявністю величезного потенціалу, а також відсутністю перегріву галузі через спекулянтів. Крім того, сільське господарство входить до галузей, найбільш резистентних до світових економічних коливань.

Нині в Україні для сільськогосподарських товаровиробників створено режим найкращого сприяння, їм надано переваги й пільги щодо податків, держава впроваджує стимулюючі програми, здійснює компенсації за відсотками по кредитах тощо. Програми підтримки агробізнесу залишаються актуальними і впродовж наступних 5–10 років.

У розвиток підприємств сільського господарства, мисливства, лісового господарства станом на 31 грудня 2012 р. вкладено 800,7 млн дол. США прямих іноземних інвестицій (наростаючим підсумком із початку інвестування), що становить 1,5 % загального обсягу прямих іноземних інвестицій в Україну.

На наше переконання, аграрний сектор України є найбільш вигідним для інвестування як у реальний сектор на сьогодні (поряд з інвестиціями у «зелену» енергетику). Для входу інвестора в галузь за співвідношенням інвестиції/прибуток найбільш перспективними напрямками в сільському господарстві є птахівництво та виробництво яєць, далі виробництво свинини, яловичини, а також садівництво – більш витратні види капіталовкладень.

Зважаючи на високу родючість чорнозему України, сприяння сільгоспідприємствам з боку держави, значне подорожчання зернових у минулому і нинішньому році, а також наростання світової продовольчої кризи, яка спричинятиме подальше підвищення цін, можна говорити про підвищення привабливості сектору вирощування зернових та інших культур.

Як галузь, сільське господарство має резерви для зростання, зокрема для повного заміщення імпорту власною продукцією, яка, зокрема, має значні переваги порівняно з іноземною (передусім це продукція тваринництва, наприклад, свіже м'ясо).

Зазначимо, що чіткого визначення аграрного сектору, а тим більше конкретної класифікації його суб'єктів, не існує. Тому умовно поділимо його на малі, середні та великі підприємства. Саме останні становлять найбільший інтерес з погляду принципів діяльності, фінансових результатів, а також інвестиційної привабливості.

Спираючись на результати дослідження, можна стверджувати, що в аграрному секторі України й надалі спостерігатиметься тенденція до укрупнення великих холдингів. Вартість сільгоспідприємств почне знижуватись, а фінансування залишиться важкодоступним, отже, не можна виключати купівлю таких фірм іноземними компаніями. Адже вітчизняний аграрний сектор визнаний аналітиками однією із найбільш швидкозростаючих і ефективних галузей в Україні. Так, агрохолдинг Kernel купив компанію «Дружба Нова» за 68 млн дол. США, у квітні 2013 р. «Дружба Нова» входила до топ-десятки холдингів країни за величиною земельного банку [4].

Одним з основних факторів розвитку аграрного сектору є земля. За даними земельного обліку, на початок 2013 р. загальна площа сільськогосподарських угідь становила 41,5 млн га (69 % території України), з яких 32,5 млн га – площа ріллі. Із загальної площі сільськогосподарських угідь 49,8 % припадало на сільськогосподарські підприємства, 38,1 % – на громадян, 10,6 % – на землі запасу та землі, не надані у власність і постійне користування, 1,5 % – на інших користувачів.

У 2012 р. виробництвом сільськогосподарської продукції займалося майже 56 тис. підприємств різних організаційно-правових форм господарювання, у користуванні яких було близько 22 млн га сільськогосподарських угідь. Більше половини цих угідь (11,2 млн га), зосереджено в господарських товариствах, 20,0 – у фермерських господарствах, 15,7 – у приватних підприємствах, 3,4 – у виробничих кооперативах, 2,3 – у державних підприємствах, 7,4 % – у підприємствах інших форм господарювання. Із загальної кількості підприємств 48 тис. мають сільськогосподарські угіддя. Із них 67,8% підприємств мають площу до 100 га, 15,2 % – від 100 до 500 га, 5,5 % – від 500 до 1000 га, 5,4 % – від 1000 до 2000 га, 6,1 % – понад 2000 га. У 2012 р. середній розмір підприємства з урахуванням фермерських господарств збільшився порівняно з 2011 р. на 2,1 % і становив 392 га сільськогосподарських угідь, без урахування фермерських господарств цей показник зменшився на 1,5 % (1158 га).

Провідні компанії галузі є великими агрохолдингами, яким вдалося побудувати ефективну вертикально інтегровану структуру. Продукція сільського господарства є основою для випуску готової продукції за принципом «від поля до столу». Наприклад, компанія «Кернел» – найбільший виробник соняшникової олії в країні з часткою 28 % – обробляє 210 тис. га землі, на якій вирощує соняшник для власних олієекстракційних заводів. У 2012 р. компанія завершила операцію із придбання контрольного пакета акцій великого агрохолдингу «Укррос». Отже, «Кернел» не тільки збільшила земельний банк, але й диверсифікувала бізнес за рахунок виробництва цукру – у її власність перейшли заводи потужністю виробництва 250 тис. т щорічно (за обсягу ринку 2–2,2 млн т). Проте «Кернел» має намір відмовитися від виробництва цукру та продати заводи, зважаючи на труднощі зі збутом продукції та її низьку вартість. Через перевиробництво цукру в 2011/2012 МР ціна на нього знизилась більш як на 40 % [5].

У цілому частка великих агрохолдингів (обробляють понад 50 тис. га) в загальному обсязі вирощуваного зерна в Україні поки що не дуже помітна – із 27 млн га ріллі холдинги обробляють тільки 15 %, тоді як у 2010 р. цей показник не перевищував 10 %.

В найближчі роки цей показник збільшуватиметься: практично всі агрохолдинги нарощують земельний банк, скуповуючи невеликі агрогосподарства, які володіють правами оренди сільгоспземель. На сьогодні вирощуванням зерна в країні займаються тисячі фермерських господарств, а майже четверта частина (12,5 млн т) урожаю 2012 р., за даними Мінагрополітики, була вирощена у господарствах населення.

Однією із причин, яка стримує консолідацію сільськогосподарських земель, є заборона на їх продаж. Тільки на початку 2012 р. Верховною Радою України був прийнятий у першому читанні закон «Про ринок земель», яким передбачено створення ринку сільськогосподарських земель із січня 2013 року, а також державного оператора для контролю угод купівлі-продажу й оренди державної та комунальної землі. Максимальну площу землі у володінні заплановано знизити від 2100 до 100 га.

В умовах відкритості національної економіки світові тенденції щодо наростання дефіциту продовольства і зростання цін можна розглядати як виклик для українського аграрного виробництва. Ці тенденції можуть діяти як активний стимул поживавлення сільськогосподарського виробництва й експорту аграрної продукції, джерело додаткових фінансових ресурсів для розвитку та капіталізації сектору, підґрунтя для посилення вітчизняного аграрного потенціалу як важливої та поки що недостатнім чином розкритої національної конкурентної переваги.

За останні 20 років, під час переходу від планово-регульованої економіки до ринкової, істотно змінилися галузева структура сільського господарства та тенденції в розвитку окремих галузей. Зокрема, у структурі валової продукції аграрного сектору відчутно (із 54 до 40 %) знизилася частка тваринницької продукції [6].

Особливо слід відзначити різку диференціацію в темпах розвитку окремих галузей сільського господарства. При цьому можна виділити чотири групи: 1) галузі, які значно перевищили фактичний рівень виробництва 1986–1990 рр. по соняшнику, ріпаку і сої – відповідно у 2,2; 14 і 11 рази; 2) після деякого спаду практично відновлено рівень виробництва 1986–1990 рр. картоплі, овочів, зерна, м'яса птиці та яєць; 3) різко (у 2–3 рази) зменшилося виробництво плодів і ягід, винограду, цукрових буряків, молока, яловичини, свинини; 4) практично знищені галузі – льонарство, хмелярство, тютюнництво і вівчарство, виробництво продукції яких у 2000–2012 рр. проти 1989–1990 рр. становило відповідно тільки 3; 15; 2 і 13 %.

Основними причинами різкої диференціації темпів розвитку окремих галузей є, по-перше, велика різниця у рівні їх рентабельності. Усі галузі, що входять в першу і другу групи, – рентабельні і навіть високорентабельні, а ті, що мають індекс виробництва за 20 років нижче 30 %, – стабільно збиткові (34–79 % збитковості).

По-друге, інституційні прорахунки державних органів влади. Розглянемо це на прикладі галузей четвертої групи, де чітко видно, що саме ці прорахунки призвели до того, що в Україні різко знизився попит на вітчизняні льон, вовну, хміль і тютюн і, як наслідок, зменшилося їх виробництво.

Так, незахищеність вітчизняного товаровиробника через недосконалість митної політики держави. На початку 90-х років минулого сторіччя відсутність ввізного мита призвело до того, що імпортований хміль практично повністю витіснив вітчизняний. За останні роки 75-80 % потреби в шишках хмелю забезпечує імпорт.

Крім того, недостатня порівняно із провідними країнами світу державна підтримка сільського господарства. Так, льонарство, вівчарство, хмелярство і тютюнництво, а отже й підприємства первинної переробки льону, вовни та текстильної промисловості опинилися на межі повного знищення. І якщо аграрна політика держави буде й надалі недієвою, до цієї межі наблизяться і галузі третьої групи, які виробляють молоко, яловичину, свинину, плоди та ягоди. Виробництво цієї продукції на сьогодні становить 27–55 % від рівня 1986–1990 рр., а рівень споживання на душу населення – лише 30–53 % від науково обґрунтованих норм.

Однією з основних причин занепаду галузей, які віднесено до третьої групи, є, як і для четвертої, дуже низький рівень державної підтримки, яка до того ж значно скоротилася в останні роки. Тому з упевненістю можна прогнозувати подальше скорочення поголів'я худоби не тільки через нестачу фінансування, а й невиважену аграрну політику уряду та законодавчу складову щодо стимулювання розвитку тваринництва.

Висновки. Отже, зазначені тенденції світового та національного ринків аграрної продукції зумовлюють необхідність прискорення процесів реформування аграрного сектору України, цілеспрямованих заходів державної політики, спрямованих на стабільність власного продовольчого ринку й використання потенційних вигод від активної присутності України на світових ринках продовольства.

Для виконання цих завдань необхідно практично реалізувати заходи, спрямовані на реформування аграрного сектору України та забезпечення продовольчої безпеки держави:

- у зв'язку з посиленням дії чинників зростання цін на сільгосппродукцію необхідно розвинути та посилити інфраструктуру, що запобігатиме необґрунтованому підвищенню цін, зловживанню недобросовісними методами конкуренції, знижуватиме непродуктивні та накладні витрати виробників;

- запровадити механізми запобігання різким стрибкам цін через діяльність Аграрного фонду на ринку продовольства, здійснення закупівель до Держрезерву;

- активізувати відстеження та протидію проявам монопольної поведінки у сферах матеріально-технічного постачання агросектору, закупівлі сільськогосподарської сировини, оптової і роздрібно-торгівлі сільськогосподарською й харчовою продукцією;

- створити сприятливі умови для розвитку ринкової інфраструктури в агропромисловому комплексі, зокрема, товарні біржі, оптові ринки сільськогосподарської та харчової продукції, заготівельні і збутові кооперативи та інші об'єднання за фінансової участі держави на загальнодержавному і місцевому рівнях;

- сформувати дієву систему контролю якості й безпеки сільськогосподарської продукції та продуктів харчування на підґрунті сучасних європейських норм і правил, впорядкування та зменшення частки стихійної торгівлі в загальному продажі сільськогосподарської продукції.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Шебаніна О. В. Формування і ефективний розвиток продовольчого комплексу АПК: монографія / О. В. Шебаніна. – К.: ННЦ ІАЕ, 2007. – 368 с.
2. Саблук П. Т. Організаційно-економічна модернізація аграрної сфери: наукова доповідь / за заг. ред. акад. П. Т. Саблука. – К.: ННЦ ІАЕ, 2011. – С.92.
3. Амбросов В. Механізми ефективного функціонування агроформувань / В. Амбросов, Т. Мареніч // Економіка України. – 2011. – №6. – С.60–66.
4. Компанія «Дружба Нова» – вигідне придбання для Кернела – експерт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukroliya.kiev.ua/news/20045>
5. Холдинговий період [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dragon-capital.com/ru/about/media/dragon_v_presse/holdingovyy_period.html
6. В Україні распродажа средних и мелких агрохозяйств [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dragon-capital.com/ru/about/media/dragon_v_presse/v_ukraine_rasprodaja_melkih_i_srednih_agrohozyaystv.html

REFERENCES

1. Shebanina O. V. Formuvannja i efektyvnyj rozvytok prodovol'chogo kompleksu APK: monografija / O. V. Shebanina. – K.: NNC IAE, 2007. – 368 s.
2. Sabluk P. T. Organizacijno-ekonomichna modernizacija agrarnoi' sfery: naukova dopovid' / za zag. red. akad. P. T. Sabluka. – K.: NNC IAE, 2011. – S.92.
3. Ambrosov V. Mehanizmy efektyvnogo funkcionuvannja agroformuvan' / V. Ambrosov, T. Marenich // Ekonomika Ukrainy. – 2011. – №6. – S.60–66.
4. Kompanija «Druzhba Nova» – vygodnoe pryobrenenye dlja Kernela – ekspert [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.ukroliya.kiev.ua/news/20045>

5. Holdyngovuj peryod [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.dragon-capital.com/ru/about/media/dragon_v_presse/holdingovuy_period.html

6. V Ukrayne rasprodazha srednyh y melkyh agrohozjajstv [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.dragon-capital.com/ru/about/media/dragon_v_presse/v_ukraine__rasprodaja_melkih_i_srednih_agrohozyaystv.html

Проблемы развития сельскохозяйственного производства в Украине

Р.М. Чумак, М.И. Иббатулин

В статье проанализированы современное состояние и тенденции аграрного производства в Украине, исследованы сельскохозяйственные предприятия, экологические проблемы землепользования, выделены системные факторы торможения реформирования отечественного АПК. Раскрыты первопричины возникновения и развития вертикально-интегрированных структур в аграрном секторе экономики Украины. Раскрыта система государственной поддержки производства сельскохозяйственной продукции и ее эффективность. Предложены меры по реформированию аграрного сектора экономики Украины.

Ключевые слова: сельское хозяйство, вертикально-интегрированные структуры, хозяйства населения, продукция.

Надійшла 14.03.2014 р.

УДК 336.77

СОКОЛЬСЬКА Т.В., канд. екон. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА

У статті досліджено стан фінансового забезпечення вітчизняного агропродовольчого виробництва та визначена роль держави у вирішенні існуючих проблем. Обґрунтовано специфічність механізмів фінансового забезпечення агропродовольчого виробництва, що проявляється в п'яти формах: самофінансування (внутрішнє власне фінансування), кредитування, фінансування з бюджету (державна підтримка), акціонерне фінансування і змішане ризиковане фінансування (інноваційні фонди).

Запропоновано напрями удосконалення системи фінансового забезпечення розвитку сільського господарства України з урахуванням нестабільної економічної ситуації.

Ключові слова: агрострахування, лізинг, аграрні розписки, інвестиції, державна підтримка, кредитні спілки.

Постановка проблеми. Сільське господарство є унікальною галуззю України, однією з небагатьох, яка за останній період демонструє зростання у сучасних економічних умовах оптимального фінансового забезпечення, під яким розуміється забезпечення суб'єктів господарювання основними і оборотними активами, власними і позичковими фінансовими ресурсами, достатніми для випуску запланованого обсягу виробництва. Фінансове забезпечення передбачає безперебійність процесу виробництва і реалізації сільськогосподарської продукції та мінімізацію витрат. Нинішня ж державна політика у цьому напрямі є безсистемною, неефективною та неспроможною задовольнити потреби суб'єктів агропромислового виробництва.

За таких умов стає очевидним, що подальший розвиток галузі потребує якісних перетворень, спроможних забезпечити підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарського виробництва, продовольчу безпеку держави, економічний розвиток аграрного сектору. Як свідчить зарубіжний досвід, держава має сформулювати найефективніші шляхи розв'язання проблеми повноцінного фінансового забезпечення сільського господарства, визначивши чіткі стратегічні орієнтири його розвитку, відповідно до яких буде здійснюватись державна політика щодо нормативно-правового, фінансово-економічного та іншого регулювання галузі [1].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням фінансового забезпечення аграрного сектору економіки присвячені роботи провідних зарубіжних та вітчизняних економістів, зокрема, В. Алексійчук, В. Амбросова, М. Дем'яненко, В. Месель-Веселяка, Б. Пасхавера, А. Чупіса та ін. Разом з тим, враховуючи особливості вітчизняного агропродовольчого виробництва, проблема формування ефективної системи фінансового забезпечення сільськогосподарського виробництва та дієвого механізму державної підтримки агровиробників потребує нових підходів до її вирішення.

Мета дослідження – вивчення фінансового забезпечення вітчизняного агропродовольчого виробництва та визначення ролі держави у вирішенні існуючих проблем.

Матеріал і методика досліджень. Теоретичною та методологічною базою дослідження слугували праці зарубіжних та вітчизняних науковців щодо фінансового забезпечення агропродовольчого виробництва. У процесі дослідження використовувались монографічний, діалектичний, абстрактно-логічний методи, а також узагальнення та порівняння.

Результати досліджень та їх обговорення. Системна економічна криза перехідного періоду та відсутність фінансів зруйнували ресурсну базу агропродовольчого комплексу України, катастрофічно знизили інвестиційну активність, призвели до надмірної зношеності основних фондів, дефіциту матеріальних обігових засобів. Сільське господарство за переходу до ринку опинилось у стані структурної незбалансованості та неспроможності до відтворення ресурсів, необхідних для економічного росту. Негаразди в цій галузі стали наслідком недостатнього фінансового забезпечення, яке в сільському господарстві має свою специфіку, зумовлену особливостями виробництва, обороту капіталу, простого і розширеного відтворення. Основними з цих особливостей є:

- дія природно-кліматичного фактора, який формує різний природний потенціал організаційних систем і створює різні можливості для господарювання;
- нерівномірність одержання доходів протягом виробничого циклу, що потребує формування специфічного механізму пільгового кредитування;
- значно менші можливості диверсифікації виробництва та його монополізації порівняно із промисловістю та іншими галузями;
- низький рівень ліквідності господарських засобів внаслідок сезонності виробництва, що робить сільське господарство найменш привабливим для залучення інвестицій різних суб'єктів бізнесу;
- розірваність технологічного зв'язку на різних стадіях (виробництво – переробка – споживання);
- своєрідність формування соціальної інфраструктури в сільській місцевості;
- різна густина населення сільської місцевості, різна вікова його структура в зональному і регіональному масштабах.

Специфічність фінансування сільського господарства зумовлена також різноманітністю форм господарювання, представлених у вигляді селянських, фермерських і підсобних господарств, кооперативів, орендних колективів, колективних господарств, державних підприємств та організацій; активною участю держави у розподілі та перерозподілі грошових доходів у сільському господарстві.

У силу означеної специфіки, ринкові механізми господарювання в сільському господарстві не можуть бути реалізовані з тією ж повнотою і ефективністю як в іншому секторі економіки. Тому агропродовольче виробництво потребує застосування специфічних механізмів фінансового забезпечення, яке являє собою систему джерел і форм фінансування розвитку аграрного виробництва та його розширеного відтворення і проявляється в п'яти формах: самофінансування (внутрішнє власне фінансування), кредитування, фінансування з бюджету (державна підтримка), акціонерне фінансування і змішане ризиковане фінансування (інноваційні фонди).

Серед саморегульованих механізмів зовнішнього фінансування використовуються переважно кредитне і частково акціонерне фінансування, частка якого зростає з розвитком приватизації і формуванням корпоративно-власницького бізнесу. Джерелами внутрішнього фінансування є амортизаційні відрахування та прибуток. Ефективний розподіл прибутку підприємства, реалізація запасів готової продукції, приведення співвідношення кредиторської та дебіторської заборгованості, або коефіцієнта фінансового левериджу до оптимального дає змогу підприємству покращити не лише фінансові показники, а й оцінити ці зміни в грошовому виразі. У цілому надходження грошових коштів у підприємство за рахунок власних джерел є досить вигідним варіантом, але на сучасному етапі розвитку економічних відносин обсяги такого фінансування досить обмежені.

Також в умовах ринкової економіки зростає роль системи страхового захисту, спрямованого на убезпечення організаційних формувань від можливих втрат внаслідок виникнення ризикових ситуацій, які в агропромисловому секторі виникають дуже часто. З метою зменшення втрат від можливих ризикових ситуацій вдаються до добровільного і обов'язкового страхування. Перше

здійснюється на підставі договору між страховиком і страхувальником. За обов'язкового страхування страховик вільний у виборі клієнтів.

На сьогодні не знайдено шляху до ефективного врегулювання цього питання, а тому в багатьох сільськогосподарських підприємствах відсутній інтерес до укладання договорів страхування як засобу їх страхового захисту. Це викликано високими розмірами страхових внесків, їх повна оплата часто непосильна для аграрників навіть в умовах, коли частина їх компенсується державою. У сільськогосподарських виробників існує невпевненість в тому, що страхувальники виконують свої обов'язки через їх недостатню фінансову стійкість, у договорах досить велика кількість умов, що дає можливість відмовляти у страхових виплатах, часто керівники підприємства необізнані щодо можливостей та вигод страхування. Нерідко вдаються до «фіктивного» страхування, котре робить безглуздим фінансування державою програм страхування урожаю, тому не вирішується основна задача – пом'якшення негативних фінансових наслідків стихійних явищ.

У 2012 р. з'явилися деякі позитивні зрушення в державній структурі управління аграрними ризиками в Україні. Прийнято закони про страхування та агрострахування з державною підтримкою, введено практику ліцензування агрострахової діяльності, створено Український аграрний страховий пул з метою централізації процесів управління ризиками за програмами державних закупівель зернових, Аграрного фонду та контролю реалізації програми державної підтримки в агрострахуванні. Українським аграрним страховим пулом укладено 527 договорів страхування врожаю за програмою Аграрного фонду України, за якими оглянуто посіви на території понад 300 тис. га [2].

Державна підтримка агрострахування передбачає щорічне виділення певної суми бюджетних коштів на компенсацію витрат. Але, на жаль, існує специфічна українська проблема – вводяться певні обмеження на видачу ліцензій страховим компаніям, тобто держава в особі державних чиновників допускає до цього дуже вигідного сегмента ринку лише наближені страхові компанії, що робить агрострахування корумпованим сегментом ринку, який використовується у цілях збагачення чиновників.

Враховуючи наведене вище, вважаємо, що нині вкрай необхідно нормативно-правове врегулювання договорів агрострахування з урахуванням інтересів аграріїв.

Ще одним варіантом залучення коштів, який на сьогодні можна вважати одним з найпоширеніших, є отримання кредитів, за якими в досить короткі строки підприємство може збільшити обсяги обігових коштів, що можуть бути використані на його потреби. До кредитних інструментів, що використовуються для фінансового забезпечення діяльності учасників аграрного сектору, звичайно відносять банківські кредити та позики кредитних спілок, іпотеку, а також різного виду товаророзпорядчі документи, за допомогою яких залучаються необхідні кошти та інші ресурси. Основною перевагою такого виду фінансування є відносна простота отримання та швидкість залучення капіталу. До недоліків можна віднести обмеженість кредитних ресурсів для забезпечення розширеного відтворення й розвитку середнього і малого бізнесу на селі та високу їх вартість; складність процедур одержання. Залучення довгострокових чи поточних кредитів має дуже багато ризиків. Щодо фінансування через кредитні спілки, то, на жаль, в силу різних причин воно не отримало в Україні широкого застосування. На сьогодні для кредитування сільгоспвиробників кредитні спілки мають достатньо фінансових ресурсів – понад 2,5 млрд грн, але ці кредити надаються під 20–30 % річних, що набагато дорожче від деяких європейських країн, де фермери кредитуються під 5 % річних [2].

Проте, українські банки пропонують сільгоспвиробникам ще дорожчі позики та й ті не надаються малим та середнім сільгоспвиробникам, оскільки банки, в основному, працюють під заставу, оцінка й страхування якої – це додаткові витрати для сільгоспвиробника, що також здорожчують кредит. До того ж, більшість з них як заставу під позику, окрім майбутнього врожаю нічого надати не можуть, оскільки земля, яку вони використовують як основний засіб виробництва, є орендованою. В результаті традиційне банківське кредитування, що розглядається в інших країнах світу як основний інструмент фінансування сільгоспвиробників, в Україні майже не застосовується. До специфічних ризиків кредитування агробізнесу, особливо дрібного та середнього, можна віднести й сезонність виробництва, й низьку ліквідність заставного забезпечення (у загальній вартості майна понад 70 % – необоротні активи, зокрема основні засоби неліквідні через їх високе зношення).

Основними причинами несвоєчасного повернення кредитів сільгосп підприємствами є: кліматичні умови, несприятлива цінова політика на сільськогосподарську продукцію, внаслідок чого підприємства намагаються притримати продукцію для пізнішої її реалізації за більш сприятливими цінами, некомпетентність та неправильний розрахунок потреб у фінансуванні керівниками підприємств, фактори особистого характеру (більш характерно для невеликих підприємств), макроекономічні фактори (державне регулювання ринку, ситуація на світових ринках тощо).

Отже, на сьогодні кредитування сільгосптоваровиробників в Україні ще не набуло поширення через відсутність прозорих схем. На нашу думку, на часі законодавчі зміни щодо діяльності кредитних спілок, оскільки чинний закон «Про кредитні спілки», ухвалений ще наприкінці 2001 року, застарів і потребує суттєвого оновлення, що дасть змогу кредитувати не тільки безпосередньо фермерів, а й фермерські господарства.

Щодо практики фінансового забезпечення сільськогосподарських товаровиробників через державну підтримку, яка охоплює бюджетне фінансування програм і заходів, які спрямовуються на розвиток галузі, а також через пільговий режим оподаткування, часткову компенсацію процентних ставок за користування кредитами комерційних банків, списання безнадійної заборгованості перед бюджетом, то тут можна впевнено стверджувати, що така практика є на сьогодні безсистемною та має низку недоліків. Розмір виділених державних ресурсів на розвиток сільськогосподарського виробництва і всього АПК є недостатнім (рис.1).

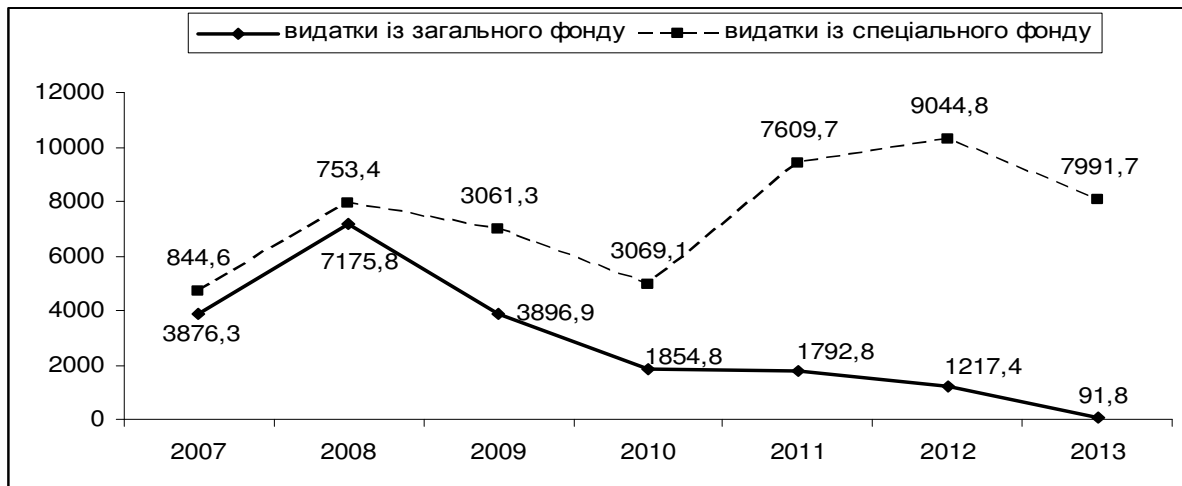


Рисунок 1 – Динаміка обсягів державної підтримки АПК за рахунок коштів загального та спеціального фондів державного бюджету, млн грн.

Всього лише 0,8 % від валової доданої вартості галузі становлять прямі дотації з бюджету. У найголовніших конкурентів України на світовому ринку зерна – Росії, США та ЄС – цей показник дорівнює 11%, 12 та 21% відповідно [3]. Існуюча система фінансування державної підтримки аграрного сектору економіки не забезпечує визначеного на законодавчому рівні сприяння життєздатності сільського господарства, його конкурентоспроможності на внутрішньому й зовнішньому ринках, не гарантує продовольчої безпеки країни, посилення соціального захисту сільського населення. Так, фінансові результати аграрного комплексу за 2013 рік вдвічі гірші, ніж у 2012 році. Прибуток сільгосп підприємств від профільної діяльності становить 12,5 млрд гривень проти 24,1 млрд в 2012 році [4]. Рентабельність скоротилася з 20,2 % роком раніше до 11,5 % (цей показник не враховує бюджетні дотації та суми держпідтримки). Ефективними за підсумками року залишилися 66,9 % сільгосп підприємств, тоді як у 2012 р. прибутковими були 74,6 %. Рентабельність виробництва зернових і зернобобових культур дорівнює лише 1,7 %, тобто є мінімальним показником за всю новітню історію країни [5].

Завдяки дотаціям, що надаються в розвинених країнах, навіть за поточних низьких цін на зерно, закордонні товаровиробники залишаються прибутковими [6]. Підтримка ресурсного та фінансово-кредитного забезпечення в США та ЄС здійснюється наданням субсидій на закупівлю засобів виробництва; часткової компенсації вартості матеріально-технічних ресурсів; компенсації

процентних ставок за кредитами; пропозиції кредитних ресурсів; здешевлення вартості страхування; фінансування наукових розробок; запровадження пільгового оподаткування.

У 2014 році передбачено зменшення фінансування аграрного сектору на 17 % порівняно з 2013 роком, тоді як собівартість продукції зросла майже на 20–30 %, а закупівельна ціна на основні прибуткові культури (кукурудза, пшениця, соняшник) впала майже на 40%, водночас ціни на добрива зросли майже на 30 %, насіння – на 10, засоби захисту – на 7–8 % [7].

Насторожує і те, що всього 200 млн грн передбачено на компенсацію кредитних відсотків комерційних банків. Експерти переконані, якби у бюджеті було передбачено хоча б 1,5 млрд грн, то АПК міг би генерувати у комерційні банки 15 млрд грн кредитів, необхідних для поповнення обігових засобів [7].

У бюджеті передбачено понад 27 млн грн на програму кредитування фермерських господарств. Якщо розділити цю суму на 40 тис. підприємств, яких нині залишилося (а було 45 тис.), то це мізер, тобто на сьогодні бюджетне фінансування сільського господарства є лише компенсатором збитків, а не основою для економічного зростання. Щорічний дефіцит обігових коштів для забезпечення нормального виробничого процесу в рослинництві становить 45–60 млрд грн, а в тваринництві – 40–45 млрд грн. Власними коштами аграрії забезпечені на 31 млрд грн за дефіциту в 7,9 млрд [1].

За таких умов, на думку О. Захарчука [8], надзвичайно ефективною формою державної підтримки як агротоваровиробників, так і заводів сільськогосподарського машинобудування, є агролізинг. Адже 100 % коштів, виділених у держбюджеті на закупівлю лізингової техніки та обладнання, перераховуються компанією на заводи сільськогосподарського машинобудування. А це дає змогу забезпечувати робочі місця, вирішувати соціальні проблеми виробничих колективів, оновлювати матеріально-технічну базу підприємств.

У розвинених країнах до 30 % обсягу загальних інвестицій становлять інвестиції по лізингових схемах. В аграрному секторі економіки України лізингові схеми не користуються особливою популярністю, оскільки функціонування лізингових компаній, які в повному обсязі користуються коштами державного бюджету, є неефективними через монополізм НАК «Укراгролізинг» на ринку лізингових послуг. Це не дає змоги розвиватися приватним лізинговим компаніям, вносить викривлення в лізингові схеми та дискредитує лізинг як такий. Державна підтримка сільськогосподарських підприємств через фінансування НАК «Украгролізинг» призводить до підвищення рівня собівартості вітчизняної техніки, виробництва непопулярної техніки, зловживань та корупції в цій сфері і значно знижує ефективність використання коштів Державного бюджету України.

За розрахунками науковців ННЦ «ІАЕ», держава, виділивши кошти на фінансовий лізинг у сумі 100 млн гривень, отримує надходжень до бюджету тільки від підприємств-виробників сільськогосподарської техніки та обладнання у вигляді податків у перший рік 54,45 млн грн, у наступні чотири роки – 74 млн грн, всього – 129,45 млн грн. Окрім того, до соціальних фондів надходить 5,7 млн грн [8].

В Україні протягом 2007–2012 років через ДПАТ НАК «Украгролізинг», у середньому, було придбано 4 % сільськогосподарської техніки, у 2013 році – лише 1,3 %.

Протягом 2009–2013 років сільгосптоваровиробникам поставлено на умовах фінансового лізингу сільськогосподарської техніки та обладнання в кількості 2421 одиниці на суму 875,9 млн грн, у тому числі [8]:

- тракторів – 808 од. на 194,7 млн грн;
- зернозбиральних комбайнів – 181 од. на 201,4 млн грн;
- ґрунтообробної та посівної техніки – 708 од. на 115,0 млн грн;
- обладнання для тваринництва та птахівництва – 248 комплектів на 276,4 млн грн.

У 2013 році НАК «Украгролізинг» поставив аграріям техніки та обладнання майже на 87 мільйонів гривень, що на 20 мільйонів більше, ніж у 2012 році. Очевидно, лізингова програма набагато толерантніша стосовно сільгоспвиробника, бізнес якого підлягає багатьом ризикам, насамперед погодним. Наприклад, перший внесок за передане в лізинг майно (обладнання, устаткування) дорівнює 17–22 % від загальної вартості техніки, що значно менше від відсотків банків. Відсоток комісійних у лізинговій схемі стабільний, зафіксований спеціальною постановою уряду й дорівнює 7 % невідшкодованої вартості взятої у лізинг техніки або устаткування [9]. Графік виплати лізингових платежів, який узгоджується із лізингоотримувачем, досить гнучкий, пристосований до сезонного виробництва.

Отже, в умовах заявленої модернізації розвиток агролізингу для держави та сільськогосподарських виробників є надзвичайно перспективним у сьгоднішніх реаліях. У Міністерстві аграрної політики й продовольства відзначають, що щорічна потреба в коштах на фінансовий лізинг по державних програмах становить 1,5–2 млрд грн [9].

Г. Калетник, Ю. Лупенко, Фещенко В. [10, 11] вважають, що достатньо перспективним інноваційним інструментом забезпечення фінансування вітчизняних виробників сільськогосподарської продукції є аграрні розписки, за допомогою яких вони зможуть за спрощеною процедурою отримувати кредити для фінансування своєї поточної діяльності під заставу майбутнього врожаю. Залежно від того, чим позичальник буде погашати борг, що оформлений розпискою (вирощеною продукцією чи грошима), вони можуть поділитися на товарні та фінансові і видаються особами, які є власниками земельної ділянки або мають право на користування землею. Усі видані розписки мають бути занесені до спеціального реєстру, що обслуговуватиме Міністерство аграрної політики та продовольства.

Автори Закону України «Про аграрні розписки» передбачають за їх допомогою щорічно додатково залучати в аграрний сектор економіки суму, еквівалентну \$2–3 млрд. Однак, існують деякі побоювання щодо ефективності їх використання в українських реаліях. По-перше, цьому можуть завадити нечітко визначені процедури їх обігу та існуючі правові колізії, зокрема, неузгодженість норм закону про аграрні розписки з іншими законодавчими актами, що захищають права кредиторів та позичальників. Досвід їх використання в країнах СНД, зокрема в Казахстані і в Росії, засвідчує значну кількість шахрайств, пов'язаних із підrobкою цих товаророзпорядчих документів [8]. Враховуючи ціннопаперову природу аграрних розписок та можливість їх біржової торгівлі, мабуть було б доцільно передбачити також і бездокументарну (електронну) форму існування цього інструменту в Україні. Зокрема, бездокументарну форму можна було б запроваджувати для фінансових аграрних розписок за бажанням їх емітентів. Це дозволило б забезпечити кращий захист розписок від шахрайських дій, організувати ліквідний ринок цього виду цінних паперів, посиливши тим самим його привабливість як важливого фінансового інструменту [12].

Через ризиковість сільськогосподарської діяльності найбільш важливим питанням для аграрного сектору є залучення інвестицій, що протягом всіх років незалежності здійснюється з великими труднощами. Значні коливання щодо одержання прибутків від основної операційної діяльності в аграрному виробництві робить малоцікавим вкладання інвестиційного капіталу у розвиток сільського господарства. І в цьому найбільші сподівання на агрохолдинги, які нині спроможні забезпечити розширене відтворення та зробити значний внесок у розвиток інфраструктури громад.

Для вирішення проблеми інвестиційного забезпечення сталого розвитку та інтенсифікації сільського господарства України необхідно здійснити низку заходів, а саме: збільшити обсяги та забезпечити цільове використання коштів державної підтримки розвитку аграрного сектору економіки, вжити заходів щодо подолання диспропорцій у міжгалузевих економічних відносинах і створити умови для їх вирівнювання з метою забезпечення норми прибутку в сільському господарстві на рівні, не нижчому ніж у середньому по економіці [1].

Досить важливою формою управління інвестиційним процесом є амортизаційне регулювання, що передбачає застосування вищих норм амортизації в перші роки з подальшим їх зниженням. Прискорена амортизація стимулює інтенсивне відновлення засобів виробництва, знижує інфляційний ризик, сприяє модернізації виробництва, інноваційному процесу.

Необхідно створити умови для реального довгострокового агрокредитування, надати можливість сільгоспвиробникам користуватися кредитами на 10–15 років зі ставкою до 10 % річних.

Висновки та перспективи подальших досліджень. В теперішніх умовах нестабільної політичної ситуації, військових дій, часткової окупації території України вирішення проблем фінансового забезпечення сільськогосподарського виробництва традиційними шляхами неможливе. Для формування привабливості АПК необхідна, насамперед, політична стабільність в Україні.

На нашу думку, на сьогодні досить важливим є збереження фіксованого сільськогосподарського податку та акумуляція ПДВ, що допоможе українським аграріям зберегти конкурентоспроможність на внутрішньому і зовнішніх ринках, особливо в умовах нинішніх коливань валютного курсу.

Аграрному сектору необхідна доступна, а отже ефективна система кредитування всього платіжного обороту в поєднанні зі страхуванням. Для покращення фінансового стану сільськогоспо-

дарських підприємств потрібно удосконалити кредитну політику, суть якої полягає у зниженні процентних ставок і стимулюванні довгострокових кредитів.

З метою розвитку сільськогосподарського виробництва необхідне створення альтернативних фінансових схем, нових форм державно-приватного партнерства і збільшення державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року / за ред. Ю.О. Лупенка, В.Я. Месель-Веселяка. – К. : ННЦ "ІАЕ", 2012. – 182 с.
2. Шинкаренко Я. Міжнародна практика агрострахування та українські реалії / Я. Шинкаренко // Пропозиція. – 2013. – № 9. – С.26-29.
3. На підтримку агросектору [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://a7d.com.ua/agromoney>.
4. Про соціально-економічне становище України за січень 2014 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
5. Фінансові результати українського АПК у 2013 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.forbes.ua>.
6. Як бюджет-2014 вдарить по селянах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://blogs.pravda.com.ua>.
7. Хто і як перебиває кисень аграріям [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua-ekonomist.com>.
8. Науково-методологічний семінар «Проблеми матеріально-технічного та фінансового забезпечення сільськогосподарських підприємств України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.iae.kiev.ua>.
9. Муzychka I. Kredit chy lizing / I. Muzychka // Agrobiznes s'ogodni. – 2013. – №21(268). – С. 50-52.
10. Калетнік Г. М. Фінансове забезпечення аграрного виробництва / Г. М. Калетнік, Г. О. Пчелянська // Збірник наукових праць ВНАУ. Серія: Економічні науки. – 2012. – №3. – С. 79–85.
11. Лупенко, Ю. Ф'ючерсні механізми для розвитку аграрного сектору економіки / Ю. Лупенко, В. Фещенко // Фінансовий ринок України. 2012. № 9. – С. 20-23.
12. Лупенко Ю.О. Основні засади становлення та функціонування іпотечного кредитування аграрного сектору економіки: / Ю.О. Лупенко // Всеукраїнська нарада "Стан та перспективи розвитку агрострахування і кредитування підприємств АПК" / Міністерство аграрної політики і продовольства України; ННЦ "Інститут аграрної економіки", Київ, 5-6 квітня 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://iae.faaaf.org.ua>.

REFERENCES

1. Strategichni naprjamy rozvytku sil's'kogo gospodarstva Ukrainy na period do 2020 roku / za red. Ju.O. Lupenka, V.Ja. Mesel'-Veseljaka. – K. : NNC "IAE", 2012. – 182 s.
2. Shynkarenko Ja. Mizhnarodna praktyka agrostrahuvannja ta ukrai'ns'ki realii' / Ja. Shynkarenko // Propozycja. – 2013. – № 9. – S.26-29.
3. Na pidtrymku agrosektoru [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://a7d.com.ua/agromoney>.
4. Pro social'no-ekonomichne stanovyshe Ukrainy za sichen' 2014 roku [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
5. Finansovi rezul'taty ukrai'ns'kogo APK u 2013 roci [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.forbes.ua>.
6. Jak bjudzhet-2014 vdaryt' po seljanah [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://blogs.pravda.com.ua>.
7. Hto i jak perekryvaje kysen' agrarijam [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://ua-ekonomist.com>.
8. Naukovo-metodologichnyj seminar «Problemy material'no-tehnichnogo ta finansovogo zabezpechennja sil's'kogospodars'kyh pidpryjemstv Ukrainy» [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.iae.kiev.ua>.
9. Muzychka I. Kredit chy lizing / I. Muzychka // Agrobiznes s'ogodni. – 2013. – №21(268). – S. 50-52.
10. Kaletnik G. M. Finansove zabezpechennja agrarnogo vyrobnytstva / G. M. Kaletnik, G. O. Pcheljans'ka // Zbirnyk naukovykh prac' VNAU. Serija: Ekonomichni nauky. – 2012. – №3. – S. 79–85.
11. Lupenko, Ju. F'juchersni mehanizmy dlja rozvytku agrarnogo sektoru ekonomiky / Ju. Lupenko, V. Feshhenko // Finansovyj rynek Ukrainy. 2012. № 9. – S. 20-23.
12. Lupenko Ju.O. Osnovni zasady stanovlennja ta funkcionuvannja ipotechnogo kredyuvannja agrarnogo sektoru ekonomiky: / Ju.O. Lupenko // Vseukrai'ns'ka narada "Stan ta perspektyvy rozvytku agrostrahuvannja i kredyuvannja pidpryjemstv APK" / Ministerstvo agrarnoi' polityky i prodovol'stva Ukrainy; NNC "Instytut agrarnoi' ekonomiky", Kyi'v, 5-6 kvitnja 2012 r. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://iae.faaaf.org.ua>.

Финансовое обеспечение сельскохозяйственного производства

Т.В. Сокольская

В статье исследовано состояние финансового обеспечения отечественного агропродовольственного производства и определена роль государства в решении существующих проблем. Обоснована специфичность механизмов финансового обеспечения агропродовольственного производства, проявляющаяся в пяти формах: самофинансирование (внутреннее собственное финансирование), кредитование, финансирование из бюджета (государственная поддержка), акционерное финансирование и смешанное рискованное финансирование (инновационные фонды).

Предложены пути усовершенствования системы финансового обеспечения развития сельского хозяйства Украины с учетом нестабильной экономической ситуации.

Ключевые слова: агрострахование, лизинг, аграрные расписки, инвестиции, государственная поддержка, кредитные союзы.

Надійшла 13.03.2014 р.

УДК 631.164.23

СТАРИЧЕНКО М. А., здобувач

Науковий керівник – **ВАРЧЕНКО О.М.**, д-р екон. наук, професор

Білоцерківський національний аграрний університет

ФАКТОРИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті доведено, що від рівня та ефективності інвестиційної діяльності залежить подальший розвиток як окремих сільськогосподарських підприємств, так і галузі в цілому. Обґрунтовано, що характерними умовами розвитку вітчизняних сільськогосподарських підприємств є зниження обсягів інвестиційної діяльності, що зумовлено нестабільністю економічних процесів, відсутністю правових гарантій інвестиційної діяльності, недосконалістю податкової системи, значно нижчою ефективністю вкладень в сільське господарство порівняно з іншими сферами народного господарства.

Наслідки світової фінансової кризи, спад економіки та високі темпи інфляції ускладнили можливості сільськогосподарських підприємств щодо фінансування інвестицій як за рахунок власних, так і залучених фінансових ресурсів.

Проаналізовано сучасний стан фінансування інвестиційної діяльності за рахунок амортизаційних відрахувань. Встановлено, що за умови надходження виручки від реалізації продукції на розрахункові рахунки амортизація не може бути повністю перетворена у фінансові ресурси підприємства, через фінансування за рахунок неї поточних потреб підприємства та оборотного капіталу.

Узагальнено специфічні особливості інвестиційної діяльності на усіх етапах індивідуального кругообігу виробничих інвестицій. Встановлено, що швидкість проходження інвестиційних процесів залежить від характерних особливостей виробництва та форм відтворення капітальних вкладень. Виявлено, що вітчизняні сільськогосподарські підприємства менше третини додаткового прибутку витрачають на інвестиції, через незацікавленість підприємців у оновленні основних засобів.

Охарактеризовано стадії процесу відтворення основних фондів: проектування, будівництво та освоєння проектної потужності.

Доведено, що вкладення інвестицій повинно відбуватись на основі активного розвитку і використання інноваційного потенціалу. Систематизовано фактори впливу на інвестиційну діяльність сільськогосподарських підприємств.

Окреслено пріоритетні напрями інвестиційної політики для вітчизняних підприємств, що дозволить збільшити обсяг інвестиційних ресурсів та підвищити ефективність їх використання. Вважаємо, що ключове місце у пошуці шляхів активізації інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств має відводитися інвестиційному клімату. Доведено, що нарощення інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств можливе лише за рахунок створення належних умов для збільшення надходження інвестицій в аграрний сектор.

Ключові слова: інвестиції, інвестиційна діяльність, сільськогосподарські підприємства, джерела інвестицій, амортизація, інвестиційний комплекс, інвестиційна політика, інвестиційний капітал.

Постановка проблеми. Необхідною умовою розвитку сільськогосподарських підприємств є цілеспрямована інвестиційна діяльність, від обсягів та ефективності якої значною мірою залежить процес подальшого розвитку сільського господарства, який потребує значних коштів на освоєння нових технологій та підвищення рівня конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції.

Стримуючими чинниками розвитку інвестиційної діяльності вітчизняних сільськогосподарських підприємств є: нестабільність економічних процесів; відсутність належних правових і економічних гарантій іноземних інвестицій; більш висока ефективність вкладення капіталу в інші сектори вітчизняної економіки; недосконалість податкової системи та ін. За таких умов товаровиробники не спроможні самостійно змінити положення в інвестиційній сфері, оскільки основні резерви їх фінансового оздоровлення знаходяться поза межами компетенції та економічної відповідальності підприємств. Існуючі в аграрній сфері проблеми перебувають у взаємозв'язку і взаємозалежності, що потребує комплексного їх розгляду, а їх вирішення можливе лише за умови використання дієвої державної підтримки, підвищення рівня інвестиційної привабливості та обсягів інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивченню питань інвестиційної діяльності та інвестиційної привабливості сільськогосподарських підприємств присвячені праці вітчизняних і зарубіжних економістів-аграрників: В. Андрійчука, П. Канінського, М. Коденської, П. Саблука, В. Топіхи,

О. Скидана та ін. Проте, проблема активізації інвестиційної діяльності сільськогосподарських

підприємств залишається актуальною і потребує подальших більш глибоких наукових досліджень.

Мета дослідження – узагальнити теоретико-методичні положення і розробити практичні рекомендації щодо способів активізації інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств.

Результати дослідження та їх обговорення. Оцінюючи інвестиційну діяльність у сільському господарстві України, необхідно зазначити, що характер проведених аграрних реформ поставив сільських товаровиробників у надзвичайно складне економічне становище, що призвело до порушення процесу індивідуального відтворення на всіх його стадіях, починаючи з акумуляції інвестиційних ресурсів і закінчуючи реалізацією продукції.

Кругообіг інвестицій в сільському господарстві починається із акумуляції та нагромадження інвестиційних ресурсів. У період спадів економіки основні інвестиційні витрати лягають на власні джерела підприємств. Поглиблення економічної та фінансової кризи, нестабільність економічного середовища і високі темпи інфляції негативно позначаються особливо на галузях із сезонним характером виробництва і тривалим виробничим циклом, яким є сільське господарство. Кризові явища дестабілізують ресурсну базу інвестування підприємств. У цих умовах складно формувати можливості фінансування інвестицій за рахунок внутрішніх джерел інвестування.

Обмеженими і нестабільними стали можливості фінансування інвестицій за рахунок амортизації. При цьому, враховуючи низький рівень грошових розрахунків за господарськими операціями, амортизація не може повністю трансформуватися у фінансові ресурси підприємств. Але, навіть за умови надходження виручки на розрахункові рахунки сільськогосподарських підприємств, внаслідок їх фінансових обмежень амортизаційні відрахування спрямовуються на фінансування оборотного капіталу і поточних потреб виробництва [1].

Як переконує світовий досвід, одним з найефективніших методів стимулювання інвестиційної діяльності є введення пільгових норм амортизаційних відрахувань. У деяких країнах норма прискореної амортизації перевищує 100%, зокрема у Японії вона становить навіть 200% [2]. У Великобританії передбачено вищий рівень норм амортизації для малих підприємств, ніж для великих фірм [3]. Набагато активніше, ніж в Україні, амортизаційне джерело інвестиційних ресурсів використовується й у пострадянських країнах. Зокрема, у Росії частка амортизації, використаної на інвестиції, у обсязі власних коштів підприємств у 2010 р. становила 50%; за рахунок амортизації було профінансовано 20,5% інвестицій в основний капітал [4]. У Росії активно використовується такий різновид податкової пільги як амортизаційна премія, що передбачає одноразове списання у витрати певного відсотка первісної вартості основних фондів, це поширюється на витрати на реконструкцію та модернізацію. Із 2009 р. ліміт премії був підвищений і становив 30% первісної вартості основних фондів зі строком корисного використання від 3 до 20 років включно.

Статистичні дослідження показали, що у деяких країнах світу тільки 1/3 додаткового прибутку платники податків витрачають на інвестиції, а решта йде переважно на їх особисте збагачення. Одним із недоліків вітчизняної амортизаційної системи є відсутність зацікавленості підприємств у оновленні основних засобів.

Інвестиційна діяльність на другому етапі індивідуального кругообігу виробничих інвестицій має ряд специфічних особливостей, пов'язаних із матеріалізацією інвестиційних ресурсів. Швидкість проходження цього етапу залежить від характеру майбутніх виробничих об'єктів, а також від форм відтворення капітальних вкладень. Найбільша швидкість обороту капіталу на цій стадії досягається за технічного переозброєння підприємства, придбання нової техніки та обладнання. Отже, на другому етапі відбувається процес створення нових основних фондів. У ньому, як відомо, беруть участь безпосередньо сільськогосподарські підприємства, які ведуть будівництво господарським способом, а також будівельна індустрія, промисловість будівельних матеріалів, лісова і деревообробна галузі. Причому, сам по собі процес створення основних фондів включає три стадії: проектування, будівництво та освоєння проектної потужності.

Проектування як складова частина інвестиційного циклу залишається поза увагою дослідників через його специфічність і відносно невисоку трудомісткість, однак саме на стадії проектування закладається ефективність інвестиційного об'єкта. Окрім цього, у вітчизняній практиці не ідентифікують величини витрат на здійснення проектування, хоча їх обсяг коливається від 0,5 до 4% вартості інвестиційного проекту, що є досить значною сумою.

У загальній тривалості інвестиційного циклу період стадії будівництва складає найбільшу частку. Сільськогосподарське будівництво, на відміну від промислового, характеризується відносно невеликими термінами, що не перевищують, як правило, одного року, виняток становлять великі об'єкти. Очевидно, що скорочення термінів будівництва призводить до прискорення обороту капітальних вкладень, підвищення їх ефективності за рахунок одержання ефекту, насамперед, від скорочення часу «заморожування» коштів і від прискорення терміну реалізації потенційного ефекту.

Реалізація третьої стадії індивідуального кругообігу виробничих інвестицій пов'язана безпосередньо з циклом виробництва сільськогосподарської продукції. Час обороту на цій стадії залежить від багатьох факторів: технологічних особливостей галузей сільського господарства, тривалості вегетаційного періоду, співвідношення часу виробництва і робочого періоду, сезонності сільськогосподарського виробництва, а також використання частки готового продукту для внутрішньовиробничого споживання. Ці чинники є об'єктивними і стримують інвестиційний процес у сільському господарстві. Водночас, аграрна наука і практика доводять, що застосування високоврожайних і скоростиглих сортів сільськогосподарських культур, утримання високопродуктивних тварин, застосування інтенсивної годівлі тварин і прогресивних технологій вирощування сільськогосподарських культур можуть істотно прискорити оборот капіталу на цій стадії.

Отже, можна зробити висновок про те, що кризові явища охоплюють всі стадії кругообігу інвестицій, обмежуючи можливості інвестиційної сфери та структурної перебудови економіки, це обумовлює необхідність управління інвестиційним процесом на всіх його стадіях та обґрунтування заходів щодо активізації інвестиційної діяльності.

Дослідження вітчизняних науковців [5, 6, 7] і практика показують, що для ринкової організації економіки замкнутий на підприємстві кругообіг інвестицій не є характерним, як і замкнутий оборот продукту і доходу. Це зумовлює розширення інвестиційного процесу за межі підприємства, формує на базі одиничних кругообігів інвестицій єдину інвестиційну систему.

Інвестиції слід розглядати у тісному взаємозв'язку з іншими соціально-економічними процесами. Вкладення інвестицій – не самоціль, а лише інструмент досягнення економічної ефективності, на основі якої можуть вирішуватися різноманітні соціальні та економічні завдання.

Основною метою інвестиційної діяльності в сільському господарстві має стати створення оптимальних умов для розвитку та активізації використання інноваційного потенціалу на основі інвестицій.

Ми вважаємо важливим під час розгляду інвестиційної діяльності ввести поняття інвестиційного комплексу. Під інвестиційним комплексом слід розуміти інтегральне поєднання організацій, що входять в одну (суміжну) галузь, пов'язаних між собою економічними відносинами в сфері виробництва і розподілу продукції, товарів, послуг на конкретному сегменті ринку (території) з метою оптимізації використання та розподілу інвестиційних ресурсів. Фактори, які впливають на інвестиційну діяльність, поділяються за можливостями впливу на них з боку суспільства на об'єктивні і суб'єктивні (рис. 1).

Об'єктивні чинники – це забезпеченість сировинними ресурсами, природно-кліматичні умови. Об'єктивними чинниками, які стримують інвестиційну діяльність у сільському господарстві, є: сезонність виробництва; тривалий виробничий цикл; уповільнений кругообіг інвестицій; висока капіталомісткість продукції; природно-кліматичний і демографічний фактори та ін.

Суб'єктивні фактори, насамперед, пов'язані з управлінською діяльністю.

Розглядаючи інвестиційну діяльність як складну багаторівневу багатofункціональну економічну систему, за її формування та розвитку слід використовувати напрямки діяльності, що забезпечують її системну раціональність. Оскільки зв'язки між суб'єктами та об'єктами інвестиційної діяльності різноманітні, то необхідно виділити із них системоутворювальні зв'язки і виявити характер їх прояву в напрямках розвитку саме інвестиційної діяльності.

Основними напрямками інвестиційної діяльності виступають заходи з організації сприятливого режиму діяльності вітчизняних і зарубіжних інвесторів, підвищення прибутковості та мінімізації ризиків в інтересах досягнення стабільності соціально-економічного розвитку, підвищення життєвого рівня населення. Ми вважаємо, що інвестиційний клімат, політику, потенціал можна розглядати як індикатор та об'єкт впливу на інвестиційну діяльність реципієнта. Водно-

час окремі автори розглядають інвестиційний потенціал та інвестиційні ризики як елементи інвестиційної привабливості [8]. У свою чергу інвестиційний потенціал підприємства є якісною характеристикою, яка враховує показники об'єктивних передумов для інвестицій і залежить від рівня економічного розвитку території [9]. Доцільно враховувати, на нашу думку, ту обставину, що інвестиційний потенціал підприємства має враховувати макроекономічні характеристики, насиченість території факторами виробництва, споживчий попит населення та інвестиційну політику.

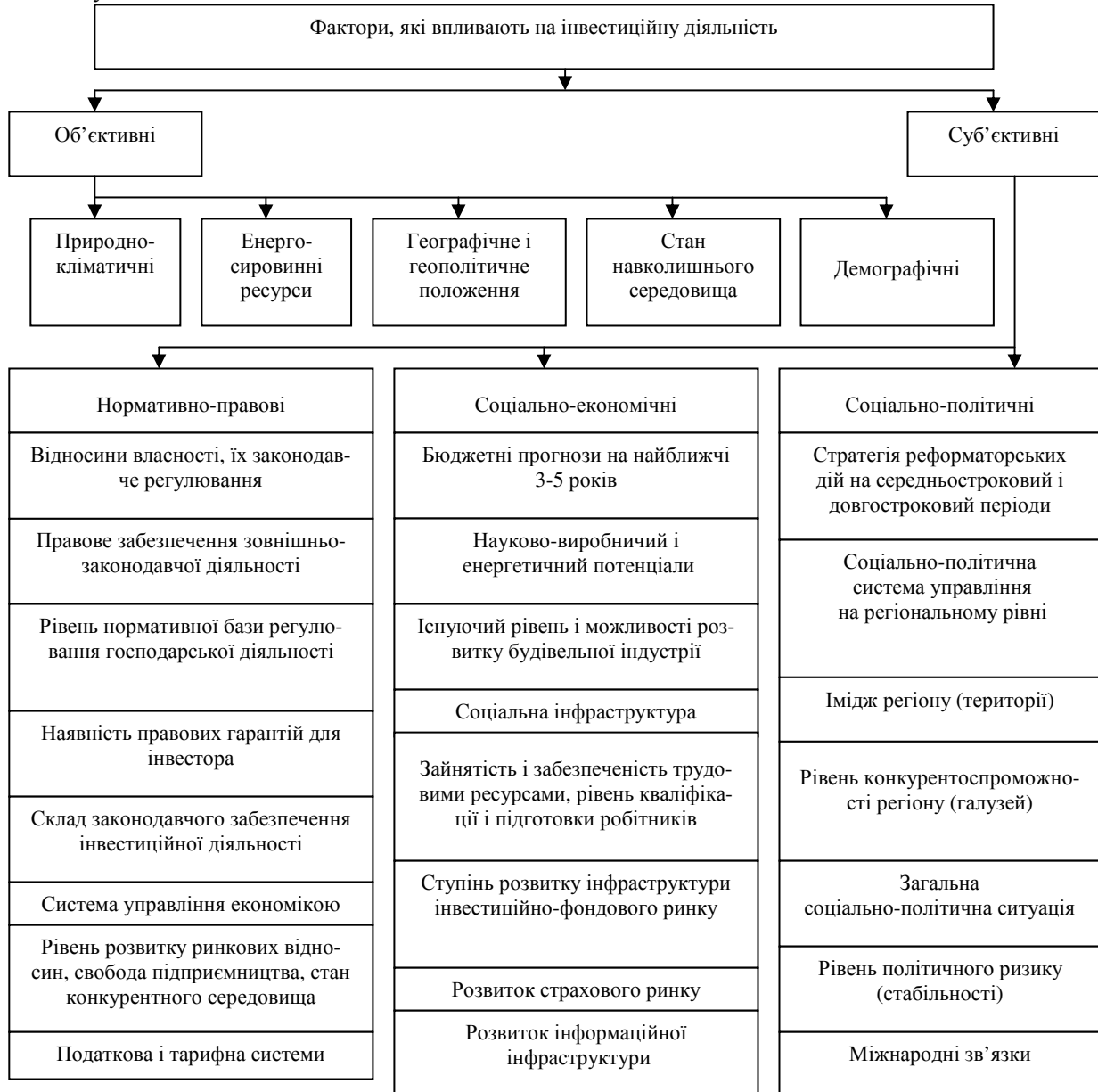


Рисунок 1. Фактори, що впливають на інвестиційну діяльність сільськогосподарських підприємств.

Джерело: складено автором.

Крім того, особливе місце у вирішенні проблем активізації інвестиційної діяльності в сільському господарстві має відводитися формуванню сприятливого інвестиційного клімату. Зазначимо, що у 2012 р. Україні вдалося дещо покращити свої позиції за показником глобального індексу конкурентоспроможності Всесвітнього економічного форуму, посівши 73 місце серед 144 країн порівняно із 82 місцем серед 142 країн світу роком раніше [10]. Проте за індексом технологічного розвитку позиція України не покращується (81 місце), її відносять до групи транзитивних країн, які конкурують за допомогою низькотехнологічних засобів виробництва та мають низький

рівень продуктивності праці, але наближаються до середньотехнологічно розвинених країн. Маючи у цілому непогані потенційні передумови для інноваційного розвитку, Україна за індексом інноваційності економіки посідає у зазначеному рейтингу 71 місце, оскільки її економіка має низьку насиченість новітніми технологіями, а обсяг і якість прямих іноземних інвестицій, що виступають важливим джерелом трансферу технологій, знаходяться у вкрай незадовільному стані.

Внаслідок технологічної відсталості та недосконалої структури економіки, що доповнюються недоліками організаційно-економічного та інституційного забезпечення економічних процесів, національне виробництво характеризується низькою продуктивністю праці. За даними The Conference Board Total Economy Database, у 2011 р. Україна відставала за показником продуктивності праці (ВВП на одного зайнятого) від старих країн-членів ЄС у 3–6 разів, нових східноєвропейських країн-членів ЄС (крім Румунії та Болгарії) – у 2,0–3,7 рази, а також країн СНД: Азербайджану – у 1,2 раза, Казахстану – у 1,6, Білорусі – у 2, Росії – у 2,2 рази [11].

Зазначимо, що за період з 2010 р. в Україні було здійснено широке коло заходів щодо удосконалення інституційного та нормативно-правового забезпечення інвестиційної діяльності, унормовано багато проблемних питань. Водночас ці дії часто характеризуються взаємною неузгодженістю, дублюванням, орієнтацією переважно на державне ресурсне забезпечення. За неефективності діючих механізмів підтримки інвестиційної діяльності, паралельно запроваджуються нові без належного обґрунтування. Відтак нівелюється спрямованість державної інвестиційної політики на забезпечення модернізації реального сектору економіки, підтримку та розширення високотехнологічних виробництв, інновацій. Успішне здійснення модернізації української економіки вимагає проведення послідовної системної державної політики, спрямованої на радикальне збільшення обсягу інвестицій та його спрямування, насамперед, на технологічне оновлення існуючих виробничих потужностей та створення нових виробництв. В умовах дефіциту інвестиційних ресурсів у реальному секторі національної економіки, обмежених можливостей державного інвестування та наявності низки ризиків для продовження висхідних тенденцій інвестиційної діяльності державі необхідно задіяти широкий арсенал механізмів та інструментів, спрямованих на стимулювання інвестиційної діяльності корпоративного сектору економіки, залучення внутрішніх і зовнішніх інвестиційних ресурсів та створення ефективної системи управління інвестиційними процесами. На найближчий період доцільно зосередитись на декількох пріоритетних напрямках інвестиційної політики, що здатні вплинути на збільшення обсягів інвестиційних ресурсів і підвищення ефективності їхнього використання. Серед цих напрямів: удосконалення механізмів та інструментів державної політики, спрямованих на розширення інвестиційного потенціалу та активізацію інвестиційної діяльності підприємств; суттєве підвищення ефективності державного інвестування на основі чіткого визначення вичерпного переліку інвестиційних пріоритетів з метою уникнення розпорошення інвестиційних ресурсів, а також широкого запровадження реалізації проектів на засадах державно-приватного партнерства; покращення інвестиційного клімату через удосконалення загального (податкового, земельного, корпоративного, митного) та спеціального інвестиційного законодавства, підвищення рівня захисту інтересів приватних інвесторів, посилення заходів боротьби з корупцією у сфері інвестиційної діяльності [1].

Аналіз трансформацій в інвестиційній діяльності сільського господарства показує, що тривалий спад інвестиційної активності, руйнування матеріально-технічної бази аграрного виробництва, технологічна деградація галузі, що підсилюється низькою конкурентоспроможністю вітчизняної сільськогосподарської продукції, збільшили коло проблем, які вимагають негайного рішення. Тому в умовах дефіциту інвестиційних ресурсів особливого значення набуває встановлення черговості у вирішенні перелічених проблем. Інакше кажучи, має здійснюватися ранжування проблем та визначення шкали їх переваг в часі і просторі, тобто розставлятися економічні та інвестиційні пріоритети.

Узагальнення економічної літератури, а також сучасна ситуація, що склалася в сільському господарстві, дозволили запропонувати наступну систему пріоритетів:

– економічні: стимулювання внутрішнього платоспроможного попиту населення, в тому числі і на продовольство, підвищення його життєвого рівня; забезпечення пріоритету на внутрішньому продовольчому ринку вітчизняним товаровиробникам за допомогою податкових пільг, дотацій, компенсацій, митної політики; легалізація та розвиток земельного ринку; подолання монополізму

переробних і агросервісних підприємств вдосконаленням форм кооперації та агропромислової інтеграції;

– інвестиційні: здійснення структурної перебудови сільського господарства в напрямку технічної та технологічної модернізації; формування інвестиційної інфраструктури ринкового типу через створення інноваційних, інвестиційних, лізингових та інших фондів, обслуговуючих реальне виробництво; забезпечення доступності та привабливості для сільських товаровиробників різних форм кредитування інвестиційної діяльності (кредитна кооперація, інвестиційні, товарні кредити);

– галузеві: забезпечення бюджетного фінансування таких стратегічних галузей сільського господарства як селекція, насінництво і племінна справа, розвиток яких багато в чому визначає конкурентоспроможність вітчизняної сільськогосподарської продукції, діяльність, а також всі економічні та соціальні процеси в інтересах всього суспільства і кожного громадянина.

Висновки. Для подолання процесів гальмування інвестиційної діяльності в аграрному секторі економіки необхідно створити відповідну нормативно-правову базу, яка б регулювала інвестиційні процеси у сільському господарстві з метою підвищення ефективності та конкурентоспроможності товаровиробників. Необхідно прийняти комплексну програму залучення інвестицій, що передбачатиме: впровадження та розроблення механізмів залучення іноземних інвестицій; підвищення рівня гарантій і прав інвесторів; створення державного реєстру іноземних інвесторів і банку даних про об'єкти іноземного інвестування тощо. Отже, активізація інвестиційної діяльності аграрного сектору економіки має важливе значення для модернізації та розвитку сільського господарства і АПК, для забезпечення продовольчої безпеки країни та підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції. Без інвестицій неможливо вирішити існуючі проблеми в галузі, тому пошук різних способів залучення й акумуляції інвестиційних ресурсів на вирішення стратегічних завдань галузі є найважливішою умовою подолання загроз та перешкод і виходу аграрної економіки з кризи.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Пріоритети інвестиційної політики у контексті модернізації економіки України. – К.: НІСД, 2013. – 48 с.
2. Japan releases 2012 tax reform outline / Ernst & Young International Tax Alert (30 December 2010) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tmagazine.ey.com/wp-content/uploads/2011/01/2010G_CM2209_Japan-releases-outline-of-2011-tax-proposals.pdf
3. An International Comparison of Tax Assistance for Investment in Research and Development / Department of Finance Canada [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fin.gc.ca/taxexp-depfisc/2009/taxexp0902-eng.asp>
4. Инвестиции в основной капитал по источникам финансирования / Росстат [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gks.ru/bgd/regl/b11_13/IssWWW.exe/Stg/d6/23-05.htm
5. Ковтун Н. В. Статистичне дослідження інвестиційного процесу та інвестиційної діяльності: теорія, методологія, практика / Н. В. Ковтун. – К., 2005. – 440 с.
6. Пересада А. А. Управління інвестиційним процесом / А. А. Пересада. – К.: Лібра, 2002. – 472 с.
7. Стефанович Є. А. Інвестиційна діяльність як економічне явище / Є. А. Стефанович // Економіка та держава. – 2010. – № 11. – С. 60–64.
8. Носова О. В. Інвестиційна привабливість підприємства / О. В. Носова // Стратегічні пріоритети. – 2007. – №1(2). – С. 120–126.
9. Бережна І. Ю. Теоретико-економічні підходи до обґрунтування змісту інвестиційного потенціалу / І. Ю. Бережна // Держава та регіони. – 2010. – №6. – С. 253–258.
10. The Global Competitiveness Report 2012–2013: Full Data Edition. – Geneva: World Economic Forum, 2012. – P. 15 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2012-13.pdf
11. The Conference Board. Total Economy Database [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.conference-board.org/data/economydatabase>.

REFERENCES

1. Priorytety investycijnoi' polityky u konteksti modernizacii' ekonomiky Ukrainy. – K.: NISD, 2013. – 48 s.
2. Japan releases 2012 tax reform outline / Ernst & Young International Tax Alert (30 December 2010) [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://tmagazine.ey.com/wp-content/uploads/2011/01/2010G_CM2209_Japan-releases-outline-of-2011-tax-proposals.pdf
3. An International Comparison of Tax Assistance for Investment in Research and Development / Department of Finance Canada [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.fin.gc.ca/taxexp-depfisc/2009/taxexp0902-eng.asp>
4. Ynvestycyy v osnovnoj kapytal po ystochnykam fyansyrovanyja / Rosstat [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.gks.ru/bgd/regl/b11_13/IssWWW.exe/Stg/d6/23-05.htm
5. Kovtun N. V. Statystychnye doslidzhennja investycijного procesu ta investycijnoi' dijal'nosti: teorija, metodologija, praktyka / N. V. Kovtun. – K., 2005. – 440 s.
6. Peresada A. A. Upravlinnja investycijnym procesom / A. A. Peresada. – K.: Libra, 2002. – 472 s.

7. Stefanovych Je. A. Investycyjna dijal'nist' jak ekonomichne javyshhe / Je. A. Stefanovych // Ekonomika ta derzhava. – 2010. – № 11. – S. 60–64.
8. Nosova O. V. Investycyjna pryvablyvist' pidpryjemstva / O. V. Nosova // Strategichni priorityty. – 2007. – №1(2). – S. 120–126.
9. Berezna I. Ju. Teoretyko-ekonomichni pidhody do obg'runtuvannja zmistu investycyjnogo potencialu / I. Ju. Berezna // Derzhava ta regiony. – 2010. – №6. – S. 253–258.
10. The Global Competitiveness Report 2012–2013: Full Data Edition. – Geneva: World Economic Forum, 2012. – P. 15 [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2012-13.pdf
11. The Conference Board. Total Economy Database [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.conference-board.org/data/economydatabase>.

Инвестиционная деятельность сельскохозяйственных предприятий и факторы ее обеспечения

М. А. Стариченко

В статье доказано, что от уровня и эффективности инвестиционной деятельности зависит дальнейшее развитие как отдельных сельскохозяйственных предприятий, так и отрасли в целом. Обосновано, что характерными условиями развития отечественных сельскохозяйственных предприятий является снижение объемов инвестиционной деятельности, что обусловлено нестабильностью экономических процессов, отсутствием правовых гарантий инвестиционной деятельности, несовершенством налоговой системы, меньшей эффективностью вложений в сельское хозяйство по сравнению с другими сферами народного хозяйства.

Последствия мирового финансового кризиса, спад экономики и высокие темпы инфляции усложнили возможности сельскохозяйственных предприятий по финансированию инвестиций как за счет собственных, так и привлеченных финансовых ресурсов.

Проанализировано современное состояние финансирования инвестиционной деятельности за счет амортизационных отчислений. Установлено, что при условии поступления выручки от реализации продукции на расчетные счета амортизация не может быть полностью преобразована в финансовые ресурсы предприятия из-за финансирования за счет нее текущих потребностей предприятия и оборотного капитала.

Обобщены специфические особенности инвестиционной деятельности на всех этапах индивидуального кругооборота производственных инвестиций. Установлено, что скорость прохождения инвестиционных процессов зависит от характерных особенностей производства и форм воспроизводства капитальных вложений. Выявлено, что отечественные сельскохозяйственные предприятия менее трети дополнительной прибыли тратят на инвестиции, вследствие незаинтересованности предпринимателей в обновлении основных средств.

Охарактеризованы стадии процесса воспроизводства основных фондов: проектирование, строительство и освоение проектной мощности.

Доказано, что вложение инвестиций должно происходить на основе активного развития и использования инновационного потенциала. Систематизированы факторы влияния на инвестиционную деятельность сельскохозяйственных предприятий.

Определены приоритетные направления инвестиционной политики для отечественных предприятий, что позволит увеличить объем инвестиционных ресурсов и повысить эффективность их использования. Считаем, что ключевое место при поиске путей активизации инвестиционной деятельности сельскохозяйственных предприятий должно отводиться инвестиционному климату. Доказано, что наращивание инвестиционной деятельности сельскохозяйственных предприятий возможно лишь за счет создания условий для увеличения притока инвестиций в аграрный сектор.

Ключевые слова: инвестиции, инвестиционная деятельность, сельскохозяйственные предприятия, источники инвестиций, амортизация, инвестиционный комплекс, инвестиционная политика, инвестиционный капитал.

Надійшла 26.03.2014 р.

UDC 351.131.7.631.15

VARCHENKO O.M., doctor of economic, professor

STEPURA L.O., researcher

Bila Tserkva National Agrarian University, Ukraine

PRIORITYWAYSFOR TE DEVELOPMENT OF THE STATE REGULATION SYSTEM OF THE UKRAINIAN FOOD MARKET

У статті доведено, що основними напрямками державного впливу на розвиток вітчизняного агропромислового виробництва на перспективу мають стати: підтримка обсягів товарного виробництва та підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарства; підтримка дрібних товаровиробників, нових суб'єктів господарювання, сімейних ферм і кооперативних об'єднань; охорона земель і раціональне використання сільськогосподарських угідь; встановлення цін підтримки на окремі види сільськогосподарської продукції; розвиток ринкової інфраструктури; підтримка місцевих ініціатив розвитку сільських територій та якості життя на селі; розвиток аграрної науки і впровадження у виробництво новітніх технологій виробництва сільськогосподарської продукції, догляду за тваринами, систем обробки ґрунту тощо; розвиток сільськогосподарського машинобудування.

Ключові слова: державна підтримка, охорона земель, ринкова інфраструктура, сільські території, аграрна наука, новітні технології, обробка ґрунту.

Problem definition. The state regulation of food market firstly foresees the providing of State influence on demand, proposal, sell conditions and control. On one hand food market defines the final result of agricultural and processing branches functioning, On one hand the food market defines final result of agriculture and processing industry functioning but on the other hand it directly depends on agricultural production level. However, due to some specific peculiarities, due to cyclicity of the agricultural production it can't participate in the inter-branch business competition in full extend and on equal terms. So, the food market and the agriculture need a dynamic State agrarian policy for the conservation and development of this important economy sector. Furthermore the start-up of the food market in leading world countries was done in several stages – from unregulated market to inter-state integrated structures with a powerful state regulation. That is why the study of leading countries positive and negative experience allows to define narrow place in the State regulation system and to develop a concrete concept of the food market functioning in Ukraine.

Analysis of last researches and publications. Some questions related to the formation of institutions and mechanisms regulating and protecting the agro-food market, providing its infrastructure are considered in the works of the following native researchers: A. Dibrova, S. Dusanovski, S. Kvasha, M. Koretski, M. Latynin, Y. Lopatynski, Y. Lupenko, O. Mogylniy, T. Ostashko, B. Paskhaver, M. Pugachov, M. Talavyra, P. Sabluk. O. Skydan, O. Shpychak, O. Shpykulyak, O. Shubravska and others. But in the present conditions the formation of the state support levers should be done with due regard to changes in external milieu of agriculture's functioning and to changes of their internal possibilities.

The article purpose is to study, to analyze and to generalize the experience of food market regulation by the state in leading world countries and to develop the practical recommendations for improving the mechanism of State regulation and functioning of Ukrainian food market.

Research results and their discussing. In economic aspect the agriculture has a characteristic peculiarity: it is not a self-sufficing branch and the food market is not self-regulating. The state regulation of the food market is related to the support of the agriculture. The world market functions in conditions when the world prices are defined by the best conditions of exporting countries. The best production conditions mean natural conditions, economic mechanisms, material and technical resources, developed infrastructure. All other countries are not able to compete with such exporting countries.

So, many countries pursue the protectionist policy in order to defend native producer; this policy is based on fiscal system, amends payments, subsidies etc. It is ascertained that the changing of the situation at market makes countries to apply widely new regulation methods, at that way some tools of this process become significantly wider. The category of direct payments includes a wide variety of different payments types which have different impact on food market: compensation payments, subsidies per surface unit or per heard, assurance payments, financing of resources buying etc. In general the subsidies per surface unit or per heard make 2/3 of all compensation payments in developed countries.

It is important to notice that the amount and the structure of these payments are different according to countries, their natural, climatic and economic conditions, their principles of agrarian economy. The crop yield level and the surface level are also taken into account. These payments are related to the programs of production stabilization and environment protection. During last years the budget expenses for enterprise consolidation, lands melioration and agricultural production infrastructure development become very significant.

Nowadays in leading countries the direct State subsidies to producers are destined not to stimulate the production but to maintain the producer's income level, to implement the structural, social and regional policy not related to the production but guaranteeing the life quality improvement. The budget expenses in EU countries are presented in Table 1. The data presented in Table 1 show that the expenses for the direct payments to agricultural producers and for the market functioning overcome 30% and are gradually growing.

Table 1. – Budget expenses of EU to the Common agricultural policy, milliards of Euros

Indices	1020	2011	2012
Total EU budget	139832,5	138459,7	142531,0
Expenses to the agriculture development	59744,7	58801,7	59647,5

Inter alia: administrative expenses	133,0	133,4	134,5
Expenses for production and market functioning	3985,2	2969,4	3146,9
Direct payments to agricultures	39675,7	39771,1	40673,7
Payments for production development	14585,4	14432,2	14611,6
Preceding expenses	169,8	215,0	237,5
External policy	5,2	6,4	6,5
Strategy and coordination in the agrarian policy	38,4	27,2	45,8
Incoming in the framework of the common orientation and guarantee fund			

Resource: Agriculture in the European Union statistical and economic information, 2011

The question the most important in the countries which are WTO members is the agreement of the lines of the state agriculture support in general. All tools of the state agriculture support are divided in three groups by WTO classification and according to their impact on the commerce.

It is worth looking at the experience of the State agricultural support programs which structurally support two main lines of the state support – at internal and at international markets. The federal programs of state support at international level are coordinated by the Foreign Agricultural Service – FAS. It carries out the monitoring of food proposals and reserves in the world and coordinates such services and programs as:

the Trade Assistance and Promotion Office (TAPO) provides the information concerning agricultural and food foreign markets, assists producers participating in government programs;

the Foreign Market Research program provided information on countries and goods for persons and companies which plan to export agricultural products produced by themselves;

the Emerging Markets Program was elaborated on the legislative acts devoted to the reform of the agriculture in 1996. The legislation empowers this program to promote the agricultural export in developing countries by the implementation of the American agricultural expertise and by providing the technical assistance. The law foresees the annual provision of 10 million American dollars during 7 years for the agricultural technical assistance aimed to development, support and enlargement of the USA agricultural export to developing markets and foresees the improvement of food quality and rural business systems performance, which include the possibility to limit trade barriers, to enlarge the perspectives for the American trade and investments in these countries. This program covers all USA regions and uses the capital and the service means of the Commodity Credit Corporation (CCC);

the Export Enhancement Program (EEP) is aimed to support the competitiveness of American farmers' products especially in EU countries. According to this program the Ministry of agriculture pays as a prime some amounts to exporters allowing them to sell American agricultural products and food abroad at the price which lower than exporter's costs. The main purpose of this program is to extend the American agricultural export;

Facility Guarantee Program (FGP) allows the Commodity Credit Corporation to facilitate the financing of industrial goods and services related to agro-food products which are exported to new markets from USA;

the purpose of the Foreign Market Development Program (FMD) which is known as the Cooperation program administrated by FAS is to develop, to maintain and to extend perspective export markets;

the Commodity Credit Corporation (CCC) coordinates the Export Credit Guarantee Programs for the commercial financing of the American agricultural export. The programs stimulate the export to countries where the credit support is needed for increasing the volume of American products but where the financing is not possible without the guarantees of CCC;

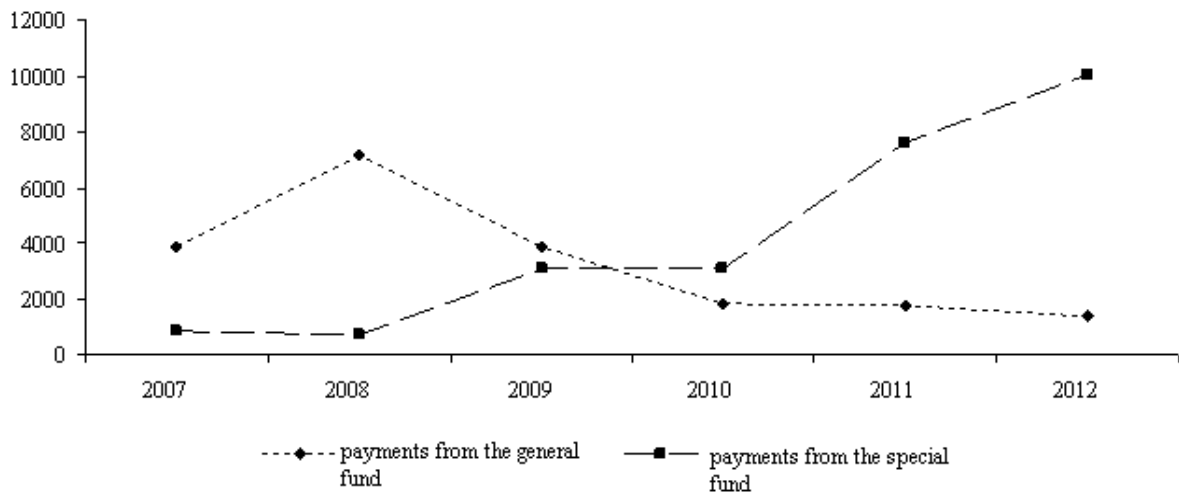
according to the Supplier Credit Guarantee Program (SCGP) the Commodity Credit Corporation credits a part of payments needed by importers at a short-term financing (180 days) for buying American agricultural products and food;

according to Market Access Program (MAP) or the Market Promotion Program the Commodity Credit Corporation provides the financial support to American producers, exporters, private companies and different trade organizations. MAP stimulates the development, service and extension agricultural export markets. The actions financing includes the consumers support, study of market conjuncture, technical assistance and trade service.

The priority ways of the State support to the Ukrainian agrarian sector are: price regulation through the implementation of minimum purchasing prices (for cereals, flower seed, animal husbandry products); subsidies and allowances for production and acquisition of resources, credit and finance assistance which

foresees the payments to agricultural producers from the state budget in form of subsidies for paying a part of assurance and a partial compensation of credit interests to commercial banks and for leasing payments; tax stimulation in form of fixed agricultural tax; special mechanism of TVA payment, specialized support to certain branches and programs (farming development, credit cooperatives, plants growing, animal husbandry, soils fertility improvement, farming on radiologically contaminated territories etc.).

We should notice that the Ukrainian Law “Of the State Ukrainian budget for 2013” foresaw 363,6 milliard of hryvnias of payments from the State budget which is on 3,1 milliard of hryvnias more than the previous year. The foreseen payment of the Ministry of agrarian policy and food were 8,4 milliard of hryvnias which is on 2,3% less than in 2012. In comparison with 2008 the payments from the State budget have increased on 110,4 milliard of hryvnias, but the financing of the Ministry of agrarian policy and food decreased on 3,8 milliard of hryvnias. The least financing of the agrarian sector was in 2010, it made 5,8 milliard of hryvnias (picture 1).



Picture 1. **Payments for the development of the agro-industrial sector branches financed from the general and special funds for the State Budget, milliard of hryvnias**

Picture Source: done and calculated according to the data of the State statistic service of Ukraine

The joined State support on 1 ha of agricultural lands in Ukraine gradually increases but remains on the level of 100 \$ per 1 ha. For the comparison, in USA, Canada and EU it is 150–700 \$ per ha. Due to the limited State resources the volumes of the financial support in the agriculture are not sufficient and don't take into account the real needs of the agrarian sector.

The actual policy of the agriculture budget financing is multidirectional which doesn't contribute to the efficiency of measures carried out in the situation where the state resources are limited. The Ukrainian account chamber has audited the implementation of “The State aid program to the native machinery development for the agro-industrial complex for 2007 – 2010 years”, this audit showed that during the Program action only 18,2% of the planned measures, financed by the State budget were carried out. At the same time only one of three planned directions was financed by the State budget, it was research and design engineering works, and two other directions: compensation of credit bank interests for the credits destined to technical equipment of agro-industrial enterprises and improvement of the normative and legislative base for agricultural machinery were not financed at all. In 2007–2010 the Ministry of industrial policy used 16 milliard of hryvnias or a half of all used budget costs in contravention of the law and without efficient results. The measures foreseen by the State target program of the Ukrainian village development until 2015 are not financed sufficiently: in 2010 the Program was financed only on 84% (8 milliard of hryvnias, but the budget of 2010 foresaw 9,5milliard of hryvnias), and the Program passport foresaw 14,5 milliard of hryvnias for 2010.

The mechanisms for the use of the State finances remain faulty. Thus, in 2011 the quantity of the financed budget programs was on 50% less. So, the practice of the finance assistance to agricultural producers is not complex and systemic. It has some problems which don't allow to meet the financial needs of agro-industrial production actors.

In view of the restricted general amount of the agricultural budget support for 2013 only 91,8 million of hryvnias are foreseen from the State budget fund for financing measures in the agro-industrial complex. It is 12 times less than in 2012 when the amount of the State financial support was 1,2 milliard of hryvnias. (table 2).

These data show that the financing of one of the main programs for agricultural producers, the aid to the measures in the agro-industrial complex foreseen for this year is 96,8 million of hryvnias vs 1,01 milliard in 2012. The analysis of the aid from the Ukrainian State budget in 2013 shows a significant reducing of financing destined to all agricultural programs, in comparison with 2012. It is also greatly less than Ukraine can give according to the commitments with WTO. So, according to the commitment with WTO Ukraine is not obliged to reduce the internal aid which is delivered through the “yellow” programs. The only commitment is not to exceed the conventional annual total dimension of aid which is 3,43 milliard of hryvnias and which accumulates certain “yellow” aid programs. Additionally every year Ukraine can spend on “yellow” programs till 5% of the gross agricultural production cost and till 5% of every product annual cost.

Table 2 – State financial aid of the agrarian sector, million of hryvnias

Payment indices and the crediting from the state budget according to the institutional and program classifications	General fund		Special fund		Total		Deviation in 4 2013 to 2012, %
	2012 p.	2013 p.	2012 p.	2013 p.	2012 p.	2013 p.	
Financial aid to the agro-industrial complex							
Fight against pests and plants diseases, prevention of animals' contagious diseases dissemination	34,0	25,5	-	-	34,0	25,5	-25,0
State aid to hop growing development, young orchards, vineyards and berries planting.	-	-	1075,0	100,0	1075,0	100,0	-90,7
Financial aid to the laboratory of agricultural products quality and safety	-	6,06	-	3,15	-	9,2	-
Creation of the State land bank	120,0	-	-	-	120,0	-	0,0
Financial aid to the creation of agricultural gross markets	200,0	-	-	-	200,0	-	0,0
State aid to the animal husbandry	-	-	732,0	650,0	732,0	650,0	-11,2
Land reform	96,43	221,78	-	-	96,43	221,78	+130,0
Delivery of State certificate of property rights on lands in rural territories	1,27	0,9	232,1	53,16	233,37	54,06	-76,8
Crediting							
Crediting of small farms	-	-	27,8	27,9	27,8	27,9	+0,36
Support of agricultural measures in the form of financial leasing	25,0	-	5,02	8,84	30,02	8,84	-70,6

Source: done and calculated according to the data of the State statistic service of Ukraine

We should notice that the Ukraine doesn't have the programs devoted to agricultural lands protection, to their reasonable use, to the conservation of degraded and low productive lands. The mechanisms of the State compensation to agricultural products assurance foreseen by the Law of Ukraine “About the assurance peculiarities of agricultural products with the State aid” are not developed. The existing higher education system doesn't provide qualified specialists as for the production so for the State administration authorities which elaborate the State policy concerning the aid to the agro-industrial complex.1

In 2011 due to the price aid Ukrainian agricultural producers received 18,79% of the total aid. For the comparison: in the same year in USA the pride aid was 12,41%, in Russia – 59,27%, in EU – 15,69%. As we know, the price aid is formed firstly by export and import taxes which are applied for certain products as the price aid is considered as a measure that mostly “distorts” the market pricing.

In EU countries 65,88% of producers' aid consist of subsidies per hectare, par head etc., in USA this part 41,72%. In Russia the subsidies per hectare and per head were only 2,1% of the aid and in Ukraine they were 0,66%.

We should notice that the transition from subsidies on production volume of certain products to subsidies per hectare and per animal head is conditioned by the WTO requirements. This subsidy became very popular during last decade. It was implemented as a measure which less distorts the market pricing that the subsidies on a unit of products.

In difference of producers' aid which is aimed to increase the competitiveness of native producers at internal and external markets, the general aid of services has indirect impact on competitiveness. These measures are financed from the budget. The finances are provided not to producers but to research and educational institutions, phytosanitary and veterinary services, organizations of rural development, extension services, services and organizations which carry out the promotion farmers' products among internal and external consumers, storage enterprises etc. Due to these measures producers obtain access to new varieties of agricultural crops, new animal breeds, technologies, consultancy services, sell markets, products from the reserve funds etc. 3.

If we compare different countries we will see that the part of general services in the aggregate aid to the agriculture is very unsteady: it is high in USA and Ukraine (52,3 and 32,9% correspondingly) and it is quite lower in EU and Russia (11,6 and 15,2%). There is a great difference in amounts spent for general aid measures and in their structure. Thus, in USA in 2010 86% of all these expenses was destined to marketing and products promotion, including expenses on food coupons for poor families. 4 These instruments conditioned the increase of demand on agricultural products. In EU countries 30% of all expenses are destined to the support of services, in Ukraine this figure is 1,1% and in Russia it is only 0,7%.

We believe that in order to provide an efficient direct budget financing of productive programs it is necessary: to improve the definition order of subjects for obtaining the aid though the differential distribution of budget finances in the framework of social and economic support measures, to correct the composition and the structure respecting the logical order of the implementation according to their content, priorities, ranking, terms and financing volumes taking into account the reducing of the budget programs for agriculture support; to reinforce by the legislation the stimulating role of the budget support in order to aggregate the volumes of native agricultural competitive products and to organize their promotion at internal and external levels.

Conclusions. The main ways of the State impact on the perspective development of the agro-industrial production should be: support of production volumes and improvement of the agriculture competitiveness; support of small producers, new economic subjects, family farms and cooperatives; lands protection and reasonable use of agricultural lands; price fixation for certain agricultural products; market infrastructure development; support of local initiatives for rural development and life quality improvement; development of the agrarian science and implementation of new technologies into the agricultural production, animal breeding, soil labor etc.; development of agricultural machinery.

BIBLIOGRAPHY

1. Чапко І. Сучасна політика підтримки сільського господарства в Україні (аналіз та пропозиції) / І. Чапко, І. Кобута. – К. : Аналітично-дорадчий центр Блакитної стрічки [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.un.org.ua/brc/ua_wdp_src/strategy_support_UKR_.pdf.
2. Комарова І.В. Государственная поддержка аграрного сектора России и Украины: сравнительный анализ с использованием международных показателей / И.В. Комарова // Научный журнал КубГАУ. – 2010. – №55(01).
3. Осташко Т.О. Сільське господарство в умовах СOT і ЕС / О.Т. Осташко. – К. : Інститут сільського розвитку, 2005. – 70 с.
4. Бураковський І. Оцінка потреб України у галузі сприяння міжнародній торгівлі: Вплив торговельної політики на людський розвиток / І. Бураковський, В. Мовчан. – К. : Аналітично-дорадчий центр Блакитної стрічки, 2011. – 128 с.

REFERENCES

1. Chapko I. Suchasna politika pidtrimki sil'skogo gospodarstva v Ukraini (analiz ta propozicii) / I. Chapko, I. Kobuta. – K. : Analitichno-doradchij centr Blakitnoi strichki [Elektronnij resurs] – Rezhim dostupu : http://www.un.org.ua/brc/ua_wdp_src/strategy_support_UKR_.pdf.
2. Komarova I.V. Gosudarstvennaja podderzhka agrarnogo sektora Rossii i Ukrainy: sravnitel'nyj analiz s ispol'zovaniem mezhdunarodnyh pokazatelej / I.V. Komarova // Nauchnyj zhurnal KubGAU. – 2010. – №55(01).
3. Ostashko T.O. Sil'ske gospodarstvo v umovah SOT i ES / O.T. Ostashko. – K. : Institut sil'skogo rozvitku, 2005. – 70 s.
4. Burakovs'kij I. Ocinka potreb Ukraini u galuzi sprijannja mizhnarodnij torgivli: Vpliv torgovel'noi politiki na ljuds'kij rozvitok / I. Burakovs'kij, V. Movchan. – K. : Analitichno-doradchij centr Blakitnoi strichki, 2011. – 128 s.

Приоритетные направления развития системы государственного регулирования продовольственного рынка Украины О.М. Варченко, Л.А. Степура

В статье доказано, что основными направлениями государственного влияния на развитие отечественного агропромышленного производства на перспективу должны стать: поддержка объемов товарного производства и повышение конкурентоспособности сельского хозяйства; поддержка мелких товаропроизводителей, новых субъектов хозяйствования, семейных ферм и кооперативных объединений; охрана земель и рациональное использование сельскохозяйственных угодий; установление цен поддержки на отдельные виды сельскохозяйственной продукции; развитие рыночной инфраструктуры; поддержка местных инициатив развития сельских территорий и качества жизни на селе; развитие аграрной науки и внедрение в производство новейших технологий производства сельскохозяйственной продукции, ухода за животными, систем обработки и т.п.; развитие сельскохозяйственного машиностроения.

Ключевые слова: государственная поддержка, охрана земель, рыночная инфраструктура, сельские территории, аграрная наука, новейшие технологии, обработка почвы.

Надійшла 13.03.2014 р.

GUBENKO V., doctor of economics, professor
Bila Tserkva National Agrarian University, Ukraine

TRENDS OF PROGRESS OF WORLD ECONOMIC CONNECTIONS UKRAINIAN AIC WITH THE ECONOMIC GROUPMENTS COUNTRIES OF THE WORLD

У статті здійснено аналіз виробництва продукції АПК України, її експортно-імпортних відносин та в розрізі видів продукції, їх внутрішні баланси за 2000–2012 рр. Встановлено, що за темпами розвитку експортно-імпортних операцій Україна та її АПК перевищили світові тенденції темпів зростання експортно-імпортних відносин порівняно з темпами зростання виробництва і експорт продукції, який в структурі ВВП країни і АПК у 2012 р. склав відповідно 48 і 66 %. Зовнішньоторговельний обіг країни і АПК за 2000-2012 рр. збільшився відповідно у 5,15 і 11,51 разів, забезпечивши зростання достатнього зовнішньоторговельного сальдо АПК за досліджуваний період у 17,53 разів та найвищий в Європі коефіцієнт покриття імпорту експортом на рівні 2,3. Досліджено динаміку зовнішньоторговельних відносин АПК України та їх ефективність з угрупованнями країн світу і окремими країнами. Викладено систему факторів, застосування яких сприятиме розвитку галузі та її експортної складової та підвищенню конкурентоспроможності продукції на зовнішньому і внутрішньому ринках.

Ключові слова: зовнішньоекономічні відносини, експорт, імпорт, сальдо, коефіцієнт покриття, конкурентоспроможність, тенденції, ЄС, СНД.

Statement of the problem. The results of Ukraine agriculture activity in 2012, especially in the branch of planting, show that the country has significant potential in developing agrarian industry and in its transferring into an efficient exportable sector of economics and ensuring food safety of country. Having hit the metallurgical and chemical complexes and people's wages, the financial crisis inhibits the investment activity and intensifies its pressure on the budget. The increased negative international balance that made \$14500 million and during 10 months 2013 this disparity in export and import increased 1 billion more. This may cause significant loss of international markets in Ukraine, decrease in budget income from foreign-economic activity. Metallurgical, machine-building and chemical industries have already lost a significant part of their external and even internal markets and it will be impossible for them to restore unless the financial strategy of the country directed towards the bank sector of economics support is reoriented. In order to avoid causing irreversible difficulties in economics, we need to define the nature of the crisis phenomena in the first place. In Ukraine it is the crisis of payment balance caused by a huge deficit of general trade balance, negative foreign trade balance, low competitiveness of domestic goods in foreign markets and the raw point of export of all branches of the domestic economics, what is 80 %.

The paper aims at investigating theoretical and practical aspects of Ukraine economy and AIC functioning in the conditions of integrations processes and crisis and developing a competitive policy able to mitigate the negative results of the financial crisis. We also aim to find out contradictions and in foreign markets and to analyze production dynamics in basic food products, their export, import within the main economic groups and discrete countries in 2000-2012 and on their grounds to design the methodical approaches on the strategy and reorganize the domestic and foreign food markets in order to provide food safety and to protect the domestic producer's interests and to broaden exporting facilities of the branch.

The research is based on the scientific papers of native and foreign scientists and experts on problems of production development and export, Ukrainian statistical year-books, monitoring of economic and social development of AIC enterprises, reports on foreign-economic relations in Ukraine and AIC, express-bulletins "Foreign trade in 2000–2013".

Our methodic mentions that each factor bases on the principles of analysis and synthesis, analytical foresight of the processes, their elements compatibility with the laws of world economics, competitiveness and its peculiarities under the world crisis. We used historic-economical and logical methods, method of scientific abstraction etc. to implement the set tasks.

Analysis of the latest research and papers on the problem. The agro-industrial complex of Ukraine was the last of all branches of economics involved into the crisis in 2008–2009 and in 2010–2012, that carried out in the last years. Thus, it has all chances to overcome the crisis first despite huge losses caused by prices disparity between its products and the products for it (up to US \$160 bil-

lion). The main cause of production stabilization and increase in AIC products export must be the system of preceding measures which will take place in the world market and in Ukraine during the after crisis period. One of the causes will be increase in food demand and global permanent price increase due to some food production decrease and fourfold exceeding growth of global trade over the growth of food production.

The agroindustrial complex has become a subject of high economic activity, that's why the economics policy of the country is turning towards the needs of the branch which require reorganization of the domestic and foreign markets because of the expansion of Ukraine's collaboration with the CIS, EU and other economic groupments countries of the world on the modernization and development of AIC (tables 2, 3).

The price level in Ukraine and partner countries has a significant influence on external economic relations of Ukraine AIC. Thus, reorganization of the domestic and foreign markets requires establishing the average market price formed in the territory of Ukraine and partner countries. This will result in competition between the domestic food enterprises which would search for inner backlog to make competitive goods.

Providing quality and safety of food products is of primary importance in this situation. Most of the partner countries apply modern management methods in food products trade according to the requirements of the ISO 9001 standards. But Ukrainian legislation has not developed the regulation of benefits for the producers which causes the situation when most enterprises can not implement the abovementioned system and they will not be competitive in foreign markets [1, p.58].

We have not developed the national normative documents harmonizes with European and international standards. Besides, there is imperfection of the system of protection of the food market with non-standard methods including the technical regulation applied in the EU countries causes decrease in food products competitiveness in both foreign and domestic markets.

Providing competitive advantages of the domestic production in foreign and domestic markets gives rise to necessity of changes in agrarian policy like increasing the number of foreign markets, reorganization and strengthening investment processes [2, p.8].

Agricultural production of the domestic producers is the fundamental of the domestic agrarian market. This production forms the food safety of the country and implies protecting citizens' vital interests when a state guarantees physical and economical availability of safe and high-quality food, supports stability of providing people with food and provides the state food independence [3, p. 13].

Stating the principal research material and substantiation of the results. Solving the abovementioned task is possible only providing we created an economic mechanism of AIC management suitable for the market conditions [4, p. 50]. Developing the domestic food market only with increase in domestic production will not make a desired result since Ukraine, having become the WTO member, will activate the development of external economic relations by means of structure reorganization and improving their regulation mechanism.

The world crisis as an external agent has influenced Ukrainian economics and caused the problems which put Ukraine to 56 (next to last) position in the rating of competitive countries in 2012. The rating was done by International Institute of Management Development (IMD Lausanne) [5, p.9]. But Ukraine was on 54 position in 2008 and on 56 (of 57 ones) in 2012. Among the reasons of the situation is unsteadiness of economics in economic cycles, negative influence of currency exchange and of the National bank policy. One can also observe a rather dangerous tendency - remaining on the last and next to last positions in groups of characteristics which are key ones in competitiveness. The are "Institutional frames", "Business legislation" and "Finance" [5, p.9].

During the last 13 years (2000-2013) Ukraine has exceeded the world tendencies in goods and services international trade. Its external trade circulation five times increased during this period the export was 4,71 times increased. The external trade balance of Ukraine has been negative since 2004 and it made \$ 15118 million in 2012, for 10 months 2013 – \$ 11300 million, i.e. it increased compared to 2000 and 2010 in 15,6 and 20,9 times correspondingly which was one of the causes of economic crisis (table 1).

GDP of Ukrainian AIC increased in 2008 compared to 2000 in 4,6 times and made \$ 158 billion, in 2012 compared to 2000 – in 5,5 times and made \$ 171,2 billion. In the structure of world GDP the weight of Ukraine made 0,206 % at 2,3 % processed area of earth and population 0,68 %. Agroindustrial

complex of Ukraine an export oriented branch, its position in the export of 2012 was 66% in GDP and it holds the first position among the European countries past France and Germany where the export makes 55% and 50% of GDP correspondingly.

The criteria one should consider when forecasting possible losses and profits in external economic relations under the crisis are correlation between the export and import of goods. It was negative in Ukrainian economics in 2012 and made 0,82; in AIC defrayal coefficient was 2,3. During the latest history of Ukraine (1991-2013) the external economic balance of the AIC had always been positive which is the evidence of export orientation of the branch towards the world economic field.

During 2000-2012 in Ukraine the external economic circulation increased 5,5 times, its export increased 4,71, in AIC branch the external economic circulation increased 10,43 times, its export increased 11,4, its external economic balance increased 17,5 times. Grains export increased 20,3 times during the investigated period from 1330 thousand tons in 2000 to 27114 thousand tons in 2012 (table 1) which makes 38,5% of all the export of AIC. The weight of grains export in the production increased from 5,4% in 2000 to 59% in 2012. Oil seeds production in 2000-2012 increased 2,72 times and made 9.6 million tons in 2012.

Table 1. – **Production, External Trade Circulation, Export, Import and Internal Balances of the Main Food Products**
(\$ mln, thousand tons).

Index	2000p.	2008p.	2010p.	2012p.	2012p. in %, (+) to		
					2000p.	2008p.	2010p.
External trade circulation of Ukraine	29484	148668	109000	151900	5,15	1,02	1,39
Incl. AIC	2576	18045	16300	26100	10,13	1,45	1,6
In External Trade Circulation,%	8,74	12,1	14,9	17,2	2,0 p.	1,4 p.	1,2 p.
Export, total	14572	67021	51400	68700	4,71	1,03	1,34
Incl. AIC	1581,9	11285	10200	18200	11,51	1,61	1,78
In Ukraine export, %	10,85	16,9	19,9	26,5	2,4 p.	1,6 p.	1,3 p.
External trade balance, total Incl. AIC	616	-15118	-620	-14400	*	*	*
	587,4	4526	4200	10300	17,53	2,28	2,45
Grain: production	24454	53300	39200	46200	1,89	0,87	1,18
Export	1330	16136	13900	27110	20,38	1,68	1,95
weight,%, in the production export	5,4	30	35,4	59	10,93	1,97	1,67
	7,8	32,8	24,2	38,5	4,94	1,17	1,59
Internal balance	24164	37279	25430	19210	0,79	0,52	0,76
Oil seeds: production	3521	9400	8700	9600	2,73	1,02	1,10
Export	913	2710	2445	3130	3,43	1,15	1,28
weight,%, in the production in export	25,9	28,83	28,1	32,6	1,26	1,13	1,16
	9,48	12,32	10,1	9,3	0,98	0,75	0,92
Internal balance	2625	6743,7	6298	7100	2,70	1,05	1,13
Oil: production	973	2480	3572	4290	4,41	1,73	1,20
Export	590	1583	2863	3750	6,36	2,37	1,31
weight,%, in the production in export of AIC	60,6	63,8	80,1	87,4	1,44	1,37	1,09
	14,9	16,84	28,1	22,7	1,52	1,35	0,81
Internal balance	437	1286	1041,3	760	1,74	0,59	0,73
Sugar: production	1780	1572	1808	2144	1,20	1,36	1,19
Export	320	45	35,3	175	0,55	3,89	4,96
weight,%, in the production in export	18	2,86	1,95	8,2	0,46	2,87	4,21
	6,7	1,5	0,15	0,01	0,00	0,01	0,07
Internal balance	1780	1611	2108	1970	1,11	1,22	0,93
Milk: production	12700	11762	11250	11390	0,90	0,97	1,01
Export	101	190,7	153,63	147	1,46	0,77	0,96
weight,%, in the production in export	0,79	1,64	1,57	1,3	1,65	0,79	0,83
	8,68	5,78	5,3	2,73	0,31	0,47	0,52
Internal balance	12607	11613	11133	11290	0,90	0,97	1,01
Meat: production	1660	1820	1900	1810	1,09	0,99	0,95
Export	151,3	25,4	46,53	119	0,79	4,69	2,56
weight,%, in the production in export	9,1	1,39	2,45	6,5	0,71	4,68	2,65
	12,3	0,66	0,88	1,7	0,14	2,58	1,93
Import	22,3	512	348,85	403	18,07	0,79	1,16
Weight of import in the internal balance	0,8	21,6	15,84	22,2	27,75	1,03	1,40
Internal balance	1525,0	2306,7	2202	2100	1,38	0,91	0,95

Source: calculated by the author with applying Ukrainian statistical year-books, monitoring of economic and social development of AIC enterprises, reports on foreign economic relations in Ukraine and AIC [6, 7].

The seeds export increased 3,4 times and made 3,13 million tons in 2012 which is 9,3% of the AIC export. A significant part of the export in 2012 was made by sunflower oil – 3,75 million tons, i.e. it increased compared to 2000 in 6,35 times and in the cost equivalent of export increased from 14,9 to 22,7 %.

Sugar production in Ukraine in 2012 increased 20% (364 thousand tons) compared to 2000 and 36,4% (572 thousand tons) compared to 2008, its export weight in the production was 8,2% compared to 18% in 2000.

Milk production decreased in 2012 compared to 2008 on 131 thousand tons, 7 the export increased 1,46 times.

Meat production in 2012 increased 9% compared to 2000 and decreased 5% compared to 2010. Import of meat and meat products in 2012 increased 18,1 times compared to 2000 and 1,16 times compared to 2010. Ukraine imported 403,2 thousand tons of meat and meat products to the amount of \$722 million at \$1792 per ton in 2012. The weight of imported meat products consumed in Ukraine makes 21,6% in 2008 and 22,2 % in 2012 which threatens the food safety of the country on this kind of product.

The internal balances of such types of food products as grain, decreased 21%, 48%, 24% in 2012 compared to 2000, 2008, 2010 correspondingly, oil crop seeds increased 2,7; 1,05; 1,13 times correspondingly, sunflower oil increased 1, 74 times in 2012 compared to 2000, sugar increased 1, 11 times, meat and meat products decreased 9 and 5% in 2012 compared to 2008, 2010, dairy products decreased 10% in 2012 compared to 2000. It is rather important for Ukraine to gain global competitive positions in AIC due to the necessity to finance import of energy sources and other strategic resources.

Significant changes in the regional structure of external economic relationships between the AIC of Ukraine and the groupments of the world countries took place during 2000–2013. The foreign trade exchange between AIC of Ukraine and countries of the CIS increased 4,72 times for this period and made \$4650 million in 2012, it's weight in general external trade circulation of AIC decreased from 38,2% in 2000 to 17,8% in 2012 or 2,15 times. The export of Ukrainian AIC to the CIS countries increased in 4,6 times – from \$804 to \$3698 million. Its weight in the general structure of AIC export decreased from 50,8% in 2000 to 20,3% in 2012. A share of a Russian Federation in the structure of external trade circulation of AIC in 2000 was 28,7% and 10,95% in 2012 or decreased 2,62 times at absolute it increase from \$740,4 to \$2859 million or 3,86 times. External trade balance between Ukrainian AIC and CIS countries for this period always was positive, in increased 4,42 times in 2012 compared to 2000 and made \$2745 million, or 26,6% in its structure, that was fourfold smaller for the level of 2000. External trade balance of Russian Federation in Ukrainian AIC increased from \$529,4 to \$1324,5 million in 2012 compared to 2000 or in 2,5 times at decreased of its weight from 99% in 2000 to 12,86% in 2012 (table 2).

Table 2. – Export of Ukrainian agricultural products in EU and CIS countries in 2012 (\$ mln,%)

Countries	Export			Balance		
	\$ million	Weight in AIC export, %	Place	\$ million	Weight in AIC export, %	Place
CIS countries	3698	20,3	*	2745,2	26,65	*
Russia	2092	11,5	1	1324,5	12,86	1
Byelorussia	444,5	2,44	6	375,2	3,64	4
Kazakhstan	359,2	1,97	8	350,0	3,40	5
Moldova	301,0	1,65	10	260,0	2,52	8
EU countries	5079,3	27,90	*	1901,4	18,46	*
Spain	1388,0	27,62	2	1148	11,15	2
Italy	751,8	4,13	3	473,3	4,60	3
Poland	674,0	3,70	4	212,0	2,06	9
Netherlands	518,2	2,85	5	264,0	2,56	7
France	384,8	2,11	7	117,4	1,14	11
Portugal	326,1	1,79	9	319,3	3,1	6
Belgium	247,6	1,36	11	170,2	1,65	10
Total	18200	100	*	10300	100	*

Source: calculated by the author with applying Ukrainian statistical year-books, monitoring of economic and social development of AIC enterprises, reports on foreign economic relations in Ukraine and AIC [6].

The external trade circulation between the Ukrainian AIC and EU countries in 2000–2012 has undergone

significant changes as well (table 2). The weight of the external trade circulation between the AIC and EU countries increased from 23.4% in 2000 (\$604 million) to 3175% (\$8257 million) in 2012 which is 13,67 times more than the level of 2000. The export of AIC products to the EU countries at absolute measuring increased from \$338 million (21,4% all export of AIC in 2000) to \$5079 million in 2012 (27,9%). Thus, the rates of increase of export AIC products to the countries of European Union for 2000-2012 exceeded the rates of increase of export of AIC to CIS countries 3,26 times. External trade balance of with EU countries increased 25,8 times and made in 2012 \$1901. Beginning from 2006 foreign trades relationships of Ukrainian AIC with the countries of Asia and Africa broadened considerably. Its weight in the external trade circulation of Ukraine in 2012 made 26,4% (\$6887 million) and 14,9% (\$3882 million) correspondingly, in the export – 30,3% (\$5516 million) and 19,4% (\$3495). In forming of AIC sufficient external trade circulation in 2012 the weight of Asia countries was 40,2% (\$4144 million), Africa – 30,1% (\$3108), countries of European Union – 18,4%, CIS - 26,6% (table 2). In export structure of AIC 2012, the weight of Asia countries in 2012 was 30,3%, EU - 27,9%, CIS - 20,3%, Africa - 19,2%.

The biggest weight in the export of AIC products of Ukraine is occupied: among CIS countries its Russia – 11,5%, Byelorussia – 2,44%, Kazakhstan - 1,97%, Moldova - 1,65%, among EU countries its Spain - 7,62%, Italy - 4,13%, Poland - 3,70%, Netherlands - 2,85%, France - 2,11% and other (table 3). In forming of AIC sufficient external trade circulation in 2012 Russian Federation gained the first place (12,86%), Byelorussia - fourth (3,64%), Kazakhstan - fifth (3,40%), Moldova - eighth (2,52%), among countries of European Union leading places occupied Spain, Italy, Portugal, Netherlands, Poland - 2, 3, 6, 7, 9 places correspondingly (table 3). In the structure of domestic export of AIC products in 2012 leaders are: grain – 38,5%, sunflower oil – 22,7%, oil seeds – 9,3%, milk – 2,73%, meat – 1,7%.

The weight of stock-raising export products in 2013 increased 8,4% comparatively with 2012 due to the products of the poultry farming mainly. Its weight export made near 90% from production. Probably, that as a result of 2013 Ukraine will plant 8 position among meat of broilers exporters of world, pressing even Canada [8]. The row of factors, among which one of basic is low quality of products, prevents to develop the agrarian sector of Ukraine. Expansion of going into a world market with all group of food stuffs without adaptation of the state checking system of there safety is impossible, as it requirement European and world legislation. That's why it is necessary for Ukraine to inculcate the control system of the safety food products (NASSR) as an unique mechanism which will enable to simplify state control and stimulate development of enterprises, strengthening their competitiveness at the foreign and internal markets. Thus, the association of Ukraine with EU would give the possibility of receipt of help to harmonize the Ukrainian legislation with European and teach domestic specialists to work by system of NASSR. Besides that, Ukrainian AIC annually carries big losses from high export weight of raw material which in 2013 was 80%. Commodities with a low value added are exported mainly. So, in 2012 Ukraine exported 27114 thousands tons of grains and only 273,1 thousands of tons of products of flour-milling and groats production at the middle price of realization grains \$258 per 1 ton of corn and at \$325 per 1 ton of flour-milling and groats products, losing on a price difference about \$1,5 milliards. Bureaucratic difficulties are not instrumental for growth and increase of export efficiency in a country. Surplus regulation, in particular on the stage of receipt of licencing documents. During the stages of making this document an agricultural producer loses much time and money. For example, an export certificate on grain costs 9,6 hryvna per 1 ton, in addition, enterprises which will realize agrarian products must order a certification in the European companies, that's why costs increase twice. In the end, development of export direction of Ukrainian AIC in a considerable extent will depend on what geopolitical vector will be chosen by Ukraine: western or east, because of signing of agreement about the area of the free trading from EU is more friendly for Ukrainian AIC than collaboration in the network of the Customs Union, because Ukrainian producers and processing companies must follow the European agricultural product standards. Thus, they must promote the competitiveness of products.

Conclusions and perspectives of further research. It has been found out that Ukraine has considerable possibilities in agrarian production development and the country can transfer it into a high efficient export oriented competitive sector of the country economics. The agrarian sector can be the first to overcome the crisis and to become a locomotive of the national economics if we establish the inter-branch price parity and concentrate financial resources of agrarian business subjects and state budget.

It has been proved that liberalization of the domestic market takes place besides enlarging the external markets. This activates volumes of competitive import. To increase the competitiveness

level of Ukrainian food products both raising of the rate of production and increase of its efficiency and meeting the requirements of ISO 9001, security system NASSR and the improved system of domestic food market protection with customs and technical regulation are necessary. We have found out a considerable influence of price levels in Ukraine and the partner countries on the further development of external trade relations. This influence requires establishing the average market price under reorganizing external and internal food markets. The price must be defined in Ukraine and in the partner countries which would activate domestic enterprises in their search of inner reserves of their products competitiveness increase.

We have investigated that in the last 13 years Ukraine has exceeded the world tendencies in the growth rate. Ukraine has increased the volume of foreign trade circulation 5.15 times as much. Its import had been exceeding the export during 2004-2013 that caused 10 times increase of negative external trade balance in the last 5 years (US \$18,532 million) which is one of the reasons of destroying phenomenon in national economics. We have found out that the GDP of Ukraine AIC increased 2.4 times in 2000-2012 and made about 223 milliard hryvnya in 2012. The export of the products in the branch made 66% of GDP with the defrayal coefficient of 2.3. During 2000-2012 the external trade circulation in the branch increased 10,1 times, the export – 11,5 times and the positive external trade balance – 17.5.times (US \$10300 million).

Table 3. – Regional structure of the world economic connections between Ukraine and groupments of the world, 2000 – 2013

Countries	External trade circulation		Balance		Import		Balance	
	\$ million	%	\$ million	%	\$ million	%	\$ million	%
2000 p.								
CIS	986	38,2	804	50,8	183	18,4	621	*
EU	604	23,4	338	21,4	267	26,9	71	*
African	*	*	*	*	*	*	*	*
Asia	*	*	*	*	*	*	*	*
Other	904	35,1	422	26,7	480	48,3	*	*
USA	82	3,2	18,2	1,1	64	6,4	- 45,4	*
Total	2576	100	1582	100	994	100	587,4	100
2005 p.								
CIS	2679,0	35,5	2011	43,5	668	23,3	1343	74,5
EU	2165,0	28,7	1105	23,7	1060	36,9	45,8	2,5
African	517,5	6,8	424,6	2,9	93	3,2	331,6	18,4
Asia	*	*	*	*	*	*	*	*
Other	2043	27,2	1106	23,7	938	32,7	168	9,2
USA	134,5	1,8	22,6	0,5	112	3,9	-89	*
Total	7539	100	4669	100	2870	100	1799	100
2010								
CIS	4495	27,6	3571	34,9	923	15,3	2648	63
EU	4433	27,2	2124	20,8	2309	38,2	-185	*
African	1709	10,5	1381	13,5	328	5,4	1053	25,0
Asia	4165	25,5	3042	29,7	1123	18,6	1919	45,7
Other	1176	7,2	89,5	0,9	1083	17,9	-993	*
USA	311	2,0	26,4	0,3	284	4,7	-258	*
Total	16300	100	10200	100	6050	100	4200	100
2012 p.								
CIS	4650	17,8	3698	20,3	952,6	12,1	2745	26,6
EU	8257	31,7	5079	27,9	3178	40,3	1901	18,4
African	3882	14,9	3495	19,2	387	4,9	3108	30,1
Asia	6887	26,4	5516	30,3	372	17,4	4144	40,2
Other	2027	7,8	379	2,1	1648	20,9	-1270	*
USA	353	1,35	24,5	0,13	328,5	4,2	-304	*
Total	26100	100	18200	100	7900	100	10300	100
2012 p. до 2005 p.(±, times)								
CIS	1971,0	1,74	1687,0	1,84	285,0	1,43	1402,0	1,4
EU	6092,0	3,58	3974,0	4,6	2118,0	3,0	1855,2	41,5
African	3364,5	7,50	3070,4	8,23	294,0	4,16	2776,4	9,4
Other	-16,0	*	-727,0	-2,92	710,0	1,76	*	*
USA	219	2,62	1,9	1,08	216,5	2,93	-215	-3,4
Total	-92	15,44	8000,3	12,83	3623	2069	5818,6	14,2
2012 p. до 2010 p.(±, times)								
EU	155,0	1,03	127	1,03	29,6	1,03	97	1,03
African	3824,0	1,86	2955	2,39	869,0	1,38	2040,0	20,0

Asia	2173,0	2,27	2114	2,53	59,0	1,18	2055	2,95
Other	2722	1,65	2474	1,81	-751,0	0,33	2225	2,16
USA	851	1,72	289,5	4,2	565	1,52	-277	1,28
Total	42	1,13	-2,0	0,93	44,5	1,16	46	-1,18
EU	9767	6,15	7957,5	12,89	816,1	6,6	6140,2	28,6

Source: calculated by the author with applying reports on foreign economic relations in Ukraine and AIC [6].

We have established that the main constituents of the branch export in 2000 –2012 are grains, oil seeds, sunflower oil, dairy products, which in the general structure of AIC export have taken 38,5%, 9,3%, 22,7%, 2,73% correspondingly, that makes 73.2% in total. It has been found out that significant changes have happened in the structure of external trade relationships of the AIC with the countries of CIS, EU and other groupments of the world countries. External trade circulation between the CIS countries and the AIC decreased from 38,2% in 2000 to 17,8% in 2012 at its absolute increase in 1,74 times. The export decreased from 50.8% to 20.3% at its absolute increase in 4,6 times. The part of Russia in the general structure of AIC during this period decreased from 28.7% to 15% at the export of AIC products to Russia absolute increase of 3,3 times. The weight of external trade circulation between the AIC and the countries of CIS and EU increased from 23.4% to 27,9% with the export increase of 15 times. The highest weight of the export of AIC products take Asia countries (27,9%) and CIS (20,3 %). It has been proved that the AIC unlike other branches of Ukrainian economics increased the export (10,13 times) and external trade balance (11,51 times) and the balance increased 17.53 times in 2012 compared to the corresponding period of 2008 under the crisis.

It was found out that the tempo of Ukraine export of food products exceeds 5 times the tempo of production growth which is 1.4 times higher than the world tendencies. That's why we need to optimize correlation between export and import, especially in meat and meat products to avoid production destabilization.

It's advisable to make further research of the efficiency of expanding foreign markets drawn up in the countries of Asia and Africa, that was set in 2012 - 2014.

BIBLIOGRAPHY

1. Парламентський вимір європейської інтеграції. – К.: Нора-Прінт – 2012. –104 с.
2. Школьній О.О. Організаційно-економічні механізми управління конкурентоспроможністю аграрних підприємств: Монографія / О.О. Школьній. – Умань, 2007 – 306 с.
3. Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року // Постанова КМУ від 19.09.2007р. №1158-К, 2007-33 с./ М.В. Зубець.
4. Зубець М.В. Розвивати внутрішній аграрний ринок //Економіка АПК. – 2007. –№ 1. – С. 50.
5. Палій Наталія. Прогресія регресу, або хто винен в українській кризі / Н. Палій // Дзеркало тижня – № 19 (747) 30.05.2013 р.
6. Звіти про стан зовнішньоекономічних відносин у системі агропромислового комплексу України за 2000-2012 рр. і 10 міс. 2013 р.
7. Моніторинги економічного і соціального розвитку підприємств і організацій АПК за 2000-2012 рр. і 10 міс. 2013 р.
8. Прищепя Я. Хороший товар сам себя хвалит / Я. Прищепя. – Сільські вісті. – 2014. – № 4 (19051). – С. 4.

REFERENCES

1. Parliamentary measurement of European integration. – К.: Nora Princt – 2012. – 104 p.
2. Shkolniy O. Organizational economic principles of management of competitiveness of agrarian enterprises // Monograph. M.Uman. – 2007. – 306 p.
3. State special programme of Ukrainian village development till 2015 // Resolution of CMU dated 19.09.2007 N1158-K, 2007 – 33 p.
4. Zubets M. Developing domestic agrarian market // Economics of IAC – 2007. – N1,p.50.
5. Natalia Paliy. Progression of the regress or who is guilty in Ukrainian crisis // Dzerkalo Tyzhnya. – N19 (747) 30.05.2013.
6. Reports on foreign-economic relations in Ukrainian AIC in 2000–2012, 10 months of 2013.
7. Monitoring of economic and social development of AIC enterprises in 2000–2012, 10 months of 2013.
8. Prischepa J.A good commodity itself praises. // Country news. – 2014. – № 4 (19051). – С. 4.

Тенденции развития мировых хозяйственных связей АПК Украины с региональными объединениями стран мира

В.И. Губенко

В статье проведён анализ производства продукции АПК Украины, экспортно-импортных отношений страны, отрасли АПК и в разрезе видов продукции, их внутренние балансы за 2000–2012 гг. Определено, что по темпам развития экспортно-импортных операций Украина и её АПК превысили мировые тенденции темпов роста экспортно-импортных отношений сравнительно с темпами роста производства, экспортом продукции, который в структуре ВВП страны и АПК в 2012 г. составил соответственно 48 и 66%. Внешнеторговый оборот страны и АПК за 2000–2012 гг. увеличился соответственно в 5,15 и 11,51 раза, обеспечив рост положительного внешнеторгового сальдо АПК за исследуемый период в 17,53 раза и наивысший в Европе коэффициент покрытия импорта экспортом на уровне 2,3. Исследована динамика внешнеторговых отношений АПК Украины и их эффективность с региональными объединениями стран мира и отдельными государствами. Изложена система факторов, реализация которых будет способствовать развитию отрасли и ее экспортной составляющей, а также повышению конкурентоспособности продукции на внешнем и внутреннем рынках.

Ключевые слова: внешнеэкономические отношения, экспорт, импорт, сальдо, коэффициент покрытия, конкурентоспособность, тенденции, ЕС, СНГ.

Надійшла 26.03.2014 р.

SUMMARIES

Forecasting GDP USING apparatus based artificial neural networks

V. Novikova

The aim of this research is to develop a new approach to forecasting GDP by means of neural network algorithm based on real data.

During the study used a system of economic-statistical and economic-mathematical methods. In particular, use of the method of mathematical modeling on the basis of artificial neural networks, which include structural modeling and methods of teaching based on the developed theory of nonlinear programming.

Using the main types of tasks for forecasting GDP. Implemented to generate datasets for one-parameter problem by the method of "time window".

The proposed system of economic-mathematical models based on the using of artificial neural networks algorithm for forecasting GDP.

Using the new approach to forecasting GDP on the basis of application of artificial neural networks algorithm, will give opportunity to provide GDP change in the future and will help to identify the degree of influence of one or another factor, which will influence the increase or decrease of the country's GDP, and will gave option of regulation not only GDP, but also other macroeconomic indicators which connected with GDP.

The new approach to forecasting GDP is building of the neural network model, solved the main types of tasks for forecasting GDP by using of artificial neural networks algorithm, which can most effectively make predictions in the future and to implement adequate mechanisms of state influence on the GDP dynamics, as control of the growth or decline in GDP is the key problem of the country's economy.

The analysis proves that GDP forecasting is necessary to evaluate the most important macroeconomic parameters, forecasting can be done by constructing a neural network model, which will done the most effectively projection in the future and will allow to implement adequate mechanisms of state influence on the GDP level, as control of the growth or decline in GDP is the key problem of the country's economy.

Key words: modeling, prediction, gross domestic product, artificial intelligence, neural networks.

Land use directions optimization in the agricultural sector in Kyiv region

O. Butrym

Ukraine is one of the world leaders by the level of the anthropogenic change in natural landscapes. The main reason of this is the agricultural development. The anthropogenic pressure increases is not only for soil but for all landscapes of the region. The situation deteriorates by decreasing the area of the ecological stabilizing categories of land-use (forests, water objects and wetlands) and the increasing the area of settlements l (including the expansion of the network of transport routes).

The task of restoration and preservation of soil fertility, the rate reduction and extent of erosion and land degradation processes for many years were defined as a priority in national agricultural policy and for the Kiev region. However, funding to implement this policy each year is declining. As a result, management is in violation of scientifically based requirements about crop rotations and with the decreasing the applying fertilizers. The results of that management are deficient humus balance, accelerated agrochemical degradation and significant deterioration of the ecological condition of agricultural land. In the region there are many of adverse agro-ecological processes that are inherent and for the rest part of Ukraine. In addition, there are trends towards intensification and synergistic effect of their influence on the background of an unbalanced ratio between the main types of lands and land use. The evolution area analysis of land use categories in Kyiv region over the past decade suggests increasing anthropogenic pressure on the state of the environment by increasing the area of built-up areas (10.0%), although the structure of land tenure Kyiv region deformed toward the

predominance of agricultural land. Index of cultivated farmland area reached 81.5% (the largest arable land is concentrated in its forest-steppe zone).

Insufficient return nutrients to the soil that is removed by increasing yields on the background to the trend of decreasing the arable land. Increasing the application of mineral fertilizers, observed in recent years does not solve the problem, because there is a constant declining of the manure that does not meet the needs of sustainable land use. The problem of organic fertilizers in Ukraine and in Kyiv region is very serious, as evidenced by the steady decline in livestock of animals. Thus, in comparison with 1990 livestock of cattle in the Kyiv region is decreased 8.4 times, and cows - 6 times. The current economic circumstances raise questions at the agenda of finding alternative sources of organic fertilizers. For this aim, along with application the perennial grasses, crop residues, different types of composts and others, there is the use of sapropele as organic components of fertilizer (0.8 billion tons of lake sapropele deposits are explored in Ukraine, in addition, significant reserves of it is under wetlands). Adding 30 t per ha sapropele into soils of Polesie and forest steppe promotes the formation of an average of 1.3 t per ha of humus, increasing of introduction of these fertilizers to 60 t per ha - the formation of humus increases to 2.6 t per ha. Improvements need support from the state in particular the provision of funding to carry out tasks of the State program of Ukrainian villages development by 2015, also the reform of agricultural production. The key point in the reform of agricultural production, in our opinion, is the issue of land ownership that encourages agricultural producers to increase investment in the restoration and preservation of soil fertility.

Thus the fundamental changes of policy in using of agricultural land is necessary for the preserving their fertility. Further ignoring the existing problems will lead to irreversible loss of valuable land with high rates of fertility, which ultimately threatens the level of food security.

Key words: soil use structure, soil resources, agrarian production, anthropogenic pressing, environmental steadiness.

Investigating formation of free financial resources within a cycle of social reproduction on the basis of methodological standards of the System of national accounts

R. Zadorozhna

The source of social reproduction process financial provision is made with previous economic cycle results implemented in the Gross domestic product of a country. Statistic investigation of reproduction process financing is carried on the basis of the System of national accounts (SNA).

According to the SNA, national economics is divided into five institutional sectors, each comprising institutional units of some kind:

- The non-financial corporations sector;
- The financial corporations sector;
- The general government sector;
- The non-profit institutions serving households sector – NPISHs;
- The households sector.

Their participation in the social reproduction results in producing the GDP.

From the point of view of production, Gross domestic product is the sum of the value added of all the residential units and taxes on products (excluding subsidy for products).

GDP as a result of production is an initial position of all the following stages of economic cycle - generation of primary income, their distribution, redistribution, consumption and accumulation.

Gross added value is a source of generation of primary income the institutions obtain due to their participation in the process of social reproduction. Primary income may arise owing both to the institutions participation in the production and their assets owning; the assets are used for production purposes.

The obtained primary income undergo redistribution; first due to current transfers in cash, next – with applying social transfers in kind. The former mediate redistribution of primary income among all the sectors of economics; the latter are unilateral gratuitous income transfers from general government sector and NPISHs to the households sector.

The sum of the redistributed money income is gross disposable income which can be used for consuming and accumulation.

The processes described above are reflected in SNA with sequence of current accounts – starting with the production account and finishing with the use of disposable income account, balancing item of which is saving. Completion of the process of free financial resources in economics formation which can be transferred by some institutions to other ones to support perpetuity the process of social reproduction are reflected in the first of the accumulation accounts, i.e. the capital account.

The primary index for the capital account is balancing item of the use of disposable income account, i.e. saving. The amount of saving in some economic sectors, considering capital transfers surplus, are the sources of financing operations in purchasing non-financial assets.

The amounts of financing sources and value estimation of the conducted operations on the purchase of a non-financial asset may coincide, which in fact happens quite seldom, or they may differ. If the sum of financing sources exceeds the expenses, the difference is free facilities of an institutional unit or a sector, i.e. a part of their disposable income (adjusted disposable income), used neither for final consumption, nor for accumulation. It is this sum (the so-called net lending) that may potentially enter the financial market, and thus form some amount of temporarily free financial resources, other units and sectors may use under the determined terms, the situation of which after obtaining, income redistribution and their use is diametrically opposite – the amount of the disposable income (adjusted disposable income) turned to be insufficient for consumption and accumulation, which results in net borrowing formation under these units reflecting the sum of assets deficiency.

Key words: social reproduction, gross domestic product, national accounts system, financial resources, net lending/net borrowing.

Mortgage lending as a method of attracting investment in agriculture

O. Rudych

The paper summarizes the theoretical aspects of mortgage lending in the agricultural sector. Identified key indicators of mortgage market conditions. The problems of attracting and stimulating investstsy in the agricultural sector of the country, only in the case of interaction of all elements of the mortgage lending system will reduce the risks of mortgage lenders and enhance their accessibility, improve the reliability of mortgage bonds and thereby attract additional investment lending. Formulated and proved constraints on mortgage lending of domestic agricultural producers. Generalized global experience of mortgage lending. Two types of mortgage lending system, in particular a schematic representation of a single-level (European) and a two-level (American) system functioning mortgage market. European experience of creating a generalized system of mortgage lending. Conducted meaningful comparison of these systems and their differences are formulated on the basis of a detailed study of the mechanism of refinancing mortgage loans. Determined that the one-tier model of mortgage lending provides a more reliable and secure system reinvestment mortgages. Highlight the major sources of mortgage lending in agriculture. The experience of European countries by the use of different methods of separating the mortgaged property. Considerable attention is paid to the definition of the role and functions of the Guarantee Fund in the European system of mortgage lending. Highlights the key elements of infrastructure Farm Credit, as well as basic methods justified state regulation of mortgages in the United States. Study found that domestic support for mortgage lending is necessary to use a variety of financing mechanisms credits and creating alternative external borrowing, as well as to improve the legal regulation of land relations. Also established the need to improve financing of investment activity in agriculture by mortgage lending due to lack of sources of investment activity in the agricultural producers. Effective principles highlighted in the foreign and domestic mortgage lending systems to be applied for an efficient system of agricultural investment and mortgage lending in the current economic conditions.

Key words: investment and mortgage lending, mortgages, mortgage-backed securities, land mortgage institutions, primary and secondary markets.

Some peculiarities of production distribution formation on the agricultural food market

I. Artimonova

The article describes the essence of the distribution channel and different kinds of agricultural products distribution channels. The value of sales activities in providing the maximum level of production efficiency has been proved. It has been found out that the distribution channels contribute to the planning implementation, the relationship between the market agents as well as the functional units of the organization, industrial and commercial enterprises and consumers. The main participants of agricultural products distribution channels and the functions they perform are considered. The research has showed that the efficiency of multi-level distribution channels depends on the number of buyers and manufacturers specialization. It has been found that manufacturers possessing their own channels have the opportunity to increase the efficiency of investment in production activities, and the mediators are usually more efficient in target markets promotion and development. It has been proved that it is beneficial for producers to choose the products distribution channels in which they have the opportunity to influence the development of intermediary promotion strategies and the best presentation of the products. Considerable attention is paid to the process of agricultural products distribution through direct and indirect distribution channels. However, it is established that the length of the channel in the goods distribution determines the number of independent participants i.e. it consists of certain stages of goods movement. It was evident that a company can use vertical or horizontal integration by purchasing a similar specialization company in order to strengthen its position on this stage canal. There have been separated the components of the value chain typical for agricultural market. Ways of the process of domestic agricultural formations products marketing optimization are proposed. The expediency of using various intermediaries in the agrarian food market is proved. The specific features of agricultural products, raw materials and food sales through various channels of distribution are considered. Possible schemes of agricultural products, raw materials and food distribution channels are revealed through considering the participants treatment costs. The suggested schemes allow to optimize expenses of each of the participants of agricultural products distribution, as well as general transaction costs. Positive trends in the development of agrarian food market are revealed. the Socio-economic, geographical, industrial, trade and transport factors influencing agricultural products distribution are developed and substantiated.

It is proved that all the processes of goods movement should be organized optimally for successful distribution of agricultural products, raw materials and food on the domestic market. It is found out that optimization of agricultural products raw materials and food trade flows ensures timely products delivery to the customers, allows to minimize transaction costs and increases the manufacturer informing on the consumer market. Recommendations on optimization the expenses of members of the organization of agricultural products promotion in agrarian food market are developed.

Key words: distribution channels, merchandising, food, integration.

The use of kaizen marketing communications elements

O. Bochko

The colossal volumes of commercial information on the consumers from various sources provoke their senders to implement particular methods of presentation, vivid creative approaches and decisions. Information oversaturation of marketing communications is becoming more intensive under the impact of economic depression limiting possibilities of financial supports for finished goods promotion.

To facilitate the impact of information resources upon their consumers, the enter prices use both traditional and alternative methods to promote their commodities at the market through the complex marketing communications. This complex, however,

may be formulated not in a simple way and informational presentation may cause a number of problems which can be partly solved by using the elements of kaizen strategy.

The problem of the practical implementation of marketing communications by the enter prices and their choosing the optimal elements becomes particularly acute under conditions of oversaturation of informational business environment and is an object of study by both Ukrainian and foreign scholars DA Aaker, J. Trauat, J. Juler, B. Dryuniani, Ya.Viktor, J. Dado, M. Dolhash, E. Romat, T. Prymak, S. Kovalchuk, O. Tyabina, M. Vasylenko, L. Makarenko, I. Oklander, E. Kryvoroh etc. They all point out the significance of marketing communications development, complexity and accuracy of their formation for each enterprise. Their scientific works, nevertheless, lack examination and practical implementation of the system of kaizen by the enter prices in their complex marketing communications.

Moreover, the mentioned above methods are almost ignored in Ukrainian, but they are widely used in foreign enter prices. In particular, the very early kaizen strategy was used by the Japanese ventures and they proved these methods practical value.

The aim of this research paper is to prove the significance of practical implementation of the elements of kaizen strategies in marketing communications by our enter prices.

To solve the problems of research we used the following methods: comparative analysis (when studying the practical use of the elements of marketing communications by Ukrainian and foreign ventures); abstract and logical analysis (when developing of "wheels" of the use of kaizen strategies in marketing communications); system and structural analysis (when formulating stages of marketing communications program).

The data of research were collected, worked out and summarized by the author personally (the initial materials on marketing communications, materials of scientific conferences, monographs on the questions under study as well as other scientific sources).

Kaizen strategy are based on the following principles:

1. The focus must be on the customers (for the company which implement the kaizen strategies. Their finished goods (services) should satisfy the customers demand.
2. The basic principle characterizing the concept of kaizen is a permanent alteration.
3. All problems should be determined in the public and set for public discussion. One cannot improve anything in the environment without problems.
4. Propagation of publicity is a minor stage of isolation among departments and working position (particularly in comparative with eastern companies).
5. Creation of working teams foresees that each worker becomes a member of a working team and of a corresponding level of quality (in the given case, the reliable information about commodities or services at the market).
6. Formulation of "the supporting relations" (each enterprise needs both successful financial results and warm relations inside its personnel because favorable climate there will obligatory cause successful business results, though, quite possibly, during the incomplete accounting period).
7. Self discipline (the ability to control and respect both yourself and all other workers and your enterprise in the whole).
8. Self – improvement (you should set the problems which you have to solve personally and start implementation of your personal tasks).

Marketing communications function is to support enterprise in realizing their strategies. To secure successful functioning of marketing communications of an enterprise we suggest using practically the elements of kaizen strategies through formulating the customer's data base. One must get the fresh reliable information about commodities, place of their realization and the system of their discounts for consumers. One must use motivate approaches for workers. Besides, one must pay a particular attention to the following factors: the attitude to the brand and quality of a commodity (for a consumer); the use of innovative technologies and constant improvement of a commodity (for an enterprise); the constant improvement of job operations of publicity and self-improvement (for the workers of an enterprise).

Key words: Kaizen strategy, consumers, marketing communications, information resources, market, enterprise.

The improvement of organizationally-economic relations and distribution of agricultural production

I. Paska

In the conditions of changeability of market environment providing the effective activity of the production and distribution it is necessary to the agricultural enterprises constantly to search for reserves to reduce production expenditures and expenditures for organization of sales promotion and production distribution. There is not universal, used quantitative methodology of transaction costs accounting of agricultural production's realization, that is predefined by difficulties of accounting and estimation its separate categories, and also a large number of their classifications and definitions.

The complication of account and estimation of is absent in an account of realization agricultural production is related to such moments: certain part of transaction costs is not represented in a financial account and that is why the possibility of their direct measuring is eliminated; a large number of the charges related to the corruption sphere is absent in an obvious kind, that is why it is impossible to take them into account, however information is represented in the registers of administrative account; the separate article for taking into account is absent in an account of record-keeping is absent in an account; the availability in the categories of transaction costs of different elements, making it difficult to bring them to the general equivalent.

For the calculation of transaction costs' magnitude we used a methodology that is based on the analysis of the tables' system "input-output" system of national accounts (SNA). Based on the two-section combined inter-branch balance the calculations are conducted and relative and absolute transaction costs are all-round analyzed, their structure and dynamics are investigated.

It is expedient to determine transaction costs by dint of two methods: obvious costs – explicit costs – based on the register of financial and administrative account; implicit costs (opportunity cost of changing market environment) – calculation method.

According to the data of analytical accounting investigated agricultural enterprises of Kyiv region, the largest is share of expenditure on dispute resolution in the courts, salaries and commission salespeople and sales agents, and the cost of transportation of production. To reduce uncertainty and risk in the sales of agricultural enterprises it is necessary to form a system that will help to ensure the information producers and rationalization of transaction costs. For this purpose it is expedient to form the "map of transactions, that is an online site that displays the structure of connections participants in agricultural markets, conditions and history of their transactions, canals movement of products displayed on the map of the region online. Every enterprise that is on the map has a profile that contains short information (name, address, type of business, products, current output, current purchase and realizable price, rating, date of last update) and complete information (history of transactions with prices, volume, contractors, dates, contacts, history of the company, staff and any other information at the discretion of management). The map of transactions can be considered as a catalyst for the market mechanism, in fact considerably reducing uncertainty and asymmetric information, it brings to the market such as perfect competition. It provides more rapid and effective implementation of functions of market that favourably will affect its conditions. To ensure these conditions the interconnection card transactions via e-exchange is necessary.

An offer methodology of optimization transaction costs' magnitude in registration and signing of contracts allows to bring a uncertainty and imperfection of contract relations on the basis of certain factors, each of that specifies on problems, that arise up in the process of forming and entering into contracts, and lead to a significant increase in transaction costs. The methodical approach can solve not only the problem of estimation of transaction costs, but also to identify measures to their minimization.

Key words: sales, transaction costs, expenditure management.

Factors strategy formation farms and their orientation

H. Dobrovolska

This research paper reviews the main factors that influence the formation of business strategy. Most researchers set up the following main factors: specific market opportunities and threats; social, political and regulatory standards; attractiveness of the industry and competitive conditions; company values and culture; company strengths and weaknesses, its competitive capabilities and personal ambition, business philosophy and managers ethical perceptions.

Agriculture as one of the leading sectors of the national economy has some specific features which greatly affect the performance of the enterprise, including:

- 1) farmers who work in conditions of risk and uncertainty due to the influence of climatic factors at the production outcomes;
- 2) the principal means of production for agriculture is the land, while other fields has a territorial basis;
- 3) different soil and climatic conditions influence on production;
- 4) agricultural production is seasonal, which causes unequal use of labor, capital goods and proceeds from sales and seasonal price fluctuations;
- 5) implements are located in one place, and means of labor (tractors, machinery, harvesters, etc. ..) are constantly moving.

The global trend in prices and increase in demand for food is one of the important factors influencing the formation of strategy farms, except inflation, phenomenon is influenced by other causes. Firstly this is global warming; according to some researchers it reduces crop yields in the world at 5.7 %. Secondly this is using a large number of plant products for fattening cattle. Thirdly, this is world oil prices that accompanied the search for new alternative fuel sources. Because of all these causes, the sustainable amount of the feed grain is not used for human consumption or for the biofuels production.

The widespread use of biofuels is accompanied by increased demand for its raw materials. The canola crop is yearly increasing, while the amount of wheat and sunflowers acreage is decreasing. Over the past five years the sunflower crop area is decreased by 12.8%, grains and legumes - by 4.8%, while the rape sown area is increased by almost 2 times [13]. This is due to the high profitability of this crop. So the selling price of wheat in the summer and autumn in 2013 was estimated as \$ 300-320 per ton, and the selling price of rape - \$ 630-640 per 1 ton.

Ukraine requires substantial investment resources for sustainable economic growth among other factors. But Ukrainian investment security in recent years is not met generally accepted standards, especially in the agricultural sector. The demand in Ukrainian agricultural investment is estimated by \$ 60 billion, which may lead to gross output increase by 3 times during 10-15 years.

The current financial support for farmers has a number of disadvantages that makes it impossible to meet the needs of agricultural production. The problem is the lack of credit for the development of agriculture, the high cost of bank loans and the complexity of the procedure for their preparation.

To achieve the potential yield, the key factors should be taken into account when choosing a strategy of functioning enterprises, for example the use of modern agricultural techniques and a sufficient amount of fertilizer.

Ukraine is using insufficient number of tractors and combines in compared with the average European indicators. A substantial portion of agricultural machines that are in operation have exceeded their useful life and obsolete.

Another important group of factors that affect the strategic choice agriculture businesses is climatic. Ukraine has significant opportunities for the development of the agricultural sector, particularly favorable soil and climatic conditions, fertile land, harvesting crops in sufficient quantities for domestic needs and export potential formation [4, p.61].

Thus, environmental management and protection to ensure the environmental safety of human life are the main conditions for sustainable development of Ukraine. The environmental situation in the country, unfortunately, remains tense.

Key words: strategy, specific factors characteristics, industry, strategic choice, investment processes, natural and economic conditions, budgetary resources, natural potential.

Characteristics of grains production potential components in agricultural enterprises

K. Tkachenko

The methods of forming the rational structure of the ruling the quality of mixed fodder's producing at agricultural enterprises is this article. The task of the choice of the best variant of TS which is realized in two phases is solved. The task of the first stage is to form possible variants for the recipe of mixed fodders producing by TP, and the competing ones are being chosen. The second stage is when OPR defines the best draft version by using formal or informal procedures.

Nowadays the actual question is put to improve the technics of the producing a saving the mixed fodder's a wing up-to-date mechanisms a equipment that let the all the biological harvest to be made into the quality fodders. But the question of rational wing the fodders is also very important. It is proved in practice that feeding of animals a birds won't be productive if their needs in variance vital elements are not provided in optimum.

The main goals a tasks are based on the fulfilling the methods of forming the rational structure of operating the quality on factories that produce fodders.

The progress of these goals is due to the necessity of fulfilling such tasks: - to make a thorough analysis of producing fodders from the producers of fodders to the output a realization of them to the customers a to designate the hierarchy of levels, according to the way of producing structural elements systematically, - to work out the methods of solving the problem of forming the rational structure of operating the quality in factories that produce fodders.

The sources a methods of researching. Scientific researches were made on the matters of TOV «Smilansky agrosoyuz», Smila, Cherkassy region. The theoretical researches are based on the wing of the systematical approach a experience of the leading enterprises of this branch with the control of quality the fodders. To solve the tasks put fundamental scientific thesis of the theory quality operating were used as well as of the theory of decisions approval, a of the calibration, qualimetry, the methods of the statistic control of quality a the system analysis a experts marking.

Researches results a their discussing. When we even less fodder, but the fodder contains more vital elements, we can get the same or even more amount of out put production, than when we use the more amount of less quality fodder. The most effective way to feed animals a birds is wing fodders of better quality.

Nowadays, taking into account hard situation is our country we see the decline of producing fodders a agricultural production. The technological links between the factories that make fodders a agricultural subjects are being wined. Earlier when such subjects had been formed, all the perspectives of development the hystem of producing fodders a agricultural products were taken into account, but at present every agricultural producer in forming its own conception a business plan where it takes into account only its own interest, then in many cases has temporary a conjunctural way.

The functioning of fodder industry is impossible without the cooperation between agricultural branches. The great amount of agricultural products from abroad negatively influenced on our agricultural branch, which has been very weakened by means of so-called agricultural reformation. The drastic decline of fodder producing caused the significant reduction of production capacity of enterprises a also the increasing of costs per unit of production. To overcome the negative trends in fodder industry, to make the conditions of safe reliable supply the stock raising with high-quality fodders and optimal prices, all this needs working out the whole system to control the value of production, taking into account the influence of the integrating processes in APC.

Key words: agricultural enterprise, grain, resource potential, labour resources, technical potential, plants growing, yield.

Methods of forming rational quality management structure at mushed feed production enterprises

T. Efimenko, T. Tkachenko

The paper highlights the methods of forming the rational structure of managing mixed fodder's producing quality at agricultural enterprises. The problem of the choice of the optimal variant of TS which is conducted in two phases is solved. The task of the first stage is to form possible variants for TP realization of the recipe of mixed fodders (under the criteria vectors) and the competing ones are chosen among them. The second stage of OPR defines the best draft version by applying formal or informal procedures.

Nowadays the issue of improving the technology of producing and saving mixed fodder, applying high performance machines and equipment allowing to process all the biological harvest into quality fodders. But the issue of rational applying the fodders is also very important. It is proved in practice that feeding animals and birds won't be productive if their requirements in different vital elements are not optimally provided.

The aim and the goals are based on developing methods of forming the rational structure of operating the quality at the enterprises specializing in fodder production.

Achieving this goal necessitated the following tasks: to analyze incremental feed production chain from the raw materials producers to selling the finished products to consumers for compliance by producers by defining the levels hierarchy according to the type of production structure and the forming elements system; to develop a method for solving the problem of forming a rational structure of quality management in enterprises manufacturing animal feed.

Research material and methods. The research was conducted on the materials of "Smilyansk Agrosoyuz" of Smila town, Cherkassy region. The theoretical studies are based on applying a systematic approach and experience of the industry leading enterprises under animal feed products quality control. Basic scientific postulates of quality management theory fundamentals, the theory of decision making, standardization, quality control and statistical quality control systems analysis and expert appraisal were applied to achieve the goals.

Results and discussion. Using even less amount of feed containing biologically valuable nutrients in animals nutrition can get as much or more output than under feeding with large amounts of food of lower quality. The most efficient way to prepare feeding forage is quality preparing feed.

Having considered the crisis in the country, we can observe a decline in animal feed and agricultural products output. Fodder enterprise relationships with farmers are broken. Prospects of feed production and animal products used to be considered in establishing the enterprises, and nowadays every entrepreneur develops its own concept, makes has business plan on the basis of the existing schemes.

Feed industry operating is impossible without an established mechanism for inter-sectoral interaction. It had a negative impact on the weakened during the agricultural sector reform state. Large-scale intervention of imported food, caused crisis situations in feed businesses and their consumers. The sharp decline in the production of animal feed has led to a substantial reduction in the use of production capacities, increase in costs per unit of products produced. To overcome the negative trends in the feed industry, to create conditions to ensure reliable high-quality livestock feed at the best price requires the development of production quality control, considering the impact of the integration process in agriculture.

Key words: mushed feed production, technological process, feed quality, quality management, storage, control.

Main areas of improving the efficiency dairy cattle and the level of production costs due to the concentration production

A. Movchanyuk

Analysis of the elements of production costs as ways to improve the formation processes of dairy farming in order to increase the efficiency of its development are revealed in the given research.

The basis of the agricultural sector of Ukraine is agriculture. Since the mid 90's farming Ukraine has undergone great changes. Free market economy replaced the planned economy. The country suffered a severe economic crisis, which led to a decline in production in all sectors of agriculture, especially in livestock industry.

An integrated approach of research aspects of production costs of agriculture, especially dairy industry will improve the efficiency of production, make a reasonable offer on the operational management of production costs.

Generalized practice of dairy farming allows to draw conclusions that the main prospects in Ukraine dairy farming in the context of the integration of this sector into the global economy is implementing dairy based economy with further processing of big industrial enterprises. Small-scale sector has no future in resolving questions concerning the formation of dairy raw materials for industrial processing.

Studies show that dairy industry is developing a rather high level of profitability when the economy is of 400 cows or more. This is due to the fact that in a large industrial plant (due to greater opportunity to attract certain economic factors, economic use of equipment, improving manufacturability and production of new, energy-efficient technologies) increase in output leads to a decrease in fixed costs of capital, therefore, reduce of the unit cost of the final product.

The main task at this stage is to develop and implement the necessary measures to increase milk production, reducing its cost. The main factor to achieve these goals in the first place is to increase the productivity of dairy cattle.

It should be noted that the organization of production processes in dairy farming an important decision is to develop technical and organizational level of the production process, such as the scale of production, in production capacity, the form of the process - the kind and type of production. Through their production costs, namely the question of technology, it affects the outcome of management - profit.

Economic mechanism of production costs is a systematic account of the influence of elements and their combination to produce products with minimum cost to maximize efficient production.

Dairy cattle, both in the country as a whole, and directly in farms Cherkasy region for integration in a civilized market economy it is necessary to carry out the level of intensification, concentration and specialization of production, introduce advanced technologies in production processes that will be help increase animal productivity, increased productivity labor and reduce production costs.

Key words: production costs, dairy cattle, food security.

Bank leasing lending of subjects in the agrarian sector

R. Lavrov

In the conditions of transformation of economic space stable functioning of entities of agrarian sphere requires professional approach and system activity in the direction of investment attraction and business-climate improvement. Introduction of leasing as alternatives of capital financing provides solution of the problem of material base update and resource maintenance of domestic agroenterprises which reliably promotes increase in financial activity indicators, restoration of their competitiveness and increase of investment appeal of agrarian manufacture.

Modern economic science treats leasing as assignation property for temporary use on conditions of serviceability, definite period and refund ability (or redemption). Criteria of classification of its kinds are an important element of theoretical basis of leasing: structure of participants of the agreement, property type, degree of recoument of the leasing object, depreciation terms, volume of property service, market sector, presence of tax and amortisation privileges, character of leasing payments, agreement term, quantity of the parties, form of agreement organisation, amount of the leasing agreement. In practice, the most widespread kinds of leasing are financial and operative leasing. All last leasing kinds are versions of principal kinds of leasing which depending on characteristic can be referred to financial or operative.

Leasing activity of banks is widely popular in the world the scope of which constantly increases. Sharp deficiency of technical means is objective precondition of intensification of bank leasing crediting of agrosphere entities in Ukraine which negatively influences performance of the full cycle of technological operations in optimum terms, unsatisfactory economic results of agricultural enterprises and incompleteness of formation of full-scale market environment. At the same time, decrease in reliability of domestic commercial banks, disinterest in long-term investment of agrarian manufacture and inacces-

sibility of credits to landowners through high interest rates indicate low efficiency of application of credit operations in investment activity.

For maintenance of production process adequate to modern potential of agriculture permanent deficiency of circulating assets in plant-growing constitutes 45-60 billion UAH and animal industry – 40-45 billion UAH. For warranting of expanded reproduction on minimum appropriate level amounts of investment activity in agrarian sector of Ukraine in the next 5 years should reach 150-240 billion UAH, three quarters from which have no real financial platform.

Leasing as an investment mechanism of modernisation of technical base of manufacture is applied by small enterprises that work profitably but cannot receive soft loan in a bank. In general, agroleasing covers almost third of profitable entities of agrarian sphere of Ukraine. Peculiarity of the leasing market is non-uniformity of territorial placing of economy which introduce leasing forms of crediting (from 12 to 30%). Traditionally, most of all it is used in the Steppe zone and the least – agroformation zones of Polissia. There are similar zone regularities for quantity indicators of agroleasing in reliance on 1 household, 1 hectare of agricultural lands and 1 hectare of cropland.

Structure analysis of machinery obtaining sources convinces that entities of agrarian sphere prefer direct purchase. That is for favourable financial conditions the total amount of means involved in banks and private leasing companies for expansion of park of agricultural machinery will increase to 10 billion UAH.

So, adverse general economic situation in the country, low efficiency of operating mechanism of the state support of agroleasing, regulation of assortment at definition of objects of leasing, ambiguity in solution of questions concerning property basis of activity of enterprises, low credit status of borrowers, high riskiness of agriculture area, imperfection of methodological aspects of organisation of bank leasing crediting of agroformations are internal deterrents of development of system of bank crediting of leasing operations of entities of agrarian sphere.

It is obvious that solution of the specified problems in the long term will promote improvement of investment climate in agrarian sector of economy, development of crediting of leasing operations of the agrarian enterprises by banks, increase of production efficiency of agricultural production and level of profitability of domestic entities of agrarian sphere.

Key words: leasing, leasing operations, bank lending, subjects of agrarian sector.

Analysis of the quantitative and qualitative state of machine and tractor parks of agricultural enterprises of Volodarka district, Kyiv region

A. Nepochatenko, V. Nepochatenko

The article highlights the current state of machine and tractor parks of Volodarka district, Kyiv region and examines the major latest trends in the structure.

Both quantitative and qualitative composition of functional MTP farms have gained great importance among the factors that directly affect the efficiency of agricultural production.

Official statistical data show that the number of vehicles on farms Volodarka district, Kyiv region is gradually decreasing. Thus, over the period of 2008-2012, inventory the amount of tractors available decreased by 1.2 times; harvesters – by 1,1 times; corn harvesters - by 10.0 times; forage harvesters and beet harvester by 1.3 times.

Significant changes were observed in a group of crawler tractorsthe, the amount of which decreased by 2.24 times (38 pcs. 2008 17 pcs. - In 2012) only in the last five years at agricultural enterprises.

The following brands of tractors were among the "leaders" in the largest number decrease: among the crawlers - DT-75, T -150 , including the wheeled K- 700, K -701, T -25 and YuMZ brand tractors, the amount of which, during that period of time, changed by 1,67-4 times depending on the brand of machines.

The main and most common brands of tractors in the agricultural enterprises Volodarka area are - MTZ (Belarus), amounted to 171 units in 2012, which, in turn, is 60,21 % of the total number and 64.04 % of the number of wheeled tractors.

One should pay attention to the fact that during 2008-2012 there was an increase in the number of tractors produced by foreign manufacturers by 1.65 times (26 pcs. in 2008 to 43 pcs. in 2012).

The amount of combine harvesters at the agricultural enterprises of Volodarka area during the studied period suffered a decrease as well. Definitely positive is the fact that the decrease in the total number of existing combine harvesters in the area, takes primarily due to the decrease in the number of old, unproductive and obsolete models of SK-5 "Niva" , SK-6 "Colos", which has not met the current requirements oo intensive agricultural production.

The total amount of machines in agriculture enterprises in 2012 was $\frac{3}{4}$ of the amount of all combine harvesters made foreign made harvesters, 1 /7 of Don-1500 or " Polissya" brand, 1/ 15 - SK-5 "Niva" or SK -6 "Colos", and only 1/30 of all combine harvesters was represented with domestically produced machines of « Slavutich", " Lan", " Skif" or "Dnipro" of all modifications .

The conducted analysis shows that the largest share in the age structure of machine-tractor and car parks of Volodarka area is represented with the machinery older than 15 years.

Instead, the amount of new agricultural machines at agricultural enterprises of the region is relatively small, only one of five tractors and combine harvesters, one of eighteen of forage harvesters, one of nineteen beet harvesting machine and one of twenty eight trucks were under the age of 5 years.

The positive point is a gradual increase of its technical readiness has taken place in recent years due to the cancellation of the old and purchasing new equipment has taken place, and this trend is observed for all the kinds without exception.

Key words: machine and tractor park, revenue equipment, disposal equipment, level of technological readiness of agricultural machines.

The problems of material and technical provision for agricultural production on the farms

A. Danylenko, A. Karpenko

The difficult material and technical situation of the agricultural sector of Ukraine's economy and its potential which is not used led to a number of problematic issues concerning stabilization of the state food security.

Low efficiency of agricultural natural resources potential usage is primarily caused by a lack of effective owner, inappropriate attitude towards the land, imperfect production technologies, noncompliance with scientifically based standards of farming, improper practice of maximum utilization of land for monocultures production, insufficient application of mineral fertilizers, unreasonable pricing policy, lack of farm machinery and its low quality, the failure of environmental measures.

Creating an all-around developed highly efficient agricultural sector requires an appropriate level of development of material and technical resources and usage of available resources, which are essential elements of any production process. These are the issues the article is devoted to.

The authors analyzed the factors of the effective functioning of the agricultural sector and determined its dependence on material and technical support. At the present stage for the further development of agriculture, we need a complex and balanced material and technical resources, since the efficiency of agricultural production increases with an increase in the level of material and technical resources provision. Implementation and improvement of powerful new techniques and technologies contribute to effective management and increasing of the productivity.

The article focuses on the dynamics and structure of the means of agricultural enterprises production and finds out clear positive trends.

However, the authors have not found out clear coordination between the application of facilities for pig farming and the production profitability.

An important tool for efficient agricultural production is compliance with scientifically based standards of organic and mineral fertilization. It was found out that during the exploration period the organic fertilizer treatment for crops is drastically reduced. Meanwhile the volume of fertilizers and the fertilized area are reducing as well. The main reasons for this are the absence of developed livestock breeding at the most national agricultural holdings and reducing of the existing livestock population of cattle and pigs in farms.

It was established that the failure of technological parameters of production and lack of funds to update the material and technical base of the main means of production resulting in significant crop and revenue losses, even at that low level of operating expenses formed by the domestic commodity producers. The real pace of the equipment obsolescence is 8-11% per year, twice as much as the rate of renewal of the fleet (4% per year).

The logical consequence of this situation is the rapid reduction in machine and tractor fleet.

So the main causes of the crisis situation of the renewal of the machine and tractor fleet are the following: a significant reduction in reliable demand for agricultural machinery as a result of disparity in prices; inability to obtain credits because there are no real guarantees of their paying back; decrease in investment into the agricultural sector; lack of long-term strategy and innovation policy in agricultural development; low effectiveness of state forms of support and projects.

Under these conditions, the main prerequisites to improve the efficiency and the payback of the resources are the following: to ensure the improvement of the structure of current assets and to maintain a balance of their individual elements, to establish the optimal ratio between the main fixed capital and working capital, which will contribute to the effective output of the machinery, efficient use of material resources and consequently an increase in agricultural production and its profitability.

Key words: facilities provision, payable demand, investments, innovation policy, prices disparity, production funds, assets.

Organizational economic bases of agricultural cooperation development

A. Ishchenko, I. Cwynous

To date, the activities of producers based on new methods of management, based on market relations, so the issue of integration and cooperation takes on new meaning and are important for stabilizing and improving the efficiency of agricultural production.

How to prove the economic realities and experience of leading countries in the world at present, in contrast to the initial market reforms that focus on the creation of small-scale production, focuses on the development of large agricultural enterprises by improving their production and forms of economic cooperation with companies that recycle materials.

Formation of the market economy in Ukraine makes the need for the development of cooperative relationships as an important part of agrarian reforms. As a catalyst to the development of the cooperative movement in Ukraine became the Law of Ukraine "On Agricultural Cooperation" (1997) and "On Cooperation" (2003) and Decrees of the President of Ukraine "On the formation and reformation of the agricultural market" on June 6, 2000 and "on measures to develop cooperative movement and of its role in reforming Ukraine's economy based on market principles" of 19 December 2000, a number of other legal acts. Legislative and regulatory support is directed to the formation of agricultural market infrastructure, enabling reliable resource support production and sales of agricultural products, effective competitive business environment in the agricultural sector.

The author analyzes the economic substance of the category "agricultural cooperatives" and studied its basic interpretation of various economists and researchers.

The author argues that modification of the theory of cooperation, which has long formed, must take into account the economic development and social orientation of the economy, market conditions and, most importantly, multiculturalism, and the presence in the agrarian sector of various forms of management and ownership.

From the article we can see that the development of the cooperative movement, including the establishment of agricultural service cooperatives are an important part of the process of formation of agricultural market infrastructure. The study found that service cooperatives in rural areas are created to bring to market relations of small agricultural producers - farmers and private farms, their share in the gross output of agriculture is respectively 3.9 and 59.3%. Typically, these cooperatives provide services

primarily to its members and other persons for the purpose of their business.

This paper analyzes the international experience of cooperation, the results of which indicate that the cooperatives as a form of self-organization and self-help farmers to reduce the number of intermediaries in the process of promoting products from producer to consumer, occupy an important place in the agricultural sector in many countries. Development cooperation is a logical step in the development of market economy in agriculture and infrastructure elements of a comprehensive rural development.

The author investigates the main factors in the formation of cooperation in the European Union and found that the effective functioning of cooperatives in these countries is due, above all, the basic principles of their organization: voluntary and equal partners in the management of democracy, the right to dispose of earned income, economic independence. Cooperative organized at their own expense founder and bank loans, and follow-up is done on the basis of self-support and self-financing.

Since some cooperatives often lack opportunities to be active in their own market, the author reasonably concludes the need for specialized direct marketing cooperatives for agricultural producers.

Key words: agricultural cooperatives, cooperation, efficiency.

Theoretical base of agricultural enterprises distribution policy formation

T. Babenkova

The article deals with the problems of formation of the agricultural enterprises marketing policy.

In the market conditions various forms and types of competition exist. There is a free access to the markets of a large number of sellers and buyers. The determining factor of the enterprise activity is effectiveness of marketing policy aimed at maximization of sales volume and profit increase. In these conditions, the main task of agro-enterprises is the production and sale of competitive products.

Production and marketing of agricultural products has a number of social-economic, organizational-technical and other specific features, that have an influence on the organization of the efficient product marketing system, that requires a study of its organization, principles development and efficient management decisions.

The author has analyzed these features and investigated the functioning mechanism of Ukrainian agrarian products marketing. The first feature highlighted by the author is the need in constant marketability improvement, the second feature is greater flexibility and mobility of small producers compared to large enterprises. The third feature is the multi-channel marketing of agricultural products.

Basing on those features, the author formed the main principles of the agricultural enterprises marketing policy, which consists in maximization of commercial benefit.

It should be noted, that the commodity producer is focused on maximization of commercial benefit, assessing many factors influencing its level, including the distance from farm to markets and processing enterprises, type and quality of transport communication, availability and state of their own vehicles and others.

Taking this into account, the next principle of efficient marketing of agricultural enterprises is the principle of the guaranteed product sales, the implementation of which helps to minimize economic risks in agricultural production.

The third principle of agricultural commodity production marketing is the prevailing orientation of production to meeting the regional market needs.

The implementation of this principle for increasing the marketing agricultural products efficiency is important also, because the medium and small producers are generally unable to form large wholesale deliveries of their products, which greatly effects the consumer composition and structure, the size of sale cost etc.

The small size of resources, implementation of technological requirements for agricultural production and realization of entrepreneurial initiative in the form of non-agricultural, industrial and other kinds of activities – all this does not allow for the small agricultural producers to form the wholesale deliveries. Thus in order to establish an efficient system of products distribution, the small producers should be guided by the fourth principle - a rational combination of its own, rental and cooperative capital assets during the storage and transportation of products.

The considered features and principles make possible to identify the main directions of agricultural producers marketing improvement in today's marketing environment.

Summing up the above said, we can conclude, that a number of factors have an impact on the agricultural producers choice for the ways of marketing. And not always the main criterion is the price of products. It is obvious, that this choice is influenced by the following factors: the immediate need of agricultural producers in money, in particular for the fuel purchase; also the inability of long term yield storage; low yield quality; the level of the buyers' requirements to the products biological quality (gluten content, protein, pH etc.) and its physical condition (grade of quality, humidity etc.); type of payment (cash or non-cash payments) and payment terms. Undoubtedly, an important factor is availability or absence of vehicles for goods transportation. It proves again, how important is it to focus on the infrastructure development, when considering the evaluation methods of the sales marketing efficiency.

Key words: marketing, agricultural enterprise, product, price.

Organizational and economic fundamentals of production sales and vegetables in Ukraine

O. Karman

The vegetable market is a one of the fundamental segments of the food market in the country. Its operation is caused by general market laws and horticultural industry specific peculiarities.

Reducing public procurement, gap existing economic ties disparity in prices, reducing the solvency of the population, the destruction of industrial and social infrastructure in rural areas exacerbated the problems of agricultural products marketing.

The area of stable and reliable relations reduced in the food chain between producers and consumers. Difficulties in implementation, lack of farms growing vegetables modern storage technologies result in the loss of vegetables, forcing them to

reduce the area of crops, which narrows the scope of supply in the market, keeping prices high. In the Chuvash Republic, with significant vegetables production growth its consumption is not reached the recommended medical standards.

The author substantiates the need for systematic analysis of the factors affecting the formation and functioning of the vegetable market and highlighted the main ones.

The determining factor of the crisis was economic sector enterprises operating conditions. Because of the disparity of industrial and agricultural products prices the procurement of machinery, fuel, lubricants, fertilizers, containers, films, mass sewn plants and seeds stops.

The agricultural enterprises are main suppliers of vegetables at the market. the transition to a market system of marketing agricultural products happened, based on the free movement of goods, the abolition of restrictions when choosing business partners. The structure of the distribution of products through the implementation changed. The amount of vegetables sold through procurement organizations decreased, while an increase in sales for the market channels.

The main reason for the decline in sales of products to the state is a decrease of interest in supplying centralized commodity customers through non-fulfillment of contractual obligations. Decline in sales of agricultural products for public use is accompanied by a large number of market agents and sales channels. Farm products are sold to enterprises and organizations in the market, its employees, trade and agents. In the food chain producers and buyers do not have reliable and stable relations.

Demand satisfaction for fruits and vegetables should be provided not only by increasing the volume of production, but also due to their efficient use. Poor storage and transportation lead to loss of quality products and significant losses.

The author argues the opinion that the most important area of market reforms in agricultural markets is now the creation of market infrastructure. It is a complex of different areas, whose main task is to timely deliver products from manufacturers. Particularly large role has information ensure market participants.

The vegetables marketing system based on several key production and marketing structures is proposer in the article. They together are able to save them from unorganized intermediaries, affect the overall pricing policy to be initiators and participants in export of fruits and vegetables in regions that feel their lack.

Key words: vegetables market, marketing systems, economic efficiency.

Social-economic essence of "private farm" category

I. Demchak

Economic reforms in the agrarian sector led to radical changes in it. As a result of structural changes that took place in this sector economic stratification had been generated; different forms of ownership started operating and market relations began to develop. Under these conditions, there is a need of scientific study of the role and functions of legal forms of entities in creating the country's food resources and perspectives for its further development. Also in many positions patterns of social relations and the private sector economy had been changed that prevailed earlier.

A thorough study of the economic nature of personal peasant farms had been made by the author, the results of which caused considerable theoretical and practical interest solely due to the fact that these agrarian formation, on the one hand, is a classic form of small (consumer) farming and the other one is that they are the most consistent, meaningful and complete form of family farms.

The author found that the economy is based on the personal estate of the farmer with all the farm buildings and structures, as well as land, livestock, poultry remained in this economy. Private rural farming as a mini-commercial complex was established in ancient times. The land that was in the possession of the farm had been divided into land and field plots.

A thorough analysis of the historical aspect of the appearance and operation of the subsidiary management and arrangements for its functioning had been conducted by the author.

The formation and development of the category of "*private farm*" in the economic literature and interpretation of various economists and researchers had been studied in the paper. Furthermore the author proposed his own interpretation of the concept. It is proposed under the individual peasant households to understand the form of small-scale agricultural production by citizens for personal (family) consumption on the farm and other land areas provided for this purpose for their leisure time. Farming is a legal form of business activity both at individual (family), and a small group basis. It should be the main activity for at least one member of the peasant economy (the owner) to be maintained.

The author proved the unreasonableness of categories differentiation in the economic literature such as "*private farm*" and "*family farms*" and the main reasons for this distinction had been presented which included that features of family farms were connected with running your own household, performance of social everyday functions and agricultural production as a single, unbroken and constantly renewable process for family life support.

Families with such farms differ from other rural and urban residents with a special way of life supported by an absolute mandatory daily performance of family business operations and activities in terms that correspond to the biological rhythms of the natural environment and pets.

To the author's mind it is a mistake when under the concept of "*private farm*" subsidiary farms and rural farming conducting an independent household are united. This association allows some categories to avoid agricultural commodity taxes.

A similar situation exists with regard to the interpretation of the term "*households*" where the concept of a combined several categories of agricultural producers resulting in incorrect interpretation of statistical data, etc.

It is proposed to use a single name "*personal peasant farms*" and the criteria for inclusion of private farms in this category are described.

Key words: personal farm, farms, family farms.

Problems of meat breeding market infrastructure in Ukraine

V. Radko, A. Gura

The domestic cattle meat market operates spontaneously because of weak infrastructure, the large number of intermediaries, imperfect mechanism of market relations between meat producers, processors and trade. However, animal husbandry is one of the leading historically traditional for Ukraine livestock industries capable with limited material and financial resources to increase the production of raw materials, and provide cost savings due to the unique qualities of cattle meat.

The authors analyzed the current state of the livestock production and prospects of its further development. The researchers noted that it is advisable to develop the beef market infrastructure in the following areas: the formation and development of livestock market; organizing of slaughter products wholesale; development a network of the certified slaughterhouses.

Today the livestock market functioning is outside the legislation.

The main functions of livestock markets are: to provide a meeting place for buyers and sellers for reasonable fee; the market price as the price of real demand and real supply determination; transportation, storage and warehousing services providing; large batches of standardized goods formation; quality control and product safety; information about trends and market conditions; assistance in the advertising campaigns and the positive information about products and producers dissemination.

The reasons for the incentives lack for the livestock markets development are: the dominance of spontaneous and unofficial sale channels; move the trade to small-scale farms. Now there is a situation where cattle procurement organizations that had previously worked at the market established regular contacts with regular suppliers. As a result the livestock sales directly from the place of its location increased.

Since 2015 according to the State Committee of Veterinary Medicine order farm animals slaughter should be carried out on a specially equipped and certified slaughterhouse. We believe that ideally it should be so. But since the introduction of the above-mentioned standards legislation the network of slaughter places was not created. It should be noted that a chain of a private producer - slaughter house - retailer successfully operates in some regions of the country (Volochnyisk district Khmelnytsky region).

The gained experience confirms that it is a step forward to a civilized society because slaughter is carried out in accordance with veterinary and sanitary rules, transportation to the slaughter house could be provided with specially equipped vehicle of slaughter item upon the animal owners request. The moratorium on the above-mentioned legislation norms implementation for the next 5 years provides time to create a civilized environment for slaughter and sale of meat products through the retail food markets.

The food security problem requires for the new approaches to the wholesale and retail trade and the beef cattle production move to the consumers. According to the experience of developed countries, the livestock wholesale trade and efficient retail network are the optimal forms to solve the problem.

Key words: livestock products market, wholesale and retail, the efficiency of marketing activities.

Contemporary Poultry egg production trends in Ukraine

V. Zabolotny, O. Havryk

Nowadays Ukrainian economy development is a vital question which is strongly connected with our country food security. The Agro-industrial complex, including poultry egg production, plays indispensable role in forming Ukrainian economy. Poultry egg production is one of the most important industries in food security.

Poultry farming is a livestock industry, which provides a unique population of food. For centuries, eggs have played a major role in human nutrition, being one of the most economical and affordable universal foods that contain high-quality protein, vitamins, unsaturated fats, iron, phosphorus and zinc, and many other essential ingredients which one need for healthy life.

The effective development of poultry in Ukraine is of great socio-economic importance, moreover there is wide demand for poultry products because it has the most affordable price and their taste properties are as good as other types of livestock products.

Globalization processes are spread in Europe and all over the world and foreign companies find ways to expand markets, inadequate government regulation of domestic production so these lead to a permanent increase in imports of poultry products in Ukraine. Priority areas of poultry is increased its competitiveness as a prerequisite for food security, increased the export potential of the industry, reduced dependence on imports domestic agricultural markets.

The authors analyzed the production dynamics, egg sale, egg products in the Ukrainian market and gave detailed analysis of the domestic enterprises efficiency - producers of poultry egg.

At the current stage of poultry development there are important evaluation of organizational and economic foundations of the field and determination of the prospects for its dynamic development. The solution to this problem will be implemented mainly through the mobilization and utilization of internal reserves. Firstly, this is improving of organizational production and labor; secondly, conserve raw materials and material resources (share if the cost of production will be 75-80%); thirdly, compliance with technical standards; reducing the social costs of production; improve product quality and increase the level of parent stock birds.

Characteristic features of the egg domestic market are: annual production growth (figures for 2012, almost twice the data of 2005); the processes of consolidation, as small producers leave the market due to the inability to compete with large industry. This is due to the high impact of depreciation of fixed assets, the lack of vertical integration, low quality local feed and poor genetic potential domestic crosses. As a result, most small producers in Ukraine have relatively low capacity utilization and low productivity.

Key words: agriculture, poultry egg production, Globalization, product competitiveness.

Information support system innovation management agricultural enterprises

I. Gerasimenko

The main objectives and functions of information provision system of innovation. The basic principles of effective implementation of automation systems of innovation management companies. The requirements for the information that is used to design, study and decision-making. Shows the preconditions of information innovation management which include: the establishment of adequate technical and technological base; organization of production and data-processing services; development mechanism information services and the creation of an effective system of managing these processes; introduction and implementation of advanced forms, methods and means of information activities in governance and creation of the necessary logistical, organizational and social conditions. The basic options for the implementation of information systems, which should include: the development of IP-house enterprise. If the innovation management company has a simple system for decision-making tools can be used in office applications (eg MS WORD or ASSESS); purchase a universal system or application package. In practice, this option is often used in the accounting department of the company, due to methodological conservatism methods of accounting. However, investment and innovation capabilities farms differ in imposing features to organize the search and selection of management decisions because the innovation process – is primarily creativity; the delegation of functions and powers of the introduction of information technology to external (outsourced). By performing the correct choice of reaching these benefits: saving funds by making use of previously tested for such enterprises; professionalism implementation; service support; opportunity to develop the system in accordance with the requirements of production. Highlight a basic internal information management processes to ensure that the most relevant contemporary economy: Workflow (technology for automating business processes) – a modern computerized technology assistance in business management (business, including – innovation processes). The technology is used to solve problems arising from lack of information, by creating a common information space in the enterprise; ERP – system (Enterprise Resource Planning – ERP) planning includes material, labor enterprises, their production capacities and functions designed to work with clients. They are used primarily for management and decision making.

The role of information and consultancy activities and proposed structure of the main components of information and advisory service to ensure a smooth and effective process innovations spread among agricultural enterprises: public information and advisory service; corporate information and advisory services; private counseling. The basic subsystem – public information and consultation service at the Agriculture Ministry, which shall be responsible for the organization of scientific methods of operation and the development of proposals for a long-term strategy for the development of agriculture at all levels of agricultural production. Considered regional information and advisory services as a territorial subsystem state structure. The main activities of regional information and advisory service: providing assistance to agricultural producers in the development of innovations that increase profitability and competitiveness; assist in the professional development and employment and incomes of the rural population, social development and culture in rural areas; the training of the rural population in respect of the personal sector and private enterprise. A comprehensive information system of management decisions in terms of innovative business enterprises. A four independent, complementary structural subsystems: I – system input information, II – a system of methods and modeling, III – information system of management decisions and IV – the system of reference. Recommendations to ensure the formation of the complex approach of information support of management decisions farms that will help maintain long-term competitive advantage in the marketplace.

Key words: information security, information systems, information and advisory services, management innovation.

Yield as a tool to ensure the economic sustainability of farms

A. Matviichuk

The growth dynamics of the situation of national and global markets, frequent changes in legislation, an extremely rapid pace of scientific and technological progress, increased competition led to the functioning of the farms in the face of uncertainty and risk. Formation of economic stability will ensure the effective operation of farms and will form the basis of the high potential of development in the future.

Today, the relevance of economic stability control companies, on the one hand, due to the need to improve administrative processes, and the other - the lack of a modern approach to understanding economic sustainability as an integrated system characteristics. Typically, such an understanding is limited by the financial aspect, which is not conducive to the formation of conventional wisdom on a clear definition of the nature of economic stability and mechanism of management.

The article deals with the essence of the concept of economic sustainability of the enterprise. The conditions and factors of economic stability, the peculiarities of its formation in agricultural enterprises are analyzed. The key economic instruments of sustainable development of agricultural enterprises are determined. The influence profitability of agricultural enterprises in their economic stability is determined. One of the most important conditions for sustainable development of agricultural enterprises is determined, such as the stability of production and technical base, support its competitiveness, so you can compete with other producers in the market.

It is Investigated that company with a relatively steady increase in production volumes and steadily growing amounts of profit can be considered economically sustainable. The company can be considered economically unsustainable if its economic condition characterized by frequent recessions, low liquidity, low profitability and frequent threats of default on obligations.

The author stated the most important elements of economic sustainability, namely: financial, technical, technological, production, marketing, organizational, investment stability.

In accordance with this goal essence category of "economic sustainability of the enterprise": a company's ability to make a profit in an amount sufficient to build its strategic potential and realization of competitive advantages, the implementation of expanded reproduction in the long run, maintaining a rational industrial structure in the process of development and adaptability to the changing market environment. The basic conditions of economic viability – maximizing profits.

It is analyzed that in the present context the main criterion of stability of agricultural enterprises in the context of globalization in the long run is not so much an increase in income or output and not so much solve the food problem for the entire population as – conservation of soil, its fertility and other natural resources – human and as the main factor of production. In this

approach, the profit is only the main condition of continuous development, the implementation of expanded reproduction, it can be a criterion of optimality only in the short term.

Key words: agricultural business, profitability, economic stability, resource potential, and supported stability, financial stability, economic development and governance.

Organisational and economic bases of the production efficiency management at agricultural enterprises

N. Vernyuk

The management process is a system which functions using material, financial, labour and intellectual resources. So it should be rationally organized which means that all the system elements are regulated, integrated, their functioning is interrelated and they remain in the functional dependence.

In order to form the conceptual framework of the agricultural production management actual level efficiency, to justify the research actuality for the evaluation of the accumulated experience in management we have learned the opinions of regional and state agro-business structures representatives. The carried out questionnaire showed the actual state of the management system and allowed to analyse its perspectives at agricultural enterprises of the studied region.

As the analysis results show, 73,4% of interviewed persons have no clear ideas about the risks management, 16,4% have heard about this management activity from foreign sources and only 10,2% follow studies and works devoted to risks management and analyse the frequency of dangerous natural phenomenon appearance. 26,5% of interviewed persons apply some elements of risks management in their practical activity relying on their own experience or that of neighbouring enterprises. 46,4% of responders make decisions intuitively relying on financial conditions and orders of top company.

According to the interviewed persons in 36,5% of cases the damages and the income losses are caused by dangerous weather phenomenon, 42% of respondents believe that instable political and economic situation in the country, the prices disparity have a bigger impact on incomes. 16,4% of respondents ensure their yields, most of them believe that it is mandatory in spite of the fact that in Ukraine only 37 insurance types were mandatory and the insurance of agricultural risks is not in this list.

We should say that 49,4% of specialists think that it would be reasonable to implement the management system taking into account risks at the absence of analogical measures. It can be explained by an insufficient awareness and also by the absence of technical means (absence of Internet, obsolete computers), by a low qualification of decisions makers.

As for the efficiency of the management system in plants growing the question of the agriculture efficiency is number one in the list. Almost 68,1% of respondents believe that the agriculture is an unprofitable branch, 35% think that it is a consciously unprofitable. This position is understandable as primary agricultural products often don't come up to price expectancies of agricultural producers and sometimes their harvesting and storing are even disadvantageous.

The agricultural production efficiency is a complex economic category which is characterized by the dimension of the received effect per unit of used summary resources in the branch and generally at enterprise. The economic efficiency as a form of final result obtained from production means and from direct labour use at different production levels will encourage a task-oriented management of modernization process and activity intensification at agricultural enterprises. In order to make scientifically justified management decision at agricultural enterprise the indices for the operational management should be formed at the first level of the production efficiency management. The second level of the production efficiency management requires the indices for tactical management and the third level requires the indices for strategy management in general at enterprise.

Key words: production efficiency, efficiency management, operational management, strategic management.

Antitrust and competition policies in economics: meaning, the evolution and direction of realization

N. Priputa

The purpose of the article was to the characteristic of meaning of antitrust and competition policies in the economy by review of the evolution of and direction of implementation.

The essence of a market economy is characterized by the laws of the market. Even Adam Smith formed a principle of economic benefits, which explains the motives of activity of business market entities. Each business entity looks for opportunities to increase their incomes and strengthen their market position on the basis of these natural motives of the market economy. And at the state level, it is important to create a favorable environment for implementation of their entrepreneurial efforts. Essence of the state policy in the sphere lies in restriction of monopolism in business activity and development of economic competition. Financial, resource and technical, information, consultative and others types of support can be distinguished among the important types of support on macroeconomic level.

State authorities of different levels and local government are subjects of fulfillments of antitrust and competition policies.

Three main stages were picked out by generalization of process of realization of antitrust and competition policies in Ukraine. Distinctive accents the first stage (1992-1995 years) were performance of market demonopolization and elaboration of antitrust laws provisions. Peculiar for the second phase (1996-2000 years) was the displacement of emphasis on the execution of structural economic transformation and reform of economic property relations. During of third stage (from 2001 years to the present) taking place qualitative transition from fulfillment of economic demonopolisation measures to support the development and improvement of the competitive environment, namely switch-over from antitrust to competition policy.

The competition is significant force of economic development and part of the economic mechanism. The competition is an economic rivalry and striving between economic entities for more favorable terms of purchase of raw materials, goods and the conditions for their realization by assigning a greater level of revenue received in the society.

In the process of implementation of antitrust and competition policy is important for the coordination of macro- and microeconomic levels. In the legislative field of our country is differentiated the state interference in the following cases: violation of the law, prevention of violations and the absence of competition. The response to these violations is the foundation

and implementation of the competition policy. Directions of its realisation are: developing an effective competitive environment; improvement of institutional providing of competition policy; establishment of differentiated economic mechanisms of state regulation of nature monopolies activity; reduction of the proportion of monopoly sectors in gross domestic product of Ukraine.

In the context of selected areas of competition policy in the state, directions of activity of economic entities to improve the competitiveness of its activity are: increasing of revenue level; decreasing of expenditure level; increasing of labour productivity; growth of production scale; innovation update of economic activity; rationalization of production organization and forms of wages; improving the quality of goods and services; guarantees and after-sales services.

Successful solving of tasks of competition policy will increase the efficiency of the functioning of the market mechanism and will create conditions for more effective solving of social and economic tasks of society.

Key words: competition, antitrust policy, competition policy, evolution of competition policy, directions of fulfillment of competition policy.

Organizational economic basis of agriculture machines service maintaining formation in Ukraine

V. Skotsyk

In the article the organization and economic basis of maintenance service of agricultural machinery in Ukraine are disclosed.

The author points out that a considerable number of tractor pools in domestic agricultural enterprises have been used for more than 10 years, i.e. beyond depreciation period. That is why, there are enough used machinery, which could be repaired or used as spare parts. The studies show that the repair and modernization of machine and tractor pools in agribusinesses on the technological level require purchase of machinery and equipment for 15 billion hryvna every year. From that sum 3-3,5 billion hryvna for modernization of tractor pool; 3,5-4 billion hryvna for grain harvesting machines; 0,35-0,4 for sugar beet harvesting machines; 1,0 for fodder harvester; 1,0 for animal husbandry machineries; 3 billion hryvna for machinery of general use.

In our opinion, one of the essential economic advantages of the second hand machinery market is that it contains the prices for new machinery. The development of old machinery market is promising supply channel of additional machinery and spare parts to the agribusinesses. Its development directly depends on implementation of marketing principles into the businesses' activities providing maintenance and marketing of used machinery. An important marketing direction of these businesses could be development of a flexible price formation system for the repaired machinery. That system has to take into account the financial possibilities of agribusinesses.

It is pointed out, that the type and volume of technical service depend on the quality of machinery and level of their depreciation. The more the quality of the machinery delivered, the lower the maintenance cost and the more simple to organize its maintenance. With more exploitation period, depreciation and aging of machinery, the technical maintenance is growing enormously, which increases the cost of mechanized works and agricultural products.

For the material and technical provision of agricultural producers in Ukraine, the enterprises of the "Ukragrotechservice" system were established with the task to provide timely and maximum servicing of agribusinesses.

As the study results show, the rather specific conditions prevail now, characterized by weakening of state regulation in the agro-service sector of enterprises for strengthening of their business relations, integration with agricultural producers for equivalent exchange and distribution. In present conditions, the search for organization of new market type structures is done. One of these structures is union of agricultural producers, cooperatives (as nonprofit entities) in the sector of agro-service and material-technical provision.

It should be pointed out, that the machinery leasing in the West is considered as an efficient way for decrease of high cost of machinery purchase, maintenance and repair. As the analysis shows, there are different technical maintenance services abroad – from direct relation between producer and consumer and up to the mediators with wide range of additional services proposed (beside the marketing of the machinery). The most spread organization form of technical maintenance service, in the USA in particular, is the dealer business. Although during the last 15-20 years, a clear trend towards decrease of number of dealer enterprises and their economic efficiency. At the same time, the sale volumes reduce.

It has to be admitted, that a promising direction for technical maintenance service the formation and servicing of the used machinery market. Taking into account the lower price compared to the new machinery, these machinery will be bought by repair factories, machinery centers and dealers and after the repairing they will sell the machinery to the financially less secured agricultural producers.

In the sector of supply, repair and technical maintenance, a dealer network with direct relations to the manufacturers has to be established. The set up of dealer services in the villages will provide technical maintenance services for the competitive brands with the aim to strengthen the connection to the customers and to create the long term partner relations of mutual benefit. Such approach will secure efficient management decisions between the quality of technical services and its cost.

Key words: agricultural machinery, agricultural enterprise, market, repair services.

Some problems of agriculture production in Ukraine

R. Chumak, M. Ibbatulin

The modern state and trends of agrarian production in Ukraine are analyzed in the article, as well as the ecological problems in land use are studied and the main systemic factors of hampering the reforming of agro-industrial complex are identified.

The author has found out, that the market factors in Ukraine had an impact on the agricultural production structure, where the corporate and individual businesses have their niche. The corporate businesses produce the most attractive and export orien-

tated products, whereas the individual businesses, in particular the private plots, produce the not profitable and labor-intensive products – potatoes, vegetable, fruits, milk and some other.

The original causes for development of vertically integrated structures in the agricultural sector of Ukrainian economics are disclosed. The system of state support for agricultural production and its efficiency are observed. The measures for agrarian sector reforming are proposed.

To the authors' opinion, the typical feature of agro-holdings' management is that not all their lands are cultivated. This is an evidence, that they have accumulated the land resources not for agrarian production but for the following resell.

Basing on the study results, it can be asserted that a trend towards further consolidation of big agro-holdings will be observed in the agrarian sector of Ukraine. The cost of agribusinesses will begin to decrease and financing will remain hard-to-reach, thus it cannot be excluded, that these businesses may be bought by foreign companies. It is known, that the domestic agrarian sector is considered by the analytics as the most rapidly growing and efficient branch in Ukraine.

It is pointed out, that at present the businesses of the population are stratified after the resources volume and type of activity: whereas the part of agricultural households of interim type (subsistence-commodity households) decrease, the following businesses increase: 1) those producing food not only for the self-sufficiency; 2) commodity producing businesses with the world standard farm qualities. The development of family type businesses (they are mainly the households) is hampered by the attitude to them as to the "households" or "not promising businesses". This had an impact on formation of the market infrastructure and the system of state support to the agrarian sector (the peasants' households practically have no direct access to them), ignoring the needs of these businesses in production modernization and quality improvement of human capital, obtaining just prices, protection of economic and social interests.

To the authors' opinion, the main reason of sharp differentiation in development rates of some branches is big difference in profitability level and institutional miscalculations of state bodies.

As the study results show, the world trends towards food deficit and prices growth can be considered as challenge to Ukrainian agrarian production in conditions of open national economy. These trends can act as an active incentive for revival of agricultural production and exports, as a source of additional financial resources for the sector development and capitalization, as basis for enforcement of domestic agrarian potential – an important and yet not sufficiently disclosed national competitive advantage.

The mentioned trends of world and national agrarian markets determine the necessity of acceleration of reforms in agrarian sector of Ukraine, of purposeful measures of state policy aimed at stability of food market and use of potential benefits of active presence of Ukraine on the world food markets.

Key words: agriculture, vertically integrated structures, population's households, production.

Financial provision of agriculture production

T. Sokolska

Modern farming in Ukraine is characterized by its structural imbalances and inability to reproduce the resources essential for economic growth.

These are caused by lack of financial support which is specific in agriculture and the specifics is determined with production peculiarities, capital turnover, general and expanded reproduction.

Therefore, agrarian production requires applying specific mechanisms for financial support, which is manifested in five forms: self-financing, loans, budget financing, joint financing and mixed risk financing.

Depreciation and profit are the sources of domestic financing. The amount of such funding is very limited at the present stage of economic relations.

Insurance protection aims at securing organizational units from possible losses due to risk situations arising in the agricultural sector very often. Many farms have no interest in insurance contracts as their insurance coverage means.

The advantage of bank loans and credit unions loans, mortgages, and various types of documents, which attract the necessary funds and other resources is their relative ease and speed of obtaining as well as capital raising performance. The disadvantages include limited credit resources for providing expanded reproduction and development of small and medium businesses in rural areas and their high cost; as well as the complexity of their obtaining. Credit unions have sufficient financial resources of more than 2.5 billion, but these loans are offered at 20-30% loan rate, which is much more expensive than in European countries.

State support covers budget financing programs and activities directed at the development of the industry. Besides, promoting agricultural sustainability, competitiveness on the domestic and foreign markets through preferential tax treatment, partial compensation of interest rates on loans granted by commercial banks writing off bad debts on the legislative level.

Only 0.8% of the added gross value in the industry accounts for direct subsidies from the budget. In 2014, 17% decrease in funding agricultural is expected compared with 2013, while the cost of production increased by almost 20-30% and the purchase price for basic profitable crops such as maize, wheat, sunflower fell by almost 40% while fertilizer prices have increased by almost 30%, seed - by 10% and crops protection chemicals - by 7.8%.

Agroleasing under which 100% of the funds allocated for purchasing machinery and equipment leasing in the state budget are transferred to agricultural machinery plants which allows to provide jobs, to solve the social problems of industrial groups, to update enterprises' logistics.

Leasing schemes in Ukraine agricultural sector are not very popular due to the monopoly Naftogaz "Ukragleasing" on the leasing market. This makes it impossible to develop the private leasing companies, introduces distortions in the leasing scheme and discredits itself.

Agricultural producers were supplied with 2421 units of agricultural machinery and equipment amounted of \$ 875.9 million put under financial leasing of the future yield during 2009-2013.

Agricultural receipts under which they can obtain credit to finance their current operations on bail the next harvest under the simplified procedure.

Depreciation regulation which involves applying higher depreciation rates in the early years and their subsequent decline. Accelerated depreciation stimulates intensive restoration of production, reduces inflation risk, contributes to production modernization and innovation process.

Thus under modern unstable political situation of war condition, partial occupation of the territory of Ukraine, solving the problem of financial security of agricultural production is possible under maintaining the fixed agricultural tax and GDP accumulation, accessible system of total payments combined with insurance, lowering interest rates and stimulating long-term loans, creation of alternative financing schemes, new forms of public-private partnerships and increasing public support for agricultural producers.

Key words: agricultural insurance, leasing, agricultural receipts, investment, government support, credit unions.

The factors of investment activities support of agricultural businesses

M. Starychenko

It is proved, that the development of agribusinesses and agriculture as a whole depends on the level and efficiency of investment activities. It is substantiated, that the character condition for the domestic agribusinesses development is decrease of investment activities, stipulated by the instability of economic processes, absence of legal guarantees for investment activities, imperfection of tax system, considerably lower investments efficiency in the agriculture compared to other branches of economy.

The consequences of the financial crises, economy recession and high inflation rates have aggravated the possibilities of agribusinesses in investment financing, both from the own and from external financial sources.

The current state of investment financing from depreciation fund was analyzed. It was found out, that the depreciation, obtained from sells, cannot be fully transformed into financial business resources due to spending this sums for current business needs and for turnover capital.

The specific features of investment activity were generalized for all stages of individual production investments circulation. It was ascertained that the speed of the investment processes depends on the specific conditions of a production and on the capital investment return. It was revealed, that the domestic agribusinesses spend less than one-third of additional income for investments due to the lack of interest for modernization of main assets.

The process stages of main assets reproduction were characterized: draft, construction and the rated capacity development.

It was proved, that the investments should be carried out basing on an active development and use of innovative potential. The influence factors on the investment activity of agribusinesses were systematized.

The priority investment policy directions were drafted for the domestic businesses, which will allow to increase the volume of investment resources and their efficiency. We consider that the key factor for the search of activation of agribusinesses investment activities is the investment climate. It is proved, that the increase of agribusinesses investment activities is possible only when the proper conditions for the investments in agrarian sector are created.

Key words: investments, investment activity, agribusinesses, investment sources, depreciation, investment complex, investment policy, investment capital.

ЗМІСТ

Новікова В.В. Прогнозування внутрішнього валового продукту на основі апарату штучних нейронних мереж.....	5
Бутрим О.В. Напрями оптимізації землекористування в аграрному секторі Київської області.....	11
Задорожна Р.П. Дослідження формування вільних фінансових ресурсів в рамках циклу суспільного відтворення на засадах методологічного стандарту системи національних рахунків.....	16
Рудич О.О. Іпотечне кредитування як метод залучення інвестицій в сільське господарство.....	21
Артимонова І.В. Особливості формування товароруху продукції на агропродовольчому ринку.....	27
Бочко О.Ю. Використання елементів стратегії кайдзен в маркетингових комунікаціях.....	32
Паска І.М. Удосконалення організаційно-економічних відносин за збуту сільськогосподарської продукції.....	36
Добровольська О.В. Фактори формування стратегії сільськогосподарських підприємств та їх спрямованість.....	43
Ткаченко К.В. Характеристика складових потенціалу зерновиробництва сільськогосподарських підприємств.....	48
Єфіменко Н.А., Ткаченко Т.І. Методика формування раціональної структури управління якістю на підприємствах із виготовлення комбикормів.....	53
Мовчанюк А.В. Концентрація молочного скотарства як чинник підвищення його ефективності.....	57
Лавров Р.В. Банківське лізингове кредитування суб'єктів аграрної сфери.....	62
Непчатенко А.В., Непчатенко В.А. Аналіз кількісно-якісного стану машинно-тракторних парків сільськогосподарських підприємств Володарського району Київської області.....	66
Даниленко А.С., Карпенко А.М. Проблеми матеріально-технічного забезпечення виробництва продукції в сільськогосподарських підприємствах.....	71
Іщенко А.В., Свиноус І.В. Організаційно-економічні засади розвитку сільськогосподарської кооперації.....	77
Бабенкова Т.Ю. Теоретичні засади формування збутової політики сільськогосподарських підприємств.....	83
Карман О.В. Організаційно-економічні засади виробництва та збуту овочів в Україні.....	88
Демчак І.М. Соціально-економічна сутність категорії «особисте селянське господарство».....	92
Радько В.І., Гура А.М. Проблеми формування інфраструктури ринку м'ясного скотарства в Україні.....	99
Заболотний В.С., Гаврик О.Ю. Сучасні тенденції виробництва яєць в Україні.....	103
Герасименко І.О. Інформаційне забезпечення системи управління інноваційною діяльністю аграрних підприємств.....	108
Матвійчук О.Є. Прибутковість як інструмент забезпечення економічної стійкості сільськогосподарських підприємств.....	113
Вернюк Н.О. Організаційно-економічні засади управління ефективністю виробництва продукції сільськогосподарськими підприємствами.....	118
Припуга Н.В. Антимонопольна та конкурентна політика в економіці: значення, еволюція становлення та напрями здійснення.....	124
Скоцик В.Є. Організаційно-економічні засади формування сервісного обслуговування сільськогосподарської техніки в Україні.....	128
Чумак Р.М., Іббатулін М.І. Проблеми розвитку сільськогосподарського виробництва в Україні....	134
Сокольська Т.В. Фінансове забезпечення сільськогосподарського виробництва.....	140
Стариченко М.А. Фактори забезпечення інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств.....	147
Varchenko O.M., Stepura L.O. Priority ways for the development of the state regulation system of the Ukrainian food market.....	153
Gubenko V. Trends of progress of world economic connections Ukrainian AIC with the economic groupments countries of the world.....	159
Summaries.....	166

Наукове видання

Економіка та управління АПК

Збірник наукових праць

№ 1 (111) 2014

Редактор О.М. Трегубова
Комп'ютерне верстання: В.С. Горшунова

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації

КВ №15167-3739Р від 03.03.2009 р.

Формат 60×84¹/₈. Ум. др. арк. 21,39. Зам. 6084. Тираж 300.

Видавець і виготовлювач:

Білоцерківський національний аграрний університет,
09117, Біла Церква, Соборна площа, 8/1, тел. 33-11-01,
e-mail: redakciaviddil@ukr.net

Свідоцтво внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготовників і розповсюджувачів видавничої продукції

№ 3984 ДК від 17.02.2011 р.